

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ»**

ВІТЧИЗНЯНА НАУКА НА ЗЛАМІ ЕПОХ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

**Матеріали Всеукраїнської науково-практичної
інтернет-конференції
(18 вересня 2019 року)**

№53

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

Рада молодих учених університету

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції
**«ВІТЧИЗНЯНА НАУКА НА ЗЛАМІ ЕПОХ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ»**

18 вересня 2019 року

Вип. 53

Збірник наукових праць

Переяслав-Хмельницький – 2019

УДК 001(477)«19/20»
ББК 72(4Укр)63
В 54

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»: Зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький, 2019. – Вип. 53. – 171 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Коцур В.П. – доктор історичних наук, професор, академік НАПН України

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Базалук О.О. – доктор філософських наук, професор

Воловик Л.М. – кандидат географічних наук, доцент

Євтушенко Н.М. – кандидат економічних наук, доцент

Кикоть С.М. – кандидат історичних наук (відповідальний секретар)

Носаченко В.М. – кандидат педагогічних наук

Руденко О.В. – кандидат психологічних наук, доцент

Скляренко О.Б. – кандидат філологічних наук, доцент

Солопко І.О. – кандидат фізико-математичних наук, доцент

Збірник матеріалів конференції вміщує результати наукових досліджень наукових співробітників, викладачів вищих навчальних закладів, докторантів, аспірантів, студентів з актуальних проблем гуманітарних, природничих і технічних наук.

Відповідальність за грамотність, автентичність цитат, достовірність фактів і посилань несуть автори публікацій.

©Автори статей

©Рада молодих учених університету

©ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди

БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

УДК 58:502.211(477.82-751.2)

Ірина Кузьмішина, Лариса Коцун, Василь Войтюк, Борис Коцун
(Луцьк)

ДО ПИТАННЯ СТВОРЕННЯ БОТАНІЧНОГО ЗАКАЗНИКА МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ «ФІТЕУМА» В ІВАНИЧІВСЬКОМУ РАЙОНІ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Науковцями Східноєвропейського університету ім. Лесі Українки виявлено місцезнаходження *Phyteuma orbiculare* L. в околицях с. Трубки Іваничівського району Волинської області, відомості про зростання якої в межах західної частини Волинської височини останнім часом відсутні. Нині за підтримки Волинської облдержадміністрації створюється ботанічний заказник місцевого значення «Фітеума».

Ключові слова: *Phyteuma orbiculare*, Волинська область, ботанічний заказник.

Lesya Ukrainka Eastern European University scientists have discovered the location of Phyteuma orbiculare L. near the village Trubky from Ivanichiv district of Volyn region, of which there is no information about the growth within the western part of the Volyn highlands. Now, with the support of the Volyn Regional State Administration, a botanical reserve of local importance is being created.

Keywords: *Phyteuma orbiculare*, Volyn region, botanical reserve.

Зростаючий вплив людини на оточуюче середовище визначає необхідність оцінки сучасного стану та тенденції зміни фітобіоти. Велику стурбованість викликає стрімке перетворення рослинного покриву навколо населених пунктів, що призводить до зникнення корінних екосистем та заміни їх новими, нерівноцінними, переважно рудерально-сегетального типу. У зв'язку з цим під загрозою зникнення опинилася значна кількість видів рослин, що відзначаються складною біологією розвитку чи приурочені до специфічних умов зростання. Тому на порядку денному залишається виявлення територій, що відзначаються самотутністю флори, їх моніторинг та розробка заходів щодо їх охорони.

В основу наукового дослідження покладені матеріали польових обстежень, проведених протягом 2008–2019 рр. в околицях с. Трубки Іваничівського району Волинської області (Україна). За період дослідження було здійснено 5 виїздів, під час яких досліджували видовий склад судинних рослин, вивчали місцезростання рідкісних та зникаючих видів та рослинних угруповань. Був обстежений лісовий масив та торфова лука, що знаходяться в околицях с. Трубки. За матеріалами досліджень було надруковано ряд праць з метою привернути увагу до проблем проєктованого заказника, основою для створення якого слугувало єдине на території Волинської області місцезростання *Phyteuma orbiculare* L. [3–10]. *Ph. orbiculare* (фітеума куляста) – субсередземноморсько-субатлантичний середньоєвропейський вид, поширений на субальпійських луках, скелях, лісових галявинах, схилах, на карбонатних породах у горах в угрупованні класу *Elyno-Seslerietea* Bг.-ВІ. та дуже рідко на луках рівнин. На Волині вид перебуває на північно-східній межі ареалу [1, 7, 12, 15]. У фондах Волинського краєзнавчого музею виявлено гербарні зразки виду (27.V.1937, Маско, 502/1-502/4, LUM) [11], зібрані польським ботаніком, засновником музею С. Мацком на лузі в околицях с. Жабка Ківерцівського р-ну. У «Флорі УРСР» [1] подаються найближчі рівнинні місцезнаходження виду з Рівненської області (Соснівський р-н, Гранне; Вербський р-н, Сенча) та Волинської області (м. Володимир-Волинський). На жаль, ці місцезнаходження нами не підтверджені.

Ph. orbiculare (рис. 1) виявлено разом із Н.З. Романюк 11 червня 2008 р. в східній околиці с. Трубки Іваничівського району Волинської області поруч із автошляхою Горохів – Іваничі, в стадії плодоношення у складі болотистих лук союзу *Calthion palustris* класу

Molinio–Arrhenatheretea та евтрофних трав'яно-мохових боліт порядку *Caricetalia davallianae* класу *Scheuchzerio–Caricetes nigree*.

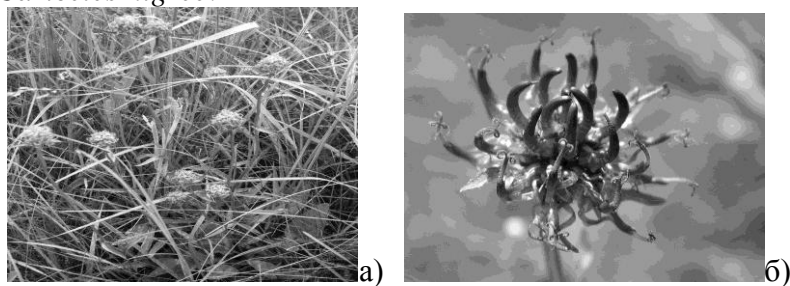

Рис. 1. *Ph. orbiculare*: а) плодоношення; б) суцвіття

Повторні обстеження були проведені 20 травня 2011 р. І. Кузьмішиною, О. Кузяріним, В. Войтюком, 21 травня 2012 р. Л. Коцун, І. Кузьмішиною, В. Войтюком, під час яких було виявлено локалітети рідкісних видів рослин, що перебувають під охороною Червоної книги України (*Carex davalliana* Smith, *C. umbrosa* Host., *Dactylorhiza incarnata* (L.) Soó, *D. majalis* (Reichenb. P.F.Hunt et Summerhayes, *Schoenus ferrugineus* L.) [13, сс. 86, 102, 111, 168, 170], 2 рідкісних рослинних угруповань (*Caricetum davallianae* і *Schoenetum ferruginei*), а також регіонально рідкісних видів *Valeriana simplicifolia* Kabath. та *Salix rosmarinifolia* L.

Вважаємо, що взяття під охорону 1 га території дозволить зберегти єдине в області місцезростання *Ph. orbiculare* і підвищить відсоток заповідності Іваничівського району, який на сьогодні становить 4,4 % проти 10,92 % для всієї Волинської області [2, сс.7, 20]. Підготовлене наукове обґрунтування на створення заказника місцевого значення «Фітеума» неодноразово було передано у державне управління охорони навколишнього середовища. Проте ініціатива створення об'єкта природно-заповідного фонду зустріла опір місцевої влади у зв'язку із можливістю торфорозробок на осушеній території.

В резолюціях науково-практичних конференцій «Природная среда Полесья и устойчивое развитие агропромышленного комплекса региона», (12–14 вересня 2012 р., Поліський аграрно-екологічний інститут, м. Брест, Республіка Білорусь), «Природозаповідання як основна форма збереження біорізноманіття» (20–21 вересня 2012 р., Національний природний парк «Кременецькі гори», м. Кременець, Україна), на нараді з екології водно-болотних угідь і торфовищ (м. Київ, Україна, 2013 р.) та Круглого столу «Екологічні проблеми Волині» (24–26 березня 2016 р., кафедра екології Луцького національного технічного університету м. Луцьк, Україна) було звернуто увагу на необхідність посприяти створенню пропонованого заказника [5, 6, 9, 10].

Зусиллями екологів управління екології та природних ресурсів Волинської обласної державної адміністрації та науковців СНУ призупинено початок робіт щодо торфорозробок на дослідженій території. Нині проводиться збір погоджень та довідок, розроблення картографічних матеріалів, їх упорядкування та затвердження, що пришвидшує в межах Волинської області створення нового об'єкта природно-заповідного фонду – ботанічного заказника місцевого значення «Фітеума».

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Вісюліна О. Д. *Ph. orbiculare* L. – Фітеума округла / О. Д. Вісюліна // Флора УРСР. – К. : Вид-во АН УРСР, Наук.думка, 1961. – Т. 10. – С. 442–444.
2. Карпюк З. К. Природно-заповідний фонд Волинської області: альбом-каталог / З. К. Карпюк, В. О. Фесюк, О. В. Антипюк. – Луцьк, 2018. – 136 с.
3. Коцун Л. О. Синантропізація флори проєктованого ландшафтного заказника місцевого значення «Фітеума» (Волинська область, Україна) / Л. О. Коцун, І. І. Кузьмішина, В. П. Войтюк, Т. П. Лісовська, О. Т. Кузярін // Науковий вісник ВНУ ім. Лесі Українки. Біологічні науки. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. – С. 114–116.

4. Кузьмишина І. І. Знахідка *Phyteuma orbiculare* L. (Campanulaceae) на Волинській височині / І. І. Кузьмишина, Л. О. Коцун, В. П. Войтюк // Укр. ботан. журн. – К., 2011. – Т. 68, № 5. – С. 730–732.

5. Кузьмишина І. І. Новое местонахождение кольника округлого (*Phyteuma orbiculare* L., Campanulaceae) на Волынской возвышенности / І. І. Кузьмишина, Л. О. Коцун, В. П. Войтюк, Б. Б. Коцун, А. Т. Кузярін // Природнае асяроддзе Палесся : асаблівасці і перспектывы развіцця. Зб. навук. прац. – Вып. 5. – Брэст : Альтернатива, 2012. – С. 143–145.

6. Кузьмишина І. І. Проблеми створення ландшафтного заказника місцевого значення «Фітеума» (Іваничівський район, Волинська область) / І. І. Кузьмишина, Л. О. Коцун, В. П. Войтюк, Т. П. Лісовська, Л. М. Стецюк, С. В. Кузьмишина, К. В. Климук // Природозаповідання як основна форма збереження біорізноманіття : матеріали наук.-практ. конференції (Кременець, 20-21 вересня, 2012 р.). – Кременець : ТОВ «ПАПРУС-К», 2012. – С. 59–63.

7. Кузьмишина І. І. Дарунок ботаніка, або хто захистить фітеуму / І. І. Кузьмишина, Л. О. Коцун, В. П. Войтюк // Лісовий вісник : всеукраїнський журнал. №10 (13) жовтень 2012. – Луцьк : ТзОв «Лісовий вісник», 2012. – С. 14–15.

8. Кузьмишина І. І. Судинні рослини проектного ландшафтного заказника місцевого значення «Фітеума» (Іваничівський район, Волинська область) / І. І. Кузьмишина, Л. О. Коцун, В. П. Войтюк, Т. П. Лісовська, Б. Б. Коцун, О. Т. Кузярін. // Природа Західного Полісся та прилеглих територій : зб. наук. пр. / за заг. ред. Ф. В. Зузука. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. 2013. – № 10. – С. 88–94.

9. Кузьмишина І. І. Флористичні особливості проектного ландшафтного заказника місцевого значення «Фітеума» (Іваничівський район, Волинська область, Україна) / І. І. Кузьмишина, Л. О. Коцун, О. Т. Кузярін, В. П. Войтюк, Т. П. Лісовська, Б. Б. Коцун, С. В. Кузьмишина // Екологія водно-болотних угідь і торфовищ : Зб. наук. статей / [гол. ред. В. В. Коніщук]. – К. : ДІА, 2013. – С. 151–157.

10. Кузьмишина І. І. Сучасний стан створення ландшафтного заказника місцевого значення «Фітеума» (Іваничівський район, Волинська область) / І. І. Кузьмишина, Л. О. Коцун // Екологічні проблеми Волині : Матеріали Круглого столу (24–26 березня 2016 р., м. Луцьк). – Луцьк : РВВ Луцького національного технічного університету, 2016. – С. 114–117.

11. Олешко В. В. Каталог гербарію Стефана Мацко та Йозефа Панека / В. В. Олешко, Л. А. Савчук, Т. П. Андреева. – Луцьк, 2005. – С. 403–404.

12. Федоров Ан. А. *Ph. orbiculare* L. – кольник округлий / Ан. А. Федоров // Флора Европ. части СССР / [под ред. Ан. А. Федорова]. – Л. : Наука, Ленингр. отд-е, 1978. – Т. 3. – С. 236.

13. Червона книга України. Рослинний світ / [за ред. Я. П. Дідуха]. – К. : Глобалконсалтинг, 2009. – 900 с.

14. Шевчук М. Й. Раритетні види рослин проектного ландшафтного заказника місцевого значення «Фітеума» (Іваничівський район, Волинська область) / М. Й. Шевчук, І. І. Кузьмишина, Л. О. Коцун, В. П. Войтюк, Т. П. Лісовська, О. В. Кичилюк, О. Т. Кузярін, Л. М. Стецюк, С. В. Кузьмишина, К. В. Климук // Природа Західного Полісся та прилеглих територій : зб. наук. пр. / [за заг. ред. Ф. В. Зузука]. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. 2012. – № 9. – С. 173–177.

15. *Zerwa kulista* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pl.wikipedia.org/wiki/Zerwa_kulista (18.03.2011).

ВПЛИВ УЛЬТРАФІОЛЕТОВИХ ХВИЛЬ НА ЖИТТЄДІЯЛЬНІСТЬ АКВАРІУМНИХ РОСЛИН

Проведено оцінку дії ультрафіолетового (УФ) опромінення на акваріумні водні рослини: роголижник напівпогружений (*Ceratophyllum submersum* L.), папороть тайландська (*Microsorium pteropus*), водорість кладофора шароподібна (*Aegagropila sauterii*). Зроблено висновок, що ефект УФ-опромінення (389 нм) на водні рослини має двосторонню дію – негативний характер для тих, які розташовуються у водоймі в верхніх шарах, та позитивний – для тих, що існують у придонних шарах.

Ключові слова: вплив ультрафіолетових хвиль, водні рослини.

*The effect of ultraviolet (UV) irradiation on aquarium aquatic plants was evaluated: semi-submerged hornbill (*Ceratophyllum submersum* L.), Thai fern (*Microsorium pteropus*), algae cladophore (*Aegagropila sauterii*). We concluded that the effect of UV irradiation (380 nm) on aquatic plants has a two-sided effect - negative for those located in the reservoir in the upper layers, and positive - for those that exist in the bottom layers of water.*

Key words: influence of ultraviolet waves, aquatic plants.

Вступ. Добре відомі характеристики спектру сонячного світла, який впливає на процеси синтезу хлорофілу, фотосинтезу у рослин [1, с. 15]. В умовах культури *in vitro* лілії кавказької при її культивуванні на світлі різного спектрального складу (білий, синій, червоний) біометричні показники (довжина і ширина листа, кількість мікроцибулинок) були різними, причому відзначена специфічність дії синіх та червоних хвиль на специфіку фотосинтетичних пігментів [4, с. 2].

Виявлено, що характер впливу ультрафіолетової (УФ) радіації (308 нм) на фотосинтетичний апарат рослин (гібіскус та кедрова сосна) залежить від інтенсивності та тривалості опромінення [2, с. 392]. Показано, що кореляція між інтенсивністю фотосинтезу та транспірації у рослин опроміненої групи нижче, ніж у неопроміненої [3, с. 800].

Оскільки розглянутий водний вид рослин живе на поверхні водойму, в мету дослідження увійшла оцінка впливу УФ-хвиль на рослини, що живуть у товщі води.

Матеріали та методи дослідження

Використовували наступні акваріумні рослини: роголижник напівпогружений (*Ceratophyllum submersum* L.), папороть тайландська (*Microsorium pteropus*) та водорість кладофора шароподібна (*Aegagropila sauterii*). В місткості з водою по 3 літри, з усіх боків закриті чорним папером, поміщали по 2 рослини кожного виду. Зверху встановлювали світлодіоди: 2 білих (для контролю), 2 білих + 2 УФ, 2 білих + 6 УФ. Світлодіоди мали потужність 0,06 Вт та яскравість у 600 мКд (для білих). УФ світлодіоди формували хвилі з довжиною 380 нм.

На початку та наприкінці (через 30 діб) досліджень проводили оцінювали лінійні характеристики рослин, масу, загальний вигляд та колір. Всього в процесі експериментів провели 4 повтори, кожен раз з іншими рослинами. Для статистичної обробки даних використали програмний пакет *Statistica v.6*.

Результати та обговорення

Всі використані види в процесі життя розташовуються на різних глибинах у акваріумі: водорість кладофора знаходиться на дні, коренева система папороті тайландської дозволяє її листям тягнутися наверх до поверхні, роголижник напівпогружений живе біля водної поверхні.

Найбільш вираженим у позитивному плані зростання були зміни, які відбувалися з водорістю кладофорою (середня початкова маса за всіма дослідями складала 10,76 г). Якщо в контрольному досліді з двома білими світлодіодами приріст маси складав 10,3 %, з 2 додатковими УФ-діодами – 10,9 %, з 6-ма – 20%. В усіх дослідях загальний колір «кулі» водорості був зеленим, а діаметр її також підвищувався в середньому на 7 –15 %. Це свідчить, що умови освітлення, в яких існували рослини даного виду, досить добрі.

Папороть тайландська проявила повністю іншу поведінку. Рослина є кореневою, її листя росте догори акваріума. Дані виявили, що одного білого світла для таких рослин було недостатньо для нормального її функціонування. Через місяць маса рослини зменшувалася до 30 % від початкового рівня, також спостерігалось пожовтіння листя рослин, гниття стебла листя, що приводило до зменшення її маси. Додаткове опромінення 2-ма УФ світлодіодами в певній мірі компенсувало світлову недостачу. Тому маса рослин складала біля 40 %, при включенні 6 додаткових УФ-діодів пригноблення маси рослини складало менше як 50 %. Тобто, УФ хвилі, хоча й не повністю компенсували необхідний рівень освітлення листя папороті тайландської у товщі води, але все ж використовувалися для своїх потреб.

УФ-опромінення рослин при слабкому освітленні, які існують близько поверхні акваріуму (роголисник напівпогружений), проявило лише негативну дію. Це виражається зменшенням (на 93 %) маси рослини, або до її загибелі з 6 додатковими УФ-світлодіодами, та до 90 % – при опроміненні двома додатковими УФ-діодами.

Для папороті тайландської та роголисника білого світла при роботі 2-х білих світлодіодів було явно мало для їх нормального розвитку. Тим не менш, для першої рослини додаткове освітлення дало певну енергетичну компенсацію, що вело до зростання параметрів при збільшенні кількості робочих УФ-світлодіодів при незмінності білих діодів. Для роголисника нарощення кількості УФ-джерел вело до поглиблення гноблення рослини.

Можна відзначити, що відомо два варіанти впливу УФ-хвиль на рослини – позитивний та негативний. Позитивний використовується для передпосівної обробки насіння [7, с. 31]. Але більша частина відгуків водних рослин на УФ-опромінення є негативною [5, с. 175], також на них відзначають негативні реакції елементів водних екосистем [6, с. 68].

Розглядаючи наведені дані можна відзначити, що підхід до прогнозу такого впливу на водні рослини є різнобічний. Так, роголисник не лише знаходиться у верхніх шарах водних систем, але (вірогідно), орієнтується на певну довжину хвиль, що падають. Але УФ-опромінення проникаючи у поверхневі шари види на фоні малої освітленості ще сильніше їх гноблять. Це веде до зменшення маси таких рослин та її гниття.

Коренева папороть тайландська також чутлива до нестачі освітлення, тому при його малій кількості рослина теж деградує. Додавання УФ-опромінення злегка компенсує цей недолік, такі хвилі після проходження крізь воду розсіюються та хвилями з довшою довжиною. Тому, незважаючи на загальне зниження маси додаткове УФ-опромінення веде до відносного її зростання та певного відновлення рослини.

Вказане випромінення після перевипромінювання дії на кладофору лише як додаткове освітлення. Оскільки донні рослини звичні до нестачі світла, кожна його добавка веде до зростання маси та розміру водорості.

З дослідів можна зробити такі висновки:

1. На рослини, що живуть у верхніх шарах вод, УФ-опромінення впливає негативно шляхом порушень у життєдіяльності, розвитку гниття тканин та подальшої загибелі.

2. Водні рослини що вкорінюються, що зростають на фоні слабого освітлення, можуть використовувати додаткове УФ-опромінення та підтримувати свій світловий баланс та компенсувати таке затемнення.

3. Придонні рослини (на прикладі водорості – кладофори), здатні компенсувати нестачу природного освітлення штучним УФ-опроміненням, яке здатне проникати у товщу води після перевипромінювання у вигляді більш довгих хвиль.

4. УФ-опромінення може діяти на водні рослини двояким чином – негативно на тих, що живуть у верхніх шарах водойми, та позитивно – для рослин, що існують у придонних зонах.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Белов В.В. Применение светильников, ламп и облучателей в АПК / В.В. Белов, С.А. Овчукова, Г.С. Юнусов // Известия Международной академии аграрного образования.– 2018.– №39.– С. 14 – 19.
2. Зуев В.В. Комплексные исследования отклика фотосинтетического аппарата ели сибирской (*пicea obovata ledeb.*) на воздействие уф-в-радиации / В.В. Зуев, Н.Е. Зуева, А.П. Зотикова, О.Г. Бендер, В.Л. Правдин // Ж. Сибирского фед. ун-та. Серия: Биология. 2010. Т. 3. № 4. С. 391-406.
3. Зуев В.В. Исследование отклика фотосинтетического аппарата ели сибирской (*пicea obovata ledeb.*) на двухлетнее воздействие повышенных доз УФ-радиации / В.В. Зуев, Н.Е. Зуева, Е.М. Короткова, О.Г. Бендер // Оптика атмосферы и океана.– 2017.– Т.30,№ 9.– С. 799 – 805.
4. Маляровская В.И. Влияние спектрального состава света на рост и развитие *lilium saucasicum* в условиях культуры *in vitro* / В.И. Маляровская, Т.М. Коломиец, Р.Н. Соколов, Л.С. Самарина // Науч. журн. КубГАУ.– 2013.– №94 (10).– С. 1– 11.
5. Повтарейко А.А. Влияние лучевого излучения на воду и рост растений / А.А. Повтарейко, Г.А. Кудзиев, Е.В. Шургаева, И.В. Мишенина // Мат. научно-техническая конференция обучающихся и молодых ученых скгми (ГТУ) "НТК-2017".– Владикавказ:Северо-Кавказ. горно-металлург. инст.– 2017.– С. 175 – 177.
6. Руднева И.И., Шайда В.Г. Влияние ультрафиолетового излучения на морские биоресурсы: анализ риска для экосистемы и биоты / И.И. Руднева, В.Г. Шайда // Рыбное хозяйство.– 2010.– № 5.– С.68 – 70.
7. Тертышная Ю.В. Воздействие ультрафиолетового излучения на всхожесть и ростовые процессы семян пшеницы / Ю.В. Тертышная, Н.С. Левина, О.В. Елизарова // Сельхоз. машины и технол. – 2017. – № 2. – С. 31 – 36.

ГЕОГРАФІЯ І ГЕОЛОГІЯ

УДК 504.4(477.87)

Степан Поп, Наталія Качмар
(Ужгород)

НАДЗВИЧАЙНІ ПРИРОДНІ ЯВИЩА ТА ПРОЦЕСИ НА ТЕРИТОРІЇ ЗАКАРПАТТЯ

Розглянуто фізико-географічні явища та процеси, а також частоту їх повторюваності на території Закарпаття. Проаналізовано рекомендації щодо запобігання та мінімізації негативних наслідків від надзвичайних природних явищ та процесів.

Ключові слова: надзвичайні природні явища, Закарпатська область, геологічно небезпечні явища, паводки Закарпаття, зсувні процеси.

Physical-geographical phenomena and processes, as well as their frequency in the territory of Transcarpathia are considered. Recommendations for the prevention and minimization of adverse effects from natural phenomena and processes are analyzed.

Keywords: extraordinary natural phenomena, Transcarpathian region, geologically dangerous phenomena, floods of Transcarpathia, landslides.

Надзвичайні природні явища та процеси – це фізико-географічні явища та процеси природного або антропогенного походження, які за своєю інтенсивністю, масштабом поширення і тривалістю можуть суттєво порушувати довкілля, призводити до трагічних наслідків із загибеллю людей, руйнувати інфраструктуру поселень. Закарпатська область, 80% території якої є гористою (з найвищою вершиною України г. Говерлою 2061 м н.р.м.), є високоенергетичним середовищем, яке вразливе до прояву різних надзвичайних природних явищ та процесів. Їх перебіг може ускладнюватись, зважаючи на специфіку фізико-географічної характеристики території області. Насамперед маємо брати до уваги те, що територія області є перезволоженою. В гірській її частині середньорічні опади становлять близько 1400-1700 мм, а в рік високої водності – до 2400 мм. В окремі місяці може випасти 250-400 мм опадів при нормі 70-120 мм, тобто зливові дощі можуть перевищувати місячну норму, що сприяє перезволоженню території, формуванню паводків, в тому числі з катастрофічними наслідками. В багатосніжні роки висота снігу в горах може досягти 200 см і більше, що також суттєво впливає на формування поверхневого стоку, а також на формування умов для сходження снігових лавин. По-друге, важливо враховувати геологічну, геоморфологічну і тектонічну будову території Закарпаття, які створюють передумови прояву різних надзвичайних явищ та процесів (зсуви, ерозії, карст тощо).

До основних чинників виникнення несприятливих природних явищ та процесів відносять: радіаційний баланс і пов'язані з ним кліматичні умови, сили тяжіння, енергію земних надр, енергію водних потоків, сили Коріоліса (пов'язані з обертанням Землі) тощо, а також антропогенну діяльність, яка може сприяти погіршенню перебігу несприятливих природних явищ та процесів.

Антропогенний вплив може суттєво погіршувати розвиток та перебіг надзвичайних природних явищ і процесів, особливо при співпадінні кількох природних і техногенних чинників. До прикладу, таке спостерігається на території Солотвинського солерудника в Закарпатській області, де через порушення природозберігаючих технологій експлуатації родовища та забудови окремих ділянок над пустощами в підземних горизонтах призвело до сильного карстоутворення і як наслідок, спричинило припинення діяльності століттями діючого солерудника, а також закриття відомої алергологічної лікарні у виробітках соляних шахт. У даній статті техногенні чинники впливу на надзвичайні явища та процеси не є предметом розгляду, однак їх потрібно враховувати зважаючи на наявність численних

кар'єрів з видобутку будівельного каменю, мармурів, туфів, золота, річного гравію, піску тощо, а також прокладених через територію області стратегічних лінійних транспортних магістралей (газопроводів, нафтопроводів та інше).

Гідрологічні та гідрометричні явища. Потенційна загроза виникнення *паводків* різної сили на території Закарпаття була завжди. Частота їх формування корелює з періодами високої водності, вони повторюються на закарпатських річках раз у 3-8 років. За останні 20 років їх відбулося майже десяток, з них 3 катастрофічні (листопад 1998р., березень 2001р, липень 2008р) з сумарними збитками, що сягають кілька мільярдів гривень [7, с. 124]. Характерним є те, що паводки стають дедалі частішими і більш руйнівними. Їх перебіг і руйнівна сила залежить від можливостей природного середовища стримувати розвиток поверхневого стоку при рясних дощах та інтенсивному таненню снігу, стану русел, заплав та гідрозахисних споруд тощо (див. табл. 1) [5, с. 74]. В останні десятиліття паводкові ситуації в області можуть повторюються до 8 разів на рік. Повені 1998 і 2001 років виявились найбільш руйнівними. Вони зруйнували єдиний у Європі й один із двох у світі музей лісосплаву на річці Чорна (неподалік смт. Міжгір'я).

Таблиця 1

Найбільш руйнівні паводки на річках Закарпаття [9].

Періоди підвищеної водності	Роки з високими паводками
1912-1929	1913, 1914, 1919, 1926, 1927
1938-1955	1941, 1917, 1948, 1955
1964-1981	1965, 1968, 1969, 1970, 1974, 1980
1990-2008	1992, 1993, 1995 (2), 1998 (2), 2001, 2005.....
2010-2018	2013, 2016, 2017, 2018

Україна є водододефіцитною державою, має неоднорідно по території забезпеченість ресурсами річкового стоку. В територіальному розрізі її регіони мають значні відмінності щодо наявності поверхневих та підземних вод. На рис. 1 зображено забезпеченість регіонів України ресурсами річкового стоку.

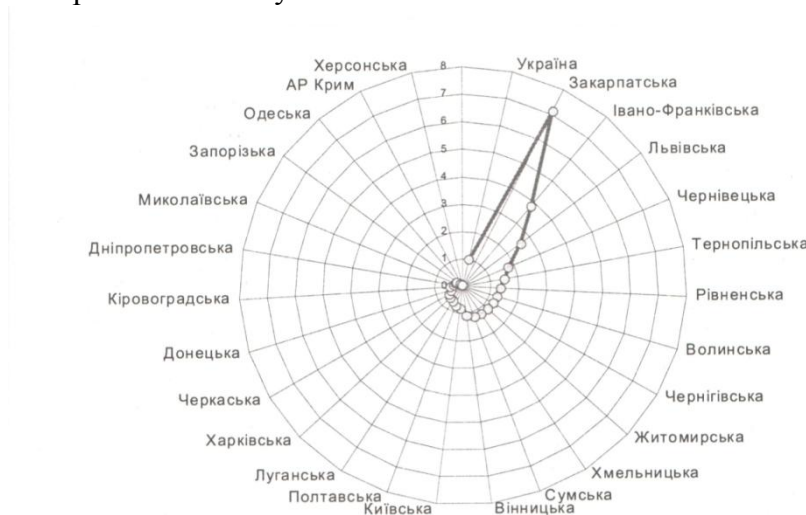

Рис. 1. Індекс забезпеченості регіонів України ресурсами річкового стоку [3, с. 165].

З рисунку яскраво видно, що Закарпатська область є явним лідером щодо забезпеченості ресурсами річкового стоку, є перезволоженою територією. З 1км² площі в середньому по території Закарпаття модуль річкового стоку становить 40 л/с/км², що майже в 7 разів перевищує аналогічний показник по Україні.

Гідрогеологічні, гравітаційні та ерозійні процеси та явища. Територією найбільшого поширення *зсувів* в Закарпатській області є басейни річок Тиса, Уж, Латориця, Ріка, Теремля, Тересва. На протязі останніх десяти років загальна кількість зсувів збільшується. В теперішній час на території Закарпатської області зафіксовано понад 3000 зсувонебезпечних

ділянок, загальною площею 385 км² [5, с. 542]. З них, в активному стані перебувають 14 ділянок площею 0,24 км². У межах забудованої території області виявлено 8 проявів зсувів. У зоні зсувів знаходяться 64 об'єкти господарської діяльності. Найбільш активно зсуви проявляються в Тячівському, Хустському, Рахівському та Міжгірському районах. Особливу небезпеку становлять зсуви в зоні водосховища Тереблеріцької ГЕС, у разі сходження яких може бути пошкоджена його гребля [4, с. 114]. За даними досліджень науковців Ужгородського національного університету у 2016 році створено карту прояву можливих активних зсувних процесів на території Закарпатської області (див. рис. 2) [5, с. 540].

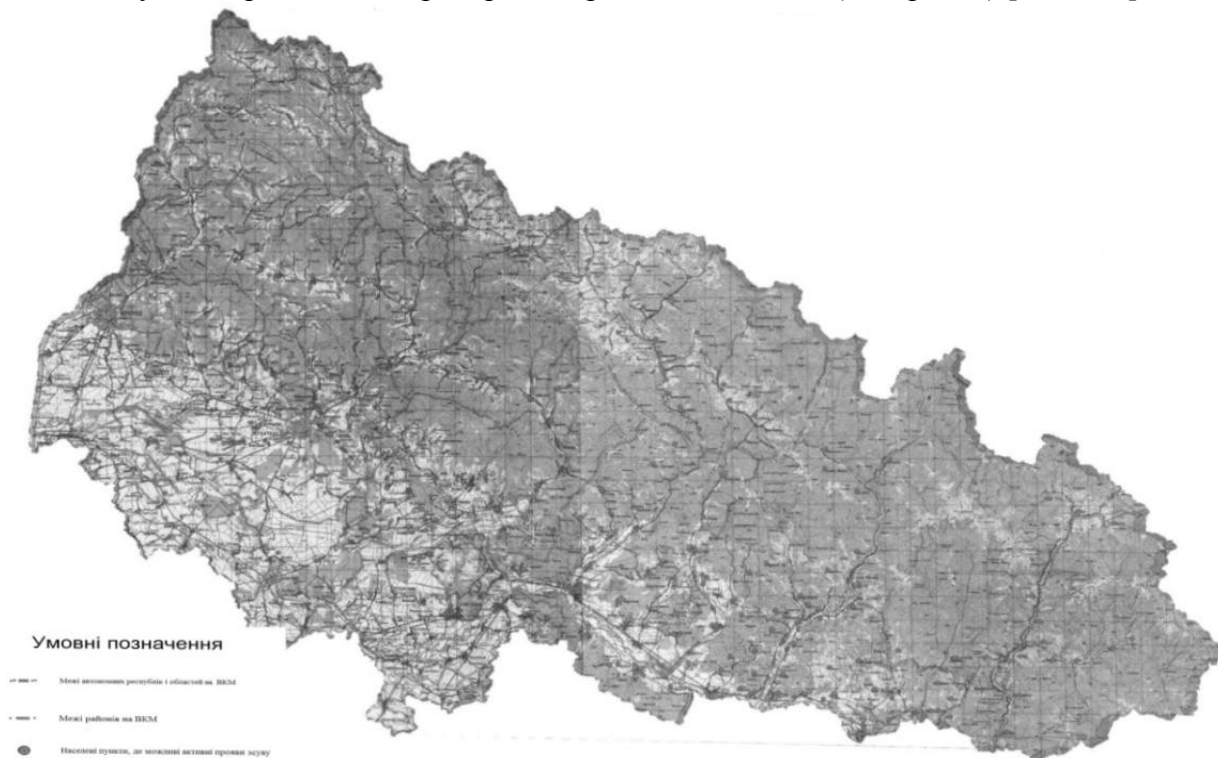

Рис. 2. Карта розташування можливих активних зсувних процесів на території Закарпатської області [5, с. 540].

Селі найчастіше бувають на сході Закарпаття – на водозборах річок Чорна Тиса, Біла Тиса, Шопурка і Тересва. Активізація селевих явищ тісно пов'язана з водним режимом, вони виникають після дощів 50-100 мм і більше за добу на крутих схилах з наявністю сипкого уламкового матеріалу. Об'єми селевого потоку можуть досягати сотень тисяч – млн³, а розміри їх уламків масою до 100-200 метрів. На території Закарпаття визначено селенебезпечний Південно-західний район де виявлено 100 селевих ручаїв із площами водозборів 0.24-63.0 км²., а також на сході Закарпаття - на водозборах річок Чорна Тиса, Біла Тиса, Шопурка і Тересва. Тут вони сходять щороку, а то й кілька разів на рік, проте на різних водозборах і з різним ступенем поширення.

Метеорологічні явища. *Зливові дощі*, під час яких випадає 30 мм опадів вважаються стихійними для гірських районів, для рівнинних цей показник – 50 мм. Сильні дощі спостерігаються на холодних фронтах і в певні місяці року. Такі дощі найчастіше пов'язані із проходженням південно-західних циклонів. Внаслідок підвищеної водності утворюються паводки, які мають катастрофічний характер. Вони відбулися в 1882, 1887, 1902, 1912, 1925, 1941, 1947, 1970, 1978, 1980, 1998, 2001 та 2008 роках, коли за рік випало до 1600-1700 мм (за річної норми 1000-1100 мм), а за окремі місяці – до 250-300 мм (за місячної норми 70-120 мм). Найбільш потужним у минулому столітті вважається паводок 25-30 грудня 1947 року, коли на деяких ділянках випало понад 300 мм опадів.

Кількість опадів і їх повторюваність залежить не лише від характеру синоптичних і фізико-географічних умов, але й від місцевих особливостей території. Найчастіше сильні

дощі випадають протягом одного – двох днів (у 30% випадках від загальної кількості). Найбільша їх повторюваність (більше 60%), як видно з табл. 1., спостерігається у червні – серпні, а саме в Перечинському, Рахівському, Ужгородському та Хустському районі. Максимум повторюваності припадає на найтепліший місяць – липень і на нього припадає – майже 20% кількості рясних дощів.

Грози в Закарпатській області в середньому проявляються 37 днів, зокрема в Ужгороді – 47, Хусті – 52, Рахові – 56 днів. Вони розпочинаються з квітня і закінчуються у вересні, з найбільшою активністю в період травень-серпень. В середньому в травні буває грозових 6 днів, в червні та липні по 9, в серпні – 6 днів. Грози можливі і взимку. В місцях випадання зливних дощів формується значний місцевий поверхневий стік, що в гірських ландшафтах призводить до формування швидкоплинних підвищень рівнів води (на 0.5-0.8 м) у верхів'ї малих водотоків [9, с. 54].

Град на території Закарпатської області найчастіше (4–6 днів на рік) буває в гірській частині, що зумовлено розвитком висхідних потоків в передгір'ї, посиленням їх турбулентності, і як наслідок, збільшенням конвекції хмарності. За величинами градини можуть сягати до 80 мм. в діаметрі. Найчастіше прояв граду відбувається у травні (30 відсотків), що пов'язано із великим вертикальним градієнтом температури в цей період року.

Тумани є поширеним явищем, яке спостерігається до 140 днів на рік. Сезон туманів починається в жовтні і закінчується в квітні. В горах більшість туманів є сильними, з видимістю 50–200 м [6].

Вітровали відбуваються на схилах крутістю 36-45°, зі швидкістю вітру 15 м/с і більше, коли навантаження на крону дерев перевищує 17 кг/м². До 1957р. вітровали та буреломи в закарпатських лісах спостерігались досить рідко та різке збільшення обсягу вирубок в середині 50-х років ХХст. призвело до активізації вітровалів і буреломів. Найбільш вітровалонебезпечними є схили західної, північної та східної орієнтації, найменша вітровальність спостерігається на висоті 1100 м. і більше, тоді як найвища притаманна деревостанам на висоті 600-900 м. н.р.м.

Ожеледиця найчастіше формується в січні і рідше в грудні та лютому. Її прояв має локальний і швидкоплинний характер. В середньому за рік можна спостерігати два-три випадки із сильною ожеледицею.

Хуртовини властиві гірським і передгірним районам області. Середня тривалість хуртовин за рік становить 13 годин, а в день з хуртовиною – 4.3 години, їх максимальна повторюваність припадає на лютий (41%) і січень (32%). Сильні хуртовини в гірській частині Закарпаття бувають кожні 5–10 років [9, с. 68].

Сильні снігопади можуть бути в середині жовтня і навіть в першій декаді травня. Максимальна кількість опадів на гірській території області становить 40–70 мм (див. рис. 1.). Вони сприяють збільшенню висоти снігового покриву який може сягати в окремі роки 2-3 м. над верхньою межею лісу, а в низовині до 0,8 м. Сильні снігопади в горах приводять до нестійкості сніжного покриву на схилах і сходу лавин. Найсприятливіші для лавиноутворення схили крутістю 25-45°, однак відомі сходи лавин зі схилів крутістю всього 15-18°. Обсяг снігу в лавині може доходити до декількох сотень кубічних метрів. Однак, небезпечними для життя можуть бути навіть лавини обсягом близько 5 м³. Найбільші лавини на Закарпатті із зафіксованих за останнє століття зійшли в 1968 році на Свидовці з г.Стіг – 300 тис.м³. У 1988 році на Боржаві об'єм снігу кількох лавин перевищив 500 тис.м³, а двох – 800 тис.м³. Одна з них знищила ліс площею 16 га. Відстань пробігу лавин сягала 3,5 км.

Заморозки зазвичай утворюються в ночі чи над ранок за ясної і тихої погоди в результаті інтенсивного радіаційного вихолодження ґрунту і приземного шару повітря. Перші заморозки спостерігаються осінню. Заморозки спостерігаються як весняні так осінні. Ступінь небезпеки заморозків для сільськогосподарських культур в основному залежить від їх вегетаційного стану[9, с. 74].

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити наступні **висновки**:

Закарпаття, зважаючи на рельєф, геологічну будову, геоморфологічні та кліматичні умови, відноситься до територій з дуже високим ризиком виникнення природних стихійних лих. В останні десятиліття почастишали і стали більш руйнівними паводки та вітровали, що значною мірою пов'язано з нераціональним веденням лісового та водного господарств також про'яв карстових явищ який має катастрофічні наслідки на території смт. Солотвино, що раніше не мало місця, пов'язаний насамперед з порушенням екологічної безпеки видобування покладів солі. Слід додати, що існуючі сьогодні оцінки та комплекс заходів, щодо мінімізації наслідків несприятливих природних процесів та явищ потребують подальшого дослідження, перегляду та уточнення, зокрема:

- 1) лісгосподарські та сільськогосподарські;
- 2) гідротехнічні;
- 3) науково-дослідницькі та еколого-освітні;
- 4) природоохоронні.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Безпека регіонів України і стратегія її гарантування / [Данилишин Б.М., Степаненко А.В., Омельченко А.А. та ін.]: у 2-х т. – К.: Наукова думка, 2008. – Т.1: Природно-техногенна (екологічна) безпека. – С. 92–98, 103–108, 126–135, 153–161, 230–237, 245–252, 332–339.
2. Божко Л.Ю. Оцінка впливу несприятливих явищ: Навчальний посібник / Л.Ю. Божко. – Одес. держ. екол. ун-т. - Одеса : ТЕС, 2013. – 240 с.
3. Географічна наука в Національній академії наук України / За ред. Л.Г. Руденка. – К., 2009. – 240 с.
4. Глобальне потепління та частота стихійних явищ в Україні / [Кульбіда М.І., Барабаш М.Б., Гребенюк Н.П. та ін.] // Україна: географічні проблеми сталого розвитку. Зб. наук. праць. В 4-х т. Т. 3. – Київ: ВГЛ Обрії, 2004.– С. 138–140.
5. Динаміка розвитку зсувних процесів на території Закарпатської області / Н. І. Каблак, І. В. Калинич, С. В. Скаканді // Містобудування та територіальне планування. – 2017. – Вип. 64. – С. 535-543.
6. Закарпатський обласний центр з метеорології [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gmc.uzhgorod.ua/meteostations.php>
7. Калуцький І. Ф. Стихійні явища в гірсько-лісових умовах Українських Карпат (вітровали, паводки, ерозія ґрунту) / І. Ф. Калуцький, В.С. Олійник. – Львів: Камула, 2007. – 240 с.
8. Карти Закарпаття [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.google.com.ua/search?dcr=0&biw>
9. Клімат Ужгорода / [под ред. В. Н. Бабиченко]. – Л.: Гидрометеоздат, 1991. – 191 с.
10. Повені та їх повторюваність [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://polka-knig.com.ua/article.php?book=271&article=15547>

УДК 556.56.3

*Ганна Романюк, Олег Шугуров
(Дніпро)*

РІЧНА ЗМІНА ПАРАМЕТРІВ ВОДИ У ЗАПОРІЗЬКОМУ ВОДОСХОВИЩІ

Проведено оцінку загальної мінералізації води, її прозорості та поглинання світла протягом у Запорізькому водосховищі. Виявлена певна розбіжність динаміки змін таких параметрів, розглянуто причини такої розбіжності.

Ключові слова: каламутність води, загальна мінералізація, поглинання світла.

The overall mineralization of the Zaporizhzhya reservoir water, its transparency and light absorption throughout were evaluated. We found a certain mismatch in the dynamics of changes in such parameters, and considered the reasons for such a mismatch.

Keywords: turbidity of water, general mineralization, light absorption.

Вступ. Питання впливу мінералізації води на поширення і чисельність організмів неодноразово розглядався в літературі. Для флори мінералізованих річок й озер, характерно підвищення внутрішньоклітинного та позаклітинного вмісту солей. Цей фактор вимагає постійної оцінки й прогнозу чисельності водних організмів кожного біогеоценоза [2, с. 33]. Статистичний аналіз комплексного впливу площі озера, активної реакції води (рН) та загальної мінералізації (TDS) на формування зоопланктону показав, що екстремально низькі або екстремально високі значення факторів рН й TDS пригнічують розвиток зоопланктону озер [3, с. 295]. Якщо один з цих факторів має екстремальне значення, будь-яке підвищення другого сприятливо позначається на стані пригніченого зоопланктону. Загальну мінералізацію, як правило, досліджують застосовуючи сучасні кондуктометричні підходи у визначенні електропровідності водних розчинів [9, с. 16].

Каламутність – параметр води, що характеризує зменшення її прозорості при наявності неорганічних та органічних домішок, а також розвитком планктонних організмів та продуктів їх життєдіяльності. Причинами її підвищення може бути зміна концентрації глини, неорганічних сполук, а також органічних домішок або живих істот. Чим більше у воді зважених речовин, тим вище її каламутність, та відповідно, менше її прозорість – здатність води пропускати світлові промені.

Оскільки, багатофакторний контроль є необхідною частиною постійного моніторингу стану головних річок України та багатьох сусідніх країн [4, с. 61, 5, с. 44], то метою нашої роботи стало дослідження рокових змін параметрів води у Запорізькому водосховищі.

Матеріали та методи дослідження

Дослідження проводили з осені 2018 до осені 2019 р. (вимірювання для осені 2018 об'єднали з подальшими значеннями температур 2019 року). Один раз на тиждень проводили взяття проб води батометром з глибини 50 см у двох точках Запорізького водосховища: безпосередньо біля Південного моста (м Дніпро) та з берега біля с. Воронівка (навпроти остова Малий Махортет). Одночасно із забором води проводили оцінку її температури.

Після доставлення в лабораторію воду аналізували на предмет прозорості, абсорбції (поглинання світла домішками) за допомогою фотокалориметра КФ-5. Також воду аналізували на загальну мінералізацію за допомогою цифрового вимірювального приладу, призначеного для визначення параметрів водних розчинів – рН/кондуктометра AZ-86021 відповідно стандартних методик [6, с. 258]. Для оцінки органічного компонента у воді її фільтрували через 5 мкм фільтр після чого знов проводили виміри вказаних параметрів. Відфільтровані органічні компоненти вивчали з використанням світлового мікроскопа IemaMed.

Для статистичної обробки отриманих даних використали програмний пакет *Statistica v.6*.

Результати та обговорення

У річному дослідженні параметрів води, що залежать як від неорганічного, так й органічного компонента характерно те, що такі зміни є по суті циклічними, багато в чому пов'язані з порами року. У наших широтах внесення в ґрунт хімікатів (добрив та пестицидів) доводиться на весняно – літній період, на цей же час припадає максимум розвитку фіто і зоопланктону. Восени, зі зменшенням температури в воді й атмосфері, насамперед пригнічується ріст та розмноження водних живих організмів. Що стосується антропогенного забруднення від виробництв, що функціонують зокрема на території м Дніпро, то їх робота досить рівномірна протягом року, тому стоки, що забруднюють р. Дніпро мають практично рівномірну характеристику.

Вимірювання температури води показали, що вона змінюється протягом року від 3 °С в середині лютого (проби води з під крижаною кіркою р. Дніпро не брали) до 27 °С в

найспекотніші дні липня (в 2019 р температурна крива змістилася відносно середніх багаторічних в початок липня у зв'язку з надзвичайно спекотним червнем). Далі, середня температура впала для серпня до 23 °С, а потім вона знижується практично лінійно до зимових температур.

Протягом досліджуваного інтервалу часу загальна мінералізація відповідала мінімальним значенням 83 ppm (в лютому) й максимальному – 323 ppm – в липні. Однак зростання мінералізації не відповідало характеру температурної зміни. Якщо температура підіймалася до річного максимуму постійною висхідною траєкторією, то мінералізація проявляла локальні мінімуми в березні (22.03.2019) та квітні (14.04.2019), що, ймовірно, було пов'язано з активним таненням на річці льоду й відповідно – зменшення концентрації розчинених у воді речовин. Однак після танення снігів на полях й льоду на Дніпрі та його притоках, тенденція зростання мінералізації також ставала постійно висхідною.

Слід зауважити, що будь-який (навіть істинний) розчин речовин у воді, все одно змінює каламутність води та здатність поглинати розчиненими частинками світло, що проходить через неї. Прозорість води в Дніпрі в лютому становила 91 одиниць (бідистилят дає 92,5 одиниці). У міру збільшення температури вода здатна все більше й більше розчиняти неорганічні речовини, які, однак, не дають зниження прозорості менше як 89 – 88 одиниць навіть при великій концентрації загальної мінералізації. Восени (ймовірно, у зв'язку з припиненням використання неорганічних добрив й пестицидів) прозорість повертається до значення 90 – 91 одиниць. Ця тенденція була відзначена для Запорізького водосховища як в нижній частині міста (Південний міст), так й в 15 км нижче за течією (с. Воронцівка).

Одночасно протягом року змінюється й органічний компонент водного середовища, який пов'язаний з розмноженням зоо- й фітопланктону. У липні – серпні значення прозорості води склало 86,4 одиниці, причому після її фільтрування прозорість придбала значення 90. Дослідження відфільтрованих елементів в середині липня – середині серпня) виявило наявність в основному синьо-зелених водоростей (ціанобактерій) в концентрації 20 – 25 г/л, а також зоопланктон (коловертки, гіллястовусі, личинки комарів), який, проте, за масовим показником був на 3 порядки менше.

Разом з розвитком фіто- та зоопланктону та підвищенням концентрації розчинених у воді речовин відбувається підвищення поглинання світла (*Absorbtion*) у воді, в результаті чого воно вже перестає проникати на певні глибини. Якщо значення проникнення білого світла кріль бідистилят дає поглинання у 0,035 одиниць, то в лютому в воді Запорізького водосховища в обох точках відбору поглинання дорівнювало 0,048, а влітку, в умовах наявності розвитку ціанобактерій – 0,075.

Розглядаючи наші дані можна врахувати наступні дані інших авторів. Домішки можуть надійно визначатися методами кондуктометрії [9, с. 16] або контролю зміни каламутності досліджуваного водного розчину [8, с. 115], особливо якщо такі домішки у великій кількості з'являються з рекультивованих ґрунтів, забруднених підтоварною водою [1, с. 177]. Характерно, що під льодовим покривом річок відбуваються складні процеси конвекції [7, с. 110], які в цілому ускладнюють оцінку як загальної мінералізації води, так і її прозорості.

Іонний склад річкової води сильно залежить від надходження таких іонів з полів або від стічних вод підприємств. Так, дані про сумарний зміст головних іонів і органічних речовин у водах р. Томі в зимову межень і в стічних водах, що надходять в річку [5, с. 44] показали, що є помітний вплив скидів стічних вод, при цьому найбільш велике зісередження випусків зі значною мінералізацією й загальним вмістом органічних речовин в річці простежувалося на ділянках протяжністю аж до 8...10 км. Автори виявили невідповідність розрахункових та вимірних значень змісту іонів й органічних речовин, що свідчить про наявність ефективних механізмів самоочищення річкових вод.

Наші дані свідчать, що динаміка рівня загальної мінералізації води у Запорізькому водосховищі не відповідає розвитку температурної кривої, а розвивається з певним зміщенням у часі. Останнє може бути пов'язане з повільним таненням льодового покриву річки, повільним зміщенням забрудненої води з талою та складними механізмами

змішування вод, що рухаються у різних глибинних шарах. Це приводить до того, що в багатьох випадках (особливо при охолодженні повітря у північних регіонах басейну р. Дніпро) зменшення рівня загальної мінералізації зміщуються на більш пізні місяці року. Характерно, що значення розглянутих параметрів були для точки відбору проб у річці на рівні кінця міста Дніпро, так й на рівні с. Воронівка, яке розташоване нижче за течією на 15 км відрізнялись на 3 – 5 %, що свідчить про певне самоочищення Запорізького водосховища.

Прозорість води та поглинання водою світла протягом наближення до літніх місяців проявляють протилежну тенденцію – прозорість зменшується, а поглинання світла частинками забруднювачів (включаючи органічний компонент) – підвищується. Як правило, максимум поглинання припадає на періоди масового цвітіння води, причому відфільтрована вода має коефіцієнти прозорості, близькі для таких протягом всієї весни – літа.

З наших дослідів можна зробити такі висновки:

1. Протягом року змінюються такі параметри води, як загальна мінералізація, прозорість та поглинання світла, причому максимумами параметрів протягом року не збігаються між собою.

2. Протягом весни спостерігаються періоди очищення та зменшення загальної мінералізації води, що за часом сходиться з масовим таненням льодового покриву водосховища.

3. Рівень змін вказаних вище параметрів води у Запорізькому водосховищі для точок відбору води, що відповідає рознесенню у 15 км, виявляє очищення на 3 – 5 %.

4. Головним чинником суттєвого підвищення каламутності води у літній період та підвищення абсорбції (при практично постійному рівні мінералізації) є органічний компонент у вигляді ціанобактерій (головний) та зоопланктону (вторинний).

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Иванова Л.Г. Оценка общей минерализации рекультивированных почв на участках, загрязненных подтоварной водой / Л.Г. Иванова, Е.В. Мосиенко // XX Всерос. студ. науч.-практ. конф. Нижневартковского гос. ун-та сборник статей. – 2018. – С. 177 – 180.

2. Зиновьева А.Е. Влияние минерализации и общей жесткости воды на распределение гидрофитов в экосистемах (на примере водоемов юга Обь-Иртышского междуречья) / А.Е. Зиновьева, Д.А. Дурников // Изв. Алтайского гос. ун-та. – 2012. – № 3-1 (75). – С. 33 – 36.

3. Иванова М.Б. Влияние активной реакции и общей минерализации воды на видовое разнообразие пелагического зоопланктона в озерах (статистический анализ) / М.Б. Иванова, Т.И. Казанцева // Экология. – 2006. – № 4. – С. 294 – 300.

4. Осадчая Н.Н. Ионный сток реки Дунай и оценка состояния ее нижнего участка по общей минерализации воды / Н.Н. Осадчая, Д.А. Клебанов, В.И. Осадчий, Ю.Б. Набиванец // Природопользование. – 2016. – № 30. – С. 60 – 69.

5. Савичев О.Г. Оценка влияния сбросов сточных вод на минерализацию и общее содержание органических веществ в водах Томи // Известия Томского политех. ун-та. – 2005. – Т. 308. – № 1. – С. 44 – 47.

6. Санина М.Ю. Применение экспресси тест-методов в анализе природных объектов // Изв. Воронежского гос. пед. ун-та. – 2013. – № 1 (260). – С. 258 – 262.

7. Цветова Е.А. Особенности конвекции подо льдом в глубоком озере // Интерэкспо ГеоСибирь. – 2016. – Т.4, №1. – С. 110 – 114.

8. Цыденов Б.О. Численное исследование распространения примеси в пресном озере на основе распределения мутности воды // Вычислительные технологии. – 2017. – Т.22. – С.114 – 124.

9. Экспериандова Л.П. Кондуктометрическое определение общей минерализации природной воды с учетом доминирующих ионов / Л.П. Экспериандова, Н.А. Степаненко, И.Б.Х. Щербаков // Заводская лаборатория. Диагностика материалов. – 2012. – Т. 78, № 3. – С. 16 – 19.

ЕКОЛОГІЯ

УДК 574:631.1

Галина Гайдучик
(Ладизжин)

ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВОДОЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

У статті висвітлюються проблеми водозабезпечення України і альтернативні шляхи їх подолання.

Ключові слова: водозабезпечення, альтернативні шляхи водо збереження, ефективність водозберігаючих технологій.

There are problems with water supply in Ukraine and alternative hats.

Keywords: water supply, alternative ways of water-saving, efficiency of water-saving technologies.

Вступ. Вода є стратегічним ресурсом економічного розвитку будь-якої соціально-економічної системи. За останні півстоліття поновлювальний запас прісної води у світі на душу населення зменшився майже на 60% при стійкій тенденції збільшення обсягів водовикористання, пов'язаного із зростанням світової економіки, збільшенням народонаселення. Дефіцит прісної води вже зараз стає світовою проблемою. Все більш зростаючі потреби промисловості та сільського господарства у воді змушують вчених світу шукати різноманітні засоби для вирішення цієї проблеми.

Матеріали досліджень

У структурі споживання води переважають витрати на проблеми промислових та аграрних підприємств.

В даний час роль водних ресурсів в аграрній сфері зростає. Це зумовлено необхідністю росту продуктивності галузі, несприятливими кліматичними умовами, диспропорціями у потребах і можливостях забезпечення водними ресурсами.

Тривалий екстенсивний тип залучення водних ресурсів у сільськогосподарській оборот став причиною погіршення здатності водних джерел до самовідновлення. Тому раціональне використання водних ресурсів у сільськогосподарському виробництві є однією з найбільш актуальних проблем забезпечення національної безпеки країни.

Водозабезпечення сільськогосподарської галузі ускладнюється тим, що на фоні попередньої низької вологості весняного періоду, сухої та жаркої погоди літом сформувалася гідрологічна посуха практично у всіх регіонах України. Це спричинило, крім зниження водності річок, стабільне зниження рівня ґрунтових вод, виснаження їх запасів, аж до повного висихання свердловин та колодязів і стало світовою проблемою. Отже, найважливішим завданням у найближчі роки стає економія води та її раціональне використання в сільськогосподарській галузі, пошук альтернативних шляхів водопостачання.

Основними видами водопостачання є видобуток води із свердловин та забір з водойм, зокрема з річок. Забір води з водойм є найдешевшим варіантом водопостачання, що становить катастрофічну проблему для водного балансу регіону.

Джерелами питного водопостачання населення України є централізовані та нецентралізовані види. До централізованих відносять водогони з поверхневих джерел, з підземних, водогінну воду з доочищенням в місцях її споживання. До нецентралізованих видів відносять колодязі, каптажні джерел, бюветні комплекси, фасовану питну воду, пункти розливу доочищеної питної води.

Якість поверхневих та підземних вод у місцях водозаборів питних водогонів України характеризується високою забрудненістю. Забруднення поверхневих та підземних вод може бути механічне, яке характеризується підвищення вмісту твердих домішок; хімічне,

пов'язане з наявністю у воді органічних та неорганічних речовин токсичної дії; бактеріальне та біологічне- наявність у воді різноманітних мікроорганізмів; радіоактивне. Важливим заходом повинна бути охорона водойм від забруднення, замулення, заростання. Виробничі стічні води забруднені в основному відходами і викидами виробництва. У стічних водах зазвичай більшість речовин органічного походження. Нагріті стічні води теплових електростанцій та інших виробництв впливають на масовий розвиток у водосховищах синьо-зелених водоростей.

Для ефективного використання резервів води суттєвим є запровадження прогресивних технологій обробітку ґрунту, вдосконалення агротехніки. Ефективність капітальних вкладень у мінімальний обробіток в три-чотири рази перевищує ефективність зрошувальних меліорацій. Прогресивними технологіями у використанні водних ресурсів є підґрунтове і крапельне зрошення, двостороннє регулювання водного режиму, дощування. Підґрунтове зрошення дає змогу суттєво знизити витрати води на полив, забезпечити оптимальний водний режим ґрунту, раціонально використовувати водні та земельні ресурси.

При крапельному зрошуванні вода, змішана з добривом, подається до коріння рослин. Витрати води при такому способі скорочується у 5-7 разів, попереджується ерозія ґрунту. Крапельне зрошення вимагає в 2 рази більше початкових витрат, але дає змогу одержати значно більший ефект: різко підвищується урожайність, скорочуються витрати праці, води, добрив, матеріально-технічних засобів.

Перспективним є застосування дощування. Економія води досягається за рахунок регулювання режиму поливу в межах, що не допускають скидання і стоку води, повного її засвоєння рослинами, здійснювати вибіркового полив у місцях недостатнього зволоження.

Для покращання ситуації з водопостачанням та використанням води у тваринництві рекомендується використовувати спеціальні станції по очищенню каналізаційних вод, які повторно можна використовувати, не затрачаючи багато ресурсів. У відстійниках проходить розподіл відходів на тверду і рідку фракцію. Тверду на етапі очищення відділяють і пресують, після чого її можна використовувати для опалення приміщень водоочисної станції, чи інших підсобних приміщень підприємства. Рідка фракція фільтрується багаторазово, опромінюється УФ-променями. Її якість контролюється на стадії подачі в мережу. Ця вода може використовуватись для подачі у санвузли, для поливу газонів та інші господарські потреби.

Для забезпечення економного використання водних ресурсів необхідно звернути увагу на зменшення втрат води про її транспортуванні до водоспоживачів, які сягають до 10% від всієї забраної води. Для запобігання непродуктивним втратам води доцільно створити штучні запаси підземних вод за рахунок фільтраційних втрат на територіях, що прилягають до наливних водосховищ, а також великих магістральних каналів.

Висновки. Використання запропонованих нами рекомендацій щодо водовикористання сприятиме збереженню водних ресурсів, їх збалансованому використанню і зростання економічної ефективності виробництва, покращенню стану природного середовища, і, відповідно, якості задоволення потреб суспільства, створить умови прискореного входження країни до загального європейського простору сталого розвитку.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Пономаренко О.В. Визначення вартості водних ресурсів України.// Продуктивні сили і регіональна економіка: Зб. наук. пр.: У 2 ч. – К.: РВПС України НАН України, 2006.
2. Пономаренко О.В. Основи побудови сучасного економічного механізму використання водних ресурсів // Стратегія економічного розвитку: Наук. зб. – Вип.16. – К.: КНЕУ. – 2005.
3. Сидорук Б.І. Особливості водокористування в аграрній галузі: проблеми і перспективи // Агроеліта. – 2016.

ВИЗНАЧЕННЯ НЕБЕЗПЕКИ ЗАБРУДНЕННЯ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Дана оцінка ризику для здоров'я населення Харківської області. Визначено перелік захворювань, які можуть виникнути при впливі викидів забруднюючих речовин. Результати оцінки ризику для здоров'я населення при впливі викидів забруднюючих речовин необхідно використовувати при розробці екологічної політики щодо впровадження природоохоронних заходів з метою поліпшення стану навколишнього природного середовища.

Ключові слова: екологічна небезпека, атмосферне повітря, здоров'я населення, Харківська область.

Health risk assessment of the population of Kharkiv region is given. In the article was defined the list of diseases that can occur from the pollutant emissions. Results of risk assessment for public health at the impact of pollutant emissions should be used in the development of environmental policy for the implementation of environmental measures to improve the environment.

Keywords: environmental danger, atmospheric air, public health, Kharkiv region.

У багатьох країнах світу законодавчо закріплене використання підходів оцінки ризику для здоров'я населення для цілей соціально-гігієнічного моніторингу, екологічної і гігієнічної експертизи, екологічного аудита, визначення зон екологічного лиха і надзвичайних екологічних ситуацій, державного екологічного контролю, обґрунтування планів дій з охорони навколишнього середовища і здоров'я населення [1, 2].

Метою роботи є визначення впливу забруднення атмосферного повітря на стан здоров'я населення Харківської області.

З метою визначення рівня екологічної небезпеки забруднення атмосферного повітря застосовано методику оцінки ризику для здоров'я населення [3] і офіційні дані моніторингу щодо якості атмосферного повітря Харківської області.

Оцінювання ризику для здоров'я населення здійснюється окремо для канцерогенних і неканцерогенних ефектів.

Для оцінки канцерогенного ризику для кожної забруднюючої речовини розраховуються окремо для дітей і дорослого населення середня довічна щоденна доза [3]:

$$LADI = \frac{(C/W) \times V \times F \times D}{T}, \quad (1)$$

де LADI – середня довічна щоденна доза, мг/(кг * добу);

C – концентрація забруднювача у контактному середовищі, мг/м³;

W – вага тіла індивідуума, кг;

V – споживання індивідом даного контактного середовища, м³/добу;

F – частота події контакту з носієм, днів/рік;

D – період, на який екстраполюються поточні умови експозиції, років;

T – період осереднення дози, днів.

Канцерогенний ризику визначається за формулою [3]:

$$CR = SF \times LADI, \quad (2)$$

де CR – ймовірність занедужати раком, безрозмірна величина (звичайно виражається в одиницях 1:1000000);

SF – ймовірність одержання ракового захворювання у випадку прийому одиничної дози LADI, 1/мг/кг * доба.

Канцерогенний ризик вважається прийнятним при значенні 10⁻⁴ – 10⁻⁶. За представленою методикою дана оцінка канцерогенного ризику від впливу забруднення атмосферного повітря на стан здоров'я населення Харківської області. Значення ризику є прийнятним.

Характеристика ризику розвитку неканцерогенних ефектів для окремих речовин проводиться на основі розрахунку коефіцієнта небезпеки за формулою [3]:

$$HQ = AD/RfD \text{ або } HQ = AC/RfC, \quad (3)$$

де HQ – коефіцієнт небезпеки, безрозмірна величина;

AD – середня доза, мг/кг;

AC – середня концентрація, мг/м³;

RfD – референтна (безпечна) доза, мг/кг;

RfC – референтна (безпечна) концентрація, мг/м³.

Характеристика ризику розвитку неканцерогенних ефектів при комбінованому й комплексному впливі хімічних сполук проводиться на основі розрахунку індексу небезпеки (HI) за формулою [3]:

$$HI = \sum HQ_i, \quad (4)$$

де HQ_i – коефіцієнти небезпеки для окремих забруднюючих речовин.

Характеристика рівнів небезпеки на основі оцінки неканцерагенного ризику представлена в табл. 1 [4].

Таблиця 1

Класифікація рівнів небезпеки

Рівень небезпеки	Коефіцієнт/індекс небезпеки, (HQ/HI)	Характеристика рівня ризику
Мінімальний	≤0,1	ризик виникнення шкідливих ефектів відсутній
Низький	0,1-1	ризик виникнення шкідливих ефектів є зневажливо малим
Середній	1-5	існує ризик розвитку шкідливих ефектів в особливо чутливих підгруп населення (неприпустимий для населення, припустимий для виробничих умов)
Високий	5-10	існує ризик розвитку несприятливих ефектів у більшій частини населення
Надзвичайно високий	≥10	масові скарги, виникнення хронічних захворювань

За представленою методикою визначено індекс небезпеки забруднення атмосферного повітря Харківської області (табл. 2).

Рангування постів спостереження за якісним станом атмосферного повітря в місті Харків показало високий рівень небезпеки на постах 9 і 18. Значення індексу небезпеки відповідають 4 класу небезпеки і можуть збільшити захворювання у більшій частини населення, особливо органів дихання.

Таблиця 2

Індекс небезпеки забруднення атмосферного повітря Харківської області

Назва посту спостереження за якісним станом атмосферного повітря	Значення сумарного індексу небезпеки, HI	Рівень небезпеки
Харків, пост 9	6,91	Високий
Харків, пост 18	6,37	Високий
Харків, пост 13	4,93	Середній
Харків, пост 17	4,42	Середній
Харків, пост 16	4,23	Середній
Харків, пост 24	3,99	Середній
Харків, пост 19	3,63	Середній
Харків, пост 11	3,41	Середній
Харків, пост 12	2,70	Середній
Харків, пост 21	2,25	Середній

За наведеними вище формулами може бути обчислений індекс небезпеки за окремими забруднюючими речовинами, різними територіями, групами населення тощо. Імовірна величина ризику дозволяє інтегрувати ризики за різними критеріями: територіальним, експозиційним групам, шляхам контакту, джерелам забруднення й окремим забруднюючим речовинами, компонентам навколишнього середовища.

Оцінка ризику для здоров'я населення дозволяє також рангувати ризики за окремими забруднюючими речовинами з метою встановлення причини забруднення на основі ідентифікації найбільш небезпечних джерел антропогенного впливу на стан довкілля.

В табл. 3 представлено перелік захворювань, які можуть виникнути у населення внаслідок забруднення атмосферного повітря на посту спостереження № 9.

Таблиця 3

Ймовірність збільшення захворюваності населення міста Харків внаслідок забруднення атмосферного повітря на посту спостереження № 9

Назва речовини	Коефіцієнт небезпеки, HQ	Органи
Завислі речовини	3,21	органи дихання, смертність
Двоокис сірки	0,16	органи дихання, смертність
Окис вуглецю	1,04	кров, серцево-судинна система, порушення розвитку, ЦНС
Двоокис азоту	0,66	органи дихання, кров
Фенол	0,50	серцево-судинна система, нирки, ЦНС, органи дихання
Формальдегід	1,33	органи дихання, імунна система

При розрахунку коефіцієнтів небезпеки (*HQ*) рівні безпечного впливу повинні застосовуватися для потенційних шляхів надходження.

Якщо розрахований коефіцієнт небезпеки (*HQ*) речовини не перевищує одиницю, то ймовірність розвитку в людини шкідливих ефектів при щоденному надходженні речовини протягом життя несуттєвий і такий вплив характеризується як припустимий.

Якщо коефіцієнт небезпеки перевищує одиницю, то ймовірність виникнення шкідливих ефектів у людини зростає пропорційно збільшенню *HQ*, однак точно вказати величину цієї ймовірності неможливо.

Речовини, що забруднюють об'єкти навколишнього середовища, повинні бути проранговані за величиною коефіцієнта небезпеки для визначення найбільш пріоритетних забруднювачів.

Другим етапом оцінки ризику здоров'ю населення є управління ризиком на основі економічної оцінки ризику, що дозволяє визначати еколого-економічну ефективність природоохоронних заходів з метою мінімізації впливу антропогенних чинників на стан навколишнього середовища та забезпечення комфортності життя населення.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Gov.uk. (2011). Guidelines for environmental risk assessment and management: Green leaves III – Publications – GOV.UK. Available at: <https://www.gov.uk/government/publications/guidelines-for-environmental-risk-assessment-and-management-green-leaves-iii>
2. Integrated Risk Information System (IRIS) : [Електронний ресурс] / U. S. Environmental Protection Agency (EPA). – Режим доступу : <http://www.epa.gov/iris>
3. Методичні рекомендації МР 2.2.12-142-2007. Оцінка ризику для здоров'я населення від забруднення атмосферного повітря. Затв. Наказом МОЗ України від 13.04.07 № 184. Київ, 2007. – 40 с.
4. Інтегральні та комплексні оцінки стану навколишнього природного середовища: монографія / О.Г. Васенко, О.В. Рибалова, С.Р. Артем'єв і др. – Х.: НУГЗУ, 2015. – 419 с.

СТАН ПОПУЛЯЦІЇ КОЛОВЕРТОК В ЗАБРУДНЕНИХ МІСЦЯХ ДНІПРОВСЬКОГО ВОДОСХОВИЩА МІСТА ДНІПРА

*Проведено поточний моніторинг найчисельніших популяцій коловерток у річці Дніпро в зонах антропогенного забруднення її води у місті Дніпро у 2017 – 2019 роках. Виявлено, що найбільш чисельною та стійкою до забруднень є найбільші за розмірами коловертки виду *Asplanchna priodontata*. Масовий максимум популяції у річці Дніпро припадає на липень місяць, після цього чисельність всіх популяцій коловерток знижується.*

Ключові слова: екологічна ситуація, моніторинг, популяція коловерток, Дніпровське водосховище.

*We implemented monitoring of the largest populations of rotifers in the Dnipro River in areas of anthropogenic pollution of its water in the city of Dnipro in 2017 – 2019 years. It has been found that the pollution resistance are the largest size of rotifers of the species *Asplanchna priodontata*. The maximum rotifers population in the Dnieper River have to the month of July, after which the number of all populations decreases.*

Key words: ecological situation, monitoring, population of rotifer, Dnieper reservoir.

Вступ. Коловертки – тип первиноротих, головною ознакою яких є наявність війкового колообертального апарату на передньому кінці тіла, який використовується для живлення та активного руху у просторі. Всі вони є одним з найбільш численних типів зоопланктону прісноводних річок України та Європи [2, с. 5; 4, с.88]. Контроль популяцій коловерток здійснюється в малих річках [6, с. 313], оскільки тут часто протягом літа тепліша вода в порівнянні з великими.

Річка Дніпро є головною артерією України, яка забезпечує функціонування цілого ряду великих промислових підприємств. Відповідно, антропогенний вплив може суттєво змінювати видовий склад популяцій коловерток як протягом року, так і в залежності від близькості до підприємств – забруднювачів [1, с. 172]. Тому, метою роботи став аналіз стану різних видів коловерток в зону міста Дніпро.

Матеріали та методи дослідження

Відбір проб проводили на ділянці Дніпровського водосховища від стоку заводу ім. Петровського до о. Монастирський навесні – влітку 2017 – 2019 років. Станції відбору проб коловерток Дніпровського водосховища були: 1 – місце стоків заводу ім. Петровського, 2 – точка, що на 500 м нище стоку, 3 – Річковий порт, 4 – о. Монастирський. При відборі матеріалу застосовували планктонну сітку Апштейна, крізь яку фільтрували 50 л води. Матеріал фіксувався 4% розчином формальдегіду та відстоювався в мірному циліндрі. Через 1 – 2 години з циліндра піпеткою відбирали воду до 5 – 10 мл, з яких 1 мл переносили в камеру Богорова. Якісне та кількісне опрацювання матеріалу проводили за допомогою мікроскопа МБІ-1. Довжину тіла гідробіонтів вимірювали, застосовуючи об'єктив з мікрометром, каліброваним з точністю до 0,008 мм. При обробці матеріалу коловерток визначали до виду.

Визначали якісний склад та кількісний розвиток коловерток, а також ступінь органічного забруднення – за чисельністю індикаторних видів зоопланктону з використанням індексу сапробності Пантле-Букка. Біомасу розраховували за формулою залежності маси від довжини тіла:

$$w = q \cdot l^3 \quad (1),$$

де w – маса, q – коефіцієнт пропорційності, l – довжина тіла. Коефіцієнти q для видів були взяті з літератури. Дослідження структурно-функціональних показників коловерток

базувалося на показниках чисельності організмів та їх біомаси. Чисельність гідробіонтів виражали в тис. екз/м³, біомасу (B) – в мг/м³.

Домінуючі комплекси видів коловерток з ділянок водосховища виділені за допомогою індексу ценотичного значення (ІЦЗ), який розраховували за формулою:

$$I = p\sqrt{B} \quad (2),$$

де p – загальна зустрічаємість виду, %; B – його середня біомаса, г/м³.

При вивченні впливу природних та антропогенних чинників на якісний та кількісний склад зоопланктону визначали коефіцієнт кореляції (r) та його вірогідність, а також проводили багатофакторний аналіз. Вірогідність відмінності розраховували згідно з рекомендаціями. Статистичну обробку проводили використанням програмного пакета *Microsoft Excel*.

Результати та обговорення

Сумарно у пробах зоопланктону відкритої літоралі ділянок Дніпровського водосховища від стоку заводу ім. Петровського до о. Монастирський визначили 36 видів, з них: коловерток – 17 (47,2 %), інші види складали (52,8 %): 4 веслоногі ракоподібні – 4 види (11,1 %), гіллястовусі ракоподібні – 14 (38,9 %), велігери дрейсен – 1 (2,8 %) (рис. 4.1). Тобто, більшість форм зоопланктону відповідала коловерткам. У стоках заводу ім. Петровського було знайдено лише 2 види, обидва відносились до коловерток.

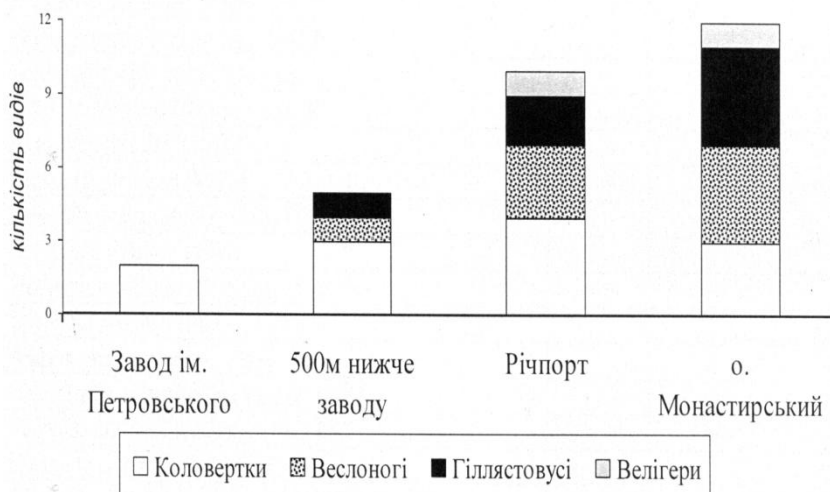

Рис.1. Кількість видів зоопланктону ділянок Дніпровського водосховища в період дослідження

Серед знайдених видів переважали евритопні, типові для Дніпровських водосховищ, за типом харчування – детритофаги. Домінування детритофагів пов'язане зі цвітінням синьозелених водоростей і перевагою детритних трофічних ланцюгів [8, с. 31]. Улітку серед досліджених ділянок водоймища найменша кількість видів була виявлена в стоку заводу ім. Петровського – 4 види, три з яких були коловертками. Всі три відносились до групи бделоїдних, яка характеризується найбільшою стійкістю до дії токсичних речовин стоків. Відповідно, самі коловертки можуть служити головним чинником харчових взаємозв'язків між зоопланктоном, та видами, які ними активно харчуються.

Найбільшу кількість видів зоопланктону було відзначено на станціях «Річпорт» й «Острів Монастирський». Однак на станції «Річпорт» був вище відсоток коловерток, що вірогідно пов'язане із впливом стічних вод заводу імені Петровського, а також нафтового забруднення судів. Такі забруднення сильніше впливають на великий за розміром зоопланктон, та декілько менше – на малі за розміром істоти.

У підсумку, коефіцієнт видової подібності (за Серенсенем) між річпортом й островом Монастирський улітку виявився невисоким – 0,47 (таблиця 1). З іншими ділянками подібність видового складу зоопланктону виявилась ще меншою, що пояснюється набагато більшим навантаженням забруднення стічних вод.

Таблиця 1

Індекс видової схожості (за Серенсенем) коловерток вибраних ділянок
Дніпровського водосховища

	Стоки заводу ім. Петровського	500м нижче стоків	Річпорт	о. Монастирський
Стоки заводу ім. Петровського	1,00	0,33	0,22	0,13
500 м нижче стоку		1,00	0,35	0,25
Річпорт			1,00	0,47
о. Монастирський				1,00

За індексом ценотичної значущості, який враховує як зустрічальність, так й біомасу кожного виду, найбільший ступінь розвитку й значення у зоопланктоноценозі влітку в стоці та на 500 м нижче його мали представники роду *Rotaria*, який є індикатором сильного органічного забруднення.

Представники бделоїдних коловерток увійшли до складу домінуючого комплексу зоопланктону станції «Річпорт», а це може бути викликано тільки однією причиною – впливом стоку заводу імені Петровського, тому що нафтове забруднення не сприяє розмноженню даних коловерток (рис.2).

Розходження в розмірах зазначених видів дуже важливо враховувати при визначенні біомаси, а отже й продукції коловерток цих двох ділянок водойми. Так, якщо чисельність зоопланктону в районі о. Монастирський лише незначно перевищувала таку в районі річпорта, то біомаса даних ділянок розрізнялася значно – від $20 \cdot 10^3$ до $40 \cdot 10^3$ на 1 м^3 .

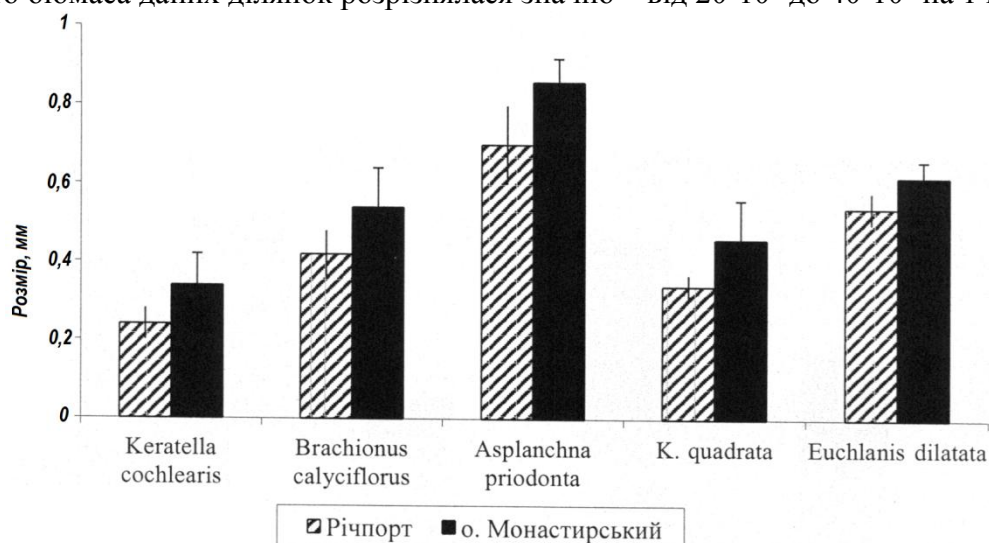

Рис. 2. Розмір домінантних видів коловерток станцій «Річпорт» й «Острів Монастирський» влітку

У районах з відносно чистою водою (о. Монастирський) відносно забруднених (Річпорт) відмічено зростання лінійних розмірів та маси коловерток (рис.2): *Asplanchna priodontata* сягала величини 0,83 мм у більш чистому середовищі. Інші, менші за розміром види (*Euchlanis dilatata*, *Karetella cochlearis*, *Brachionus calyciflorus*, *Karetella quadrata*) також проявили тенденцію залежності своїх розмірів від місця проживання та, відповідно, рівня забруднення антропогенними токсичними відходами.

Виявлені коливання розвитку коловерток були обумовлені не тільки варіюванням кількісних показників планктофауни між ділянками водойми, але й сезонними змінами. Найбільша різниця біомас прийшла на липень, що пояснюється максимальним розвитком зоопланктону в даний місяць (рис.3). Крім того, саме в липні у найбільшому ступеню

виражені заморні явища, які найнебезпечніші у стоку заводу ім. Петровського, де відзначено значне зниження чисельності й біомаси планктонних ракоподібних, які вірогідно відрізнялися від цих показників у других ділянках на 5%-му рівні при $T = 4,34$.

Відповідно до отриманих результатів була розрахована продукція планктонних ракоподібних. Різниця по даному показнику дозволила також розрахувати збиток, що наносить завод імені Петровського тій частині рибопродуктивності, що утворюється у водоймі за рахунок коловерток. Середня літня питома вага рибопродуктивності складала 2,7 кг/га у стоку заводу ім. Петровського, на 500 м нижче стоку цей показник зростав до 30,9 кг/га а у річковому порту вже до 73,8кг/га.

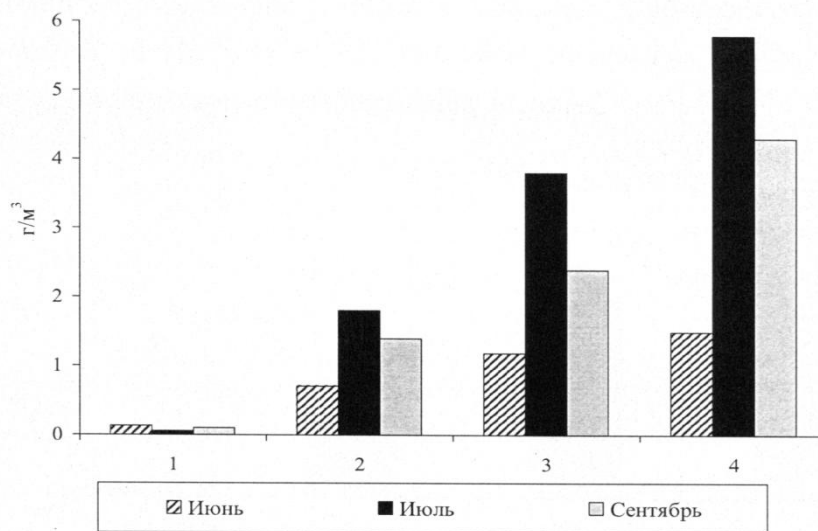

Рис. 3. Біомаса коловерток Дніпровського водосховища у літні місяці: 1 – місце стоків заводу ім. Петровського, 2 – точка на 500 м нижче місця стоків заводу ім. Петровського, 3 – Річпорт, 4 – о. Монастирський

Екологічну роль коловерток добре оцінювати через зміни супутніх видів біогеоценозу [7, с. 281]. Загалом, засновуючись на підставі розвитку планктонних ракоподібних у відносно чистих ділянках, розраховали, що питома рибопродуктивність за рахунок планктонних ракоподібних у відкритій літоралі водосховища складала 186,9 тонни. З урахуванням площі зон впливу стоку: перша від заводу імені Петровського до зони 500м нижче стоку, а друга – від ділянки «на 500 м нижче стоку» до річпорту, різниця в тій рибопродукції, що утвориться у водоймі за рахунок планктонних ракоподібних, тобто в продукції риб-планктофагів склала 1,95 тонни за літній період, що дозволяє планувати штрафні міри для підприємства, що є агентом забруднення водойми.

Коловертки – досить розвинені поліфаги, які численні в великих річках [5, с. 81] оскільки спільноти зоопланкtonу і фітопланкtonу тут численні. В основному всі вони є макрофагами [3, с. 239], їх здатність споживати великі клітини і колонії водоростей підвищує ефективність використання біотичної продукції водойм [8, с. 31]. Такі організми видів аспланхн є досить великими, і тому вони частіше за інших використовують у ролі їжі різні види безхребетних. Більш дрібні по розміри види, самі можуть служити кормом для великих, тому домінантна роль завжди буде належати саме великим, що й відмічено у наших дослідках.

Одночасно, коловертки здатні витримувати великі дози токсичних речовин, що попадає в річки з промислових підприємств. Відповідно, саме вони досить добре переносять антропогенні впливи, особливо в умовах літа [4, с. 60], коли суттєво підвищуються температура води, що підсилює токсичну дію забруднювачів.

На підставі отриманих даних можна зробити наступні висновки:

1. Найбільший ступінь забруднення по показниках зоопланкtonу серед досліджених ділянок водоймища зафіксована у зонах стоків заводу імені Петровського, про що свідчить мала кількість видів, низькі показники розвитку зоопланкtonу та домінування у воді коловерток.

2. Зона впливу стоку заводу імені Петровського поширюється до річпорту, індикатором чого є присутність бделоїдних коловерток в домінуючому спектрі видів зоопланктону у цьому районі, коефіцієнт видової подібності (за Серенсенем) у цих місцях улітку виявився невисоким – 0,47.

3. Найбільша різниця показників розвитку планктонних коловерток приходилась на липень (до 6 г/м³), що викликано максимальним проявом заморних явищ у зоні впливу стоку. До осені біомаса коловерток знижується до 4,3 г/м³, мінімальні показники їх наявності припадає на холодні місяці року. Лінійна величина всіх видів коловерток підвищувалася в міру послідовного зростання температури води.

4. У відносно чистих та забруднених зонах р. Дніпро на території міста Дніпро розподіл таксонів коловерток був приблизно однаковий, незалежно від сезону та часу взяття проб, що свідчить про синхронність у змінах відповідних популяцій.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Герасимов Ю.Л. Коловратки прудов урбанізованих територій (г. Самара) // Известия Самарского науч. центра Рос. акад. наук.– 2009.– Т.11, №1.– С. 171 – 176.

2. Деревенская О.Ю. Планктонные коловратки и ракообразные водных объектов Абхазии (Западный Кавказ) / О.Ю. Деревенская, Н.М. Мингазова // Биол. внутренних вод.– 2015.– № 1.– С. 5.

3. Котикова Е.А. Кожная мускулатура коловратки *Trichotria Pocillum (Rotifera:Transversiramida)* // Доклады Академии наук.– 2013.– Т.451, №2.– С. 239.

4. Лазарева В. И. Сезонный цикл развития и питание хищных коловраток рода *Asplanchna* в Рыбинском водохранилище // Биология внутренних вод.– 2004.– № 4.– С. 59 – 68.

5. Лазарева В. И. Распространение и особенности натурализация новых и редких видов зоопланктона в водоемах бассейна верхней Волги в начале XXI века // Биология внутренних вод. 2008. № 1. С. 81- 88.

6. Стойко Т.Г. Изменения численности и питание коловраток рода *Asplanchna (Eurotatoria, Rotifera)* в пруду (бассейн р. Сура) / Т.Г. Стойко, В.А. Сенкевич, Ю.А. Мазей // Поволжский экол. ж.– 2016.– № 3.– С. 312 – 319.

7. Хабжоков А.Б. Экологическая группировка пресноводной коловратки (*Rotatoria*) / А.Б. Хабжоков, С.Ч. Казанчев, А.А. Исмаилов // Вест. Красноярского гос. аграр. ун-та.– 2018.– №2 (137).– С. 280 – 285.

8. Хлебович Т.В. Роль инфузорий и водорослей в питании коловратки *Asplanchna Prionota Gosse* // Биология внутренних вод.– 2006.– № 3.– С. 31 – 34.

Світлана Чермяніна
(Дніпро)

ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЯК ВИКЛИК ЕКОЛОГІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

У статті розглядається актуальне на сьогодні питання глобальних екологічних проблем які є викликом екологічній безпеці держави. Охарактеризований вплив сучасних екологічних проблем на сталий розвиток. Метою статті є необхідність довести, що екологічна політика є сьогодні ключовим етапом створення курсу політики держави.

Ключові слова: екологічна безпека, екологічні проблеми сучасності, сталий розвиток, екологізація.

На сучасному етапі розвитку людство усвідомило важливість та необхідність вирішення екологічних проблеми. Цей процес не був спонтанним, йому передувала ціла низка чинників,

які стимулювали його активізацію. Відповідно, глобальні екологічні проблеми – це проблеми, пов’язані з відхиленням від встановлених станів рівноваги підсистем біосфери, коли втрачається здатність до їх відновлення і саморегуляції. Серед таких чинників можна виділити збільшення популяції населення на планеті, адже чим більше людей, тим більше використовується ресурсів, а якщо це населення не володіє інформацією про сучасний стан довкілля та глобальних проблем сучасності. Більше мільярда людей живе за межею бідності, де доступ до таких ресурсів як питна вода, електропостачання та газ є великою розкішшю [1]. Мільярд людей живе під ярликом «золотий мільярд», де люди просто не стикаються з проблемами пов’язаними з виживанням. І вже більше ніж 5 мільярдів людей живе у більш-менш середньому достатку. Отже виходить, що 6 мільярдів людей несуть відповідальність за використання ресурсів і цей прошарок населення довгий час, майже все своє існування відносився до планети та її благ нерозсудливо. Бізнес спрямований на кількість, а не на якість, потім і маємо забруднені річки, ґрунт та повітря. Також до чинників які призвели до появи поняття «екологічні проблеми» можна віднести численні війни, відсутність грамотної екологічної політики у багатьох країнах світу і т.д.

Сьогодні екологічні проблеми впливають не тільки на комфорт, а на саме існування людини як біологічної істоти. В першу чергу страждають діти адже це найбільш незахищена ланка в суспільстві. Досі у бідних країнах рівень дитячої смертності досить високий. Через брак води та відсутність санітарних норм багато дітей гине від хвороб, не доживаючи і до 3 років. Через забруднене повітря, зростає кількість хвороб вже у містах, де рівень життя вважається середнім та високим. Знеліснення в різних регіонах світу призводить до зсувів ґрунту, наводнень, буревіїв. Пожежі у лісах Амазонки та в Сибіру знищили 15 млн га лісу, що виробляє 25% кисню на планеті [3]. Проблеми, що виникають в різних куточках планети завдають великих збитків економіці. Спочатку гроші йдуть на подолання проблеми, а потім на відновлення збитків, які були завдані.

Таким чином, ситуації, що виникають у світі та пов’язані з екологічними проблемами напряму завдають загрози екологічній безпеці держави. Тому існує беззаперечна необхідність досліджувати питання екологічної безпеки як складової сталого розвитку, особливо у сучасних реаліях. Оскільки екологічна безпека є однією зі складових національної безпеки, то тут вже потерпають як економіка, політика, соціальне життя населення і саме його існування. Екологічна безпека є компонентом національної безпеки, що гарантує захищеність життєво важливих інтересів людини, суспільства, держави та довкілля від реальних чи потенційних загроз, що їх створюють природні чи антропогенні чинники [2]. Більше того, сьогодні вже не виникає сумніву, що будь-який аспект у разі непридатності довкілля є рішучим для життя і діяльності людини. Ось чому екологічну безпеку слід розглядати не як одну із складових національної безпеки, а як інтегратор, який здатний консолідувати суспільство.

Існуючи глобальні екологічні проблеми стали основою того, що екологічний аспект став займати значне місце у сучасній політиці країн по всьому світу. Адже відбулось усвідомлення того, що між людиною та іншими частинами екосистеми є зв’язок і зміни в кожній з цих складових впливають одна на одну. Так забезпечення сталості розвитку потребує повного розуміння та грамотного управління взаємовідносин людини зі складовими екосистемами.

Виходячи з матеріалів Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку (1992 р.), сталий розвиток – це такий розвиток суспільства, який задовольняє потреби сучасності, не ставлячи під загрозу здатність наступних поколінь задовольняти свої власні потреби. Раціональне використання та загальний стан навколишнього середовища є суттєвим для гарантування сталого розвитку.

Тому для збереження існування та відповідно подальшого прогресу людства, питання довкілля мають бути на першому місці для кожної країни в момент вибору курсу своєї політики на наступні роки. Адже один з перших та головних етапів пройдений – це усвідомлення та визнання того, що людина та Всесвіт одне ціле. Людина стала

екологізованою, а природа – соціалізованою. Наприклад, екологізована економіка забезпечить створення більш конкурентоспроможної держави шляхом покращення навколишнього середовища та рівня життя. А екологізована політика допоможе створити більш стабільний розвиток суспільства та сприятиме забезпеченню національної безпеки держави.

Таким чином, гарантією екологічної безпеки населення є широкий комплекс взаємопов'язаних політичних, економічних технічних, суспільно-виховних, правових та інших заходів. Забезпечення екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги є безпосереднім обов'язком як державних управлінських структур так і підприємств усіх форм власності.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. New UN poverty report reveals 'vast inequalities' between countries [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://news.un.org/en/story/2019/07/1042231>.
2. Беляков О.О. Масова комунікація та екологічна політика: монографія / О.О. Беляков. – К.: Наука, 2001. – 149 с.
3. Чому горять Амазонія і Сибір. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ua.korrespondent.net/world/4132277-ne-vydno-sontsia-chomu-horiat-amazoniia-i-sybir>.

Науковий керівник: кандидат історичних наук, доцент Грачевська Т.О.

ТУРИЗМ І РЕКРЕАЦІЯ

УДК 911.3:33](477.82):373.069:796.5

*Ірина Єрко, Роман Качаровський (Луцьк),
Надія Чир (Ужгород),
Олена Антипюк (Луцьк)*

ШКІЛЬНІ МУЗЕЇ ЯК ПОТЕНЦІЙНІ ОБ'ЄКТИ ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ (НА ПРИКЛАДІ ІВАНИЧІВСЬКОГО РАЙОНУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Досліджено шкільні музеї Іваничівського району Волинської області як потенційний об'єкт пізнавального туризму. Охарактеризовано діяльність шкільних музеїв Іваничівського району. Встановлено значення шкільних музеїв як туристичної атракції зі значним потенціалом, особливо в межах утворених об'єднаних територіальних громад (ОТГ). Зроблено висновки, що шкільні музеї, функціонуючи, дають змогу формувати додаткові туристичні маршрути, що значно покращує туристичну привабливість громад і сприяє їх розвитку.

***Ключові слова:** туризм, об'єднана територіальна громада, пізнавальний туризм, туристичні ресурси, шкільний музей, туристичний об'єкт, Волинська область.*

School museums in Ivanychi district of Volyn region as a potential object of cognitive tourism were investigated. The activity of school museums in the Ivanychi district is characterized. The importance of school museums as a tourist attraction with significant potential has been established, especially within the formed united territorial communities (UTC's). It was concluded that the functioning of school museums allows the formation of additional tourist routes, significantly improves the tourist attractiveness of communities and contributes to their development.

***Key words:** tourism, united territorial community, cognitive tourism, tourist resources, school museum, tourist object, Volyn region.*

Існування пізнавального туризму базується на наявності на певній території історико-культурних туристично-рекреаційних ресурсів. Ці яскраві матеріальні й духовні об'єкти дають змогу людині уявити культурні та історичні надбання нації та суспільства, пізнати самотні звичаї і обряди, історичну минувшину країни.

До об'єктів культурної спадщини належать пам'ятки археології, історії, містобудування та архітектури, монументального мистецтва, музеї та осередки народних художніх промислів. Усі вони поділяються на об'єкти національного та місцевого значення. У Волинській області їх налічується за різними оцінками понад 1,5 тис., із них близько 200 – національного та понад 1300 місцевого значення. Серед них 17 музеїв, зокрема один на Іваничівщині – районний історичний музей, відкритий у 1975 році (смт Іваничі) [1-2; 6].

Як відомо, музей – культурно-освітній та науково-дослідний заклад, призначений для вивчення, збереження та використання пам'яток природи, матеріальної і духовної культури, прилучення громадян до надбань національної і світової історико-культурної спадщини. За своїм профілем музеї поділяються на історичні, археологічні, краєзнавчі, природничі, літературні, меморіальні, мистецькі, етнографічні, технічні, галузеві тощо [4].

Окремим підвидом музеїв (хоча можливо і не в повному розумінні) слід вважати шкільні музеї, що у своїй роботі керуються Наказом Міністерства науки і освіти України від 22.10.2014, № 1195 «Про затвердження положень про музеї при дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних та професійно-технічних навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України» [3]. Відповідно до нього головними завданнями в роботі шкільного музею є: 1) сприяння удосконаленню навчально-виховного процесу закладів освіти; 2) розширення і поглиблення загальноосвітньої та професійної підготовки учнівської молоді засобами позакласної,

позашкільної роботи; 3) розвиток її творчих інтересів до пошукової краєзнавчої, науково-дослідницької, художньо-естетичної та природоохоронної роботи; 4) формування у підростаючого покоління розуміння нерозривного взаємозв'язку минулого, сучасного і майбутнього України; 5) допомога педагогічному колективу закладу освіти у впровадженні нових нетрадиційних форм роботи за інтересами; 6) вивчення, охорона і пропаганда пам'яток історії, культури і природи рідного краю; 7) проведення культурно-освітньої роботи серед учнівської молоді та інших верств населення. У практиці роботи шкільних музеїв склалися різноманітні форми використання музейної експозиції і фондів матеріалів на уроках. Вони здійснюються як за допомогою організованих форм, так і шляхом самостійної роботи школярів.

За даними відділу культури і туризму Іваничівської РДА в районі їх налічується сім: етнографічний музей „Берегиня” (при ЗОШ с. Павлівка), музей бойової слави „Пам'ять” (при ЗОШ № 2 смт Іваничі), три музеї історії села (при ЗОШ у сс. Заболотці, Литовеж, Милятин), музей-кімната М. М. Корзонюка (при ЗОШ с. Бужанка), краєзнавчий музей с. Колона (при ЗОШ с. Колона). Найбільш відомою на Волині є діяльність шкільних музеїв у смт Іваничі та с. Бужанка. Зокрема у Іваничівській ЗОШ № 2 експонуються матеріали про життя та подвиг військового керівника Іваничівської ЗОШ І–ІІІ ст. Ю. Лелюкова, який ціною власного життя врятував своїх учнів. Особливістю діяльності Бужанської загальноосвітньої школи І–ІІІ ст. Іваничівського району є використання у виховній роботі наукової спадщини дослідника Прибузького краю, відмінника народної освіти, лауреата премії імені А. Ю. Кримського Миколи Матвійовича Корзонюка (1920–1994), який у 1960 р. очолив педагогічний колектив і віддав цій роботі 17 років. У школі створено його кімнату-музей, яка стала своєрідним осередком розвитку культури села, центром проведення масових шкільних, а також сільських заходів [2; 5-6].

Слід зауважити, що для Іваничівщини характерний пізнавальний напрям туризму через наявність значної кількості історико-культурних та малу частку природних та природно-заповідних об'єктів. У нинішніх умовах децентралізаційних процесів роль населеного пункту як складової об'єднаної громади значно зростає, що спонукає місцеву владу до пошуку, відбудови, реставрації та створення об'єктів, здатних приносити додатковий дохід як громаді, так і населеному пункту. Враховуючи значну роль туризму у цьому процесі для сільської місцевості, актуальним є показ усіх наявних ресурсів, зокрема і шкільних музеїв, які нарівні з культурною спадщиною стають туристичною родзинкою території.

Такі музеї створюють на території шкільних навчальних закладів з метою збереження природних, історичних (зокрема військових), культурних, автобіографічних, етнічних, фольклорних, навчальних та інших цінностей цього навчального закладу, території, де він розміщений, або об'єкту, що розміщений чи розміщувався, або події (історичної, військової, автобіографічної, культурної, спортивної тощо), що відбувалася в межах населеного пункту чи поблизу нього. Відвідування цих музейних установ дозволить краще уявити різні особливості даного навчального закладу чи місцевості (особливо це характерно для сіл та малих містечок), де вони розміщені. Окремою виставочною тематикою стають краєзнавчі та етнокультурні (зокрема фольклорні) здобутки цих місць. Все це на загал формує уявлення потенційного туриста про дану територію і дозволяє краще її пізнати. Тому досить актуальним є включення таких об'єктів до нових туристичних маршрутів, особливо у прикордонних землях, де відбувається багато різних подій. Проте досить великою проблемою залишаються шляхи доїзду до шкільних музеїв у віддалених від трас загальнодержавного значення населених пунктів, тому місцевій владі слід звернути увагу на покращення транспортної інфраструктури.

Загалом можемо відзначити актуальність та перспективність питання розширення мережі шкільних музеїв (особливо у місцевостях з переважаючим пізнавальним характером туризму та малою кількістю об'єктів ПЗФ) як пізнавальних об'єктів туристичних маршрутів, що дозволить покращити зацікавленість туристів певними територіями і збільшить потік нових туристів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Атлас історії культури Волинської області / відп. ред. Ф. В. Зузук. – Луцьк : Ред.-вид. від. «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – 112 с.
2. Волинь туристична : путівник. – К. : ТОВ „Світ Успіху”, 2008. – 364 с.
3. Наказ Міністерства науки і освіти України від 22.10.2014 № 1195 «Про затвердження положень про музеї при дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних та професійно-технічних навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1415-14>.
4. Карпюк З. Перспективи розвитку туристичного співробітництва прикордонних громад Волинської області / З. Карпюк, Л. Чижевська, Р. Качаровський, О. Антипюк // Матер. міжнар. наук-практ. конф. «Туризм, географія, краєзнавство: актуальні проблеми теорії і практики»: (м. Тернопіль, 16-17 травн. 2019 р.). – Тернопіль: РВВ Терн. нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка, 2019. – С. 41–50.
5. Черчик Л. М. Туристично-рекреаційний комплекс Волинської області: передумови розвитку: монографія. Частина 1 / Л. М. Черчик, О. В. Міщенко, І. В. Єрко. – Луцьк : Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2014. – 128 с.
6. Чижевська Л. Т. Особливості туристично-рекреаційної атрактивності Іваничівського району Волинської області / Л. Т. Чижевська, З. К. Карпюк, Р. Є. Качаровський // Наук. вісн. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2019. – № 1 (385): Геогр. науки. – С. 136–142.

ЕКОНОМІКА

Надія Бащенко
(Ладизжин)

КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ

Аграрна розписка як один із ефективних варіантів кредитування агровиробників; дієвий інструмент збільшення обігових коштів, гарантія розрахунків за отримання матеріальні ресурси.

Ключові слова: банк, комерційна політика, аграрна розписка, фінансова компанія, обігові кошти, фермерство, форвардний договір, індосамент, дистриб'ютор, застава, кредитна лінія, авалування, вексель, цінний папір, електронний реєстр

Key words: bank, commercial policy, agrarian receipt, financial company, working capital, farming, forward contract, endorsement, distributor, pledge, credit line, oval, bill, security, electronic registry

Мета дослідження: дослідити найбільш дієвий, ефективний, гнучкий, спрощений варіант кредитування агровиробників в сучасних умовах.

Сучасне агровиробництво доволі витратне, а його сезонний характер вимагає постійне фінансування робіт. Допомогти фермерам вгамувати фінансовий голод покликаний новий для України фінансовий інструмент – фінансові розписки. Аграрна розписка – це зобов'язання аграрія сплатити грошима або товаром (вирощеним урожаєм) позичальнику за постачання насіння, палива, засоби захисту рослин, сільськогосподарську техніку.

Розписки було винайдено в Бразилії, а в Україні вони з'явилися в рамках проекту Міжнародної фінансової корпорації (JFC) в 2015 році на Полтавщині.

Новація завоювала популярність серед аграріїв і їх комерційних партнерів – постачальників товаро-матеріальних ресурсів і послуг.

Аграрна розписка – це простий і гнучкий інструмент, який забезпечує залучення матеріальних і фінансових ресурсів до фермерського господарства під заставу майбутнього урожаю із конкретних земельних ділянок. Цей фінансовий інструмент є зручним і для фермерів і для партнерів постачальників матеріальних ресурсів, так як зменшує ризики обох сторін. Аграрна розписка – це дієвий інструмент, який допомагає фермерам збільшити обсяг обігових коштів, а постачальникам матеріальних ресурсів – отримати гарантію розрахунку за ресурси.

Аграрна розписка – це новий фінансовий інструмент, який має багато переваг як для фермерів та і кредиторів. Розписки достатньо гнучкі і прості, можуть використовуватись фермерськими господарствами різних напрямів спеціалізації та розмірів. Найменші господарства, які скористались таким засобом залучення інвестицій обробляють близько 1 га землі. Аграрну розписку можна отримати на 34 види продукції.

Сильною стороною аграрної розписки є те, що вони реєструються в електронній системі, тож кредитор може перевірити історію аграрних розписок фермера. Аграрна розписка являється зручною гарантією для кредиторів, а ними можуть бути постачальники пального, насіння, ЗЗР, сільгосптехніка, а також банки, переробні підприємства. Якщо в 2017 році фермерів фінансували та постачали 11 таких компаній, то в 2018 році – 53. При цьому 51% всього обсягу фінансування надали фермером постачальники матеріально-технічних ресурсів, 20% компанії дистриб'ютори, 18% банки, 9% компанії переробними.

Компанія ALFA Smart Agro для своїх клієнтів програму товарних розписок розробила за двома схемами.

- перша: традиційна (форвардний договір + аграрна розписка)
- друга: із залученого дистриб'ютера (індосамент).

Щоб придбати продукцію компанії агровиробник повинен діяти за таким алгоритмом:

1. Звернутись до компанії із заявою про поставку препаратів
2. Оформити у нотаріуса аграрну розписку
3. Отримати препарати компанії
4. Розрахуватись за препарати в обумовлені строки

ОТП Банк визначив аграрний сектор в своїй діяльності як пріоритетний. Маючи розуміння того, що надавати фінансування агровиробникам необхідно своєчасно і якісно, банк вимагає заповненням невеликої анкети з оптимальним набором інформації без будь-яких додаткових довідок. Спрощена процедура прийняття рішення дозволяє дати відповідь клієнту протягом одного робочого дня, а кредитні кошти – протягом 9-ти робочих днів. Клієнт банку може отримати від 3-х до 15 млн. грн. під заставу аграрної розписки без необхідності передачі в заставу тракторів або комбайнів. Фінансова аграрна розписка це альтернатива класичній заставі, що дозволяє фермеру залучити оборотні кредитні кошти виключно за рахунок коштів отриманих від продажу урожаю в майбутньому, а не під заставу майна. Такий підхід в кредитуванні клієнтів банк називає «ефективний кредитний конвестер для агровиробників». Найпоширенішими банківськими продуктами, які банк надає для аграріїв є:

- 1) Кредитна лінія на поповненню обігових коштів;
- 2) Інвестиційний кредит на купівлю сільгосптехніки та будівництво складів;
- 3) Авалування векселів.

Кожний з цих продуктів має свої переваги. Кредитна лінія – найбільш універсальний продукт, він дозволяє використовувати кошти на закупівлю техніки, добрив ЗЗР, проте максимальний термін кредиту – 1 рік. Інвестиційний кредит зручний тим, що дозволяє отримати гроші терміном на 5 років, що значно знижує кредитне навантаження на компанію.

Аваль векселя – найдешевший інструмент, його вартість складає 3% річних. Банк розробив партнерські програми з 10 постачальниками засобів захисту рослин, добрив та насіння. Використовуючи кредитні кошти на продукцію партнера, клієнт отримує знижку відсоткову ставку, при цьому вартість продукції не змінюється. Команда проекту «Аграрні розписки в Україні» розробляє плани виведенню свого продукту на міжнародний рівень. Експерти прагнуть забезпечити українському фермерові можливість залучати за аграрними розписками фінансування від іноземних кредиторів. Новий етап розвитку українського агроекспорту – це товарні аграрні розписки за якими відбувається фізичне постачання сільгосппродукції за кордон для погашення зобов'язання аграріїв за розпискою. Команда проекту розпочала розробку перспективних планів розвитку аграрних розписок. З відкриттям ринку сільськогосподарських земель аграрна розписка може перетворюватись на окремих вид цінних паперів, призначений для розширення земельних інвестицій.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Ільчук М.М. Підприємницька діяльність та агробізнес. – К.: «Вища освіта», 2006. – 356 с.
2. Бекманн К. Аграрна економіка-Фермер: професійний рівень. Видавництво Баварського земельного об'єднання ТОВ і Ко, Командитне товариство Мюнхен, 2017. – 615 с.
3. Щетинін А.І. Гроші та кредит. – К.: «Центр навчальної літератури», 2009. – 453 с.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті здійснено огляд та оцінку соціально-економічного розвитку України в сучасних умовах. Проаналізовано основні тенденції та висновки міжнародної спільноти.

Ключові слова: економіка, соціально-економічний розвиток, фінанси.

The article reviews and evaluates the socio-economic development of Ukraine in modern conditions. The main trends and conclusions of the international community are analyzed.

Keywords: economy, socio-economic development, finance.

Оцінюючи стан соціально-економічного розвитку України слід враховувати такі фактори, як вплив світових тенденцій на економіку та внутрішні реалії в країні. Згідно з прогнозом Міжнародного валютного фонду, в найближчі 5 років ВВП на душу населення в Україні зросте на 50%. Станом на 2018 рік валовий внутрішній продукт України на душу населення становить 2,82 тис. доларів, країн, що розвиваються – 5,49 тис. доларів, середній по світу – 11,73 тис. доларів, розвинених країн – 48,97 тис. доларів.

Згідно з прогнозом МВФ, у 2023 році ці показники становитимуть 4,22 тис. доларів – для України (зростання 50%), 7,43 тис. доларів – для країн, що розвиваються (зростання 35%), 14,49 тис. доларів – середній по світу (зростання 24%), 58,46 тис. доларів – для розвинених країн (зростання 19%).

Україна є однією з найбільш проблемних держав Східної Європи. 2018 рік країна завершила з інфляцією у 9,8%. Цей показник знизився порівняно з майже 12% роком раніше, однак інфляція у 9,8% залишається високою. НБУ поки тримає відсоткову ставку на досить високому рівні, в 16,5%, що повною мірою дозволяє економіці України не скотитися в гіперінфляцію. Але, з другого боку, за жорстку монетарну політику прийдеться платити зниженням темпів економічного зростання.

Причиною спаду в економіці може стати високе боргове навантаження. Частка боргу в нас у першому кварталі 2019 р. перевищила вже 92% ВВП. Україна перебуває у зоні ризику потенційного дефолту, попередити який може зростання доходів бюджету. Велике значення має сальдо торговельного балансу. Україна показує найбільший дефіцит (9,5 млрд. дол.). Можливе послаблення національної валюти, девальвація гривні, висока інфляція, низький рівень фінансової грамотності населення, що є одним із чинників, що визначають якість життя громадян та економічну стабільність в країні.

На сьогоднішній день видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення значно перевищують видатки на економічну діяльність, що і є причиною гальмування економічного розвитку країни. Соціальний захист та соціальне забезпечення за нинішніх складних економічних та політичних умов потребує значного зменшення частки у структурі видатків бюджету, для того, щоб забезпечити перехід від бюджетної моделі «проїдання» до моделі інвестиційного розвитку. Питома вага видатків державного бюджету, що спрямовується на фінансування соціальної сфери, у 2017 р. склала близько 37,1% (210,25 млрд. грн.) та є найнижчою за останні три роки. [3].

Оскільки, на сьогодні, соціальний сектор і досі зберігає риси радянської системи, такі як максимальне охоплення населення соціальною допомогою, велика кількість платежів при дуже малому їх розмірі, незначний зв'язок між платежами й потребами, відсутність прив'язки державного фінансування до послуг, що надаються, великий обсяг необґрунтованих видатків. Як наслідок, соціальний сектор України потерпає від трьох недоліків. По-перше, соціальні видатки в цілому занадто великі для країни з таким рівнем економічного розвитку як Україна. Зокрема, Україна має найвищу в світі частку державних

пенсійних видатків до ВВП - близько 18 відсотків, що майже вдвічі більше, ніж у Європейському Союзі. По-друге, соціальні послуги не дуже ефективні, й населення вельми незадоволене обсягом і якістю послуг, що надаються. По-третє, соціальна допомога більшою частиною надається людям, які не дуже її потребують, тоді як ті, хто насправді потерпають, належної соціальної підтримки не одержують.

14 вересня 2018 р. – оновлена статистика ПРООН представила Індекс людського розвитку (ІЛР) за 2017 рік для 189 країн і територій, визнаних ООН. Між Україною та іншими країнами залишаються значні відмінності, коли йдеться про благополуччя населення. Дитина, народжена зараз у Норвегії – країні з найвищим ІЛР – ймовірно проживе понад 82 роки і навчатиметься майже 18 років. Водночас хлопчик, народжений в Україні, найімовірніше проживе 63 роки і присвятить навчанню 12 років. Хоча значна нерівність виникає у багатьох країнах, включаючи деякі найзаможніші країни, в середньому такі країни як Україна, де фіксується нижчий рівень людського розвитку, зазнають більших втрат. Україна перебуває на 88 місці у рейтингу з 189 країн, із значенням ІЛР 0,751, що є нижчим за середнє значення для країн у групі з високим Індексом людського розвитку, який становить 0,757, та нижчим за середнє значення для країн Європи та Центральної Азії, що складає 0,771.

Про неефективність державної політики щодо населення України свідчить і той факт, що за даними Програми розвитку ООН (ПРООН), майже чверть населення України (24,5%) перебуває за межею бідності, кожна третя (32,6%) сім'я з дітьми є бідною і кожен п'ятий (20%) працюючий є бідним [4].

Житлово-комунальна система «з'їдає» кошти, енергію, ресурси, але не спроможна надати якісні послуги. Видатки на її функціонування мають не значну, проте стійку, тенденцію до зростання. Тому вона вимагає не «точкових» ремонтів, а негайного системного реформування. Необхідно ліквідувати монополії в комунальному секторі. Чесна і прозора конкуренція серед надавачів житлово-комунальних послуг може створити вибір, а населення отримає якісні послуги за помірну ціну. Потрібно упорядкувати тарифну політику, яка була б прозорою і зрозумілою для споживачів, коли тарифи на житлово-комунальні залежать від якості. Запровадження енергозберігаючих систем дасть можливість істотно економити кошти.

У сфері податкової політики спостерігається порівняно високий рівень податкового навантаження, низький рівень збору податків через ухилення від їх сплати та приховування платниками податків реальних доходів (влітку 2017 року міжнародна Асоціація дипломованих сертифікованих бухгалтерів (АССА) опублікувала рейтинг країн з найбільшою часткою тіньової економіки. Серед 28 країн Україна втрапила до трійки «лідерів». АССА оцінила рівень тіньової економіки України в 1,95 трлн грн. або 45,96% від українського ВВП. Гірше нас справи лише в Нігерії та Азербайджані. Щодо даних Міністерства економічного розвитку України, то найвищий показник тіні зараз у фінансовій та страховій діяльності (51%), добувній промисловості (50%), в операціях з нерухомістю (47%). Найменше в тіні перебуває сільське, лісове та рибне господарство (10%).) [2].

Незважаючи на негативні тенденції, на наш погляд, наступні чинники мають позитивно вплинути на розвиток економіки:

- вкладення нерезидентів в ОВДП збільшилися на 55 млрд.грн., що пов'язано з високим рівнем доходності з облігації в національній валюті;
- на 1 вересня 2019 року міжнародні резерви України склали 22 млрд.дол., зросли на 6,4% завдяки розміщенню урядом єврооблігацій та купівлі НБУ валюти міжбанківському рівні;
- закриття «дірок» на митниці;
- перевищення золотовалютних резервів України 10 млрд.дол., що є достатнім запасом для проведення інтервенції НБУ;
- розвиток медичного туризму, як колосального джерела коштів для бюджету;
- ріст цін на сировинні товари, які традиційно експортує Україна;

- зростання безготівкових розрахунків та розширення платіжної інфраструктури;
- Україна розрахувалася з МВФ за програмою Stand-by 2014;
- зростання кількості вакансій на ринку праці, зокрема, у 2018 р. порівняно з 2013 р. на 70%;

Якщо ці позитивні тенденції найближчим часом збережуться, то українська економіка прискорить зростання та більш м'яко буде реагувати на світові кризові тенденції.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Артус М.М., Хижа Н.М. Бюджетна система України: Навч. посібник. К.: Видавництво Європейського Університету, 2011. – 220 с.
2. Григоренко Ю.С. Тіньова економіка: Зло чи джерело виживання населення? 2018. URL: . <https://ua.112.ua/statji/tinova-ekonomika-zlo-chy-dzherelo-vyzhyvannia-naseleattia-436077.html>
3. Західна О.Р., Петик Л.О., Щур-Живко О.С. Аналіз доходів та видатків Державного бюджету України // Науковий журнал «Молодий вчений». – № 2 (54). – лютий, 2018.
4. Інтернет-сайт Представництва ООН в Україні. URL: www.ua.undp.org

УДК 334.012.64

*Катерина Воловненко
(Київ)*

МАЛІ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

Доведено важливу роль функціонування малих підприємств в процесі розвитку національної економічної системи. Встановлено необхідність розробки органами державного управління ефективних стратегій щодо оптимізації діяльності суб'єктів малого підприємництва у довгостроковій перспективі.

Ключові слова: *мали підприємства, ефективність, конкурентоспроможність, статистичний аналіз, стратегія.*

The important role of the functioning of small enterprises in the development of the national economic system has been proved. The necessity to develop effective strategies for optimizing the activity of small business entities in the long run has been established by public administration bodies.

Key words: *small business, efficiency, competitiveness, statistical analysis, strategy.*

Трансформація національної економічної системи під впливом факторів зовнішнього та внутрішнього середовища відбивається на діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, які змушені адаптуватись до виникаючих умов. Серед зазначених чинників особливе місце посідають трансформації міжнародного економічного середовища та комплексні зміни в соціально-економічній сфері України, викликані кризовими явищами у 2014-2015 рр., здійсненням операції об'єднаних сил, перерозподілом політичних сил внаслідок виборів Президента та Верховної Ради України. Серед основних ризиків для ефективного функціонування необхідно відмітити низький рівень життя населення, активізацію деструктивних процесів у сільській місцевості, інтенсифікацію міграції робочої сили, зменшення чисельності та зростання середнього віку економічно активного населення, низький рівень конкурентоспроможності певних категорій товарів та послуг на міжнародних ринках, високу частку тіньової економіки. В процесі вирішення соціально-економічних питань важливо приділяти значну увагу покращенню бізнес-клімату в країні, що сприятиме росту кількості суб'єктів підприємницької діяльності та зростанню їх ефективності внаслідок

збільшення вироблених товарів і послуг із забезпеченням певного рівня конкурентоспроможності продукції на зовнішньому та внутрішньому ринках.

Вирішення зазначених питань вимагає від органів державного управління розробки ефективних стратегій розвитку малих підприємств, що базуватимуться на науково-обґрунтованих підходах та враховуватимуть успішний міжнародний та вітчизняний досвід стосовно сприяння розвитку підприємницької активності. В процесі розробки відповідних стратегій необхідно використовувати достовірну статистичну інформацію стосовно діяльності суб'єктів малого підприємництва.

Згідно з даними офіційної статистики, впродовж 2010-2017 рр. спостерігається скорочення кількості малих підприємств з 2043,7 тис одиниць до 1562,4 тис одиниць, проте питома вага зазначеної категорії суб'єктів у загальному обсязі підприємницьких установ зросла з 26,1% до 27,3%. Окреслені тенденції щодо зменшення кількості суб'єктів малого підприємництва відповідають загальним трендам, оскільки впродовж досліджуваного періоду часу також спостерігається зменшення кількості великих (з 2400,3 одиниць до 1560,9 одиниць) та середніх компаній (з 3392,4 одиниць до 2591,3 одиниць) [1].

В процесі комплексного дослідження діяльності малих підприємств доцільно використовувати різноманітні джерела, що дозволять забезпечити всебічність та оперативність аналізу. Одночасно з інформацією від органів державної статистики також доцільно скористатись аналітичними матеріалами, що збираються та опрацьовуються різноманітними міжнародними інституціями, які працюють в рамках спеціалізованих проектів. Прикладом може виступати Європейська Бізнес Асоціація, яка реалізує проект Unlimit Ukraine, що займається опитуванням малого бізнесу з метою розробки заходів для сприяння зростанню та розвитку молодого українського бізнесу.

Згідно з опитуваннями суб'єкти малого підприємництва погіршили оцінку перспектив власного розвитку, а також розвитку економічної системи України. Для оцінки використовується Індекс настроїв малого бізнесу, який у 2018 р. становив 3,2, а в 2019 р. зменшився до 2,7. Згідно з опитуванням, незадоволені поточним станом справ у бізнесі складають 38,4%, а влаштовує ситуація лише 31,6% малих підприємств. Поряд з цим, у 2018 р. позитивно до існуючої економічної ситуації відносилось 45,0% суб'єктів малого підприємництва і лише 26,0% вважали ситуацію поганою [2].

Отже, суб'єкти малого підприємництва відіграють важливу роль в національній економічній системі, що вимагає від органів державного управління розробки та реалізації комплексу заходів стосовно створення сприятливого бізнес-середовища та підвищення підприємницької активності.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва за 2017 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/11/zb_dsp_2017.pdf
2. UNLIMIT UKRAINE [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unlimitukraine.com.ua/>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ МОЛОЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ НА ЗАСАДАХ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ

У статті визначено поняття "диверсифікації" як одного із видів економічного процесу. Визначено суть диверсифікаційного процесу. Наголошено на основних етапах застосування методу диверсифікації у господарській діяльності підприємства.

Ключові слова: диверсифікація, метод диверсифікації, диверсифікаційний процес, ризик, стратегія, економічна ефективність.

This article has defined the 'diversification' concept as one of the types of economic process. There has been determined the nature of the process of diversification. There have been specified the main stages of application of the method of diversification in the economic activity of the enterprise.

Key words: diversification, method of diversification, diversification process, risk, strategy, economic efficiency.

В умовах нестабільності світової системи в сучасній економіці розвиток підприємства з одним видом діяльності є ризикованим. З цієї причини всі виробники в світі з метою подолання ризиків проводять диверсифікацію свого бізнесу. Одним з ефективних методів підвищення ефективності і конкурентоспроможності економіки в сьогоднішніх умовах є її диверсифікація.

Вибір стратегії диверсифікації дозволить швидко реагувати на різкі зміни попиту на продукцію, максимально ефективно використовувати виробничі потужності підприємства, підвищити ефективність використання факторів виробництва і збільшити прибутковість фірми [6, с. 22].

Згідно з позицією І. Ансоффа, диверсифікація – це поняття, що використовують до процесу перерозподілу наявних ресурсів на підприємстві у інших видах діяльності, що не пов'язані з наявними.

Диверсифікація виробництва – це одночасний розвиток безлічі незв'язаних видів виробництва, збільшення асортименту вироблених виробів одним підприємством. Диверсифікація виробництва застосовується для підвищення ефективності виробництва, збільшення прибутку підвищення економічних показників і запобігання банкрутства.

На думку М. Корінько, диверсифікація виступає як «неперервний економічний процес розробки нових товарів, робіт, послуг, який здійснюється суб'єктом господарювання, у певних ранкових умовах під впливом економічного регулювання державних органів управління [7, с. 122]. Інші автори дають більш узагальнене визначення диверсифікації і розглядають її як форму організації виробництва, що визначає одночасний розвиток різних видів підприємницької діяльності.

Під диверсифікацією виробництва розуміється процес різнопланового розвитку нових (або тих, що раніше вже функціонували) видів виробництва, розширення номенклатури продукції, заснований на прогнозованих даних про зміни зовнішнього середовища, що супроводжуються якісними змінами в техніко-технологічній, виробничій та управлінській діяльності підприємства, а отже, призводить до появи нових конкурентів.

За своєю суттю диверсифікація передбачає використання методу покращення діяльності підприємства за новими напрямками з метою підвищення прибутку та використання своїх наявних ресурсів з максимальною ефективністю [3, с. 60].

Застосування методу диверсифікації на підприємствах різних напрямів господарювання та форм власності має архіважливе значення, адже він дозволяє розширити спеціалізацію та види діяльності, поглибити вертикальну інтеграцію, відновити міжгалузеві зв'язки на підприємстві, стати поштовхом до виникнення нових раціональних ініціатив та рішень і,

насамкінець, створити нові робочі місця, що, в умовах кризових явищ може забезпечити ефективні результати господарювання [1, с. 18].

Світове виробництво молока у 2018 році оцінювалося в 843 млн тонн, проти 811 млн т у 2017 р. На світовому ринку серед готових до вживання молочних продуктів домінують молоко, потім масло, сир, йогурт і заморожені десерти. Стимулювання світового попиту на молочну продукцію зумовлено зростанням загальної кількості населення, збільшенням доходів.

Ринок молока – це ринок, на якому працюють багато компаній породжуючи високу конкурентність. Основними світовими гравцями тут є Nestle, Lactalis, Danone, Фонтетра, Frieslandcampina. Разом з тим, внаслідок динамічного характеру ринку, зростаючого попиту, невеликих бар'єрів на вході значні можливості мають і компанії які тільки виходять на ринок.

Одним із способів досягнення поставленої мети для підприємств молочної промисловості є диверсифікація виробництва. Необхідність диверсифікації підприємств молочної промисловості викликана низкою факторів, зокрема нерівномірністю розвитку, сезонними коливаннями поставок сировини, дефіцитом сировини, низьким рівнем використання виробничих потужностей, недостатньою рентабельністю для технічного вдосконалення та сталого розвитку та іншими факторами [2, с. 7].

В сучасних умовах господарювання конкурентна боротьба, яка загострилася останнім часом на вітчизняному ринку молочної промисловості змушує підприємства шукати нові можливості підвищення конкурентоспроможності своєї продукції на ринку, однією з яких є диверсифікація. А саме вертикальна диверсифікація, диверсифікація виробництва, технологічного процесу, а також диверсифікація нових ринків збуту [8, с. 396].

Серед напрямів диверсифікації підприємств молочної промисловості України в сучасних умовах виділяють наступні напрямки – диверсифікацією по асортименту, по ринкам збуту та вертикальну диверсифікацію [4, с. 176].

Для підприємств молочної галузі, насамперед, характерна перша форма. Така диверсифікація сприяє розширенню асортименту продукції, що буде підвищувати конкурентні переваги підприємства. Здійснення диверсифікації, в свою чергу, відбувається через вкладання коштів в інноваційну діяльність підприємств – розробку нових видів продукції, на проведення маркетингових кампаній, придбання нових технологій тощо.

Домінуючими на ринку України є великі підприємства і компанії, перевага яких проявляється в більш низькій собівартості продукції, комплексній переробці сировини, а також в виробництві нових економічно вигідних продуктів. У цих умовах для забезпечення стабільного існування на ринку іншим підприємствам слід постійно розвиватися, розширювати асортимент продукції. Досвід країн з розвинутою молочною промисловістю свідчить, що диверсифікація в умовах забезпечення продовольчої безпеки є одним з ефективних способів виживання підприємства і нарощування фінансових коштів, а також інструментом усунення диспропорцій виробництва і перерозподілу ресурсів [5, с. 17].

Підприємства молочної промисловості мають значні природні передумови для розвитку стратегії диверсифікації їх діяльності. До економічних передумов диверсифікації слід віднести сезонний характер надходження сировини. Підприємства молочної промисловості тісно пов'язані з галузями сільського господарства.

Такий виробник як ТОВ «Літинський молзавод» має широкий асортимент, високу якість, оригінальність і постійне оновлення асортименту, який відповідає сучасним тенденціям ринку, поєднуючи в собі передові технології і традиції. Власні потужності дозволяють виробляти сири тверді сичужні, плавлені та пастоподібні, солодковершкове масло, сироватку та сухе молоко, йогурти, цільномолочну продукцію (молоко коров'яче питне, сметану, кефір, ряжанку, сир кисломолочний). Підприємство проводить активно стратегію товарної диверсифікації, а також виробництва. Серед робіт, проведених технічними та технологічними службами підприємства найбільш вагомими є: модернізація лінії по виробництву сирів, нова пакувальна машина, будівництво нових цехів. Диверсифікація

технологічного процесу за рахунок використання сучасного високотехнологічного обладнання дозволяє домогтися зниження собівартості готової продукції.

Під впливом диверсифікації виробництва молокопереробні підприємства перетворюються в багатогалузеві комплекси. Диверсифіковане виробництво в цій галузі характерно для підприємств різних масштабів і форм власності. Диверсифіковані підприємства молочної промисловості, як показує практика, в цілому виявляються більш стійкими і конкурентоспроможними порівняно з вузькоспеціалізованими, так як суттєво розширюють напрямки роботи. Це сприяє зростанню виробництва і збільшенню асортиментів продукції [2, с. 8].

Стратегія диверсифікації молокопереробного виробництва дозволяє підприємствам не тільки ефективніше використовувати ресурси, нарощувати обсяги виробництва, а й підвищувати конкурентоспроможність, що важливо в ринкових умовах господарювання.

Особливістю диверсифікації виробництва підприємств молочної промисловості є також те, що вона сприяє розвитку кооперації та інтеграції, наповненню ринку широким асортиментом товарів, зниженню ризиків, зростання стійкості економіки галузі, формуванню агропромислових комплексів, об'єднань [2, с. 9].

Одним з найбільш перспективних напрямів диверсифікації діяльності підприємств молочної промисловості є товарна диверсифікація, що дозволяє підвищити ефективність господарської діяльності підприємств, отримувати додаткову економічну вигоду і попереджати можливе банкрутство.

Отже, проведення диверсифікаційних процесів є невід'ємною складовою подальшого стратегічного розвитку підприємства. Диверсифікація є однією зі стратегічних альтернатив розвитку підприємства, яка дозволяє отримати додаткові економічні вигоди в умовах складної ринкової кон'юнктури. Таким чином, підприємство повинно здійснювати диверсифікацію з найбільшою для себе вигодою і найменшим ризиком, тобто вибрати оптимальний варіант вкладення капіталу із максимально можливим прибутком і забезпеченням фінансової стійкості підприємства.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Багорка М. О. Диверсифікація як фактор підвищення ефективності діяльності підприємств в сучасних умовах // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – № 10. – С. 17-21.
2. Богомолова И. П. Диверсификация молокоперерабатывающих предприятий в аспекте обеспечения продовольственной безопасности на основе импортозамещения // Вестн. Воронеж. гос. ун-та. Сер.: Экономика и упр. – Воронеж, 2015. – №4. – С. 5-10.
3. Богуславський Є. І. Алгоритм підготовки проведення диверсифікації на підприємстві // Економіка розвитку. – 2012. – №4. – С. 59–63.
4. Гончар В. В. Диверсифікація промислових підприємств як напрямок стратегічного розвитку // Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки. – 2018. – №. 35. – С. 176-181.
5. Згурська О. М. Диверсифікація як метод підвищення економічної ефективності підприємства // Інвестиції: практика та досвід. – 2018. – №. 13. – С. 16-21.
6. Ковтуненко К.В. Стратегія диверсифікації: поняття, види та фактори вибору / К.В. Ковтуненко, Ю.В. Ковтуненко, М.Р. Партика // Економіка. Фінанси. Право. – 2016. – 12/3'2016. – С. 22-27.
7. Ковтуненко К.В. / Інноваційна інфраструктура: напрями розвитку та участь держави / К.В. Ковтуненко, Ю.В. Ковтуненко // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". – 2012. – № 725: Проблеми економіки та управління. – С. 122-125.
8. Морщенок Т. С. Диверсифікація діяльності як напрям розвитку та посилення конкурентних переваг торговельного підприємства / Т. С. Морщенок, А. Ю. Острик // Економіка і суспільство. – 2016. – № 7. – С. 395-402.

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент Гарбар В.А.

**ПЕРСПЕКТИВИ ЗМІНИ СТРУКТУРИ РИНКУ ПОСЛУГ УКРАЇНИ
В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ УКРАЇНА-ЄС**

Стаття присвячена висвітленню сутності та змісту ринку послуг України в умовах реалізації угоди про асоціацію України-ЄС. Основна увага акцентується на розкритті торгівлі послугами на території України в порівнянні з міжнародною торгівлею послугами.

Ключові слова: сфера послуг, міжнародна торгівля, інтеграційні об'єднання, конкурентоспроможність, інтеграція.

The article is devoted to the coverage of the essence and content of the Ukrainian services market in the conditions of implementation of the EU-Ukraine Association Agreement. The focus is on the opening of trade in services in Ukraine compared to international trade in services.

Key words: service industries, international trade, integration associations, competitiveness, integration.

Ефективна торгівля послугами сьогодні має велике значення для багатьох країн, зокрема і для України. Закономірною складовою розвитку сфери послуг України є конкурентна боротьба. Конкуренція в сфері послуг представляє собою змагання між компаніями (або країнами) за виробництво послуг з певним набором властивостей, які мають переважну цінність для споживача в порівнянні з аналогічними, що надаються конкурентами. Передумовами виникнення цього явища є відмінності в забезпеченості природними ресурсами, кваліфікованою робочою силою, різний рівень економічного розвитку галузі в країнах світу та науково-технічного потенціалу держав. З економічної точки зору конкуренція в цій сфері представляє собою процес взаємодії ринкових суб'єктів, в результаті якого з них виділяються найсильніші з т. з. забезпеченості факторами виробництва, ресурсами, технологіями для розвитку галузі і які визначають загальні тенденції її функціонування [2, с. 293].

Проведемо SWOT-аналіз, який систематизує сильні та слабкі сторони інтеграційних об'єднань, а також можливості та загрози для української сфери послуг (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

SWOT-аналіз впливу векторів інтеграції на розвиток сфери послуг України [5]

Інтеграція в рамках глибокої і всеосяжної зони вільної торгівлі з ЄС		
	Сильні сторони інтеграційного об'єднання:	Слабкі сторони інтеграційного об'єднання:
Внутрішні фактори	- один з найбільших в світі ринків послуг; - висока конкурентоспроможність та якість послуг на світовому рівні; - скорочення витрат виробництва за рахунок ефекту масштабу; - значний рівень диверсифікації послуг, а також висока наукоємність та знаннємісність послуг.	- негативні статичні ефекти від переорієнтації споживачів на нові види послуг та джерела їх постачання; - перенасичення ринку послуг та необхідність пошуку нових напрямків збуту; - зростання кількості зливань і поглинань та створення монополій.
Інтеграція в рамках глибокої і всеосяжної зони вільної торгівлі з ЄС		
	Можливості для України:	Загрози для України:
Зовнішні фактори	- підвищення добробуту українського народу за рахунок покращення якості послуг;	- відтік фінансового та людського капіталу з України до країн ЄС; - втрата конкурентних переваг

Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку

<ul style="list-style-type: none"> - створення робочих місць, зростання зайнятості; - полегшення доступу для вітчизняних виробників послуг на ринки третіх країн; - покращення регуляторного та інституційного середовища у сфері послуг; - диверсифікація вітчизняної сфери послуг. 	вітчизняних виробників послуг на користь європейських; - витрати пов'язані з дотриманням європейських стандартів якості, створенням нормативної, адміністративної та правової бази.
--	--

Із вищезазначеного слідує, що ЄС як інтеграційне об'єднання конкурентоспроможне на світовому ринку. Сильні сторони першого сприятимуть розвитку української сфери послуг у довгостроковій перспективі, дозволять підвищити добробут українського народу, полегшити доступ вітчизняних виробників на світовий ринок послуг, покращити регуляторне та інституційне середовище, а також відкрити перед Україною перспективи саме у тих сервісних галузях, які вважаються наукоємними та знанніємними [5].

Отже, створення ЗВТ з ЄС для розвитку ефективної структури національної сфери послуг у довгостроковій перспективі є обґрунтованим, ефективним та необхідним заходом. Однак, в умовах сучасних глобалізаційних викликів необхідно підтримувати партнерські зв'язки зі всім світом і особливо з країнами сусіднього партнерства, зберігаючи при цьому незалежність прийняття рішень та захищаючи інтереси держави [5].

Нині найгірше становище має ринок послуг пралень та хімчисток України. На другому місці за збитками знаходиться ринок послуг ремонтних майстерень. Не в найкращому стані й ресторанний ринок України. Фінансова криза в першу чергу вдарила по представниках середнього класу – основним відвідувачам піцерій, кав'ярень, барів. Саме такі заклади першими відчули вплив клієнтів – багато хто закrywся. Не оминула криза й ринок салонів краси. Скорочення сімейних бюджетів українців істотно зменшило кількість відвідувачів цих закладів. Нечисленні клієнти стали більш ретельно підходити до вибору послуг. Власники косметичних закладів скаржаться, що цей удар по їх бізнесу може стати нищівним [5].

Найперспективнішим напрямком розвитку сучасного ринку послуг в Україні є туристичний бізнес. Україна посідає одне з помітних місць у світі щодо наявності унікальних туристичних та культурно-рекреаційних ресурсів. Наведемо динаміку показників міжнародних надходжень від туризму в Україні протягом періоду 2013-2016 рр. (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Динаміка міжнародних надходжень від туризму в Україні [8]

Роки	2013	2014	2015	2016
Надходження, млн. дол. США	5 083	1 612	1 082	1 078

Як видно з таблиці, показники міжнародних надходжень від туризму в Україні протягом періоду 2013-2016 рр. суттєво знизились в 2014 році. Аналізуючи частку в'їзного туризму в організованому туризмі по регіонах, можна виявити, що у 2014 році в'їзні туристичні потоки суттєво зменшилися у всіх регіонах (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Частка в'їзного, внутрішнього та виїзного туризму в організованому туризмі по регіонах, 2014-2016 р., % [8]

Регіони	В'їзний			Виїзний			Внутрішній		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
м. Київ	0,6	0,5	0,7	91,5	90,5	91,5	7,9	6,5	6,4
Вінницька	-	0,4	0,4	70,2	68,5	78,2	29,8	21,2	22,3
Волинська	2,4	3,6	4,2	55,3	56,3	58,6	42,3	40,1	42,0
Дніпропетровська	1,0	0,5	2,3	87,2	86,5	84,3	12,8	11,3	10,2

Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку

Донецька	0,1	0,1	0,1	45,6	44,5	41,2	53,4	51,2	50,2
Житомирська	0,3	0,4	0,8	77,4	72,5	71,8	22,5	21,2	22,6
Закарпатська	0,9	0,5	0,6	57,2	58,6	49,5	42,5	41,5	40,8
Запорізька	0,2	0,3	0,5	11,9	10,2	9,8	87,2	86,5	87,5
Івано-Франківська	0,1	0,1	0,4	87,2	85,2	84,3	12,6	11,3	11,5
Київська	2,2	2,5	3,4	61,4	59,6	58,6	38,5	32,4	34,5
Кіровоградська	-	0,3	-	66,7	58,6	48,9	31,1	30,2	30,5
Луганська	6,9	1,2	2,3	82,9	81,2	79,5	17,1	11,2	15,6
Львівська	0,7	0,4	1,5	80,2	79,6	78,5	12,9	11,2	11,9
Миколаївська	-	-	0,5	88,6	78,9	76,5	10,7	10,5	11,5
Одеська	0,3	0,4	1,2	83,9	81,2	80,2	16,1	15,4	16,8
Полтавська	-	-	-	67,6	59,6	58,6	32,1	30,1	32,5
Рівненська	-	0,1	0,1	51,7	50,2	51,2	48,3	47,8	46,5
Сумська	0,1	0,1	-	95,3	92,3	90,5	4,7	4,2	4,1
Тернопільська	-	0,1	-	52,7	50,3	58,6	47,2	45,6	48,5
Харківська	0,1	0,2	0,4	63,5	61,2	68,5	38,6	37,5	36,5
Херсонська	0,5	0,4	0,8	45,6	42,5	40,1	45,2	41,2	42,5
Хмельницька	0,1	0,2	0,4	65,0	63,2	61,2	35,0	33,6	34,5
Черкаська	0,1	0,3	0,2	77,4	72,5	74,3	22,5	21,2	23,5
Чернігівська	0,2	0,5	0,8	87,4	82,3	81,4	12,1	10,8	10,9
Чернівецька	0,5	0,6	0,4	91,6	90,3	85,6	8,3	7,5	7,2

Так, у 14 регіонах (м. Київ, Дніпропетровська, Житомирська, Київська, Кіровоградська, Миколаївська, Одеська, Рівненська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області) частка туристів, що виїжджали за кордон зростала, а частка в'їзного і внутрішнього туризму спадала. За даними офіційного сайту Державного комітету статистики України, за 2017 рік в країні нараховувалося 4115 колективних (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Колективні засоби розміщення, 2014-2017 рр. [8]

	Кількість колективних засобів розміщення, од			Кількість місць, тис. од			Кількість осіб, що перебували у колективних засобах розміщення, тис. Осіб		
	усього	у тому числі		усього	у тому числі у		усього	у тому числі у	
		готелів та аналогічних засобів розміщення	спеціалізованих засобів розміщення		готелях та аналогічних засобах розміщення	спеціалізованих засобах розміщення		готелях та аналогічних засобах розміщення	спеціалізованих засобах розміщення
2014	4572	2644	1928	406,0	135,5	270,5	5423,9	3814,2	1609,7
2015	4341	2478	1863	402,6	132,5	270,1	5779,9	4297,2	1482,7
2016	4256	2534	1722	375,6	135,9	239,7	6544,8	5037,1	1507,7
2017	4115	2474	1641	359,0	133,4	225,6	6661,2	5135,2	1526,0

Як видно з таблиці, колективні засоби розміщення включають в себе готелі та аналогічні засоби розміщення, а також спеціалізовані засоби розміщення.

Перспективи розвитку туризму в Україні пов'язані з реалізацією глобальної програми створення в Україні транспортних коридорів та розвитку Криму. Ефективний розвиток туристичної галузі тісно пов'язаний зі сферою розгалуженої транспортної інфраструктури, адже транспортні послуги відіграють визначальну роль у переміщенні людських, грошових, товарних потоків.

Найкращий стан на сьогоднішній день у ринку послуг автозаправок України. Перспективи у цього ринку є, причому не тільки за рахунок будівництва нових АЗС, але і за рахунок реконструкції і переобладнання старих об'єктів. Експерти говорять про подальшу концентрацію бізнесу в руках великих мереж, хоча повне розділення ринку серед них навряд чи відбудеться, оскільки невелика кількість успішних власників АЗС залишиться у великих містах, а в нинішній ситуації чекати швидкого приходу мереж в маленькі населені пункти не доводиться.

Окремо варто сказати про такий вид заправок, як "джобери" – це незалежні АЗС, які діють на основі франчайзингових схем: власники АЗС зобов'язуються продавати тільки нафтопродукти компанії-постачальника і працювати під його торговою маркою. Раніше така форма роботи процвітала, і багато разів збільшувала актив заправок для великих мереж. Джобери отримували лояльні оптові ціни і стабільний ресурс палива, але взамін деякі з них, як говорять представники великих мереж, підривали імідж бренду, продаючи неякісне паливо "зі сторони". Тому від франчайзингових схем відмовилася значна кількість провідних нафтових компаній. Правда демонстративна відмова від таких схем багатьма конкурентами розглядається лише як PR-хід. Вважається, що в умовах фінансової кризи джобери знову отримують шанси [4, с. 95].

Величина витрат на паливо залежить від країни, де відбувається перевезення. Наприклад, в Україні і Польщі ціна на паливо буде нижчою, ніж в Німеччині або Франції (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

**Вартість бензину і дизельного палива в Україні та країнах Європи
станом на кінець квітня 2018 року [8]**

Країна	Валюта	A95	A98	Дизельне
 Україна	UAH	29.03	30.16	26.82
 Австрія	EUR	1.25	-	1.2
 Бельгія	EUR	1.5	1.589	1.473
 Болгарія	BGN	2.21	2.49	2.25
 Великобританія	GBP	1.242	1.351	1.271
 Греція	EUR	1.564	1.778	1.342
 Грузія	GEL	2.24	2.44	2.28
 Італія	EUR	1.635	-	1.506
 Люксембург	EUR	1.235	1.291	1.08
 Німеччина	EUR	1.405	1.583	1.243
 Норвегія	NOK	16.14	17.13	15.19
 Польща	PLN	4.88	5.18	4.79
 Румунія	RON	5.3	5.33	5.32
 Сербія	RSD	147.5	156	156.6
 Словаччина	EUR	1.318	1.567	1.178
 Угорщина	HUF	383.3	399	389.3
 Франція	EUR	1.539	1.611	1.455
 Чехія	CZK	31.06	32.16	30.02

Тарифи на вантажні автомобільні перевезення, на відміну від перевезень іншими типами транспорту, відзначаються гнучкістю та рухливістю. Окрім витратного фактора, значний вплив на величину тарифу може мати рівень конкуренції на ринку. Вартість перевезення часто враховує співвідношення попиту та пропозиції на транспортні послуги. Тарифна ставка залежить від величини конкуренції в кожному окремому сегменті ринку. У такий спосіб транспортні тарифи у популярніших напрямках, таких як Німеччина, Польща, Угорщина та Австрія, будуть нижчими, ніж у Данії, Франції, Іспанії або Італії. Кількість перевізників, що здійснюють перевезення в окремі країни, може бути меншою, якщо для в'їзду на територію цих країн існує потреба в отриманні окремих дозволів для автомобілів або віз для водіїв.

Водночас, зростає кількість видів послуг, які є предметом міжнародної торгівлі, серед яких: комерційні послуги, послуги в сфері НДДКР, продаж й оренда нерухомості, послуги з лізингу, зв'язку, з будівництва та суміжні інженерні послуги, послуги дистриб'юторів, послуги у сфері освіти, фінансові, інформаційні, бізнес-послуги, аутсорсінг, офшорінг та ділові послуги, що надаються за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій [1]. Фактори конкурентоспроможності та розвитку сфери послуг України наведено в таблиці 1.6.

Таблиця 1.6

Фактори конкурентоспроможності та розвитку сфери послуг України [9]

Фактор конкурентоспроможності	Сфера послуг, розвитку якої сприяє фактор
Географічне розташування	Транспортні послуги
Природні умови	Туристичні, транспортні послуги
Часовий пояс	Ділові послуги
Інфраструктура	Транспортні, ділові, телекомунікаційні, туристичні послуги
Робоча сила	Усі види послуг
Культурні відмінності	Туристичні послуги

Так, окрім України, лідерами серед розвинутих країн на сьогодні є США, Франція, Великобританія, Нідерланди (найбільші експортери послуг), а також Німеччина, Японія, Італія (найбільші імпортери послуг) [9].

Телекомунікаційний ринок є одним з найперспективніших та швидко зростаючих напрямків галузі зв'язку України. На сьогодні система телекомунікацій в Україні знаходиться на шляху швидкого розвитку, що в цілому орієнтоване на інтеграцію української системи зв'язку в світову, як рівноправного партнера. Однією з галузей зв'язку, що бурхливо розвивається, є мобільний зв'язок. Мобільний зв'язок сьогодні є однією з наймогутніших рушійних сил в індустрії телекомунікацій [3, с. 45].

Отже, можна зробити висновок, що внаслідок економічної кризи в Україні найбільше потерпають такі сфери послуг як пральні та хімчистки, ремонтні майстерні, трохи ліпше становище має ресторанний ринок, ринок салонів краси та ринок корпоративного страхування, зберігають стабільність з найменшими втратами ринок телефонії, готельний ринок, ринок реклами та маркетингових послуг, а в стані процвітання знаходиться ринок послуг автозаправок. Щодо перспективи розвитку сфери послуг України, то очевидним і закономірним є її залежність від своєчасного подолання загальноекономічної кризи.

В умовах інтеграції України у світове співтовариство та європейський економічний простір розширення її участі в міжнародній торгівлі послугами стратегічними пріоритетами України мають стати такі напрями.

1. Зміна структури експорту України в напрямку наукомістких видів послуг, які сприятимуть формуванню нової економіки та переходу до інформаційного суспільства.

2. Адаптація українських ринків послуг до ринку послуг країн СОТ та ЄС, лібералізація галузей телекомунікаційних, туристичних, страхових, поштових, банківських, освітніх, медичних і транспортних послуг;

3. Розвиток конкурентного середовища на українському ринку з метою підвищення якості послуг та конкурентоспроможності вітчизняних провайдерів на міжнародному ринку послуг; гармонізація інституційного забезпечення торгівлі послугами в Україні відповідно до правил ГАТС СОТ.

4. Підвищення потенціалу країни за такими напрямками, як кваліфікація робочої сили, володіння іноземними мовами, інформаційно-телекомунікаційна інфраструктура, урядова підтримка.

5. Участь України в міжнародних стратегічних альянсах у галузях інформаційних, комп'ютерних, телекомунікаційних, космічних, авіаційних послуг, послуг із наукових досліджень та розробок.

6. Забезпечення пріоритетності залучення прямих іноземних інвестицій до інфраструктурних галузей послуг: фінансових, інформаційно-телекомунікаційних, транспортних; формування власного транснаціонального капіталу для виходу на міжнародний ринок послуг шляхом комерційної присутності [6, с. 491].

Розвиток сфери послуг в Україні потребує активізації залучення в цю сферу інвестицій, в т.ч. іноземних. Залучення іноземного капіталу в українську економіку буде сприяти надходженню не тільки необхідних фінансових ресурсів, але й передових, технічно ефективних методів реалізації послуг, що сприятиме підвищенню їх якості й доступності, культури обслуговування та в кінцевому рахунку – підвищить конкурентоспроможність вітчизняних виробників послуг та значно зміцнить позиції України в міжнародному обміні послугами.

Для подальшого розвитку сектору послуг в Україні першочергового значення набуває розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, і насамперед Інтернет та електронної і мобільної торгівлі, які набувають все більшого впливу не лише на організацію діяльності окремо узятих підприємств шляхом скорочення витрат, підвищення мобільності та конкурентоспроможності, але й значною мірою визначають напрямки та подальші темпи розвитку як інших видів послуг, так і інших галузей економіки країни.

Необхідно краще використовувати вигідне географічне положення України. Транзитні перевезення вантажів, використання створеної мережі нафто- і газопроводів виступають також суттєвим джерелом валютних надходжень. Біля двох десятків європейських країн отримують газ, що надходить через українські газові магістралі. Але існуюча система газопроводів потребує значного оновлення та нарощення потужностей, оскільки 17% газопровідної мережі вже відпрацювали свій строк, а 15% наближаються до нього [7, с. 42].

Україна має перспективи для розвитку таких секторів послуг, як:

- послуги зв'язку (телекомунікаційні, аудіовізуальні);
- фінансові послуги, у тому числі банківські і страхові;
- транспортні послуги (морський, річковий, авіаційний, космічний, автомобільний, залізничний, трубопровідний транспорт);
- комп'ютерні та пов'язані з ними послуги;
- науково-дослідницькі послуги;
- будівельні та пов'язані з ними інженерні послуги;
- послуги туризму;
- послуги, пов'язані з охороною здоров'я [7, с. 44].

Подальший розвиток ринку послуг в Україні характеризують такі особливості:

- 1) динамічний розвиток за наявності великих резервів щодо розширення його видової структури, нарощування обсягів реалізації послуг;
- 2) ефективне функціонування в його структурі малих господарських утворень;
- 3) досягнення підприємствами колективної форми власності найкращих показників діяльності за обсягами, видовою структурою;
- 4) залежність розвитку малого підприємництва на ринку послуг від нагальної уваги, фінансової підтримки держави. Однак проблеми економічного розвитку, наповнення

державного і місцевих бюджетів унеможливають оптимальну його фінансову підтримку [5].

Таким чином, Україна повинна розширити сферу своєї діяльності на світовому ринку, насамперед, завдяки наданню транспортних послуг і послуг туристичного бізнесу. Визначення напрямів розвитку ще не забезпечить успіху на світовому ринку. Для покращення стану зовнішньої торгівлі і завоювання гідних позицій на світовому ринку українським товаровиробникам товарів та послуг необхідно вирішити проблеми не тільки виробничого, але й організаційного характеру застосування ринкових механізмів. Так, українським експортерам, насамперед, не вистачає інформації про репутацію майбутніх партнерів за кордоном і особливості діючого законодавства країни, на ринок якої вони виходять.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Головні імпортери та експортери послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.stud24.ru/economics/golovn-mporteri-ta-eksporteri-poslug/132714-389489-page1.html>
2. Долімітов Т.А. Ринок електронних послуг: навч. посіб. / Т.А. Долімітов – К.: Тенденція, 2017. – 315 с.
3. Дубієнко П. С. Україна на світовому ринку послуг / П.С. Дубієнко // Економіка та держава. – 2012. – №8. – 189 с.
4. Заблоцька Р.О. Світовий ринок послуг: Підручник. / Р.О. Заблоцька – К.: Знання, 2004. — 280 с.
5. Князик Ю. М. Стан та перспективи розвитку ринку послуг України [Електронний ресурс] / Ю.М. Князик. – Режим доступу: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:GZgA_tmPkfwJ:irbisnbuv.gov.ua/cgiin/irbis_nbuvcgiirbis_64.exe
6. Мельник Ю. Выход украинских компаний на международный рынок услуг: возможности и перспективы / Ю. Мельник // Журнал европейской экономики. – 2017. – № 4. – Т. 6. – С. 491–512.
7. Романків І.Я. Розвиток ринку послуг в Україні / І.Я. Романків // Фінанси України – 2016. – № 11. – С. 38–45.
8. Сайт Держстатистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>
9. Стан та структура світового ринку послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://b-ko.com/book_128_glava_32_6.4._Стан_та_структура.html

Науковий керівник: старший викладач Сідак С.В.

МЕНЕДЖМЕНТ І МАРКЕТИНГ

УДК 339.138

Ігор Пономаренко
(Київ)

АВТОМАТИЗАЦІЯ ЗБОРУ ДАНИХ ДЛЯ ІНТЕРНЕТ-МАРКЕТИНГУ

Доведено важливість автоматизації статистичного забезпечення для Інтернет-маркетингу компаній. Розкрито особливості збору інформації в Інтернеті та її агрегацію завдяки використанню підходів бізнес аналітики.

Ключові слова: Інтернет-маркетинг, веб-аналітика, оптимізація, статистична інформація, API.

The importance of automation of statistical support for Internet marketing of companies has been proved. The peculiarities of gathering information on the Internet and its aggregation through the use of business intelligence approaches are revealed.

Key words: Internet marketing, web analytics, optimization, statistical information, API.

В сучасних умовах значна кількість компаній для отримання конкурентних переваг та пошуку нових клієнтів активно використовує мережу Інтернет. Процес просування продукції в цифровому середовищі передбачає ідентифікацію цілової аудиторії та налагодження з нею тісної комунікації на довгостроковий період часу. Представлені завдання реалізуються в рамках ефективної стратегії Інтернет-маркетингу, яка розробляється згідно з науково-обґрунтованими підходами, враховує специфіку функціонування продукції, характеристики потенційних клієнтів та інші фактори, які діють на конкретному ринку в чітко визначений час. Слід відмітити, що сучасний ринок в Інтернеті може швидко змінюватись під впливом різноманітних чинників. Для прийняття ефективних рішень необхідно на постійній основі займатись питаннями збору та обробки статистичної інформації, яка дозволить всебічно оцінювати ситуацію на конкретному ринку в Інтернеті. В даному випадку використовується веб-аналітика, що являється ефективним інструментом цифрового маркетингу. Для збору інформації використовуються такі сервіси як Google Analytics, Google Ads, Яндекс Директ, Яндекс Метрика та ін. Отриману від представлених сервісів інформацію у більшості випадків необхідно зводити в одну базу даних з певною періодичністю (кожного тижня або раз на місяць). Зазначений підхід отримав назву «бізнес аналітика» (Business intelligence або BI), оскільки представляє собою сукупність специфічних методів збору різноманітної інформації, її обробки та представлення користувачам у зручному вигляді. В першу чергу мова йде про інтерактивні графіки та таблиці, що дають можливість оцінювати досліджувані явища за різноманітними характеристиками (час, місце, економічні та соціально-демографічні показники тощо).

Ефективність інформаційного забезпечення визначається виходячи з коректності реалізації основних процесів:

1. Застосування та реалізація науково обґрунтованої методології збору та обробки даних, що дає можливість підготувати високоякісну статистичну інформацію для подальшого аналізу та отримання достовірних результатів.

2. Розміщення даних у відповідних цифрових сховищах, які забезпечать збереження, цілісність та постійну актуалізацію інформації, а також дозволять надавати різноманітні права для використання згідно з посадовими обов'язками працівників.

При занесенні даних вручну доводиться витратити велику кількість часу, поряд з цим можуть виникати помилки. Завдяки використанню таких мов програмування як R або Python можливо автоматизувати процес збору статистичної інформації з найбільш популярних платформ веб-аналітики та рекламних систем.

У сфері веб-аналітики можливо використовувати різноманітні підходи для збору інформації у різних джерелах та її агрегації у єдиній базі. Одним з напрямів, що має великий потенціал для реалізації передбачає використання API (Application Programming Interface – прикладні програмні інтерфейси). API представляють собою невеликі компоненти коду, що розміщуються на різноманітних веб-ресурсах та рекламних сервісах (Facebook, Youtube, Google AdWords, MyTarget, Google Analytics тощо) та дають можливість завдяки опції обміну відомостями між модулями різноманітних додатків знаходити та завантажувати потрібну інформацію [1].

Для роботи з API у різноманітних мовах програмування існують спеціалізовані бібліотеки. Наприклад, в R є бібліотеки для Facebook Marketing (rfacebookstat), MyTarget (rmytarget), Яндекс.Директ (ruandexdirect), Яндекс.Метрики (rum) тощо.

Для кожного з веб-ресурсів або сервісів існують свої можливості стосовно збору інформації, які відповідним чином реалізовані у тематичних бібліотеках. Розглянемо більш детально можливості пакету rfacebookstat, який використовується для збору даних у Facebook Marketing. Дана бібліотека дає можливість здійснювати наступні маніпуляції:

- отримувати перелік доступних компанії бізнес-менеджерів та рекламних акаунтів;
- завантажувати списки наявних у рекламних акаунтах об'яв, груп тематичних оголошень та рекламних кампаній;
- формувати запити для отримання даних за різноманітними характеристиками у розрізі акаунту, рекламних кампаній, груп оголошень тощо;
- керувати доступами користувачів до рекламних акаунтів [2].

Поряд з використанням API, також можливо скористатись технологією парсінгу сайті. Представлений підхід дає можливість здійснювати в автоматичному режимі пошук інформації, яка використовується компанією в процесі реалізації власної маркетингової стратегії у мережі Інтернет. Система показників та обсяги інформації залежать від особливостей даних, які передбачається отримати в процесі парсінгу. Технологія дає можливість отримати інформацію у цілому по ринку, по окремих конкурентах або категоріях продукції, різних групах потенційних клієнтів тощо. Особливо ефективним напрямом дослідження є комплексний аналіз поведінки споживачів, у першу чергу у різноманітних соціальних медіа, та розробка на основі отриманих результатів ефективних управлінських рішень, що дозволять збільшити рівень лояльності цільової аудиторії та призведуть до зростання конверсії.

Отриману інформацію доцільно зводити до єдиної бази даних, наприклад MySQL. Дана технологія адаптована до розповсюдженого у сучасних умовах підходу агрегації та використання великих даних. На наступному етапі завдяки сформованому запиту, який передбачає зазначення системи обмежень (часових, географічних, економічних, соціального-демографічних тощо), з бази завантажувється інформація про певні об'єкти дослідження (ринки, компанії, продукти, клієнтів). За допомогою сучасних BI платформ, серед яких слід відмітити Microsoft Power BI та Tableau, для різних груп споживачів створюються інтерактивні звіти у вигляді таблиць та графіків, що дає можливість оцінити ситуацію з позиції Інтернет-маркетингу.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Как API-интерфейсы изменят роль специалистов по data science? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.sas.com/ru_ua/insights/articles/analytics/apis-data-scientists.html#/
2. Язык R в веб-аналитике и интернет-маркетинге [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://netpeak.net/ru/blog/yazyk-r-v-veb-analitike-i-internet-marketinge-interv-yu-s-alekseyem-seleznevym/>

ЖУРНАЛІСТИКА

УДК 76:070(477)

Тетяна Царевська
(Старобільськ)

ІНФОГРАФІКА ЯК ЗАСІБ КОМУНІКАЦІЇ В ЗМК (НА ПРИКЛАДІ ІНФОРМАЦІЙНОГО АГЕНСТВА «УКРАІНФОРМ НОВИНИ»)

У статті розглядаються особливості інфографіки як засобу комунікації в ЗМК. Характерною рисою сучасної преси є її візуалізація. Через це зростає конкуренція з електронними ЗМІ, які у першу чергу пропонують реципієнтам картинку.

Ключові слова: інфографіка, комунікація, ЗМК, преса, засіб.

The article deals with the features of infographics as a means of communication in QMS. A characteristic feature of the modern press is its visualization. As a result, competition with electronic media, which primarily offers recipients a picture, is growing.

Key words: infographics, communication, QMS, press, means

Інфографіка – це додаткова ілюстративна інформація у вигляді таблиць, графіків та діаграм. Це один із наймолодших журналістських жанрів, який стали активно застосувати у медіа-індустрії в останні десятиліття. Причиною того є розвиток інформаційних технологій та намагання спростити складну інформацію так, щоб вона стала доступною кожній людині.

Метою дослідження є визначення місця інфографіки в сучасній системі комунікацій.

«Перші приклади інфографіки з'явилися ще 7500 років тому до нашої ери. Ними стали печерні малюнки, які у своїй сукупності несли інформацію. Зазвичай візуалізацію використовували для підрахунку рогатої худоби. Такий спосіб подачі інформації називають праінфографікою» [7, с. 20].

«Також інфографікою слід вважати перші спроби людей зобразити навколишнє середовище і Землю. Такими спробами є карти (3 – 1 тис. до н.е.), виконані на глиняних табличках» [1, с. 10-15].

Одним із засновників інфографіки вважають Леонардо да Вінчі. Він був першим, хто намагався пояснити складні механізми малюнками та супроводжував текст поясненнями, діаграмами.

Наступним, хто намагався спростити цифрову інформацію був Крістофер Шейнер. У 1692 році він видав книгу «Rosa Ursina sive Sol», де досліджував астрономічні явища на сонці. У цій науковій праці було багато розрахунків та цифр. І щоб спростити їх та зробити зрозумілими, він використав графіку, тобто серії зображень, які демонстрували спалахи на сонці та їхню періодичність.

У період з 1700 – 1799 рр. починає з'являтися допоміжна інфорграфіка. Частіше за все вона використовується під час написання біографій відомих людей. Їхній життєпис супроводжується малюнками у вигляді хронологічної стрічки.

У 1786 році Вільглем Плейфер досліджуючи економіку Англії XVIII століття видав книгу «Комерційний і політичний атлас». Його результати роботи були показані за допомогою діаграм та гістограм.

Піком розвитку інфографіки вважається період досліджень Едварда Тафті. Він був першим, хто написав низку наукових доробок, дослідивши інфографіку з теоретичного та практичного боку, запропонувавши її концепцію. Результати своєї роботи він закріпив демонстрацією великої кількості прикладів візуалізації інформації. Тим самим він остаточно підтвердив значущість, теоретичну та практичну цінність наукових досліджень.

Століття поспіль інфографіка набуває поширення і в періодичній пресі. У 1982 році у США з'являється нове видання «USA Today», в якому під таблиці та діаграми відводять

окрему рубрику «Інформаційні малюнки». Через такий спрощений спосіб подання інформації видання набуває швидкої популярності. Це відбулося через те, що ритм життя людей пришвидшився і часу на вдумливе та довге читання ставало дедалі менше, тому інформації у вигляді таблиць та діаграм стала в нагоді реципієнтам.

Помітивши тенденцію на популярність інформації в малюнках з кінця 80-х років європейські газети також активно починають використовувати інфографіку. І на початку 90-х років з'являються навіть спеціалізовані агентства, такі наприклад як, «Graphic News», які займаються систематизацією інформації і пропонують свої послуги провідним ЗМІ світу.

Віднедавна, нішу друкованих ЗМІ зайняли онлайн-видання. Причиною цього став швидкий темп розвитку інформаційних технологій та ритм життя людей, які бажають отримувати інформацію швидко та у зручній спосіб. Одним із інструментів для отримання такої інформації слугує інфографіка. Різнокольорові малюнки привертають увагу реципієнтів, а спрощена та систематизована інформація дозволяє дізнатися необхідну інформацію за лічені хвилини. Тому багато інтернет-видань відводять інфографіку в окрему рубрику, створюючи у такий спосіб додатковий канал комунікації.

Одним із таких інтернет-видань, яке для подачі інформації використовує інфографіку є державне інформаційне агентство «Укрінформ». На інтернет-сторінках цього видання висвітлюються новини України та світу – українською, російською, німецькою, французькою, іспанською та китайською мовами. Агентство випускає десятки інформаційних продуктів: стрічки, інформаційні пакети, а також співпрацює з 26 інформаційними агентствами, серед яких: ІТАР-ТАСС (Росія), МТІ (Угорщина), ТАСР (Словаччина), ТАНЮГ(Сербія), БТА (Болгарія), Сінхуа (Китай), БілТА (Білорусь), ЕЛЬТА (Литва), АзерТадж (Азербайджан), КАБАР (Киргизстан); зарубіжні посольства в Україні, передплатники у США, Канаді, Німеччині, Бельгії, Болгарії, Польщі, Австралії. Інформація й фотоматеріали про владу, суспільство, політику, економіку, бізнес, фінанси, освіту, культуру, медицину, релігію, спорт, міжнародне життя, надзвичайні події тощо, широко представлені кореспондентами агентства з кожного регіону України та з-за кордону і у будь-який час доступні користувачам.

Для інфографіки на сайті інформаційного агентства відводиться окрема підрубрика, у якій зібрана інформація з різних актуальних тем. В інших рубриках інформація представлена лише тестом та фотографіями.

Однією з найпопулярніших новин останнього часу є зміни в українському правописі [4]. Він змінюється із постійною частотою, тому візуалізація внесених правок буде як ніколи доречною. Таке зображення можна зберегти в телефоні та за необхідності використати у будь-який зручний час. Інформація представлена у вигляді різнокольорових текстових блоків, заголовками для яких слугують фігури у вигляді чоловіка та жінки. Така кольорова гама привертає увагу читача.

У зв'язку із нещодавніми виборами Президента існує і політична інфографіка, яка представляє увазі реципієнту команду новообраного гаранта Конституції Володимира Зеленського. Вона оформлена у спокійній синьо-жовтій гамі з додаванням сірого кольору та складається з фотографії членів команди президента та їхніх посад. Візуалізовану інформацію доповнює текстовий блок [6].

Іншою темою для інфографіки стало питання, яке порушується перед кожним навчальним роком, а саме, які документи потрібні для вступу в перший клас [5]. Список документів розміщується ієрархічно, починаючи від найпростішого – заяви та закінчуючи документом про право на користування житлом, який укладений між фізичними особами або юридичною і фізичною особами (на випадок того, якщо дитина з батьками проживає в гуртожитку). У кінці зазначений дефайн подачі необхідних документів. Ця інфографіка також є статичною. Оформлена в офіційному стилі у чорно-жовтій кольоровій гамі. Така подача інформації зекономить батькам час у пошуку списку необхідних документів. Завдяки тому, що інфографіка представлена у форматі Jpg її можна зберегти у смартфон.

Ще однією актуальною проблемою, яку порушено в наступній інфографіці є здоровий спосіб життя [2]. На сьогоднішній день правильне харчування, заняття спортом, дієти – стали не тільки захопленням людини, а й модою. Через це в мережі з'являється велика кількість неправдивої інформації. У зв'язку з цим на «Укрінформ новини» розроблено інфографіку на тему міфів про здорове харчування. Міф полягав саме у тому, що правильне харчування – це дорого. Тому автор матеріалу вирішив спростувати це твердження. Для доступності та повноти викладу, автор доповнив інфографіку ще й текстовим блоком з додатковими поясненнями до ілюстрованого матеріалу. В інфографіці представлені найдешевші та найкорисніші овочі із зазначенням ціни за кілограм. Також до зображення овочів додається опис їхніх корисних властивостей. Така інфографіка підходить для одноразового перегляду і викличе зацікавлення у тих людей, які читають статті схожої тематики.

Проаналізувавши приклади інфографіки в інтернет-виданні «Укрінформ новини», ми дійшли висновку, що усі текстові матеріали – стислі та зрозумілі, а інфографіка оформлена у приємних для ока людини кольорах, без зайвих дизайнерських задумів. До того ж, вона присвячена актуальним та наболілим новинам сьогодення. Також опублікована інфографіка призначена для довгого та практичного використання і не займає багато пам'яті у гаджеті. Систематичне оновлення інформації свідчить про якісну роботу кореспондентів та дизайнерів, завдяки яким люди можуть дізнатися корисну інформацію. Завдяки стислості викладеного як текстового, так і зображального матеріалу людина не витрачає багато часу на його прочитання. Це є важливим фактором у сучасному ритмі життя.

Отже, можна зробити висновок, що інфографіка – це засіб візуалізації інформації, який дозволяє захопити читача кольоровістю, стислістю інформації, цікавістю та практичністю. Її використання вигідне у комерційних цілях, адже візуалізація цікавої та корисної інформації приваблює читачів, а отже приносить прибуток та підвищує рейтинг видання. Незважаючи на всі переваги, інфографіку потрібно використовувати за призначенням, інакше видання може перетворитися на альбом із зображеннями і втратити всю властиву йому інформативність.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Гудима О.В. Інфографіка: Навч. посібник / О.В.Гудима. 2007. С.10-15
2. Міфи про дороге здорове харчування [Електронний ресурс]: Режим доступу: https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/2676265-mifi-pro-doroge-zdorove-harcuvanna-infografika.html
3. Некляев С.Е. Інфографіка: принципи візуальної журналістики. Сучасна журналістська освіта: технології та особливості викладання / С.Е. Некляев. 2008. С.6.
4. Основні зміни у правописі [Електронний ресурс] : Режим доступу: https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/2709064-osnovni-zmini-u-pravopisi-infografika.html
5. Перший раз у перший клас: які документи необхідні для зарахування [Електронний ресурс] : Режим доступу: https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/2679856-persij-raz-u-persij-klas-aki-dokumenty-neobhidni-dla-zarahuvanna-infografika.html
6. Радикальна деградація: від Франка до Ляшка [Електронний ресурс] : Режим доступу: https://www.pravda.com.ua/cdn/graphics/2017/12/radykalna_degradacija/
7. Умберто Еко Від Інтернету до Гуттенберга: текст і гіпертекст / Пер. з італ. Е. Костюкович. 2007. С.20.
8. Шапе Ж.М. Інфографіка у пресі / Ж.М. Шапе. К., 2004. 95 с.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, доцент Галич А.О.

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Віталій Ковтун
(Ладижин)

ЛАДИЖИНСЬКИЙ КОЛЕДЖ ВНАУ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Автор користуючись фондами музею навчального закладу зібрав матеріал про участь студентів та викладачів коледжу в Другій світовій війні. Через долі окремих людей прослідковується вся хронологічна нитка Другої світової війни, особливо наголошується на ролі кожної людини в перемозі над фашистською Німеччиною.

Ключові слова: Друга світова, нацистська Німеччина.

Друга світова війна стала найжорстокішим і найкривавішим воєнним конфліктом в історії людства. Україна опинилася в епіцентрі вже у вересні 1939 р. Починаючи з червня 1941 р., бої охопили майже всю територію України. Мільйони чоловіків було мобілізовано до лав Червоної Армії, серед яких 662 були викладачами та студентами Ладижинського технікуму(з 20.07 2004 Ладижинський коледж), які пройшли через суворі випробування воєнного лихоліття, захищаючи свободу і незалежність нашої Батьківщини.

Ладижинський технікум (коледж) розпочав свою діяльність з 1932 року, а в 1941 р., його викладачі та студенти стали на захист нашої землі.

Гордістю коледжу є випускники 1938 року – Герой Радянського Союзу, командир танкової роти, старший лейтенант Рудик Микола Мартинович, який загинув за звільнення білоруської землі, випускник 1935 року, штурман розвідувальної авіації Карельського фронту Герой Радянського Союзу майор Западинський Олександр Семенович, кавалер ордена Слави, Герой соціалістичної праці Сухина Мефодій Дементійович, Герой соціалістичної праці Трусь Михайло Захарович.

Покрили себе славою колишні заступники директора технікуму, кавалер трьох орденів Червоної Зірки, командир артилерійської бригади підполковник Таранов Є.М., директори технікуму підполковник Язев Г.І., капітан Карлюков П.Т., капітан Кравченко В.Й., викладачі та студенти технікуму майор Горецький П.М., начальник штабу партизанського загону , кавалер ордена «Вітчизняної війни», медалі «За відвагу» лейтенант Мощенко М.Т., учасник партизанського руху Рудь Л.П.. випускниця 1935 року, Скрипник М.І., Чемус В.С., Драюк Є.А., капітан Бережний С.І., лейтенант медслужби Устеленцева Т.П., випускник 1935 року кавалер орденів Кутузова, «Вітчизняної війни», «Бойового Червоного Прапора », «Червоної Зірки» підполковник Яненко В.М., кавалер орденів Слави «Вітчизняної війни» артилерист – мінометник лейтенант Мельник С.П., командир саперного батальйону майор Бондаренко Я.П., кавалер орденів Олександра Невського, «Вітчизняної війни», «Червоної Зірки», учасник Сталінградської битви капітан Скрипник П.І., кавалер двох орденів «Вітчизняної війни », «Червоної Зірки», учасник визволення міста Ладижин старший лейтенант Задгенізов С.І., кавалер 2 орденів Слави, «Червоної Зірки», «Вітчизняної війни», медалі «За відвагу» командир артилерійської башти бронепоезда підполковник Платонов В.І., учасник оборони Москви та сталінградської битви, командир зенітного підрозділу, кавалер орденів «Червоної Зірки», «Вітчизняної війни», «Богдана Хмельницького», медалі «За відвагу» полковник Гірич О.А., артилерист майор Руденко П.О., учасник звільнення Кракова, Варшави, Праги кавалер орденів «Червоної Зірки » , «Вітчизняної війни» старший сержант Гудзь М.М., кавалер радянських орденів, медалі «За відвагу» Недипіч С.І., старшина Музика Н.О., старшина Бачинський К.І., сержант Гуцул К.І., кавалер радянських і польських орденів капітан Чемерський І.Н., капітан Кондратенко В.Д., капітан Сухомудь В.П., льотчик-винищувач Мазуренко В.Д., командир роти протитанкових рушниць капітан Майборода І.О., командир танкового підрозділу підполковник Вишневецький В.П., майор Гуйван П.П., рядовий Башенко В.А., рядовий Громідко М.М. та багато – багато інших.

З 1960 по 1974 роки директором Ладижинського технікуму механізації сільського господарства був Кравченко Василь Йосипович.

Велика Вітчизняна війна для Василя Йосиповича розпочалася в липні 1941 року. Воював в танкових військах Південно – Західного, а потім 3-го Українського фронту до Перемоги в 1945 році, на посадах інструктора танкового батальйону по матеріальній частині танків, заступника командира танкового батальйону по технічній частині.

Василь Йосипович приймав участь у звільненні Румунії, Болгарії, Югославії, Угорщини.

Був звільнений з рядів Червоної Армії в вересні 1945 році, у військовому званні інженер-капітан.

Після війни працював на різних керівних посадах в Сумській області. В 1960 році призначений директором Ладижинського технікуму

Кравченко Василь Йосипович, був нагороджений двома медалями «За Боевые заслуги», ювілейними медалями за службу в рядах Червоної Армії, та на відзначення Перемоги над фашистською Німеччиною. Був нагороджений також медаллю «За доблесный труд» в 1970 році.

Бондаренко Яків Павлович народився в м. Ладижин 1920 році. Після закінчення семи класів поступив на навчання в Ладижинський сільськогосподарський технікум, який успішно закінчив у 1939 році. В 1939 році його направили в Чернігівське військове училище. З початком війни був переведений в Іркутське училище. По закінченню училища Яків пів року воював у складі інженерних військ на Кубані, де був перший раз поранений. Після одужання в 1944 році на тиждень приїхав у відпустку, а згодом направлений на навчання у Москву, у військову академію, де навчався майже рік. В званні майора був направлений у польську військову частину. Батькам приходили листи. В них він розповідав про бої в Німеччині і про те, що скоро вони будуть в Берліні. І раптом листи перестали надходити. Хвилювання батьків були не даремними. Як раз в день Перемоги отримали вони лист з фронту, про те, що 18 квітня при розмінуванні мосту Якову Павловичу ворожим снарядом відірвало руку. На третій день він помер від великої втрати крові. Поховали нашого земляка в Німеччині в м. Рауш.

Відомо, що Яків Павлович Бондаренко був нагороджений орденом «Червоної Зірки», орденом «Вітчизняної війни», і медаллю «За відвагу». Сестра Марія Павлівна проживала за адресою: вул. Слобода 174.

Сухомудь Василь Прокопович народився 7 березня 1913 року в с. Велика Ростовка Липовецького району Вінницької області.

В 1935 році закінчив ладижинський технікум механізації сільського господарства.

Учасник Великої Вітчизняної війни з 23 червня 1941 року. До жовтня 1943 року був помічником командира роти по технічній частині 448 окремого автомобільного батальйону 8-ї авто бригади південного фронту. З вересня 1944 року і до закінчення війни був помічником командира АТП батальйону по технічній частині 41 АТП 5-ї ударної армії Ш Білоруського фронту.

Нагороджений орденом «Червона Зірка», медалями «За бойові заслуги», «За оборону Кавказу», «За звільнення Варшави», «За перемогу над Німеччиною».

Музика Нестір Опанасович, випускник 1929 року. В 1937 – 1939 рр. працював завідувачим майстернею Оляницької МТС.

В 1939 – 1940 роках служив у армії, приймав участь в війні з Фінляндією як механік-водій 45 окремої танкової бригади.

В 1940 – 1941 роках працював викладачем у технікумі. Учасник Великої Вітчизняної війни, механік-водій 145-ї окремої танкової бригади 2-го Українського фронту. Після важкого поранення знаходився на лікуванні до січня 1945 року.

Надалі був звільнений з армії і знову почав працювати викладачем предмету «Трактори і автомобілі» Ладижинського технікуму.

Кондратенко Василь Давидович народився в 1921 році в селі Зелена балка Крижопільського району Дніпропетровської області. З 1939 по 1947 рік служив у радянській

армії. На початку війни приймав участь у запеклих боях з німецько – фашистськими загарбниками у складі Південно-Західного фронту. Брав участь у обороні Києва. В 1946 р., був звільнений з лав Червоної Армії в званні капітана з посади заступника командира 2-го гвардійського повітряно – десантного полку 3 повітряно – десантної дивізії по технічній частині. Нагороджений орденом «Вітчизняної війни», медалями «За відвагу», «За взяття Будапешта», «За перемогу над Німеччиною» та багато інших.

З 1946 року працював викладачем Ладижинського технікуму механізації сільського господарства.

Мельник Сергій Панфілович народився в с. Ладижин Тростянецького району Вінницької області 26 січня 1925 року.

В день звільнення Ладижина 13 березня 1944 року був мобілізований до лав Червоної Армії.

Служив в 3 гвардійської повітряно-десантної дивізії 3-го Українського фронту. Був учасником учасником Корсунь-Шевченківської, Яссо-Кишинівської, Балатонської операції. Звільняв міста Будапешт, Белград. В боях приймав участь у званні – рядовий, командир 122мм., полкового міномета.

В 1948 році був звільнений з лав Червоної Армії в званні рядового наводчика гармати.

Далі було навчання в Уманському сільськогосподарському інституті, робота по спеціальності в МТС, радгоспі та викладачем спец дисциплін в Ладижинському технікумі механізації сільського господарства.

Перемога українському народу далася дуже великою ціною, і свій внесок зробили випускники та викладачі технікуму(коледжу), а також прості жителі м. Ладижин, які навіки залишаться у нашій пам'яті.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Фонд музею Ладижинського коледжу ВНАУ.

ПОЛІТОЛОГІЯ

Андрій Бондаренко
(Дніпро)

КРИЗОВІСТЬ УНІВЕРСАЛЬНОЇ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Стаття розглядає кризовість глобальної системи міжнародної безпеки крізь призму російської окупації Криму та агресії на Донбасі. Зроблено спробу визначити основні причини неефективності діяльності Ради Безпеки ООН.

Ключові слова: універсальна система міжнародної безпеки, право вето, Рада Безпеки ООН, глобальна безпека, міжнародна безпека.

The article looks at the crisis of the global system of international security through the prism of Russian occupation of Crimea and the aggression in Donbas. The author tries to analyze the main reasons for the lack of efficiency of the United Nations Security Council.

Key words: UN collective security system, veto right, UN Security Council, global security, international security.

Сьогодні в науковому та політичному дискурсі все частіше лунає думка про кризовість нинішньої універсальної системи безпеки, в основі якої лежить Організація Об'єднаних Націй. Оскільки такі сумніви надходять і зі сторони експертного наукового товариства, а не лише політиків та громадського сектору, вони мають під собою всі підстави вважатися правдивими. Так, наприклад, сучасну систему світової безпеки характеризують дослідники Б. Парахонський та Г. Яворська: «На сьогодні можна стверджувати, що міжнародне безпекове середовище перебуває в стані глибокої системної кризи, сутність якої полягає у руйнуванні засад світового ладу, сформованого після Другої світової війни, закріпленого у Статуті ООН, Гельсінському Заключному акті, у базових документах інших міжнародних організацій і підтвердженого численними угодами дво- та багатостороннього характеру» [2, с. 4].

Кризовість глобальної системи міжнародної безпеки обумовлена рядом чинників, головне місце серед яких займає її неспроможність адекватно відреагувати на актуальні загрози та виклики. Одним із найбільш очевидних, навіть кричущих факторів, який засвідчив кризовий стан системи, стало відкрите порушення Російською Федерацією основоположних принципів сучасного світопорядку та міжнародного права. Дії, направлені на фактичне переформатування сучасної глобальної системи безпеки та зміну її ключових параметрів, залишилися без симетричної реакції. Ускладнює цю ситуацію й те, що сама Росія займає одне з ключових місць в універсальній системі безпеки внаслідок постійного членства в Раді Безпеки ООН, що дає їй змогу накладати право вето при розгляді найважливіших безпекових питань.

Російська агресія вкотре виявила колізію, закладену в глобальну систему безпеки. Полягає вона в тому, що правом вето володіє країна, яка відверто прагне формування нового світоустрою на засадах, що відповідають її національним інтересам. А отже Рада Безпеки ООН, яка є відповідальною за підтримку міжнародного миру та безпеки, не має ефективних інструментів блокування такого деструктивного впливу. Цю думку поділяє Д. Коплоу: «Право вето, яким володіють 5 постійних членів, стало критично дисфункціональним. Воно занадто часто обмежувало бажання міжнародного співтовариства діяти та утримувало можливість застосування дозволених міжнародним правом дій у заручниках волі однієї держави» [3, с. 135].

Окрім того, виникає питання доцільності та правомірності запровадження такого механізму в цілому. Адже у статті 2 (1) Статуту ООН зазначається принцип суверенної

рівності держав, але чому тоді 5 держав світу володіють виключною можливістю впливати на діяльність головного безпекового органу ООН?

З цим погоджуються і дослідники Г. Яворська та Б. Парахонський: «Сама ідея підтримання миру шляхом консенсусу великих держав, закріплена у статуті ООН у вигляді їх права вето на рішення Ради Безпеки ООН, фактично містить можливість розподілу сфер відповідальності, що дуже легко перетворюється на розподіл зон геополітичного домінування» [1, с. 7].

Іншим фактором кризовості ООН як центральної ланки універсальної системи безпеки є її надмірна бюрократичність та декларативність діяльності. Процес імплементації прийнятих рішень є розтягнутим у часі та часто не дуже ефективним. Навіть прийняті резолюції не завжди призводять до конкретних дій. Нездатність, а часом і небажання Ради Безпеки забезпечити втілення резолюцій підриває авторитет до ООН в цілому та стимулює безкарність на міжнародній арені.

На жаль, ця проблема є актуальною і в контексті агресії проти України. Хоча Рада Безпеки і є важливою платформою для обговорення викликів та загроз міжнародній безпеці, Україна не отримала дієвої допомоги в рамках саме Радбезу. А традиційне висловлювання «занепокоєності» окупацією Криму та агресією на Донбасі сприяло лише зменшенню репутації ООН як серед наукового співтовариства, так і серед пересічних українців.

Отже, кризовість універсальної системи міжнародної безпеки полягає у її неможливості протидіяти актуальним загрозам. Зокрема, це проявляється у нездатності підтримувати дотримання норм міжнародного права учасниками міжнародних відносин, надмірній бюрократизованості та декларативності діяльності, а також зловживанням правом вето зі сторони держав-порушників міжнародної безпеки.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Парахонський Б. О., Яворська Г. М. Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл : монографія / Б. О. Парахонський, Г. М. Яворська. – Київ : НІСД, 2019. – 560 с.
2. Парахонський, Б. О., Яворська Г. М. Системна криза міжнародної безпеки: Близькосхідно-Чорноморський простір : аналіт. доп. / Б. О. Парахонський, Г. М. Яворська; Нац. ін-т стратег. дослідж. – Київ: НІСД, 2016. – 51 с.
3. Koplw D. You're Gonna Need a Bigger Boat: Alternatives to the U.N. Security Council for Enforcing Nuclear Disarmament and Human Rights / Harvard Human Rights Journal. – Vol. 29. – 2016.

Науковий керівник: кандидат історичних наук, доцент Грачевська Т.О.

УДК 321

*Віра Гетьман
(Дніпро)*

ОСОБЛИВОСТІ СПІВРОБІТНИЦТВА США ТА ЄС В СФЕРІ БЕЗПЕКИ ЗА ЧАСІВ ПРЕЗИДЕНТСТВА Д. ТРАМПА

Охарактеризовано співробітництво США та ЄС у сфері безпеки. Розглянуто особливості взаємовідносин між США та ЄС за часів президентства Д. Трампа.

Ключові слова: США, ЄС, безпека, НАТО.

Described the cooperation between USA and EU in security sphere. Considered the specifics in cooperation between USA and EU during the presidency of D.Trump.

Key words: USA, EU, security, NATO.

Відносини між США та ЄС сформувалися після Другої світової війни, коли країни Європи потребували сторонньої допомоги для післявоєнного відновлення. США виявилися єдиним міжнародним актором, які мав можливість таку допомогу надати. Продовження та поглиблення подальшого співробітництва США та європейських капіталістичних країн відбулося в контексті «холодної війни» та протистояння з СРСР. Взаємодія у сфері безпеки виявилася взаємовигідною та отримала продовження у постбіполярний період, а НАТО, створена за ініціативи США, продовжує лишатися ключовим елементом європейської системи безпеки [5].

Провідними сферами співробітництва США та країн ЄС у сфері безпеки є антитерористична діяльність, спільна участь у військових кампаніях, боротьба з організованою злочинністю, вирішення екологічних та соціальних проблем (наприклад, боротьба зі СНІДом). Головною організаційною структурою, через яку відбувається співпраця продовжує лишатися Північноатлантичний альянс. В умовах необхідності адекватно реагувати на сучасні загрози відбулася трансформація НАТО та була розширена сфера діяльності організації, що безпосередньо відповідає інтересам країн ЄС. У той же час НАТО підтримала заснування Спільної політики безпеки та оборони ЄС [2].

Основа стратегічного співробітництва між НАТО та ЄС спочатку була викладена в Декларації про Європейську безпеку та політику оборони (2002р.), а згодом в Угоді про співробітництво у сфері безпеки та Угоді НАТО-ЄС про захист інформації (2002р.) [5].

Практичне співробітництво НАТО та країн ЄС відбувається в рамках спільних військових кампаній, наприклад, у Північній Македонії (2003 р.), Боснії та Герцеговині (2004 р.), цивільній місії ЄС у Косово у 2008 р. (де НАТО на той час здійснювала миротворчу діяльність) та місії у сприянні верховенства права у Афганістані (2007 р.). Окрім того, починаючи з 2008 р. НАТО, ЄС та ООН співпрацюють у боротьбі з морським піратством [1].

З обранням на посаду президента Д. Трампа відносинам США з ЄС у сфері безпеки стали притаманні дві протилежні тенденції: продовження співробітництва при одночасному зростанні протиріч.

У новій Стратегії національної безпеки, прийнятій 18 грудня 2017 р., Д. Трамп наголошує на тому, що сильна та вільна Європа представляє величезну важливість для США [3]. Необхідність співпраці США та ЄС довела агресія Росії на Сході України та незаконна анексія Криму. Реакція США та ЄС на військові дії Росії в Україні є узгодженою та перспективною для розвитку двосторонніх відносин.

Загострення відносин США та ЄС відбувається внаслідок політики Д. Трампа в низці питань, вирішення яких може негативно відобразитися на стабільності ЄС. Так, у своїх виступах Д. Трамп критикує ЄС за недостатню активність у спільній протидії сучасним загрозам. Представники країн-членів ЄС також висловлюють занепокоєння діяльністю Д. Трампа у безпековій сфері. Зокрема, занепокоєння викликали заяви американського президента стосовно виходу США з Паризької кліматичної угоди, яка була підписана у 2015 р. 193-ма країнами світу [6]. ЄС не погоджується з Д. Трампом у намірі запровадити нові санкції проти Ірану, оскільки це може загрожувати економічним інтересам та стабільності країн-членів Союзу [6]. Політикою американського президента щодо обмеження на в'їзд громадянам певних мусульманських країн до США також не відповідає інтересам ЄС в сфері безпеки, оскільки призведе до збільшення міграційного потоку європейських країн [4].

Таким чином, з середини ХХ ст. відносини між США та ЄС мають взаємовигідний характер, а розбіжності проявлялися лише у виборі методів вирішення безпекових питань. За часів адміністрації Президента Д. Трампа у двосторонньому співробітництві зростають протиріччя, переважно завдяки діяльності американського лідера. Незважаючи на існуючі розбіжності, альтернатива співробітництву у відносинах США та ЄС на початку ХХІ ст. відсутня.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Америка – Європа: нова стратегія відносин в XXI столітті. URL: <https://www.narcom.ru/ideas/common/56.html> (дата звернення: 12.09.2019).
2. Північноатлантичний альянс: історія, функції, структура, відносини з Україною. URL: <http://jmce.dsum.edu.ua/ru/files/Todorov.pdf> (дата звернення: 30.08.2019).
3. National Security Strategy of the United States of America. <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf> (дата звернення: 09.09.2019).
4. The EU and US in the age of Trump. EU-Observer. URL: <https://euobserver.com/europe-in-review/139870> (дата звернення: 10.09.2019).
5. The NATO-EU strategic partnership. URL: <https://www.nato.int/docu/comm/2004/06-istanbul/press-kit/006.pdf> (дата звернення: 13.09.2019).
6. Withdrawal from International Agreements: Legal Framework, the Paris Agreement, and the Iran Nuclear Agreement. URL: <https://fas.org/sgp/crs/row/R44761.pdf> (дата звернення: 30.08.2019).

УДК 338.44

*Анастасія Нєкіпєлова, Марія Міхейченко
(Дніпро)*

**СТАНОВЛЕННЯ СПІЛЬНОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ТА БЕЗПЕКОВОЇ ПОЛІТИКИ ЄС
В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ
ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.**

У статті було досліджено політико-інституційні механізми формування Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС (СЗБП). З'ясовано концептуальні особливості СЗБП ЄС, розглянуто процес формування системи СЗБП ЄС, з'ясовано особливості та суперечності механізмів прийняття спільних рішень у рамках СЗБП ЄС, окреслено перспективи розвитку СЗБП ЄС з огляду на положення Лісабонського договору. Окрім того, розкрито характер реалізації рішень зі сфери СЗБП ЄС у рамках роботи міжнародних організацій та вплив інституціоналізації СЗБП ЄС на функціонування системи безпеки у євроатлантичному просторі.

Ключові слова: *Європейський Союз (ЄС), Спільна зовнішня та безпекова політика ЄС (СЗБП), безпекова ситуація, збройні конфлікти, Лісабонський договір.*

In the article we studied the political and institutional mechanisms for the formation of the Common Foreign and Security Policy (CFSP). Conceptual features CFSP EU considers the formation of the system of CFSP EU The features and mechanisms contradictions joint decisions within the EU CFSP, outlined the prospects of EU CFSP in view of the provisions of the Lisbon Treaty. In addition, implementation of decisions disclosed the nature of the CFSP the EU in the framework of international organizations and the impact on the EU CFSP institutionalization of the system of security in the Euro-grounded prospects.

Key words: *European Union (EU), Common Foreign and Security Policy (CFSP), security situation, armed conflicts, the Lisbon Treaty.*

Європейський Союз є найбільшим інтеграційним об'єднанням у світі. Досягнувши з моменту свого заснування вражаючих успіхів в сфері економічної інтеграції, Євросоюз розширив інтеграцію на політичну, соціальну, культурну та безпекову сфери.

В умовах постійної трансформації сучасних загроз та небезпек, співробітництво в сфері безпеки займає одне з важливих місць у відносинах країн-членів Європейського Союзу та впливає на розвиток інтеграції в інших галузях.

Інтеграція в сфері Спільної зовнішньої політики та політики безпеки (СЗПБ) сприяли певні зовнішні фактори. По-перше, із розпадом СРСР і соціалістичного блоку зменшилася

вірогідність глобального збройного конфлікту між Заходом та Сходом, як наслідок, – ослабла залежність західноєвропейських країн від США, які протягом тривалого часу виступали гарантом безпеки та миру в західному світі. По-друге, економічна міць інтеграційного об'єднання потребувала більшого політичного виміру для захисту своїх інтересів на міжнародній арені. По-третє, друга половина ХХ сторіччя ознаменувала процес розпаду країн і формування нових, що призвело до посилення територіальних претензій і збройних конфліктів на європейському континенті. І саме координації дій європейських країн у сфері безпеки була покликана забезпечити стабільність в Європейському регіоні [2].

Перша спроба інтеграції у сфері безпеки була зроблена на початку 1952 року, коли Франція, ФРН, Італія і Бельгія, Нідерланди та Люксембург підписали договір про заснування Європейського Оборонного співтовариства (ЄОС). Однак парламент Франції заблокував створення ЄОС. І тому інтеграція змінила свій курс та стала розвиватися лише в економічному напрямку. У 1974 році була заснована Європейська Рада на рівні глав держав і урядів, які прийняли рекомендацію про заснування Політичного союзу.

Продовження діяльності європейських лідерів щодо утворення наднаціональної координації безпекової сфери стала зустріч у Мілані в 1985 році Канцлера ФРН Г. Коль і президента Франції Ф. Міттерана. Вони висунули спільний проект Договору про Європейський Союз, що передбачав проведення узгодженої зовнішньої і оборонної політики [3]. В результаті визначився курс на розвиток керівних органів ЗЄС, активізувалось співробітництво в галузі озброєнь, підвищився миротворчий потенціал союзу.

До початку 1990-х років успіхи ЄС у сфері економічної інтеграції заклали міцний фундамент під самостійні військово-політичні проекти ЄС. Це створило передумови прискорення формування спільної безпекової політики країн ЄС.

У червні 1992 року на нараді в Бонні країни Західноєвропейського союзу (ЗЄС) прийняли «Петерсберзьку декларацію», що стосувалася відносин між ЗЄС, ЄС і НАТО. Декларація передбачала розширення функцій ЗЄС. Він повинен був не тільки гарантувати оборону територій країн-учасниць, а й освоїти проведення гуманітарних і рятувальних операцій, миротворчих місій, а також виконання завдань з управління кризами, включаючи примушування до миру в інтересах всього ЄС та взаємодії з НАТО. Після цього ЗЄС був включений в ЄС за Амстердамським договором [2].

Старт формування Спільної зовнішньої політики і політики безпеки (СЗБП) як однієї з основних сфер діяльності (трьох «опор») ЄС був даний Маастрихтським договором про створення Європейського Союзу, який набрав чинності 1 листопада 1993 року. Спільна зовнішня політика і політика безпеки ЄС стала «другою опорою» ЄС.

Маастрихтський договір поставив перед Європейським Союзом мету – визначати і здійснювати зовнішню політику, тобто вийти за межі сфери внутрішнього облаштування Союзу, утвердитися в якості самостійної сили, здатної впливати на зовнішній світ. Тим самим було заявлено про його «дієвість, як об'єднаної сили в міжнародних відносинах» [5]. СЗБП стала новим напрямком діяльності ЄС, що розвиває досвід «європейського політичного співробітництва» та передбачає узгодження і здійснення країнами ЄС спільних зовнішньополітичних дій на основі одноголосно прийнятих рішень.

Наступним етапом формування СЗБП стало підписання міжурядової угоди в Амстердамі (1997 року), яка реформувала СЗБП з метою підвищення ефективності її функціонування. Були передбачені такі інституційні новації: «Загальна Стратегія», можливість «конструктивного утримання» від участі у зовнішньополітичних акціях, посада Верховного Представника з СЗБП і додатковий апарат зовнішньополітичного планування у складі Генерального Секретаріату Ради ЄС, а також положення про поступове включення Західноєвропейського союзу і підлеглих йому органів в загальну систему інститутів ЄС [1].

Поворотним пунктом у вирішенні питання про інтеграцію в СЗБП стала зустріч прем'єр-міністра Великобританії Тоні Блера і президента Франції Жака Ширака в Сан-Мало в грудні 1998 р. Метою цієї зустрічі було забезпечення Євросоюзу військових можливостей для виконання так званих «Петерсберзьких місій». На саміті ЄС у Гельсінкі (грудень 1999 року) було вирішено створити до 2003 року потенціал, що дозволяє в двомісячний термін

розгорнути військовий контингент чисельністю 60 тисяч осіб («корпус швидкого розгортання»), який буде здатний до самостійних дій з виконання всього спектра «Петерсберзьких місій». «Петерсберзьких місій» були створенні для запобігання і врегулювання конфліктів, для моніторингу за дотриманням сторонами перемир'я, ембарго на постачання зброї, гуманітарної підтримки та для збереження та відновлення миру.

На початку XXI ст. розширюється інституційна складова СЗБП. З 2000 року функціонують нові структури ЄС – Комітет з політики і безпеки (для погоджень щодо зовнішньої політики і військових питань) і Військовий комітет (у складі керівників головних військових штабів країн-учасниць).

Останнє реформування СЗБП відбулося завдяки підписанню Лісабонського договору 2009 року, при якому була заснована посада представника ЄС у сфері зовнішньої та оборонної політики [4].

Отже, СЗБП ЄС є унікальним явищем у міжнародних відносинах та визначається як інституціоналізована система взаємодій з міжнародними акторами, яка орієнтується на спільні цінності та інтереси держав-членів ЄС. На даний момент процес утворення СЗБП має ряд проблем у зв'язку з небажанням країн ЄС передавати на наднаціональний рівень питання безпеки, але ЄС зміцнює зусилля, спрямовані показати, що це необхідна складова у формуванні ефективної європейської системи безпеки.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Амстердамський договір // Международное право в документах. – М.: Право, 2001. – 660 с.
2. Бучик, В. Спільна безпекова політика Європейського Союзу в теоріях європейської інтеграції / В. Бучик // Державне управління та місцеве самоврядування : Зб. наук. праць / Гол. ред. С. М. Серьогін; Дніпропетр. регіон. ін-т держ. упр.; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2011. – Вип. 2(9). – С. 33-42.
3. Європейський союз Консолідовані договори: Договір про Європейський Союз та Договір про заснування Європейського співтовариства. URL: <http://eeas.eu>.
4. Лісабонський договір. URL: http://ec.europa.eu/archives/lisbon_treaty/index_en.htm.
5. Маастрихтський договір // Международное право в документах. – М.: Мангос, 2003. – 772 с.

УДК 327

Дар'я Черкасова
(Дніпро)

МІСЦЕ ЦИФРОВОЇ ДИПЛОМАТІЇ У ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ЗАВДАНЬ ДЕРЖАВ: РИЗИКИ ТА ПЕРЕВАГИ

Охарактеризовано основні переваги використання цифрової дипломатії у реалізації зовнішньополітичних завдань держави. Проаналізовано ризики використання цифрової дипломатії в контексті кращого розуміння потенціалу залучення сучасних інформаційних технологій для вирішення дипломатичних завдань.

Ключові слова: цифрова дипломатія, національні інтереси держави, соціальні мережі, інтернет, хакерство, медіа-платформи.

The main advantages of the use of digital diplomacy in realization of the foreign policy tasks of the state are characterized. The risks of using digital diplomacy in the context of a better understanding of the potential of attracting modern information technologies to solve diplomatic problems are analyzed.

Key words: digital diplomacy, national interests, social networks, internet, hacking, media platforms.

Сучасна дипломатія є синтезом традиційності та інноваційності, що, зокрема, яскраво проявляється у використанні інструментарію цифрової дипломатії, що є здобутком інформаційної доби, проте широко застосовується для вирішення традиційних зовнішньополітичних завдань, для підтримки і забезпечення національних інтересів держав. Втім, незважаючи на порівняно нетривалий період застосування цифрової дипломатії, вже чітко окреслилися як її переваги, так і її недоліки, які доцільно детально та ґрунтовно проаналізувати в контексті кращого розуміння потенціалу залучення сучасних інформаційних технологій для вирішення дипломатичних завдань.

До ризиків використання цифрової дипломатії можна віднести можливість витоку інформації, злом сайтів та сторінок, анонімність користувачів Інтернету, що значно ускладнює можливість проведення діалогу в мережі. Яскравим прикладом витоку інформації є резонансна справа WikiLeaks, міжнародного соціального мережевого проекту, заснованого на допрацьованому вікі-рушії, для якого була притаманною можливістю анонімного редагування статей з використанням технологій MediaWiki, Freenet, Tor і PGP. Метою даного проекту було оголошено «публікацію і аналіз документів, що стали доступними внаслідок витоку інформації» [2, с. 620]. Незважаючи на свою назву, Wikileaks не є вікі-сайтом: читачі, які не мають відповідного дозволу, не можуть змінювати його зміст. Але стати анонімним джерелом інформації може будь-хто, хто має її у своєму розпорядженні і надішле до «редакції». Наприклад, наприкінці листопада 2010 року, на сайті з'явилося понад 250 тисяч листів дипломатів США, у яких містилась таємна та конфіденційна інформація. Наприклад, завдяки цій публікації стало відомо, що лідери Саудівської Аравії зверталися з проханням до США здійснити авіаудар по Ірану, також стали відомі численні неформальні характеристики світових лідерів, що поставило в дуже незручне становище дипломатів США.

Окрім вищезазначеного, цифрова дипломатія має також наступні недоліки – дає можливість маніпулювати громадською думкою, направляти дискусії у соціальних мережах у заплановане русло, поширювати медіаресурси, сприяти інформаційному зараженню. Окрім того, між державами існує нерівномірність у розвитку цифрових технологій, тому в кібернетичному просторі деякі держави посідають лідируючі дипломатичні позиції, а деякі опиняються на периферії. Це загрожує створенням коаліції передових держав, яка зможе нейтралізувати дипломатичну впливовість держав нижчої ланки.

Хакерство – це ще один ризик застосування цифрової дипломатії, який існував з моменту появи Інтернету. Саме завдяки хакерам, гравці світової політики, в тому числі державні та недержавні актори (наприклад, терористичні організації), можуть намагатися зламати урядові системи та отримувати інформацію про політичні та економічні стратегії розвитку тієї чи іншої країни, використовуючи її для своїх власних цілей.

Що ж стосується переваг цифрової дипломатії, то завдяки ним багато країн світу використовують її і активно дотримуються своїх зовнішньополітичних цілей та можливостей для позитивного розвитку відносин з іншими країнами шляхом створення веб-сайтів, блогів та використання платформ соціальних мереж: Facebook, Twitter, Instagram, You Tube, Weibo, Flickr, Google+ [3].

Безумовно, сьогодні цифрова дипломатія є важливим інструментом зовнішньої політики. Державні та недержавні організації конкурують за вплив і силу в одному онлайн-просторі. У цьому просторі зараз проживає понад 3 мільярдів людей, більшість з яких лише отримують доступ до Інтернету через свій мобільний телефон. Коли це належним чином використовується, цифрова дипломатія є переконливим та своєчасним доповненням до традиційної дипломатії, яка може допомогти країні досягти зовнішньополітичних цілей, розширити міжнародний рівень та впливати на людей, які ніколи не опиняться в жодному із посольств світу [1, с. 472].

Перевага використання задля досягнення в першу чергу цілей публічної дипломатії соціальних мереж дає можливість охопити мешканців інших країн майже в режимі реального часу. Соціальні медіа-платформи також забезпечують простір для взаємодії, посилення взаємодії та, таким чином, сприяння досягненню цілей дипломатії. Потенційна легкість

доступу до соціальних мереж та низька вартість у порівнянні з іншими методами робить їх привабливим інструментом для багатьох посольств, а також інших державних установ, які мають враховувати зменшення асигнувань на потреби зовнішньополітичних відомств. Багато платформ дозволяють використовувати більш динамічний вміст, наприклад відео, фотографії та посилання, аніж традиційні методи читання лекцій або видання брошур. Крім того, соціальні медіа є ключовими каналами для охоплення молоді, яка більш охоче отримує інформацію саме з цифрових джерел.

Цифрові технології можуть бути особливо корисними для публічної дипломатії у сфері збору та обробки інформації, у сфері консульської діяльності та підтримання зв'язку в надзвичайних ситуаціях та катастрофах. Міжнародна практика показує, що грамотне використання інструментів цифрової дипломатії може принести великі дивіденди тим, хто зуміє правило скористатися з її потенціалу. Більш того, цифрова дипломатія не завжди вимагає фінансових інвестицій. Навпаки, її застосування часто спрямовано на зменшення витрат [4].

Таким чином, цифрова дипломатія не замінить класичну дипломатію, але, за умови правильного використання, цей інструмент може посилити позиції держави на міжнародній арені та сприятиме досягненню її зовнішньополітичних цілей.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Америка і Європа у сучасних міжнародних трансформаціях. Монографія. – К. : Центр вільної преси, 2014. – 472 с.
2. США і світ XXI століття : монографія. / Пахомов Ю. М., Коваль І. М., Шергін С. О. та інші. – К. : Центр вільної преси, 2013. – 620 с.
3. Department of Defense Strategy for Operating in Cyber Space. U. S. Department of Defense. 2011. July. – URL: <http://www.defense.gov/news/d20110714cyber.pdf> (дата звернення 15.09.2019).
4. International strategy for cyberspace : Prosperity, Security, and Openness in a Networked World. – May, 2011 – 30 p. – URL: http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/international_strategy_for_cyberspace.pdf (дата звернення 15.09.2019)

Науковий керівник: кандидат історичних наук, доцент Грачевська Т.О.

ПЕДАГОГІКА

УДК 37.02

Віта Боса
(Київ)

УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ ЗАСОБАМИ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Зростання вимог до професійної підготовки вчителя вимагає якісно нових теоретичних і методичних підходів до його підготовки, які дозволять йому, не тільки опанувати основи наук і професійні вміння та навички, а й нові педагогічні досягнення, інформаційні технології. Саме успішне оволодіння інформаційними педагогічними технологіями допоможе випускникам ВНЗ органічно включитися в педагогічну роботу і розпочати практичне застосування наукових знань у процесі самостійної професійної діяльності.

Ключові слова: інформаційні технології, умови, вища освіта, методичні підходи.

Increasing the requirements for teacher training requires qualitatively new theoretical and methodological approaches to its preparation, which will allow him not only to master the basics of science and professional skills, but also new pedagogical achievements, information technologies. The most successful mastering of information pedagogical technologies will help university graduates to become organically involved in pedagogical work and to start practical application of scientific knowledge in the process of independent professional activity.

Key words: information technologies, conditions, higher education, methodological approaches.

В умовах європейської інтеграції, державних політико-економічних і соціокультурних змін, перетворення, що відбуваються в системі освіти України відповідно до національних і цивілізаційних аксіологічних пріоритетів, спричинили виникнення нового соціального замовлення на вчителя іноземної мови та зумовили зростання соціальної ролі творчої особистості з високим рівнем інтелектуального розвитку, здатної до продуктивної праці, створення й засвоєння інновацій та спроможного здійснювати інноваційну професійну діяльність.

Відповідно до визначено в національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті модернізація системи освіти спрямовується на:

- забезпечення розвитку і соціалізації молоді;
- виховання особистості, здатної орієнтуватися в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовленої до життя і праці в суспільстві.

Водночас держава визнає одну з найважливіших умов модернізації освіти – підготовку і професійне вдосконалення педагогічних кадрів. Вихідні концептуальні положення щодо професійної підготовки майбутніх учителів закладено в законах України “Про загальну середню освіту” [1] “Про вищу освіту” [2], Державній програмі “Вчитель” [3], які зумовлюють: модернізацію існуючих та створення нових підсистем, що дозволять забезпечити індивідуальні освітні потреби та запити учасників навчально-виховного процесу та використовувати вчителями в педагогічній практиці новітні, інноваційні технології, провідні ідеї, концепції зорієнтованого освітнього процесу з урахуванням світового досвіду, використання кращих його зразків і стандартів та формування в студентів навичок комунікації та здатності до конструктивного розв’язання проблем спілкування за умов інтеграційних процесів у полікультурному середовищі, потребу в творчих фахівцях, здатних ефективно діяти в нестандартних ситуаціях, умінням поєднувати новітню інтерактивну взаємодію викладача і студентів та реальним станом практики навчання студентів за традиційною системою [4].

Зростання вимог до професійної підготовки вчителя вимагає якісно нових теоретичних і методичних підходів до підготовки майбутніх вчителів іноземних мов, які дозволять йому, не тільки опанувати основи наук і професійні вміння та навички, а й нові педагогічні досягнення, інформаційні технології. Успішне оволодіння інформаційними педагогічними технологіями допоможе випускникам ВНЗ органічно включитися в педагогічну роботу і розпочати практичне застосування наукових знань у процесі самостійної професійної діяльності.

За останні роки база інформаційних технологій збагатилася ще однією – інтерактивною (О. Пометун, Г. Селевко, Н. Суворова, С. Уткін та ін.), яка відповідає потребам сучасної освіти у пошуку та запровадженні нових форм навчальної взаємодії між учасниками процесу навчання, де кінцевою метою і основним змістом є взаєморозуміння та співпраці не лише вчителя зі студентами, а й студентами між собою (під час взаємодії майбутні вчителі іноземних мов усвідомлюють цінність інших людей, їх думок та інтересів, у них формується потреба в спілкуванні, емпатія, що характерно для найкращих моделей суб'єкт-суб'єктного і особистісно орієнтованого навчання).

Аналіз широкого кола різних джерел показав, що в педагогічній науці приділяється значна увага проблемі фахової підготовки майбутнього вчителя іноземних мов де інтерес дослідників викликають і такі дидактичні аспекти: застосування інформаційних технологій як розробка інтерактивних навчальних курсів (І. Горбаченко), педагогічні умови застосування інтерактивних форм навчання в педагогічному ВНЗ (Т. Добриніна), запровадження інформаційних технологій у післядипломній підготовці вчителів іноземних мов.

Проведений аналіз дає змогу стверджувати, що сучасні дослідження проблеми підготовки майбутнього вчителя іноземних мов орієнтовані на посилення його фундаментальної, дидактичної і методичної підготовки, як творчої професійної діяльності, що дає поштовх до формування особистості майбутнього вчителя іноземних мов якостями, які відповідали б вимогам суспільства та забезпечували студентам успішність у їх майбутній педагогічній діяльності.

Слід відзначити, що у педагогіці ВНЗ зарубіжних країн останніми роками значна увага приділяється гуманістичним особистісно орієнтованим ідеям, відповідно до яких завданням вишу є формування соціально адаптованої особистості, що здатна до самоактуалізації у багатокультурному просторі. Основними завданнями у підготовці майбутнього вчителя іноземних мов в освітніх системах розвинених країн виступають:

- розвиток особистості через спілкування у процесі навчання,
- підвищення професійної компетентності майбутнього вчителя, зростання його мотивації щодо педагогічної праці,
- здатність до незалежного і критичного мислення,
- практичного застосування одержаних знань і досвіду навчально-дослідницької діяльності,
- рольового та імітаційного моделювання, творчого пошуку.

Останнім часом аналогічні тенденції можемо спостерігати у вищій педагогічній освіті України, де вивчаються технології і методи навчання у ВНЗ, засновані на міжособистісному спілкуванні та діяльнісному підході, на розвитку творчого, продуктивного мислення майбутніх вчителів іноземних мов, формування у них нових моделей поведінки та спілкування. Також, на думку українських учених, крім комунікативних, організаційних, інтелектуальних, фізичних, моральних якостей, слід розвивати креативність, індивідуальність стилю діяльності, почуття власної гідності, такт, професійну компетентність, педагогічний оптимізм, авторитетність тощо. Тому виникає необхідність зміни стратегічних, глобальних цілей педагогічної освіти, та поряд з високим рівнем знань і умінь майбутнього фахівця з іноземної мови його людські, особистісні якості, що постають водночас і як мета, і як засіб його підготовки до майбутньої професійної діяльності.

Отже, саме сукупність цих ознак і умов дозволяє говорити про нову теоретико-методичну основу у підготовці майбутніх вчителів іноземних мов засобами сучасних інформаційних технологій і не тільки у порівнянні з традиційними варіантами організації навчального процесу, а й в їх поєднанні.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Закон “Про загальну середню освіту”, http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH7VG00A.html.
2. Закон “Про вищу освіту”, <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
3. Державній програмі “Вчитель”, <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:gDMnkGu6reUJ:ulrda.kr-admin.gov.ua/projects/feb09.doc+&cd=4&hl=ru&ct=clnk&gl=ua&client=opera>
4. Боса В.П., 2017. Обґрунтування педагогічних умов формування мовленнєвої компетентності майбутніх учителів іноземних мов у процесі вивчення фахових дисциплін http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_79/part_1/25.pdf

УДК 373.3:614

Олена Ващенко, Валентина Дроздюк
(Київ)

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розкрито теоретичний аспект формування здоров'язбережувального середовища. Негативна тенденція до погіршення здоров'я молоді на рівні загальноосвітньої школи обумовлена певними чинниками, а саме: емоційним дискомфортом, спричиненим труднощами навчально-виховного процесу, перевантаженням програмовим матеріалом. Така ситуація потребує впровадження у практику роботи шкіл здоров'язбережувальних технологій, які передбачають взаємозв'язок та взаємодію всіх факторів освітнього процесу, спрямованих на збереження і зміцнення здоров'я учнів.

Ключові слова: здоров'язбережувальне середовище, початкова школа, методологічні підходи, молодші школярі.

The article explores the theoretical aspect of formation of health preservation environment. The negative tendency for deterioration of youth health at the level of secondary school is due to certain factors, namely: emotional discomfort caused by difficulties in the educational process, overload of program material, lack of healthy leisure organization, lack of a well-formed way of life. This situation calls for the introduction into practice of schools of safety technologies, which involve the interconnection and interaction of all factors of the educational process aimed at preserving and promoting the health of students.

Key words: health preservation environment, elementary school, methodological approaches, younger students.

Одним із основних завдань Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року є створення безпечного освітнього середовища, що забезпечує компетентнісний підхід до формування усіх складників здоров'я як учнів, так і педагогів.

Науковці доводять, що на сьогодні розуміння педагогами сутності стратегії формування здоров'язбережувального середовища сучасного загальноосвітнього закладу обмежується лише проведенням деяких оздоровчих заходів, які здебільшого не є ефективними та не вирішують питання психологічного комфорту учнів, а також не сприяють збереженню здоров'я вчителів [8].

До визначення основних характеристик здоров'язбережувального середовища загальноосвітнього закладу, окреслення педагогічних умов його створення зверталися також науковці: О. Єжова, М. Безруких, Д. Журавльов, Г. Зайцев, О. Іонова, Г. Ковальов, О. Менчинська, Ю. Науменко, Л. Омельченко, О. Омельченко, С. Роціна, Г. Ткаченко, О. Савченко, Н. Смірнов, аналіз праць яких дав змогу визначити основні напрями, що потребують урахування під час розробки педагогічних умов створення та реалізації здоров'язбережувального середовища залежно від особливостей того чи іншого загальноосвітнього закладу.

Аналіз сучасного категоріально-понятійного апарату дозволив уточнити поняття здоров'язбережувального освітнього середовища, яке трактується нами як сукупність певних умов (гігієнічних, медичних, психологічних, педагогічних); застосування активних форм і методів навчання, спрямованих на збереження й зміцнення здоров'я учасників навчально-виховного процесу; наявність позитивної психологічної атмосфери під час навчальних занять; обізнаність педагогів і учнів зі способами збереження здоров'я і дотримання ними здоров'язбережувальної поведінки; вироблення в педагогів ціннісного ставлення до власного здоров'я і здоров'я школярів. Процес створення здоров'язбережувального середовища ми визначаємо як комплекс змін традиційної системи, спрямованих на підвищення ефективності діяльності щодо збереження і зміцнення життєздатності учнів і педагогів у взаємозв'язку з корекцією їхнього особистого стану здоров'я [1;2].

У процесі роботи досліджено чинники освітнього середовища, які сприяють зміцненню здоров'я учнів: оптимізація режиму навчання і відпочинку, нормалізація рухової активності; ефективна корекційна й реабілітаційна робота за медичними показниками дітей «групи ризику»; використання у навчально-виховному процесі здоров'язбережувальних технологій, створення позитивного психологічного клімату в школі; психолого-педагогічні і організаційно-педагогічні умови, які забезпечують комфорт учнів за допомогою гуманізації і демократизації навчально-виховного процесу; санітарно-гігієнічні умови; організація харчування учнів; медичний супровід освіти.

Визначено основні напрями формування здоров'язбережувального середовища загальноосвітнього закладу:

- забезпечення організаційно-гігієнічних умов здійснення навчально-виховного процесу;
- утвердження пріоритету грамотного піклування про здоров'я учнів;
- підбір та навчання педагогічних працівників здоров'язбережувальним технологіям;
- реалізація принципів здоров'язбережувальної педагогіки на практиці;
- навчання здоров'ю та виховання культури здоров'я учнів;
- моніторинг стану фізичного та психічного здоров'я школярів, вплив здоров'язбережувальних факторів та результативності діяльності школи щодо охорони здоров'я учнів;
- оптимізація діяльності медичної та психологічної служб школи;
- попередження «шкільних хвороб», «шкільних стресів»;
- залучення батьків учнів до участі у програмі «Здоров'я» [1;2;8].

На думку О. Менчинської, у вирішенні проблеми збереження і зміцнення здоров'я учнів необхідно враховувати комплексний підхід, який припускає перетворення освітнього середовища на здоров'язбережувальний життєвий простір. Вчена вважає, що «здоров'язбережувальний життєвий простір» – це єдиний ціннісний та інструментальний простір життя дитини в школі, вдома, у соціумі, наповнений навчальною, трудовою діяльністю і різнобічним спілкуванням: з однолітками, вчителями, батьками, дорослими. Незважаючи на різні підходи до визначення освітнього простору та освітнього середовища, корисним у дослідженні цього науковця є акцент на діяльності у здоров'язбережувальному середовищі та комунікації з різними суб'єктами навчально-виховного процесу [6, с. 14].

Науковець Г. Ковальов у своїй моделі виокремлює три компоненти середовища: фізичне оточення, людські фактори і програми навчання. До фізичного оточення він відносить архітектуру будівлі навчального закладу, ступінь відкритості, дизайн шкільних конструкцій,

розмір і просторову структуру класних та інших приміщень; до людських факторів – просторову і соціальну щільність серед суб'єктів навчально-виховного процесу, особистісні характеристики та успішність учнів, особистісні, статеві, вікові та національні особливості учнівського і педагогічного колективів; до програми навчання – структуру, стиль викладання, характер соціально-психологічного контролю, форми навчання, зміст навчальних програм [4, с. 95].

У «Концепції формування превентивного виховного середовища загальноосвітнього навчального закладу в умовах нової соціокультурної реальності» виокремлені такі його компоненти: предметно-просторовий, який гарантує безпечне середовище життєдіяльності, матеріальне оснащення функціональних зон, життєдіяльності навчального закладу; технологічно-інструментальний, який сприяє формуванню виховної системи загальноосвітнього навчального закладу; функціонально-результативний компонент, який унаочнює психоемоційний клімат навчального закладу, ефективність системи науково-методичного супроводу, організацію партнерської взаємодії [5].

У структурі експериментальної моделі освітнього середовища Н.Гонтаровської враховано гармонізуючу стратегію у формуванні максимально сприятливих умов для розкриття творчих можливостей кожної дитини на основі компонентів освітнього шкільного середовища, до числа яких учена додає такі: суб'єкти освітнього процесу, соціальний компонент, просторово-предметний компонент, технологічний (або психодидактичний) компонент [3, с. 119].

Науковець Роціна С., спираючись на загальновизнану структуру освітнього середовища, яка складається з просторово-предметного, соціального й організаційно-технологічного блоків, досліджувала основні характеристики освітніх середовищ навчальних закладів за такими параметрами: внутрішній простір навчального закладу; психологічний мікроклімат; засоби, за допомогою яких школа досягає розвивального ефекту; потенціал навчального закладу; результати впливу освітнього середовища на особистісний розвиток дитини. Важливою для нас є спроба оцінити вплив освітнього середовища на формування різних психічних утворень дитини [7, с.36].

У найбільш поширеній моделі науковці виокремлюють три компоненти освітнього середовища: просторово-предметний, соціальний та психодидактичний. До просторово-предметних факторів він відносить інфраструктуру закладу, матеріально-технічну базу, до соціальних факторів – характер взаємовідносин усіх суб'єктів навчально-виховного процесу, до психодидактичних – зміст і методи навчання та виховання.

Таким чином, аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив визначити здоров'язбережувальне середовище початкової школи як сукупність певних компонентів, які у поєднанні й взаємодії між собою сприяють формуванню в учнів ціннісного ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих, а організація зазначеного середовища дозволить сформувати в учнів свідоме прагнення до ведення здорового способу життя.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бережна Т. І. Формування здоров'язбережувального середовища для молодших підлітків у загальноосвітньому навчальному закладі / Т. І. Бережна. – Чернівці : Букрек, 2014. – 200 с.
2. Ващенко О. М. Організаційно-педагогічні особливості побудови здоров'язбережувального освітнього середовища початкової школи / О. М. Ващенко, Т. О. Роїк // Перлини наукового пошуку: зб. наук. статей / за заг. ред. Докукіної О. М. / упоряд. К. І. Волинець, О. М. Ващенко, Т. В. Кравченко. – Хмельницький : ХмЦНП, 2013. – С. 9.
3. Гонтаровська Н. Б. Освітнє середовище як фактор розвитку особистості дитини : [монографія] / Н. Б. Гонтаровська. – К. : Дніпро – VAL, 2010 – 623 с.
4. Ковалев Г. А. Школа как социозэкологическая система / Г. А. Ковалев, Е. Н. Смоленская // Современная школа: проблемы гуманизации отношений учителей,

учащихся и родителей : [тез. докладов и выступлений / под ред. Л. И. Новиковой]. – М. : ИТП и МНО РАО, 2003. – Ч. 1. – С. 94–97.

5. Концепція формування превентивного виховного середовища загальноосвітнього навчального закладу в умовах нової соціокультурної реальності (проект) / В. М. Оржеховська, В. І. Кириченко, О. О. Єжова, Т. Є. Федорченко // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер.: Психолого-педагогічні науки.- 2013. – № 2. – С. 41–48. – Режим доступу http://nbuv.gov.ua/jpdf/Nzsp_2013_2_9.pdf.

6. Менчинская Е. А. Конструирование здоровьесберегающего процесса обучения в современной начальной школе : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Е. А. Менчинская. – Омск, 2008. – 29 с.

7. Рощина С. М. Розвивальне освітнє середовище навчального закладу як умова особистісного розвитку учнів /С. М. Рощина // Педагогічний альманах : зб. наук. пр. / редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін. – Херсон : РПО, 2011. – Вип. 12. – 4.1. – С. 34–38.

8. Смирнов Н. К. Руководство по здоровьесберегающей педагогике. Технологии здоровьесберегающего образования /Н. К. Смирнов. – М. : АРКТИ, 2008. – 288 с.

УДК 373.3:613.955

Олена Ващенко, Марія Дядечко
(Київ)

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЩОДО ПРОФІЛАКТИКИ ПОРУШЕНЬ ПОСТАВИ В ДІТЕЙ

Стан здоров'я сучасних молодших школярів вимагає здійснення в початковій школі профілактичних заходів щодо порушень постави. При правильній організації фізичного виховання учнів процес їхнього розвитку сприяє не тільки попередженню порушень постави, але й закономірному формуванню, відповідних опорно-рухових механізмів.

Ключові слова: здоров'я, постава, фізичні вправи, молодший школяр.

The state of health of primary school students needs to realize preventive measures of a faulty posture in primary school. With proper organization of physical education of students, the process of their development contributes not only to the preventive measures of a faulty posture, but also to the appropriate formation of natural, normal, musculoskeletal mechanisms.

Key words: health, posture, exercise, primary school-age children.

Сучасний світ не полишає звертати увагу на проблему здорового способу життя. Соціальні мережі рясніють закликами правильно харчуватись, займатись різними видами спорту, дотримуватись режиму дня. Майбутнє покоління має вирости здоровим як фізично, так і психічно, оскільки, показник здоров'я сучасної людини враховує не лише її фізичне самопочуття, а також акцентує увагу на її духовному і соціальному благополуччі.

Гарне самопочуття школярів має бути одним з пріоритетів вчителя, особливо вчителя початкової школи. Це пов'язано з тим, що в молодшому шкільному віці остаточно формуються шийний і грудний відділи хребта, що є основою для формування постави.

Постава – це звичне положення тіла людини в стані спокою та під час руху без напруження м'язів. При правильній поставі мають зберігатись фізіологічні вигини хребта із симетричним розташуванням голови, тулуба, таза, верхніх і нижніх кінцівок. При цьому хребет виконує такі основні функції: забезпечення рухів; підтримання голови; підтримання тулубу в вертикальному положенні; участь в утворенні стінок грудної, черевної і тазової порожнин; захист спинного мозку; місце прикріплення м'язів і ребер; амортизація поштовхів і ударів. Тому хребет розглядається, як центральна структура організму [1, с. 168].

При правильній поставі тулуб людини випрямлений, плечі розправлені, живіт підібраний, голова піднята, погляд спрямований вперед. Правильна постава допомагає рівномірно розподілити навантаження на всі відділи хребта і внутрішні органи, правильно рухатися і пересуватися в просторі.

При правильній поставі суглоби і м'язи працюють з максимальною амплітудою, витрачаючи мінімальні ресурси організму. Людина менше втомлюється, більш працездатна, легко концентрує увагу, в неї відсутні порушення дихальної системи.

Постава також є важливою складовою функціонування організму людини, яка забезпечує рівновагу в трьохвимірному просторі. Завдяки еволюційному розвитку та гравітації у людини формуються основні морфологічні особливості хребта. На сьогодні кількість дітей в Україні з порушеннями постави збільшилась вдвічі за останні двадцять років, 60-80% (три дитини з п'яти) мають видимі деформації опорно-рухового апарату, що в свою чергу, призводить до збільшення патологій основних органів і систем організму (серцево-судинна, травна, дахальна). Порушення постави – це об'єктивне відхилення від норми. Воно розглядається науковцями в сагітальній і вертикальній (фронтальній) площинах [10, с. 250].

Сагітальна площина визначає положення спереду та позаду. В цій площині можуть виникнути такі порушення, як лордоз або кіфоз у шийному, грудному чи крижовому вигинах хребта. Вертикальна (фронтальна) площина відповідає за симетрію тіла людини (права та ліва частини). Відповідно, при відхиленні від норми виникає сколіоз.

Вчителеві важливо знати особливості формування постави для профілактики порушень або певної її корекції. Учні набувають вад постави найбільше через тривале сидіння за партою (особливо неправильно), одностороннє обтяження м'язів, слабкість, недорозвиненість опорно-рухового апарату і певний відсоток генетичних патологій.

Правильна постава має не тільки естетичне значення. Вона є необхідною умовою для нормального розвитку дитячого організму. Зокрема, для правильного функціонування дихальної, травної і серцево-судинної систем. В період навчання недостатня рухова активність призводить до недостатньої стимуляції росту і розвитку, появи надлишкової ваги. Причин порушень постави може бути безліч, в спеціальній літературі зазначено наступні чинники: соціально-економічні, екологія, харчування, хвороби, рухова активність, порушення гігієни навчання, генетика, розвиток опорно-рухового апарату, ергономічні вимоги до меблів та ін.

Результати досліджень науковців країн Західної Європи доводять, що збільшення рухової активності, забезпечить реалізацію потенціалу закладеного генетично та що це вирішить ряд проблем, пов'язаних з опорно-руховим апаратом та підвищить опір учнів до різних несприятливих факторів навколишнього середовища [9].

Хребет є основним стрижнем людини, що починає формуватись з раннього віку. Вчителю початкової школи доцільно знати етапи формування хребта, щоб уникнути травматичних періодів та допомогти адаптуватися дітям до навчального процесу. Адже в цей час відбувається адаптація м'язів до тривалого сидіння за партою в одному положенні. У дітей 6-8 років ускорюється ріст хребта (у дівчаток більше, ніж у хлопчиків), тому вчителю важливо звернути особливу увагу на виконання учнями вправ для формування правильної постави [10, с. 300].

Правильна постава безпосередньо пов'язана з диханням. Дихання може бути поверхневим і грудним. Малорухливий спосіб життя (в нашому випадку тривале сидіння за партою) призводить до поверхневого дихання, що в свою чергу погіршує кровообіг. Виникає недостатність кисню в крові і погіршується робота мозку. Фізіологи Лакрас і Нікольсон проводили дослідження на виправлення постави в учнів. Результатом стало покращення в діяльності органів дихання та кровообігу (збільшилась ємкість легенів, ефективність газообміну при кровообігу та глибина дихання) [6].

Вчителеві доцільно проводити різноманітні вправи, що можуть ввійти до складу ранкових зустрічей, фізкультхвилинок, перерв та уроків фізичної культури. Ранкова зустріч

або зарядка вдома має починатись з вправ для шиї та верхнього плечового поясу. Це можуть бути звичайні нахили голови вправо-вліво, кругові оберти головою, руками, плечима (обов'язково слідкувати щоб рухалась лише голова, тулуб має залишатись непорушним). Такі, на перший погляд, прості вправи допомагають позбутися головної болі, скутості в плечовому поясі (за рахунок покращення кровообігу крові до головного мозку). Нахили тулуба вправо-вліво, вправи для грудного відділу краще виконувати сидячи за партою, щоб зафіксувати таз та уникнути перекосу [5, с. 10].

На перерві краще виконувати активні вправи на розтяжку, які можна провести в формі гри. Наприклад, доторкнутись пальцями рук до підлоги стоячи на рівних ногах; зробити вправу «вітряк» торкатися правою рукою лівої ноги і навпаки; постояти навшпиньках тримаючи рівно спину та руки в сторони; зробити розминку для рук та плечей.

Науковці доводять, що сучасна людина, яка не виконує вправи для стоп, отримує синдром слабкої стопи. Наші стопи не такі рухливі, як кисті рук. М'язи стоп, подібно до інших м'язів тіла, потребують постійного і правильного тренування. Стопи утримують вагу тіла, здійснюють функцію ходьби, відіграють роль амортизатора і підйомного механізму, а також є протиударною кроковою системою. У виконанні всіх цих функцій велике значення мають поперечний і поздовжній склепіння стоп – жорсткі і одночасно пружні анатомічні структури, які утворені зв'язковим апаратом і м'язами. Стопи відповідають за правильну біомеханіку рухів, виконуючи функцію амортизаторів і стабілізаторів нашого тіла під час рухів. Однією з найпоширеніших причин виникнення плоскостопості та інших хвороб опорно-рухового апарату вважається неправильне положення стопи при ходьбі. Вправи для стопи зміцнюють ахіллове сухожилля, голенисто-підшпори і литкові м'язи [7].

Також доведено що регулярне виконання спеціальних вправ для зміцнення стоп, поліпшить роботу серцево-судинної системи і підвищить швидкість постачання крові від ніг на верх до серця. Разом з кровообігом покращиться метаболізм, значно прискориться процес виведення токсинів і шлаків з організму. Внутрішні органи і мускулатура почнуть отримувати більше кисню і поживних речовин, завдяки чому помітно підвищиться ефективність їх роботи. Стопи слугують опорою для формування постави, саме тому такі вправи мають виконуватись кожен день [8, с. 300].

Уроки фізичної культури посідають особливе місце для формування правильної постави. Гарно підібрані вправи дозволяють значно покращити здоров'я школярів, навіть якщо вони виконуються двічі на тиждень. Вчитель має контролювати виконання дітьми кожної вправи та обов'язково вміти їх виконувати самостійно. Слід починати з простих вправ і поступово їх адаптувати до фізичної підготовки учнів. Вправи мають бути різноманітними, але кожен комплекс вправ має виконуватись певний період часу (наприклад один місяць). Рекомендується також, після зміни комплексів вправ, обов'язково повертатись до попередніх і включати їх в оновлену програму занять. Таким чином в ході виконання певних вправ будуть задіяні всі м'язи, а не лише ті, що є специфічними для кожного комплексу вправ [3, с. 85].

Вправи з гімнастичною палицею здавна використовуються на уроках фізичної культури. Це обумовлено доречністю їхнього використання. Вчитель може слідкувати за всіма учнями і одночасно виправляти їхні помилки.

Можна скористатися такими вправи як: ходьба, нахили, вправи лежачи, повороти. Всі основні рухи мають бути нескладними та виконуватись в повну силу, що сприятиме зміцненню м'язів шиї, плечового поясу, живота, спини, нижніх кінцівок [2, с. 117].

Вправи для зміцнення широких м'язів спини, зазвичай, виконуються лежачи на животі. Саме ця техніка дозволяє сформуванню правильну поставу і назавжди позбутися від сутулості. Доведено, що означені вправи є відмінною профілактикою болу в поперековому відділі хребта.

Обов'язково на кожному уроці фізичної культури діти мають виконувати вправи на розтяжку. Для збільшення рухливості хребта, виконуються вправи спрямовані на корекцію постави, що сприяє формуванню та закріпленню навички правильної постави в учнів.

Важливо розтягувати м'язи поступово не травмуючи їх. Вправи на розтяжку сприяють розслабленню м'язів; інтенсивному припливу крові до м'язів, що покращує їх ріст; розтяжка стимулює циркуляцію лімфи; робить м'язи більш еластичними, що сприяє прискоренню обмінних процесів в організмі і нормалізує кількість поживних речовин в крові [3].

Фітбол-гімнастика є новою формою проведення уроків з фізичної культури. Фітбол у перекладі з англійської означає м'яч для опори, який використовується в оздоровчих цілях. М'яч можна використовувати як тренажер, як предмет і як нестабільну опору. В залежності від віку і зросту використовуються фітболи різного діаметру. У 3-5 років діаметр має бути 45см, від 6 до 10 років – 55 см [4, с. 230].

Різнокольорові м'ячі по різному впливають на емоційний фон учнів. Теплі відтінки (червоний, помаранчевий) збільшують збудженість центральної нервової системи. Що в свою чергу призводить до збільшення частоти серцевих скорочень (ЧСС), збільшенню артеріального тиску та почастишання дихання. Холодні відтінки (синій, фіолетовий) знижують ЧСС, артеріальний тиск. Фітбол дає можливість корегувати поставу у сагітальній та фронтальній площинах. Для дітей молодшого шкільного віку доцільно використовувати фізіоролли, які ефективні при використанні в рухомих іграх та естафетах [6, с. 220].

Щоб закріпити набутий результат і прискорити формування правильної постави, важливо виконувати певні фізичні вправи вдома. Це може бути ранкова гімнастика чи вправи на розслаблення ввечері. Доцільно комбінувати різноманітні вправи і розробити комплекс, який підходить кожному учню індивідуально. Тут має бути присутня злагоджена робота з батьками, тому що саме вони контролюватимуть правильність виконання вправ і адаптуватимуть їх до можливостей дитини.

Важливо розуміти, що виконання вправ один раз на місяць, навіть, на тиждень, не дасть гарний швидкий результат. «Боротьба» за правильну поставу має відбуватись систематично та злагоджено разом з батьками. Якщо пропустити період активного росту дитини, не займаючись спортом та активним відпочинком, це може призвести до значного погіршення її постави.

За виконанням будь-яких рухів має стежити вчитель, постійно контролюючи дотримання учнями правил техніки безпеки. Профілактична роль полягає в тому, щоб використовуючи морфологічні критерії контролю, попереджувати травми, управляти адаптацією організму учня до зростання фізичних навантажень. Існують загальні закономірності адаптації організму до фізичних навантажень (опорно-руховий апарат, нервова і серцево-судинна, травна, видільна системи), а також закономірності вікових і статевих особливостей адаптації організму до фізичних навантажень. В регуляції і забезпеченні рухів бере участь весь організм. Здатність до адаптації визначається природою та генетичною спадковістю. Адаптація не набувається в процесі зростання дитини, а тільки реалізується в процесі індивідуального розвитку [2].

Вчитель не може вимагати від учня певних високих результатів чи виконання вправ на межі можливостей. Для кожного учня відбувається адаптація до навантажень індивідуально. Доцільно на уроках фізкультури поділити учнів на групи, в залежності від їхньої підготовленості. Вона має здійснюватися поступово. Всі вправи, які виконуються, мають бути загального впливу, а не лише специфічні, оскільки в формуванні правильної постави задіяні різні групи м'язів. Нинішні методики дозволяють керувати функціонально-морфологічним станом молодших школярів [3].

Сучасний підхід до формування постави розглядають в розділі біомеханіки. Біомеханіка людини – є складовою прикладних наук, що вивчає статику і рух людини. Всі вправи, які виконують учні, мають бути обумовлені і базуватися на принципах фізичності, цілісності і модуляції. Принцип фізичності базується на законах фізики, визначає біомеханічну структуру рухів, а також причинно-наслідкові зв'язки підсистем і елементів фізичних вправ. Цілісність наочно проявляється в процесі проектування окремих елементів вправи. Не можна втрачати основні поняття, які характеризують сутність фізичної вправи. Вправи не мають протидіяти одна одній [4, с. 10].

Таким чином, педагогічний контроль за виконанням вправ може здійснюватись вчителем в залежності від вибору: виду контролю (попередній, оперативний, поточний); методів контролю (інструментальний, аналітичний); від фізичних показників учнів (гнучкість, динамічна м'язова сила, ріст, вага) Особливу увагу бажано приділяти функціональному стану хребта і м'язового корсету тулуба, враховувати амплітуду рухів різних відділів хребта, стабільність, стійкість вертикального положення. При оцінці функціонального стану м'язового корсету можна використовувати безліч тестів. Однак основним критерієм має бути стан здоров'я учня, а не лише якісні показники спеціальних тестів, а також найбільш важлива динаміка в процесі регулярних занять і тренувань, а не значення абсолютних показників відповідно до віку.

При правильній організації фізичного виховання учнів процес їхнього розвитку сприяє не тільки попередженню порушень постави, але й закономірному формуванню нормальних опорно-рухових механізмів. До кожного учня має застосовуватись індивідуальний підхід, що сприятиме покращенню стану його здоров'я. Молодший шкільний вік – найбільш відповідальний вік щодо формування координації рухів дитини. Саме в цьому віці закладаються основи культури рухів, що сприяють формуванню правильної постави молодших школярів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Алтер М. Ф. Наука о гибкости / М. Ф. Алтер. – Київ: Олимпийская литература, 2001. – 420 с.
2. Бубела О. Ю. Оптимізація процесу формування постави у дітей молодшого шкільного віку з використанням комп'ютерних технологій / О. Ю. Бубела. – Львів: 2002, 196.
3. Кашуба В. А. Биомеханика осанки / В. А. Кашуба. – Київ: Олимпийская литература, 2003. – 280 с.
4. Ващенко О. М. Фізкультурно-оздоровчі заходи в режимі навчального дня молодшого школяра / О. М. Ващенко. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2003. – 192 с.
5. Котешева И. А. Лечение и профилактика нарушений осанки. Рекомендации специалиста / И. А. Котешева. – Москва: ЭКСМО, 2002. – 208 с.
6. Лайуни Р. Ш. Биомеханические свойства скелетных мышц в различных условиях двигательной активности человека / Лайуни Рида Бен Шедли. – Київ: Наук. світ, 2002. – 182 с.
7. Мухін В.М. Фізична реабілітація / В.М. Мухін. – Київ: Олімпійська література, 2009. – 488 с.
8. Палеев Б.А. Гигиеническое и медицинское обеспечение образовательного процесса и физического воспитания в школе: [справочное руководство] / Б.А Палеев – М.: Сов. Спорт, 2008. – 528 с.
9. Потапчук А.А. Осанка и физическое развитие детей. Программы диагностики и коррекции нарушений / А.А. Потапчик, М.Д. Дидур. – СПб.: Речь, 2001. – 166 с.
10. Тарасюк В.С. Ріст і розвиток людини / В.С. Тарасюк. – Киев: Медицина, 2008. – 400 с.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Динамічність реформування освітньої галузі зумовлює необхідність посилення уваги до її творчого потенціалу, як важливого складника розвитку особистості. Особливого значення в педагогічній практиці набуває проблема розвитку творчих здібностей молодших школярів у процесі продуктивної освітньої діяльності.

Ключові слова: творчість, творчі здібності, простір життєтворчості, творчо-пошукова діяльність.

The dynamism of the reformation of the educational sector necessitates a strengthening of attention to its creative potential, as an important component of the development of the individual. Particular importance in pedagogical practice becomes the problem of the development of creative abilities of junior pupils in the process of productive educational activities.

Key words: creativity, creative abilities, space of life-creativity, creative-search activity.

Проблема обдарованості в даний час стає все більш актуальною. Це, перш за все, пов'язано з переорієнтацією системи освіти на гуманістичні, особистісно орієнтовані та розвивальні освітні технології, що дозволяє виявити неординарні здібності школярів. При цьому, варто брати до уваги унікальну своєрідність саме початкової ланки освіти як своєрідної підсистеми, кожна складова якої передбачає інтелектуально-творчу діяльність молодшого школяра.

Загальновідомо, що школа першого ступеня є фундаментом формування творчої і самостійної особистості, здатної на критично-конструктивне мислення. Формування такої особистості вимагає нових підходів до організації освітньо-виховного середовища. З огляду на це, в основу педагогіки Нової Української школи покладено розуміння про неповторність та унікальність кожної дитини.

Отже, принципово важливо розуміти, що навчально-розвивальне середовище школи першого ступеня детермінує розвиток здібностей, талантів і можливостей кожної дитини, що є основою для успішної самореалізації учня як особистості.

Як засвідчують результати фундаментальних досліджень з дидактичної проблематики початкової освіти особистості (І. Андрусенко, Т. Байбара, Н. Бібік, М. Вашуленко, Н. Дем'яненко, О. Онопрієнко, К. Пономарьова, О. Савченко, О. Сухомлинська) і вивчення досвіду творчих учителів-класоводів (О. Гальвіцька, О. Ганик, О. Лихошерста, О. Миколайко, Н. Новікова, Л. Хоршунова), а також врахування тенденцій розвитку початкової освіти в країнах Європейського Союзу [5], важливим компонентом початкової освіти, як системи, доцільно вважати таку складову, що віддзеркалює першість її як об'єкта формування продуктивної навчальної діяльності учня. Згідно з Концепцією Нової української школи, йдеться про перетворення традиційного навчально-виховного процесу на освітній простір життєтворчості, орієнтованого на самореалізацію учнів, що зумовлює найголовніші зміни в психологічних особливостях особистості на певній стадії її розвитку. Сучасні науковці єдині у визнанні, що саме школа має стати тим середовищем, у якому кожна дитина за сприятливих умов зможе сповна розкрити свої кращі сторони, проявити себе у різних видах діяльності.

Крім того, проблема стимулювання і розвитку творчих можливостей молодших школярів актуалізується в змісті державних нормативно-правових документів (Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Державний стандарт початкової освіти, Концепція Нової української школи).

Аналіз наукового фонду з окресленої проблеми дає підстави стверджувати, що до ефективних напрямів діяльності, які дають змогу реалізувати потенційну обдарованість дитини молодшого шкільного віку, належить навчальна, яка є провідною і набуває характерних особливостей.

Мета статті полягає у теоретичному висвітленні питання деяких аспектів розвитку творчих здібностей особистості молодших школярів в умовах нової парадигми освіти.

Аналіз наукових джерел (Л. Виготський, С. Доценко, І. Зязюн, Н. Кічук, Л. Лозова, В. Моляко, О. Музика, С. Сисоєва та ін.), у яких безпосередньо або опосередковано аналізується педагогічна потужність навчально-розвивального середовища молодшого школяра, засвідчує про доцільність розуміти це явище, передусім, як інтегроване.

Незаперечно, що молодший шкільний вік є періодом активного пізнання та найсприятливішим для розкриття індивідуальних здібностей дитини, що пов'язано з інтенсивним розвитком мисленнєвої сфери в означений період. Тому, в основі навчально-виховного процесу початкової освіти, як першої самоцінної ланки набуття дитиною шкільної зрілості, повинна перебувати особистість із її інтересами, потребами та можливостями.

У контексті вивчення окресленої проблеми важливого значення набуває з'ясування змісту загальних понять «творчість» і «здібності».

Зауважимо, що класична педагогічна наука поняття «творчість» тлумачить як різновид діяльності спрямованої на потребу людини в самореалізації, яка включає низку компонентів (психологічні особливості, мислення, мотивацію, природні здібності) результатом якої постає створення якісно нових матеріальних і духовних цінностей [3]. Разом з тим, творча діяльність передбачає здатність особистості до активного творчого сприйняття оточуючої дійсності.

Так, творчість особистості у дискурсі практичної психології розуміють як складне, багатоаспектне утворення, що засноване на взаємодії внутрішньо-особистісних та зовнішньо-соціальних детермінант розвитку, є тією характеристикою людини, яка активізує її внутрішній потенціал, розширює сфери самореалізації та формує дослідницьку позицію у відношенні до світу та себе [4].

Слід зауважити, що для молодших школярів творчість є засобом самовираження. Відтак відповідальна роль покладена на вчителя початкової школи, як ключову фігуру формування креативної особистості шляхом створення творчої атмосфери та прикладом творчої поведінки для своїх учнів.

В свою чергу здібності розглядаються як індивідуально-психологічні особливості, що відрізняють одну людину від іншої, від яких залежить можливість успіху діяльності [5, с. 65].

Під творчою здібністю розуміють індивідуально-особливе поєднання якостей і властивостей особистості, що знаходить своє відображення у творчому стилі діяльності, котрий передбачає наявність оригінальності і новизни як в процесі діяльності, так і в її результаті [1].

Розвиток творчих здібностей учнів насамперед передбачає впровадження в навчальну практику системно-діяльнісного підходу, як умови прояву творчого потенціалу та реалізації особистих інтересів молодших школярів.

Загальновідомо, що дитина за своєю природою дослідник. Активне пізнання розширює життєвий досвід учнів, знайомить їх з різними видами діяльності, активізують їх різні здібності. Крім того, природня допитливість, жага нових вражень традиційно розглядаються в якості характеристики дитячої поведінки. З огляду на це, творчо-пошукову діяльність молодшого школяра слід розуміти як його природний стан і основу для розвитку творчого потенціалу дитини.

У своїй науково-дослідній роботі Е. Саютинська виділяє такі компоненти творчих здібностей молодших школярів як:

- творче мислення;
- творча уява;
- застосування методів організації творчої діяльності [2].

Варто відзначити, що ці складові творчих здібностей змінюють та доповнюють одна одну.

У процесі розвитку творчого потенціалу молодшого школяра особливого значення набувають інтелектуально-логічні здібності учня. У фундаментальних працях Л. Виготського, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна зазначено, що творчий характер навчальної діяльності потребує певних здібностей мислення, а саме: аналіз, синтез, порівняння, гнучкість, оригінальність. Тому для успішного вирішення розвитку творчих здібностей у своїх учнів педагогу необхідно знати, які чинники педагогічної практики і за яких умов ведуть до бажаного розвитку творчих здібностей дітей.

Отже, принципово важливо розуміти, що творчі здібності необхідно формувати цілеспрямовано. Ефективність даного процесу великою мірою залежить від створення певних умов, що сприяють їх формуванню.

Аналітичне дослідження наукових розвідок з проблеми розвитку творчої особистості в освітньому середовищі, а також вивчення змісту нової філософії початкової освіти дозволяє нам виокремити низку педагогічних умов, які спрямовані на розвиток творчих здібностей молодших школярів, а саме:

- докорінна зміна ролі молодшого школяра як суб'єкта навчання;
- створення сприятливої атмосфери освітнього середовища спрямованого на самореалізацію особистості;
- поєднання різноманітних форм, методів і засобів навчання відповідно до логіки пізнання;
- використання ситуації успіху як фактору розвитку особистості школяра;
- впровадження в практику навчально-виховної роботи принципу індивідуального підходу через систему диференційованого навчання;
- впровадження принципу цілеспрямованості і систематичної роботи над розвитком творчих здібностей молодших школярів.

Виявлений комплекс психолого-педагогічних умов безпосередньо впливають на ефективність формування та розвитку творчих здібностей молодших школярів у процесі навчальної діяльності.

Отже, в умовах сьогодення розвиток творчих здібностей молодших школярів має стати безумовним пріоритетом сучасної початкової освіти. Враховуючи своєрідну природу творчого потенціалу особистості, потрібно наповнити навчально-виховний процес такою творчою діяльністю, яка б сприяла розвитку в учнів схильностей до будь-якої діяльності, що в подальшому визначає життєвому самовизначенню.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Лук'янчук М. Психолого-педагогічні аспекти розвитку творчих здібностей у процесі навчання грамоти / М. Лук'янчук. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://library.udpu.edu.ua>
2. Саютинская Е.Е. Развитие творческих способностей детей младшего школьного возраста / Е.Е. Саютинская. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://knowledge.allbest.ru>
3. Симоненко С.М., Грек О.М. Візуальна креативність: діагностика та комп'ютерні технології розвитку: монографія / С.М. Симоненко, О.М. Грек. – Одеса : Фенікс, 2010. – 200 с.
4. Черноус В.П. Творчість особистості у дискурсі практичної психології / В.П. Черноус. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua
5. Шадриков В.Д. Психология способностей / В.Д. Шадриков // Психология индивидуальных различий / Под ред. Ю.Б. Гиппенрейтер, В.Я. Романова. – М. : АСТ : Астрель, 2008. – С. 64-79.
6. Ярова О.Б. Тенденції розвитку початкової освіти в країнах Європейського Союзу (кінець ХХ-ХХІ ст.) : монографія / О.Б. Ярова. – К. : Педагогічна думка, 2018. – 410 с.

ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МЕДСЕСТРИНСЬКОГО ПЕРСОНАЛУ ДЛЯ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НА РИНКУ ПРАЦІ

У статті аргументовано, що забезпечення медичної галузі компетентними фахівцями зумовлене світовою тенденцією зростання дефіциту медичних кадрів. Підкреслено, що проблема реформування медичної галузі дотична як до системи охорони здоров'я, так і до освітньої сфери. Наведено статистичні дані Центру медичної статистики Міністерства охорони здоров'я України, де підкреслюється потреба у кваліфікованих фахівцях сестринської справи.

Ключові слова: майбутні фахівці сестринської справи, медичний коледж, професійна освіта, навчання, студенти.

The article argues that the provision of the medical industry by competent specialists is caused by a worldwide tendency of growing shortage of medical staff. It has been underlined that the problem of medical sphere reform is relevant to both the health care system and the education sector. Statistical data of the Center of Medical Statistics of the Ministry of Health of Ukraine have been shown, where the necessity in skilled nursing professionals is emphasized.

Key words: future specialists in nursing, medical college, vocational education, study, students.

Оптимізація професійної підготовки майбутніх фахівців сестринської справи залежить від багатьох чинників, одним з яких є потреба медсестринського персоналу на ринку праці. Зазвичай необхідність підготовки нової плеяди медичних сестер визначається укомплектованістю кадрами закладів охорони здоров'я. Визначити рівень забезпеченості сфери охорони здоров'я медичними працівниками можна на основі аналізу статистичних матеріалів, які ЩОРОКУ публікуються у формі довідника.

Так, огляд довідника «Медичні кадри та мережа закладів охорони здоров'я системи МОЗ України за 2017-2018 роки», підготовленого Центром медичної статистики Міністерства охорони здоров'я України, свідчить, що для його формування були використані дані державних та галузевих статистичних звітів закладів МОЗ України.

Зокрема, у довіднику зазначено, що кількість штатних посад молодших спеціалістів з медичною освітою на кінець 2018 року становила 344161 осіб. Проте означена цифра може дати необхідну інформацію про потребу чи надлишок фахівців сестринської справи лише на основі встановлення відсоткових показників рівня забезпеченості потреби в таких працівниках. Аналіз статистичних даних свідчить, що укомплектованість штатних посад молодших спеціалістів з медичною освітою фізичними особами в цілому щороку зменшується. Якщо в 2017 році цей показник становив 93,3 %, то в 2018 році – вже – 91,1 %. Особливу стурбованість викликає проблема забезпеченості медсестринським персоналом лікувально-профілактичних закладів, де в 2017 році було 87,9 % від необхідної потреби в медсестрах, а в 2018 – 86,3 % [1, с. 5]. Такі показники свідчать, що для надання необхідних медсестринських послуг працюючі молодші спеціалісти сестринської справи змушені працювати понаднормово, що призводить до зниження продуктивності їхньої праці.

Особливої уваги потребує вирішення проблеми надання першої медичної допомоги людям, які проживають у сільській місцевості. Здебільшого основні маніпулятивні процедури на селі проводять медичні сестри у фельдшерсько-акушерських пунктах (ФАПах). Проте в цілому укомплектованість ФАПів молодшими спеціалістами з медичною освітою у 2018 році становила 88,9 % (2016 рік – 90,7 %). Статистичні дані свідчать, що в 1221 ФАПі на кінець 2018 року жодна штатна посада молодшого спеціаліста з медичною освітою не укомплектована основним працівником (у 2017 році таких ФАПів було 841) [1, с. 5]. Отже,

потреба у молодших спеціалістах сестринської справи щороку зростає, що зумовлює розширення сфери надання освітніх послуг такого профілю.

Проте аналіз статистичних матеріалів свідчить, що, незважаючи на актуальну потребу в збільшенні кількості кваліфікованих медичних сестер, спостерігається зменшення бажаючих здобути освіту фахівця сестринської справи. Так, у медичних коледжах Рівненської області в 2017 році отримали дипломи бакалаврів і молодших спеціалістів у вищих медичних навчальних закладах I-II рівнів акредитації 955 випускників, в 2018 році їх кількість зменшилася до 892 осіб. Така тенденція спостерігається в кожній області. Загалом в Україні у 2017 році було 19401 випускників медичних коледжів, а в 2018 році – 18011 осіб.

Окреслена проблема продовжує загострюватися, оскільки кількість бажаючих здобути освіту в медичних коледжах перманентно зменшується в кожній області. Так, на Рівненщині в медичних коледжах розпочали навчання в 2017 році 791 студент, а в 2018 – 653 особи. В Україні прийом у вищих медичних закладах освіти I-II рівнів акредитації позначається такими цифрами: в 2017 році їх було 17750, а у 2018 році – 15776 осіб [1, с. 11].

Аналізуючи статистичні матеріали, ми звернули увагу на дані про молодших спеціалістів з медичною освітою системи МОЗ України в 2018 році, щоб окреслити перспективні віхи в організації освітньої роботи медичних коледжів у підготовці фахівців сестринської справи. Так, забезпеченість штатними посадами молодшими спеціалістами сестринської справи на 10000 населення становить 81,98 %, а рівень укомплектованості штатних посад з урахуванням сумісництва – 91,83 % [1, с. 27].

Серед основних причин виникнення такої ситуації з кадровим забезпеченням медичної галузі в Україні є невирішені соціальні проблеми (низький рівень заробітної плати, важка праця, робота у нічні зміни, відсутність перспектив професійного зростання тощо). В результаті спостерігається відтік фахівців сестринської справи на роботу в інші країни, зміна кваліфікації та ін.

Вирішення окресленої проблеми потребує не лише розв'язання соціальних питань, а й удосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців сестринської справи різних кваліфікаційних рівнів. Студенти ще під час навчання в медичних коледжах, інститутах медсестринства та медичних академіях, де готують медсестер, повинні бути зацікавлені процесом здобуття обраного фаху, бачити перспективу власного професійного становлення і зростання.

З метою вдосконалення й осучаснення професійної підготовки майбутніх фахівців сестринської справи у медичних коледжах використовуються комп'ютерні технології, дистанційне навчання, навчальні тренінги, інтерактивні технології, дидактичні ігри та багато інших педагогічних інновацій, які спрямовані на оптимізацію навчання студентів. Виникає потреба інтеграції дієвих педагогічних інновацій, що може бути предметом нових наукових розвідок. Створення сучасного професійно-педагогічного середовища в медичних коледжах сприятиме не лише дієвій адаптації студентів до майбутньої роботи за фахом, а й уможливить реалізацію творчого підходу до здобуття професії медичної сестри у контексті професійної мобільності, що дасть змогу студентам апробувати оптимальні моделі професійних дій у різних ситуаціях ще під час навчання в медичному коледжі.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Медичні кадри та мережа закладів охорони здоров'я системи МОЗ України за 2017-2018 роки. Київ: Центр медичної статистики МОЗ України, 2019. 66 с.

*Василь Копань, Ніна Хуторянська, Антоніна Беженар,
Ірина Селезньова, Володимир Копань
(Київ)*

ДІТИ, КОМП'ЮТЕРИ І ХРИСТІЯНСЬКА ЕТИКА

Проаналізовано, чому у багатьох українських сільських школах у класах вчиться 4-5 учнів, а деякі школи закриваються. Недостатнє виховання і навчання молоді на уроках охорони здоров'я, безпеки життєдіяльності, християнської етики, на лекціях з охорони праці призводять до того, що у дорослому житті українки роблять у середньому 3-5 абортів за 30 років. Не краща ситуація в ЄС: біла раса вимирає. Внаслідок порушення правил користування комп'ютерами, телевізорами, смартфонами 15-20% старшокласників носять окуляри, а 20-30 років тому таких було 4-6%.

Ключові слова: християнська етика, школа, технічні засоби навчання, аборти.

Педагогіка – наука про виховання і освіту підростаючого покоління. У попередніх доповідях ми надали недостатню увагу загрозливому явищу: чисельність смертей у Європі, в Україні зокрема, перевершує чисельність народжень, хоч соціальної потреби у цьому немає, бо європейці не перенаселяють свої країни. Частка підростаючого покоління менша частки старіючого, що призводить до економічної, медичної і педагогічної криз. Мета роботи – детальніший розгляд цього явища.

1. Abortus – викидень (лат.). Згідно «Уніан» від 08.07.2018 р. в Росії щодня відбувається 26000 абортів, за рік ~10 млн. Отже, за 10 років на світ не з'являється 100 млн молоді. У 1979 році населення РСФСР становило 137,5 млн. Якби не аборти, то за останні 40 років народилось би понад 400 млн.

Населення УРСР у 1979 році становило 49,8 млн. За 40 років в Україні зроблено ~ $40 \cdot 49,8 / 137,5 \approx 133$ млн абортів. Якби не це, то в Україні зараз проживало б $40 + 133 = 173$ млн людей, а в Росії $138 + 400 \approx 540$ млн. Яка похибка в цих підрахунках? Дітородні жіночі роки – від 18 до 48 р. Середній жіночий вік у Росії та Україні – не менше 70 років. Жінок у Росії $140/2 \approx 70$ млн, а тих, які можуть робити аборт ~ $70 \cdot 30/70 \approx 30$ млн. Кожна росіянка і кожна українка дітородного віку робить один аборт за три роки, а за 30 років - біля 10. Це забагато. Є навіть 19-21 абортів за життя. Але не мало жінок, які після першого абортів вже не можуть народити. Мабуть середнє статистичне значення не перевершує 5 абортів за життя. Отож, похибка у наших розрахунках становить 40-50%. Число «Уніан» 26000 абортів за день у Росії необхідно зменшити удвічі. Воно не більше 13000. Кількість ненароджених за останні 40 років у Росії ~200 млн, в Україні ~65 млн.

Є і офіційні цифри, наведені в [1]. В Україні 7 млн жінок зробили за 40 років 21 млн абортів. Отже, на одну жінку приходится $21/7 = 3$ аборти, тобто кожні $30/3 = 10$ років жінка страждає. Страшнішого «мору» важко придумати. Коли в державі 20% сімей безплідні (в Україні - 26%) – це загроза вимирання народу. В частини жінок виникає відразу до «кохання». Зрозуміло, чому у деяких селах у класі 4-5 учнів, чому закриваються школи. У сім'ях – не більше однієї дитини. Згадаємо родину Семенюків на Одещині. Вона має 13 дітей, 80 онуків, які вчать у всіх класах школи. У кожного онука є мама. А в 9 млн дітей, які проживають в одностатевих сім'ях США, мами немає... Ким вони виростуть? Солдатами, мисливцями, п'яницями, терористами, гомосексуалістами? Є трагедія з недостатнім дітонародженням у всіх країнах білої раси, яка молиться Св. Марії. Чомусь християнська релігія не може навчити жінок і чоловіків жити так, щоб абортів не було. «Боротьба з абортами не повинна обмежуватись лише заборонами, - каже Архієпископ Нестор. – Потрібно пояснювати людям, що таке аборт насправді, і наскільки великий гріх бере на себе жінка, яка наважилась на це. Думаю, спільними зусиллями можна цю проблему подолати» [2].

Наше суспільство – егоїстичне і коріння цього – гординя та егоїзм, якими керують матеріальні блага, вважають священники. Ще одна біда – недостатнє виховання, особливо парубків. Переважно чоловіки є винуватцями абортів.

Кризи медицини і педагогіки у сфері вимирання білої раси можна ослабити, якщо:

- покращити навчання школярів старших класів по дисципліні «Основи здоров'я»;
- взяти на озброєння деякі звичаї жовтої раси, яка не вмирає, хоч проживає у бідніших умовах, ніж біла раса.

2. Криза в педагогіці. Коли було військове протистояння соціалістичних країн з капіталістичними, то були безплатні лікування і навчання, в СРСР випробувана була перша в світі воднева бомба, запущено перший космічний супутник і першого космонавта, у ВУЗах здійснювались дослідження, необхідні оборонпрому. Зараз тліє війна між українцями і росіянами. На прикладі воєн татаро-монголів, арабів, греків (О.Македонський), персів (цар Дарій), скіфів, сарматів, хазарів, норманів, угро-фінів (Аттіла), німців, поляків, люди впевнились, що війни, навіть релігійні, безглузді. Цього не розуміють малограмотні політики народів-братів. Це криза педагогіки України і Росії. Уйма (39!) претендентів на посаду президента України, корупція, мафії у медицині, аптечній справі і юридичній сфері – це криза, зокрема, християнської етики в Україні. Частково вона обумовлена тим, що духовенство пригноблювалось при соціалізмі, не встигло відродитись за роки незалежності України. Тому церкві поки що важко виховувати віруючих. Вона ще «безбожників» не палить і не розпинає на хресті, не саджає на палі за смертні гріхи.

3. Собаки і комп'ютери. У неділю весняного сонячного дня з одного київського будинку, де ~300 квартир, виводять прогулюватись 30-40 собак у сосновий ліс, що навпроти будинку. За день тротуаром попід лісом молоді батьки поважно прокачують 15-20 дитячих колясок, а на дитячому майданчику бабусі спостерігають всього за трьома - чотирма дітьми. Виходить, що у будинку - більше собак, ніж малих дітей. Де молодь? Сидять за комп'ютерами, псують зір. Яка причина того, що 15-20% старшокласників носять окуляри? До чорнобильської трагедії таких було лише 4-6%. Причинами погіршення здоров'я можуть бути: телевізори, комп'ютери, смартфони. Ця техніка використовується дітьми безконтрольно за часом, хоча відомі обмеження [1]:

- перед екраном телевізору п'ятикласнику можна бути не більше 60 хвилин на добу;
- необхідно користуватись комп'ютером, екран якого перед очима на відстані витягнутої руки, - 30 хв/добу;
- говорити по мобільному телефону десятикласнику можна 4-6 хв/добу.

При порушенні цих правил псуються очі, психіка (з'являється синдром Достоевського) і виникають у мозку пухлини. Помічено також, що у школяра ослаблюється інтелект, він не може оригінально мислити без комп'ютера, як автомобіліст рухатись без автомобіля [1]. Навіть песик, що проситься на вулицю, може постраждати від хазяїна, який сидить в Інтернеті, і в якого виник комп'ютерний синдром. Дистанційне навчання за допомогою Інтернету – це, безумовно, прогрес. Однак, воно поки що не може замінити навчання у класі. Недоліки комп'ютерного навчання не ліквідовані. І це посилює кризу педагогіки, обумовленої переважно економічними проблемами.

4. Агресивна поведінка учнів. Раніше практикувались короткочасні покарання дітей за проступки. Винних ставили у куток, виганяли з класу, викликали батьків, оцінювали щотижня поведінку, виключали з комсомолу. У школах по черзі батьки стежили за поведінкою на перервах.

За останні роки градус агресії серед українських школярів зріс у кілька разів [3]. Майже у кожному класі є агресивні діти, які постійно ображають своїх однолітків. Дитяча агресивність – це ознака ненормального розвитку. Причини такої поведінки не лише в дітях. Важливими причинами такої поведінки дітей є проблеми сім'ї і засоби масової інформації – телебачення, Інтернет зі сценами насилля. Також в Україні не вистачає у школах кваліфікованих дитячих психологів. Дорослі повинні керуватися правилом: дитина повинна чітко розуміти, що за насилля слід очікувати негайного і неминучого покарання. Тільки не

фізичного! Це зупинить дитину від неправильних вчинків. А, якщо покарання буде фізичне, то воно принесе лише шкоду. З агресивною дитиною не можна розмовляти на підвищених тонах. Використання спокійної мови дозволяє дитині переключитися і слухати дорослого. Батьки агресивних дітей повинні приділяти їм більше уваги, зав'язати теплі, довірчі стосунки. Любов, піклування, увага від близьких дорослих є для дитини життєво важливими, бо це дає відчуття захищеності, створює емоційну стабільність.

Правда, і серед вчителів є садисти. Як вони потрапляють до школи? У Києві, наприклад, більше 1000 вакантних робочих місць для педагогів. Беруть на роботу без строгого відбору, тому є випадки знущання вчителів над дітьми. Загалом в українських школах спостерігаються знущання (з урахуванням і булінгу – агресивної поведінки дитини або групи дітей по відношенню до іншої дитини, що супроводжується постійним фізичним і психологічним впливом) понад 30-40% дітей. Хтось з них виростає садистом, хтось – рабом.

5. Самогубства душ. Алкоголь, тютюн, наркотики – «ліки», що спричинюють відомі хвороби не лише у школярів, а й у студентів, поетів, артистів, лікарів, попів тощо, незалежно від професій, віку, релігій. Цих «ліків» більше 2000 [1, 4]. Наркотичними рослинами самолікуються навіть собаки, але не впадають, чомусь, у залежність. Ліквідувати пиво, вино, коньяк, тютюн неможливо. Рятувати підростаюче покоління можна на уроках з охорони здоров'я, безпеки життєдіяльності, охорони праці, християнської етики. Але для цього вчителям необхідна гідна зарплата. Де взяти гроші? Можна обмежити зарплату на посадах, куди пруться натовпами. Звільнені кошти направити туди, де багато вакансій, наприклад, у школи.

Необхідно, щоб радіо і телебачення організувало передачі з участю довгожителів, наприклад, Б.Патона, Філарета, колишніх викладачів ВУЗів, яким за 90 років... Доцільно було б запрошувати їх виступати перед студентами з лекціями про довголіття. М.Амосов ще у 89 років виховував студентів НаУКМА, казав, що біг підтюпцем вкоротив його життя, радив спортивну ходу.

Смертні карі і відрубання рук за алкоголь не зменшили його вживання. Алкоголь є і буде знаряддям самогубства душ. Тому необхідно посилити виховання дітей дома, у школі, в церкві.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Копань В.С. Охорона праці в гуманітарній сфері, навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів, видання друге. – К.: Університетське вид-во ПУЛЬСАРИ, 2008. – 200 с.
2. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://te.20minut.ua/Podii/tserkva-zasudzhue-abort-yak-vbivstvo-ale-ne-samu-lyudinu-yaka-tsey-gri-10271739.html>
3. Електронний ресурс. – Режим доступу: http://nastasiv-school.te.sch.in.ua/batjka/agresiya_ii_prichini_ta_naslidki/
4. Постанова Кабінету міністрів від 06.05.2000. за №770 «Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів».

*Ауріка Куфлік
(Ізмаїл)*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ З ПРИРОДОЗНАВСТВА В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Вступ. Сучасні соціокультурні, екологічні і економічні потреби людства висувають природничі науки на одне з чільних місць серед інших наук. Справді, тільки природні науки показують обґрунтовані шляхи до задоволення матеріальних потреб людини в харчуванні, одязі, житлі, а значить, впливають на розвиток економіки.

Природничі науки прагнуть до створення необхідних екологічних умов життя і праці, від яких залежать здоров'я і довголіття людей. Високий рівень розвитку природничих наук чинить серйозний вплив на соціум в цілому, на його культуру і гуманізацію людських відносин. Звідси випливає необхідність широкого поширення природничо-наукових знань, як серед всього населення, так і на різних вікових етапах. Цю відповідальну місію покликано виконувати педагогічні науки, до числа яких належить і методика викладання природознавства. курс початкового природознавства, що є складовою частиною освітнього компонента «Навколишній світ» зайняв міцне «місце в державному базовому навчальному плані.

Аналіз наукових досліджень. Вивченням природознавчої освіти молодших школярів у позаурочний час займалися такі вчені, як-от: І. Андрусенко, В. Вербицький, Т. Гілберт, Т. Сак, Н. Наволокова, І. Колесник, М. Крива, Л. Савлучинська тощо.

Мета статті – теоретично розглянути та дослідити методику організації позакласної роботи з природознавства учнів 1-4 класів.

Основні результати дослідження. З переходом на нові освітні стандарти початкової освіти змінилося. У базисний освітній план крім інваріантної (освітньої) частини, що забезпечує вирішення найважливіших цілей сучасного початкової освіти, входить розділ варіативної частини «Позаурочна діяльність» учнів, яка реалізує вимоги Нової української школи. Практично це орієнтир для педагогів – програма соціалізації учнів, виховання патріотизму та поваги до людей у позаурочній діяльності. Організація позаурочної діяльності в початковій школі не нова форма для шкіл, вона добре освітлена і в педагогічних джерелах [1, с. 9].

Однак необхідно врахувати ряд умов, без дотримання яких позаурочна робота може виявитися звичайним продовженням уроку. Основні з цих умов: системність і послідовність занять, облік індивідуальних особливостей і схильностей учнів (за допомогою спостережень і психолого-педагогічної діагностики), надання учням можливості самостійно вибрати ту або іншу форму занять [7, с. 111]. Позаурочні заняття повинні направляти свою діяльність на кожного учня, щоб він міг відчути свою унікальність і затребуваність. Мета позаурочної діяльності: створення умов для досягнення учнями необхідного для життя в суспільстві соціального досвіду і формування прийнятої суспільством системи цінностей, створення умов для багатогранного розвитку і соціалізації кожного учня у вільний від навчання час [6, с. 110].

Позаурочна діяльність є частиною навчально-виховної роботи. Суть її визначається діяльністю школярів у позаурочний час під керівництвом вчителя. Позаурочна діяльність – це демонстрована поза уроками активність дітей, зумовлена в основному їх інтересами і потребами, спрямована на пізнання і перетворення себе і навколишньої дійсності, яка грає при правильній організації важливу роль у розвитку учнів і формуванні учнівського колективу. Мета позаурочної діяльності: створення умов для прояву і розвитку дитиною своїх інтересів на основі вільного вибору, досягнення духовно-моральних цінностей, культурних традицій і фізичного розвитку [2].

Принципи організації позаурочної діяльності: відповідність віковим особливостям учнів, наступність з технологіями навчальної діяльності; опора на традиції і позитивний досвід організації позаурочної діяльності; опора на цінності виховної системи школи; вільний вибір на основі особистих інтересів і схильностей дитини.

Завдання позаурочної діяльності:

1. Організація суспільно-корисної та дозвільної діяльності учнів спільно з громадськими організаціями, бібліотеками, сім'ями учнів.
2. Включення учнів в різнобічну діяльність.
3. Формування навичок позитивного комунікативного спілкування.
4. Розвиток навичок організації та здійснення співробітництва з педагогами, однолітками, батьками, старшими дітьми у вирішенні спільних проблем.

5. Виховання працьовитості, здатності до подолання труднощів, цілеспрямованості та наполегливості в досягненні результату.

6. Розвиток позитивного ставлення до базових суспільних цінностей (людина, сім'я, Батьківщина, природа, світ, знання, праця, культура) для формування здорового способу життя.

7. Розвиток творчої особистості учня в процесі виховання і навчання при спільній діяльності дітей і дорослих

8. Створення умов для ефективної реалізації основних цільових освітніх програм різного рівня, що реалізуються в позаурочний час.

9. Поглиблення змісту, форм і методів зайнятості учнів у вільний від навчання час [3, с. 15].

Позаурочна діяльність учнів, як і діяльність в рамках уроків, спрямована на досягнення результатів освоєння основної освітньої програми школи. Особливу увагу в НУШ акцентується на досягненні особистісних і метапредметних результатів, що і визначає специфіку позаурочної діяльності, в ході якої навчається не тільки і навіть не стільки потрібно розказати, скільки навчитися діяти, відчувати, приймати рішення і ін.

Годинники, що відводяться на позаурочну діяльність учнів, використовуються на різні форми її організації, відмінні від урочної системи навчання. Заняття проводяться у формі гуртків, спільних творчих справ та ін.

Організація занять за напрямками розділу «Позаурочна діяльність» – обов'язкова частина освітнього процесу в школі при будь-якому базисному плані. Позаурочна діяльність учнів – діяльнісна організація на основі варіативної складової базового навчального (освітнього) плану, організована учасниками освітнього процесу, відмінна від урочної системи навчання: екскурсії, гуртки, секції, круглі столи, конференції, диспути, КВК, шкільні наукові товариства, олімпіади, змагання, пошукові та наукові дослідження і т.ін.; заняття за напрямками позаурочної діяльності учнів, що дозволяють в повній мірі реалізувати Вимоги державних освітніх стандартів загальної освіти [4, с. 17]. Позаурочна діяльність з природознавства виконуються безпосередньо в природі, на навчально-дослідній ділянці, в куточку живої природи, на географічній майданчику, в краєзнавчому куточку. Необхідність організації позаурочних робіт викликана тим, що багато спостереження за природою і її об'єктами, постановка з ними дослідів, необхідних для засвоєння програмних понять, не вкладаються в рамки навчального розкладу. Учні працюють за завданнями, які отримують на уроках. Ця робота вчителем контролюється і перевіряється, а результати її використовуються на уроках [5, с. 8].

Висновки. Позаурочна робота має велике значення в навчальному процесі з природознавства. Вона сприяє розширенню знань, отриманих на уроках, їх конкретизації, формує вміння і навички практичного характеру, викликає інтерес до досліджуваного матеріалу, розвиває самостійне мислення молодших школярів, озброює їх прийомами самоосвіти. Незважаючи на те, що існує певна кількість робіт, присвячених вивченню організації позаурочної діяльності молодших школярів, нами не було знайдено комплексного аналізу методики організації позакласної роботи з природознавства учнів 1-4 класів. Саме це й зумовило вибір напрямку дослідження та робить обрану нами тему досить актуальною.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Андрусенко І.В. Підручник з природознавства як засіб формування екологічних умінь молодших школярів // Початкова школа. – 2019. – №11. – С. 9-17

2. Вербицький В.В. Позаурочна та позакласна освітня (неформальна) діяльність в умовах розвитку стратегії виховання України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2018/02/PPOD.pdf> (дата звернення: 18.07.2019)

3. Гільберг Т. Навчально-дослідницька діяльність на уроках природознавства / Т. Гільберг, Т. Сак // Учитель початкової школи, 2014. – №7-8. – С. 15-17.

4. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / автор-укладач Н.П. Наволокова. – Х.: Основа, 2019. – 176 с.
5. Колесник І.Г. Позакласна робота старшокласників / І.Г. Колесник. – К.: Знання, 2017. – 48 с.
6. Крива М. Організація позаурочної дослідницької діяльності учнів під час вивчення предметів природничого циклу// Педагогічний дискурс, випуск 18, 2015 – С. 110-113.
7. Савлунинська Л.Г. Формування природознавчої компетентності учнів початкових класів на уроках природознавства // «Наука і освіта», №6. – 2013. – С. 111-114.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Граматик Н.В.

**Василь Маніта, Валерій Кащук, Марія Мельник
(Львів)**

РОЗДУМИ ЩОДО ВИМОГ, АЛГОРИТМУ Й ТЕНДЕНЦІЙ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

У статті розглянуто технологічний формат інтерактивності й інноваційності пізнавального процесу студентів. Викладено існуючі тенденції навчального процесу, складові побудови стратегії технолого-методичного формату інноваційного педагогічного процесу в закладах фахової передвищої освіти для створення тріадної активності мотивації-вибору-орієнтації суб'єктів ціннісно-сміслової сфери (ЦСС) і отримання якісних системних їх компетенцій для майбутньої фахової діяльності в сфері ІТ-технологій та самовдосконалення протягом всього життя.

Ключові слова: алгоритм, технологічні засоби, пізнавальний процес, ІТ-технології, технолого-методичний формат.

The article deals with the technological format of interactivity and innovation of students' cognition. It presents the existing tendencies in the teaching process as well as the components of the strategy creation. This strategy is connected with the technological and methodical format of the innovative pedagogical process in the establishments of specialized pre-higher education. It is done to create the triad activity "motivation-choice-orientation" among the subjects of the value-sense universum. Its purpose is to get their qualitative system competences for the future professional activity in the sphere of IT and for their self-perfection all the life long.

Keywords: *algorith, technological means, cognition, information technologies, technological methodical format.*

В інформаційному середовищі України удосконалення освітнього процесу вбачається нами в стрімкому переході до особистісно-орієнтованого співробітництва суб'єктів освітньої діяльності як запоруки інноваційності пізнавального процесу студентів у різноманітних варіантах поєднання традиційних та інтегрованих форм навчальних занять. А тому, у вітчизняній педагогіці задля модернізації пізнавальної діяльності студентів дедалі ширше застосовуються різноманітні «педагогічні технології».

Сутність, закономірності, ознаки й вимоги до педагогічних технологій викладені в наукових працях зарубіжних та вітчизняних учених Дж.Керрола, Б.Блума, Г.Гейса, П.Я.Гальперіна, В.І.Боголюбова, В.С.Беспалько, Г.П.Васяновича, С.У.Гончаренка, І.А.Зязюна, О.М.Пехоти, Г.П.Пятакової М.В.Кларіна, О.М. Леонтьєва, Л.Занкова, Ф.Янушкевича та інших [1]. Вони зазначають, що педагогічна технологія перебуваючи між емпіричним досвідом і теоретичним знанням, має позитивний сенс лише тоді, коли відповідає гуманістичному й антропологічному підходу до процесу пізнання як методологічним орієнтирам сучасної освіти і як «навчання за методом участі» [2, с. 123]

повинні спонукати педагогів до підвищення власної професійної культури, рівня педагогічної майстерності й техніки для застосування тої чи іншої педагогічної технології в інтересах інтерактивності пізнавального процесу й формування комплексу знань-вмінь-навичок-здатностей і компетенцій у майбутніх фахівців ІТ-технологій.

Відповідно, нашого дослідження є: встановлення тенденцій інноваційності в освітнього процесу, алгоритму пізнавальної діяльності студентів, формулювання вимог щодо технологічного-методичного формату освітньої діяльності у сфері фахової передвищої освіти.

Аналіз свідчить, що широке висвітлення в науковій і популярній літературі пізнавальних аспектів педагогічної технології більше тяжіє до формулювання методологічних засад, дидактичних принципів, природи, етапів пізнання, форми, дії та етапу засвоєння за часом, переваг та недоліків таких педагогічних технологій як технологія розвивального навчання; технологія поетапного формування розумових дій; технологія колективної взаємодії й інтенсивного розвиваючого навчання; технологія програмованого навчання тощо, а досвід впровадження їх в навчальний процес є настільки безмежним, що завжди потребує наукових пошуків, особливо в царині набуття багатогранності й інноваційності освітнього процесу.

Актуальність дослідження полягає і в тому, що стрімкий розвиток ІТ-технологій у світі і в Україні спонукає до жорсткої конкуренції відносно якості й оперативності знань-компетенцій фахівців на європейському ринку праці, а тому надає статусу життєвої необхідності науковим дослідженням процесів взаємопроникнення раціональних технологічних способів і дій й особистісно-інтимних пошуків педагогів оптимальних методик активізації пізнавальних процесів своїх підопічних з залученням можливостей гуманістичного педагогічного середовища та особливості психіки студентів для здобуття ними структурованих професійних знань завдяки творчо-вольовому, смислотворчому залученню особистого досвіду, особистих евристик, особистої герменевтики, трансгресивної (інноваційної) молоді людини і отримання кінцевого результату пізнання-розуміння-знання, розуміння-уміння-мислення.

Адже в результаті такої праці, такої триадної активності і мотивації-вибору-орієнтації суб'єктів ціннісно-сислової сфери (ЦСС) – ядра ноетичної й акмеологічної реальностей буття й мислення формується у майбутніх фахівців розуміння-учіння-мислення та творчо-вольова майстерність, що є життєво необхідною для їх виживання в умовах жорсткої конкуренції на ринку праці.

Навчальний процес – двосторонній процес в основі якого лежить педагогічна взаємодія суб'єктів для пізнання засад професії. Якість навчання залежить від рівня знань викладачем сутності, закономірностей процесу навчання та виховання студентів. Ще Плутарх справедливо порівнював голову навчаючого не з ємкістю, що необхідно заповнити, а з факелом, який необхідно запалити в процесі навчання.

Для того, щоб вибудувати **стратегію технологічного-методичного формату освітнього процесу**, викладачам необхідно навчитися моделювати три її наступні складові:

- 1) уявити вимоги до навчально-методичного формату освітньої діяльності. (див. схему №1). Вивчити й сформулювати загальні тенденції, що існують в сфері інноваційності пізнавального процесу в навчальних закладах фахової передвищої освіти та вищої школи України.

Схема №1. ВИМОГИ щодо навчально-методичного формату освітньої діяльності у сфері фахової передвищої освіти

2) дослідити закономірності та випадковості явищ, що здатні створити відхилення від цих загальних тенденцій удосконалення педагогічного процесу на принципі антиципації та педагогічного співробітництва, передбачити їх вплив на освітній процес;

3) вести пошук і накопичувати дані відносно психічних чинників безперервного пізнавального процесу та прийняття адекватних рішень керівниками педагогічних колективів відносно підтримання системності узгоджених дій по досягненню технологічно-методичного формату процесу формування особистості інноваційного фахівця ІТ-технологій, краще на рівні міждисциплінарних зв'язків та наскрізної фахової підготовки.

Враховуючи це, викладачі повинні бути психічно налаштованими на пошук інновацій, осмислення алгоритму пізнавального процесу і креативного його застосування в процесі

занять, а не переказування змісту підручників, і намагатися щедро ділитися з студентами своїми науковими розробками, спільно з ними шукати науково-обґрунтовані і етично коректні технологічні способи і форми впливу на психіку і моторику студентів.

Графічно це можливо відобразити наступним чином:

Рис. 1. Алгоритм пізнавального процесу

Спираючись на результати аналізу проблем професійної освіти здійснені академіком НАПН України Н.Г.Ничкало «що в усьому світі посилюються певні негативні тенденції в освіті, зокрема щодо доступу до одержання освіти, ресурсів... соціально-економічного розшарування і зростання розриву в можливостях здобуття освіти» [3, с. 4] власним дослідженням нами встановлено наявність наступних швидше негативних ніж позитивних тенденцій інноваційності освітнього процесу в Західному регіоні України:

- не у всіх закладах освіти сформовано позитивне відношення до форм і методів інноваційної діяльності та наукових пошуків у цій сфері;
- існуюча технократичність підходів викладачів-випускників технічних ЗВО до інноваційності процесу пізнання своїх підопічних.
- часто спостерігається хаотичність і безсистемність методичних пошуків. Існує нецілеспрямоване «волюнтаристське» намагання підмінити традиційні методи навчання інтерактивними без належного інформаційно-технологічного забезпечення;
- заскорузлість, а в кращому випадку імітаційність індивідуально-компетентнісного підходу до інноваційності пізнавального процесу;
- невисокий рівень креативності педагогічних кадрів через відсутність у 56% із них педагогічної освіти та низький рівень зарплат у 60%, а також дорожнеча ліцензованих програмних продуктів;
- організоване в межах кафедр і циклових комісій намагання небайдужих викладачів власними силами створити авторські комп'ютерні програми для відтворення віртуального навчального середовища для курсів лабораторних та практичних робіт і наскрізної комп'ютерної і практичної підготовки майбутніх фахівців.
- ще не сформована ефективно діюча система інноваційної та пошукової діяльності, що враховувала б і досліджувала можливості інформаційного простору і педагогічного середовища. [4, с. 17-21]

А проблема заключається в гострій необхідності наукових розробок алгоритму поєднання технологічних операцій і дій з оптимізованими інтерактивними методиками в

гуманістично-педагогічному середовищі та націленими на «людиноцентризм» високопрофесійними науково-педагогічними кадрами і вмотивованими на пізнання студентами, здатними засвоїти наскрізну комп'ютерну підготовку та набути якісних компетенцій вербальної і технічної комунікації.

І цей архіскладний процес необхідно впроваджувати за будь-яку ціну, адже технологія і методика освітнього процесу співвідноситься із формуванням сукупності структурно-особистісних якостей майбутнього фахівця, котра включає в себе потребнісну, когнітивну, емоційно-ціннісну, поведінкову, вольову і рефлексивну компоненти.

Зауважимо, що цивілізаційні успіхи, наукові досягнення, релятивний досвід, необмежені можливості вибору, ризику й свободи життєвої поведінки не визволили особистість педагога від відповідальності за кризу суспільства, жажливий відтік молоді за межі України, а багатогранність свободи пізнання призводить до сумнівів і навіть збентеження перед коловоротом її складної мети – формування особистості громадянина-фахівця.

А тому, людський інтелект на замовлення, чи мимоволі – спонтанно створює багаторівневу авторську міфологію інноваційного педагогічного процесу із мозаїчних уламків різних технічних та соціо-гуманітарних наук, а вірніше на перетині їх наукових та прикладних здобутків і досвіду, через індивідуально-компетентнісний підхід, інтегруючи в наскрізну фахову і практичну підготовку майбутніх фахівців. [5. с.274 – 297]

Висновки. Як свідчить досвід, позитивне вирішення цієї проблеми значною мірою залежить від аналітичного та практико-конструктивного стилю мислення і дій викладачів спрямованих на досягнення технологічного-методичного формату пізнавального процесу сучасної молоді у відповідності з вимогами часу, ринку праці та державного замовлення.

А тому життєво необхідним є науково обгрунтоване, поглиблене осмислення ними процесів поєднання науки, цінностей, теоретичних закономірностей та методологічних основ інноваційного освітнього процесу з досягненнями наукового-технічного прогресу в освітній діяльності та творчим гуманістично-етичним компетентнісним підходом до використання сукупності традиційно-інноваційних методів, форм і засобів в процесі занять інноваційного типу з метою якісного формування тріадної активності особистості – мотивації – вибору – орієнтації і перетворення її в комплекс знань – умінь – навичок – здатностей і компетенцій майбутнього фахівця ІТ-технологій.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Безпалько В. П. Слагаемые педагогической технологии. М.: Педагогика 1989. 512 с.; Васянович Г.П., Борищак М.О. Педагогічні технології навчання. // Вісник Львівської державної фінансової академії. Львів, 2009. № 9. С. 7–17. Ковалев Г.А. Основные направления психологической активизации обучения в странах Запада // Психологический журнал, 1989. № 1. Т.10. С.127-136.
2. Богомолов В.И. Педагогическая технология: Эволюция понятия // Педагогика, 1991. №9. С. 123-136.
3. Сучасна вища школа: психолого-педагогічний аспект / Монографічне видання за ред. Н.Г.Ничкало. К.: Віпол, 1999. 450 с.
4. Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи. Збірник наукових праць, / Упорядник Ю.І. Колісник-Гуменюк. Вип. 3. К., Львів, Бережани, Гомель, 2018.
5. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи / Монографічне видання за заг. ред. І.А. Зязюна. К.: Віпол, 2000. 636 с.

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ОРГАНІЧНОЇ ХІМІЇ

У статті розглянуто доцільність використання інтерактивних методів навчання під вивчення органічної хімії. Розкрито переваги такого навчання в порівнянні зі стандартними методами та прийомами, а також актуальність цієї проблеми у зв'язку з сучасними вимогами до оновлення змісту навчання та модернізації всього освітнього процесу.

Ключові слова: інтерактивні методи, інновації, особистісно-орієнтоване навчання, педагогічні технології, пізнавальний інтерес.

The expediency of using interactive teaching methods in the study of organic chemistry is considered in the article. The advantages of such training in comparison with standard methods and techniques are shown, as well as the relevance of this problem in connection with the modern requirements for updating the content of the learning and modernization of the whole educational process.

Key words: Interactive methods, innovation, personal-oriented learning, pedagogical technologies, cognitive interest.

Методологічною основою написання даної статті слугували розробки сучасних українських та зарубіжних педагогів. Над проблемами в даній галузі працювали В. Гузєєв, О. Пометун, Л. Пироженко, Т. Герєга, К. Задорожний та ін.

Вивчення хімії має неабияке значення не лише для наукового сприйняття світу, але й для розвитку творчих здібностей учнів, їх уміння мислити та використовувати набуті знання на практиці. У цьому ракурсі досить перспективним є особистісно-орієнтоване навчання, яке націлене на створення рівноправних позицій учителя та учня. Воно дає можливість дитині стати суб'єктом навчальної діяльності, сприяє практичній реалізації та прагненню до саморозвитку.

Для підвищення ефективності сучасних уроків необхідно розвивати інноваційні напрямки навчання, а також впроваджувати нестандартні методи та прийоми.

Сучасна педагогічна система хімічної освіти орієнтована на формування творчої особистості, вимагає вдосконалення методики викладання, її модернізацію з метою сприяння розкриттю природних інтелектуальних і творчих здібностей учнів [2, с. 3]. Отже, сучасний навчальний процес орієнтований на учня, тому в цьому напрямку повинні скеровуватися і педагогічні технології.

Важко не погодитися з тим, що досить часто учні швидко втрачають інтерес до вивчення хімії, не бажаючи докладати належних зусиль для опанування цього предмету. Тому значну увагу необхідно звертати на створення мотивації до навчання. Для формування пізнавального інтересу необхідно організувати творчу діяльність учнів, яка передбачатиме вільне застосування знань у нових нестандартних умовах. Велику роль в організації такої діяльності відіграє впровадження інтерактивних навчальних технологій.

Інтерактивне навчання – це навчання, занурене у спілкування, в основі якого лежать принципи особистісно-орієнтованого навчання, безпосередньої участі кожного учасника занять як шукача шляхів і засобів розв'язання проблем. [9, с. 5]

Під час використання інтерактивних методів навчальний процес здійснюється за постійної активної участі учнів, працює принцип взаємодії вчитель – учень. При подачі матеріалу створюється ситуація, яка дає змогу засвоювати, систематизувати, повторювати навчальний матеріал разом. Це забезпечує атмосферу співпраці, краще сприйняття та засвоєння інформації, стимулює учнів вільно висловлювати свої думки та враження.

Інтерактивне навчання є різновидом проблемного, його називають ще комунікативно-діалоговим. Його суть полягає у співнавчанні та взаємонавчанні, результатом якого є встановлення взаєморозуміння між учнями. Для його організації використовуються методи для створення ситуацій пошуку, протиріччя, сумніву, переконання, аналізу та самооцінки своїх дій. Тут доречно застосовувати дидактичні ігри та нетрадиційні уроки: мандрівки, семінари, диспути, конференції, суди, ділові ігри тощо. Зрозуміло, що такі уроки не можна використовувати постійно і не для кожної теми вони доцільні. Тому вибору форми уроку та методів і прийомів, які будуть на ньому використовуватися, відводиться особлива роль. Також творчо необхідно підходити до визначення місця інтерактивних методів у структурі самого уроку, адже їх можна застосовувати як на етапі засвоєння нового матеріалу, так і на етапах актуалізації опорних знань чи узагальнення та систематизації. Так, наприклад, вивчаючи тему «Взаємозв'язки між вуглеводнями» можна використати такі ігри, як «Найрозумніший», «Перший мільйон», тренувальні ігри «Третій зайвий», «Хто більше», «Хто швидше» тощо. Застосування технології «навчання разом» можливе під час вивчення теми «Насичені одноатомні спирти», технології «думай – працюй у парі – ділися» – при вивченні багатоатомних спиртів, технології «кути» – в структурі уроків узагальнення та систематизації знань, а також під час вивчення теми «Генетичний зв'язок між класами органічних та неорганічних сполук».

Дуже часто в поєднанні з традиційними використовується прийом роботи в парах та в малих динамічних групах – як для опрацювання нового матеріалу, так і для закріплення набутих знань.

Досить дієвими у використанні є технологія «мозковий штурм» та «мікрофон». Мозковий штурм є ефективним методом колективного обговорення. Так за незначну кількість часу можна отримати велику кількість ідей. Наприклад, цей метод доречно використовувати, визначаючи способи добування органічної сполуки або галузі її застосування. Аналогічно працює метод «мікрофон», який дає змогу кожному учню відповісти на поставлені питання або висловити свою власну думку чи позицію.

У випадках, коли виникають суперечливі висновки, поширеного застосування набув метод «Прес». Він дає можливість навчитися в стислій та лаконічній формі висловлювати свої думки і включає етапи: 1) висловлення власної точки зору; 2) обґрунтування – наведення причини її виникнення; 3) наведення фактів на доказ цієї думки. Цей метод можна використовувати під час вивчення хімічних властивостей органічних сполук, написанні структурних формул та визначенні ізомерів.

Для перевірки знань застосовується технологія «сніжний ком» або «хімічна естафета».

Наприклад, учням пропонується на швидкість заповнити картки з номенклатури певного класу сполук (табл. 1) або по черзі скласти генетичний ряд органічних речовин.

Табл. 1. Номенклатура алкенів

Формула	Тривіальна назва	Наукова
	бутилен	
C_3H_6		пентен
	етилен	

Під час вивчення органічної хімії використання інтерактивних методів покращує засвоєння значного обсягу матеріалу, що базується на великій різноманітності органічних сполук та їх ролі у житті і діяльності людини.

З метою з'ясування переваг інтерактивних методів було проведено педагогічне дослідження, яке вказало на доцільність їх поєднання з традиційними методами. Під час дослідження використовувалися спостереження, бесіда, анкетування, порівнювалися результати успішності учнів, які навчалися з використанням нових технологій та без них.

Анкетування проводилося перед впровадженням нової методики та після 7 тижнів її використання.

Проаналізувавши дані анкетування та навчальних досягнень учнів, стало зрозуміло, що впровадження таких методів підвищує рівень навчальних можливостей учнів, сприяє активізації пізнавальної діяльності, виховує самостійність та відповідальність за результати своєї праці (рис.1)

Рис. 1. Інтерес учнів до вивчення предмету

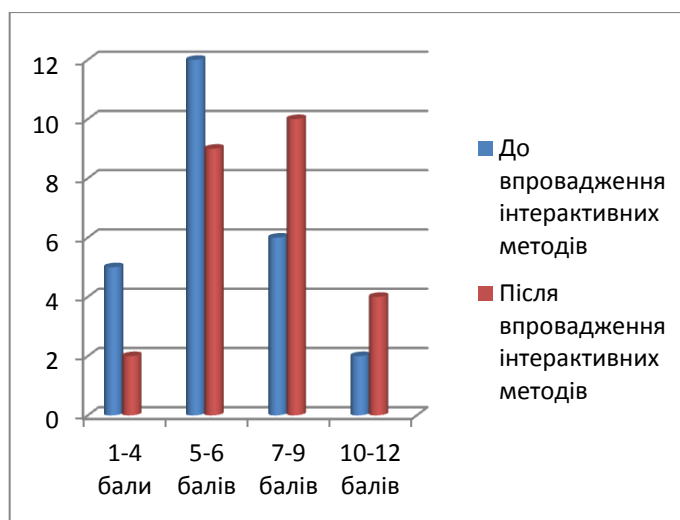

Рис. 2. Розподіл балів з предмету до та після впровадження інтерактивних методів

Згідно даних стає зрозумілим, що впровадження таких методів підвищує рівень навчальних можливостей учнів, активізує пізнавальну діяльність.

Отже, використання інтерактивних технологій робить уроки набагато цікавішими та яскравішими, що викликає інтерес до предмету, сприяє покращенню успішності та підвищенню якості засвоєння учнями навчального матеріалу.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Активні та інтерактивні методи навчання / Укладач Кравчина О.С. – К.: ЦППО АПН України, 2003. – 32 с.
2. Богданова Л.Є. Інтерактивні технології навчання на уроках хімії. – Х.: Видавнича група «Основа», 2004. – 143 с.
3. Гузеєв В.В. Інтерактивні прийоми // Пед. техніка в контексті образов. технологій. – М., 2001. – С.21-52.
4. Інновації на уроках хімії. – Х.: Вид. група «Основа», 2007.
5. Інтерактивне навчання на уроках хімії / Г. Мальченко. – К., 2004. – 128 с.

6. Інтерактивні технології на уроках хімії / Упорядник К.М. Задорожний. – Х.: Вид. група “Основа”, 2006.
7. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: методичний посібник. / Авт. – уклад.: О.Пометун, Л.Пироженко. – К.: АПН, 2002. – 136с.
8. Каплан Л. Інтерактивне навчання на уроках хімії. Хімія (Шкільний світ). – К.: Вид. дім "Шкільний світ", 2008. – №24. – С. 19-23.
9. Мельниченко Л.І. Використання інтерактивних технологій на уроках хімії. Хімія (Основа). – 2010. – №5. – С.5-12.
10. Сучасні шкільні технології : збірник. Ч. 2 / Упоряд. І. Рожнятовська, В. Зоц. – Київ : Редакції загальнопедагогічних газет, 2004. – 128 с.; Гергега Т. Інтерактивні методи на уроках / Т. Гергега. – С. 20-30.

УДК 378

Ганна Петухова
(Ізмаїл, Україна)

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ПРИРОДОЗНАВСТВА В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Провідний вектор природничої освіти на початковому етапі навчання спрямований на становлення активної взаємодії всіх учасників освітнього процесу. Крім того, саме використання інтерактивних технологій в умовах оновленої парадигми природничої освіти сприяє розвитку інтелектуально-творчих умінь молодших школярів.

Ключові слова: молодші школярі, інтерактивні технології, урок природознавства, структура інтерактивного уроку.

The leading vector of natural education at the initial stage of education is aimed at becoming active interaction of all participants in the educational process. In addition, the use of interactive technologies in the context of the updated paradigm of natural education contributes to the development of intellectually creative skills of younger students.

Key words: elementary school students, interactive technologies, science lesson, structure of interactive lesson.

Постановка проблеми. Одним із головних напрямів сучасного реформування системи української освіти, орієнтованої на світові стандарти, є розвиток творчих особистостей, здатних зробити свій власний вибір [1]. Сьогодні початкова школа переживає складний і водночас цікавий період реформування: відбувається перехід до нової структури навчання, спрямованої на розкриття потенційних можливостей учнів, формування їх духовного світу, утвердження загальнолюдських цінностей.

Сучасна людина повинна швидко знаходити необхідне рішення, використовуючи для цього пошукові методи, користуючись великою кількістю різноманітних джерел інформації. У зв'язку із цим разом із традиційними формами та методами навчання в педагогічній практиці все частіше використовуються інтерактивні методи, які найбільшою мірою відповідають таким вимогам. До основних переваг інтерактиву відносяться: можливість перевести учнів у позицію суб'єкта навчального процесу, сприяння розвитку в них комунікативних умінь і навичок, рефлексії, навичок проектної діяльності та логічного мислення, самостійної роботи, підвищення інтересу до оволодіння навчальним матеріалом.

Зацікавленість науковців питанням використання інтерактивних технологій в початковій школі, зокрема їх можливостями для розвитку творчогпроблемі присвячені праці вітчизняних та зарубіжних методистів (І. Бома, Л. Ващенко, Л. Даниленко, П. Дроб'язка, О. Дусавицького, Дж. Мейерса, А. Підласого, С. Подмазіна, О. Пометун, Ш. Амонашвілі та

ін.), які вважають інтерактивні технології в освіті важливим елементом для навчання й розвитку особистості.

Мета статті полягає у спробі висвітлити необхідність впровадження інтерактивного навчання в початкову школу, зокрема використання їх на уроках природознавства.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Державному стандарті початкової загальної освіти вказано, що освітній процес у початковій школі спрямовується на формування ключових і предметних компетентностей, що потребує суттєвого оновлення змісту освіти. Перед школою стоять важливі завдання: вдосконалення традиційних форм навчання; впровадження сучасних форм навчання; розробка методів якісного підходу до навчальної діяльності учнів.

Теоретичний та дидактичний аспекти нових технологій навчання вже достатньо розроблені та висвітлені в роботах М. Башмакова, В. Беспалька, Л. Буркової, В. Лозової, Г. Селевка, О. Пехоти та ін.

Слово «інтерактив» (з англ. від слова «*inter*» – взаємний і «*act*» – діяти) – здатний до взаємодії, діалогу [2, с. 38]. Інтерактивне навчання – це специфічна форма організації пізнавальної діяльності, яка має за мету створення комфортних умов навчання, за яких усі учні відчуватимуть свою успішність та інтелектуальну спроможність.

Так, Н. Суворова, спираючись на етимологію визначення «інтерактивний», вважає, що «Інтерактивне навчання – це перш за все діалогове навчання, в ході якого здійснюється взаємодія вчителя і учня. Слід визнати, що інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності. Вона має на увазі цілком конкретні та прогнозовані цілі. Одна з таких цілей полягає у створенні комфортних умов навчання, таких, при яких учень відчуває свою успішність, свою інтелектуальну спроможність, що робить продуктивним сам процес навчання» [3].

Актуальність інтерактивного навчання Є. В. Коротаєва бачить в тому, що воно розв'язує одночасно кілька завдань:

- навчально-пізнавальне (гранично конкретне);
- комунікативно-розвивальне (пов'язане із загальним, емоційно-інтелектуальним фоном);
- соціально-орієнтоване (результати якого проявляються вже за межами навчального часу і простору) [4, с. 164].

Головною рисою інтерактивного навчання є використання власного досвіду учнями під час розв'язання проблемних питань. Їм надається максимальна свобода розумової діяльності при побудові логічних ланцюгів. Використання сучасних інноваційних технологій, зокрема технології інтерактивного навчання, значною мірою підвищує ефективність навчального процесу, сприяє високому інтелектуальному розвитку учнів, забезпечує оволодіння навичками саморозвитку особистості, можливістю думати, творити.

Як вважає Г. Москалевич, інтерактивна технологія відрізняється від пасивної та активної технологій тим, «що навчальна пізнавальна діяльність перетворюється в ділове співробітництво, в спільну діяльність викладача і студентів, у взаємодію, яка організовується викладачем. Тут виключено домінування» [5, с. 44-45].

Завдання початкової ланки виховання полягає не в максимальному прискоренні розвитку дитини, не у форсуванні термінів і темпів переходу його на рейки «шкільного» віку, а, перш за все, у створенні умов для найбільш повного розкриття вікових можливостей і здібностей школяра.

Застосування інтерактивних технологій на уроках природознавства зможе повною мірою реалізувати завдання, висунуті новим Державним стандартом початкової загальної освіти щодо вивчення освітньої галузі «Природознавство». А це висуває певні вимоги до структури уроків.

Структура інтерактивного уроку:

I. Організація класу.

1. Привітання.

2. Перевірка готовності робочих місць.

II. Підсумок фенологічних спостережень.

III. Мотивація навчальної діяльності. Підвищення навчальної мотивації учнів шляхом використання на уроці інтерактивної шкільної дошки (SMART BOARD), вдосконалення навичок роботи з SMART BOARD, розвиток дрібної моторики.

IV. Оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів.

V. Надання необхідної інформації.

VI. Інтерактивна вправа – центральна частина заняття. Займає біля 50-60% його часу. Мета – засвоєння навчального матеріалу, досягнення результатів уроку. Усі завдання виконуються за допомогою SMART BOARD, яка допомагає економити час на уроці, не втомлює дітей, допомагає їм із захопленням дізнаватися щось нове.

VII. Підбиття підсумків, оцінювання результатів уроку. Цей етап займає близько 20% часу. Він дуже важливий. На ньому порівнюються одержані знання з очікуваними результатами, робляться висновки, закріплюється матеріал, аналізуються власні дії. За отриманими результатами складається план подальших дій.

Наприклад, на підсумковому етапі інтерактивного уроку за темою «До природи не неси шкоди» необхідно:

1) з'ясувати, що зроблено на занятті;

2) виявити причини, які призводять до погіршення умов життя рослин і тварин;

3) знайти можливості для поліпшення екологічної обстановки;

4) запропонувати учням:

а) дібрати власні приклади чинників, що призводять до зникнення рослин, тварин; обговорити в парах та представити свої думки класові;

б) створити малюнки, що виражатимуть причини, які викликають погіршення умов існування предметів живої та неживої природи.

Отже, при інтерактивному навчанні учні обмінюються знаннями, завдяки діалоговій формі проведення уроків дискутують, висловлюють власні думки щодо розв'язання проблем, розглянутих на уроках.

Таким чином, технології інтерактивного навчання доцільно не тільки впроваджувати у процес навчання, а й інтегрувати їх із традиційними методами навчання.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Нова міністр освіти назвала основне завдання школи. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/ganna-novosad-nazvala-osnovne-zavdannya-shkoli-50042782.html>

2. Воронин А.С. Словарь терминов по общей и социальной педагогике / А. С. Воронин. – Екатеринбург : ЕГПУ, 2006. – С. 38.

3. Суворова Н. Интерактивное обучение: новые подходы. URL: <http://balota2.narod.ru/data/mietodyka.html> (дата обращения 09. 09. 2019).

4. Коротаева Е.В. Обучающие технологии в познавательной деятельности школьников / Е.В. Коротаева. – М., 2003. – 176 с.

5. Москалевич Г.Н. Технология интерактивного обучения: понятие и сущность, особенности и преимущества / Г.Н. Москалевич // Инновационные образовательные технологии. – 2014. – № 1 (37). – С. 43-48. URL: http://media.miu.by/files/store/items/iot/37/iot_1_2014_7.pdf (дата обращения 15. 09. 2019).

ЗАСТОСУВАННЯ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ ПРИ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ТЕХНІКІВ-ЕЛЕКТРИКІВ В АГРАРНИХ КОЛЕДЖАХ

У статті розглянуто процес формування професійної компетентності майбутніх техніків-електриків через призму системного підходу. На основі аналізу науково-методичних праць встановлено, що системний підхід дозволяє розглядати процес формування професійної компетентності майбутніх фахівців сільськогосподарської галузі з точки зору його структури, змісту, функцій, сукупності методів, системних зв'язків, можливості трансформувати педагогічні вміння викладача в практичну діяльність.

Ключові слова: системний підхід, професійна компетентність, професійні знання й уміння.

The article deals with the process of forming the professional competence of future electrician technicians through the lens of a systematic approach. Based on the analysis of scientific and methodological works it is established that the systematic approach allows to consider the process of forming the professional competence of future specialists of the agricultural branch of the industry in terms of its structure, content, functions, set of methods, system connections, the possibility to transform the pedagogical skills of the teacher into practical activity.

Key words: systematic approach, professional competence, professional knowledge and skills.

Системний підхід у підготовці техніків-електриків в аграрних коледжах спрямований на розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення в них різноманітних типів зв'язку та зведення їх у єдину теоретичну картину.

Значний внесок у розроблення педагогічної системології зробили В. Безпалько, С. Літвінчук, Н. Невердова, Н. Ничкало, А. Хуторський та ін. Їх науковий пошук спрямовувався на вивчення проблем синтезу змістових та формальних методів системного педагогічного дослідження, підвищення методологічної культури, інтеграцію різноманітних уявлень про педагогічну систему, цілісність її моделей. Саме тому системний підхід спирається на складові компоненти й передбачає безперервний перехід від спільного до часткового в основі якого лежить істинна мета. А також дозволяє розглядати педагогічний процес з точки зору його структури, змісту, функцій, сукупність методів, системних зв'язків, можливості трансформувати професійні уміння техніків-електриків в професійну діяльність.

Системний підхід дає можливість забезпечити розробку цілісної інтеграційної моделі, виявляти основні функції, елементи, компоненти, їх зв'язки і відношення, системоутворюючі фактори та умови функціонування у статичному і динамічному аспектах. Взаємозв'язок фактів і явищ педагогічного процесу, взаємодія ситуацій, компонентів навчання і виховання об'єктивно вимагає всебічного аналізу всієї системи. Аналітичну діяльність викладача потрібно конструювати як динамічну систему. Формування системного мислення у майбутніх фахівців сприяє умінню варіативно будувати і коригувати професійну діяльність, віднаходити оптимальні поєднання знань, умінь та навиків [5, с. 128].

А також, системний підхід дозволяє розглядати процес формування професійної компетентності майбутніх фахівців сільського господарства з точки зору його структури, змісту, функцій, сукупність методів, системних зв'язків, можливості трансформувати отриманні знання в практичну діяльність. Процес формування професійної компетентності майбутнього техника-електрика згідно з системним підходом має базуватися на індивідуальних особливостях студентів та включати різні аспекти навчально-виховного процесу: лекції, практичні заняття, аудиторну та позааудиторну самостійні роботи, самоосвіту, науково-дослідну роботу (рис. 1).

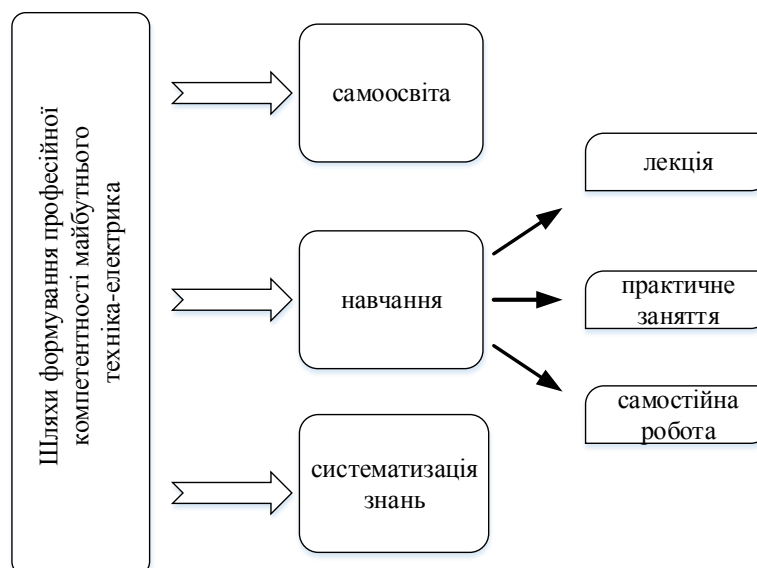

Рис. 1. Процес формування професійної компетентності відповідно до системного підходу

Підготовка в аграрному коледжі спрямована на формування цілісної системи професійних знань й умінь, сприяє глибокому розумінню процесів, що відбуваються в галузі технологій сучасного сільськогосподарського виробництва, а також є основою формування творчого технічного мислення майбутніх фахівців. Зміст лекцій будується на інтеграційній основі, принципах системного підходу в навчанні та дозволяє студентам замість розрізнених, дискретних технічних відомостей отримувати зв'язану воедино струнку систему знань, де чітко виявляється взаємозв'язок дисциплін, які вивчались на попередніх курсах.

Досліджуючи питання формування професійної компетентності техніків-електриків, нами було виокремлено основні завдання їх професійної підготовки, а саме: засвоєння цілісної системи техніко-технологічних знань, необхідних для компетентного проведення занять, формування технічного мислення; отримання умінь і навичок технічного нагляду за електроустановками, електричними машинами, трансформаторами; розвиток творчих здібностей студентської молоді, навичок використовувати отримані знання для вирішення нових технологічних завдань.

Зміст підготовки майбутніх техніків-електриків на засадах системного підходу охоплює фундаментальні поняття, що відображують специфіку професійних систем, принципи їх побудови й функціонування та сприяють усвідомленню основних технологічних підходів. Природньо, що спеціальні дисципліни вивчають протікання процесів у великій кількості технічних систем, які мають різні функції. На теоретичних заняттях розглядаються фундаментальні положення, загальні теорії і методи дослідження, які можуть застосовуватися до широкого арсеналу електротехнічних пристроїв. Конкретні технологічні системи з позицій системного підходу не повинні бути об'єктом вивчення цих дисциплін, вони можуть лише ілюструвати практичне застосування загальних положень.

Завдяки цьому, формування професійної компетентності техніків-електриків передбачає: наявність загальних відомостей про техніку й технології як важливі складові сучасної технологічної діяльності; знання й розуміння історії та основних тенденцій розвитку техніки й технології; оволодіння основними функціональними елементами електричних систем, з принципами дії, будови та функціонування найпростішого електрообладнання, електромашин і технічних систем; розуміння ролі електротехніки у житті суспільства, створенні матеріально-технічної бази виробництва; можливість практично застосовувати техніку й технології у різних галузях господарства.

Системний підхід при підготовці майбутніх техніків-електриків дозволяє сформувати *знання*: стан і перспективу розвитку електромашинобудування; основні характеристики і властивості електричних машин та трансформаторів; норми випробування

електроустаткування; властивості, характеристики, способи та методи випробувальних робіт, методика налагодження електроустаткування; виконання правил техніки безпеки; *уміння*: складати схеми керування; виконувати монтаж, налагодження і регулювання електричних пристроїв; підтримувати заданий режим роботи електричних елементів та пристроїв; вільно читати типові схеми автоматичного керування; користуватися довідниковою літературою та каталогами; визначати втрати енергії і потужність в різних режимах роботи; виконувати розрахунки потужності та вибір двигунів; організовувати безпечні умови праці на робочому місці; звільняти потерпілого від дії електричного струму і надавати першу долікарську допомогу. Саме такі складові визначають сутність професійної компетентності техніків-електриків сільського господарства. Перерахований комплекс знань та умінь повинен формуватися завдяки вивченню фундаментальних і спеціальних дисциплін та спрямовувати їхнє змістовне наповнення.

Отже, застосування системного підходу надає можливість визначити та вивчити компоненти системи та відповідні зв'язки між ними, досліджувати основні фактори впливу на формування професійної компетентності техніків-електриків, оцінювати місце системи як підсистеми у мегасистемі підготовки фахівців в аграрних вищих навчальних закладах, вивчити процес управління системою, проектувати систему з більш оптимальним і ефективним функціонуванням, запроваджувати навчально-методичне забезпечення процесу формування професійної компетентності техніків-електриків в практику діяльності аграрних коледжів. Крім цього, застосування системного підходу передбачає, що відносно самостійні компоненти педагогічного процесу формування професійної компетентності техніків-електриків розглядаються не ізольовано, а в їх взаємозв'язку. Вказаний методологічний підхід дозволяє виявити системні властивості і якісні характеристики окремих елементів, які складають систему.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Беспалько В. П. Системно-методическое обеспечение учебно-воспитательного процесса подготовки специалистов / В. П. Беспалько, Ю. Г. Татур. – Москва : Высшая школа, 1989. – 141 с.
2. Літвінчук С. Б. Професійна підготовка майбутніх техніків-механіків у процесі вивчення загально технічних дисциплін в аграрних навчальних закладах I-II рівнів акредитації : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Літвінчук С. Б. ; Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України. – Київ, 2005. – 21 с.
3. Неведрова Н. Оптимізація освітнього процесу на основі інноваційного підходу до загальної професійної підготовки майбутніх спеціалістів техніків-механіків / Н. Неведрова [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/28133/
4. Ничкало Н. Г. Професійна педагогіка у контексті розвитку людського капіталу / Н. Г. Ничкало [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Sitimn/2010_23/Profesiina_pedagogika_u_konteksti_rozvtuku.pdf.
5. Хуторской А. В. Практикум по дидактике и современным методикам обучения / А. В. Хуторской. – Питер : СПб., 2004. – 541 с.

ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.923.33:796.011.1]-053.6-056.26

Віктор Золотаренко
(Дніпро)

ФІЗИЧНА АКТИВНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ МОЛОДІ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ

У статті розкрито питання збагачувального впливу фізичної активності на соціалізацію молоді з порушення слуху, що сприяє забезпеченню їх психологічної безпеки та корекції розвитку.

Ключові слова: фізична активність, психологічна безпека, молодь, соціалізація, порушення слуху.

The article deals with the issue of the enriching influence of physical activity on the socialization of young people with hearing impairment, which helps to ensure their psychological safety and correction of development.

Key words: physical activity, psychological safety, youth, socialization, hearing impairment.

Порушення слуху та включення осіб з порушеннями слуху у соціум є досить актуальним питанням для українського суспільства, адже розвиваючи демократичні цінності важливим є й забезпечення рівних можливостей для кожної особистості, в тому числі й людей з порушеннями слуху.

Часто, втрата слуху, навіть часткова створює бар'єр між людиною і соціумом, що знижує рівень психологічної безпеки особистості та є причиною ускладнення опанування знаннями та соціальним досвідом, обмеженням трудової й суспільної діяльності, результатом цього може бути затримка розвитку особистості, формування неадекватної самооцінки, деструктивна поведінка тощо.

Це питання набуває особливої актуальності для молоді, адже саме у молодому віці закладають основи самосвідомості і соціалізація набуває сенситивного характеру, тому її результати відібраються у структурі особистості з порушеннями слуху на все життя.

Задля попередження таких негативних проявів та забезпечення психологічної безпеки важливим є забезпечення позитивної соціалізації молоді з порушеннями слуху, що виступає важливим завданням для суспільних інститутів, задля подолання нових соціальних викликів [1].

Одним з ефективних інструментів, що позитивно впливає на соціалізацію осіб з порушеннями слуху є фізична активність, у формі оздоровчо-рекреаційної рухової активності, занять з фізичного виховання, спортивні гуртки тощо.

Анна Оріховська, вивчаючи оздоровчо-рекреаційну рухову активність у системі фізичного виховання студентської молоді з порушеннями слуху, зазначає на її сприянні вдосконаленню психофізичної підготовки студентів з обмеженими можливостями до активного життя і професійної діяльності, покращуючи розвиток інтелектуально-творчого потенціалу.

Залучення осіб з порушеннями слуху до оздоровчо-рекреаційної діяльності включає їх у соціум, сприяє засвоєнню норм поведінки, психологічних механізмів та соціальних цінностей, набуттю якостей для успішного функціонуванні в суспільстві і сприяє самореалізації, що позитивно впливає на забезпечення психологічної безпеки.

Такий вплив пояснюється орієнтацією на ефективне використання збережених аналізаторів і функцій із компенсаторно-корекційним навантаженням, що зумовлює рівень опанування знань, умінь, навичок і позитивно впливає на інтеграцію у суспільство [3].

Колишкін О. В. зазначає на соціалізаційній та корекційній складовій фізичного виховання, підкреслюючи, що вона має бути зорієнтована на забезпечення повноцінного фізичного розвитку, підвищення рівня рухової активності, відновлення й удосконалення психофізичних здібностей і профілактику вторинних відхилень.

Так, забезпечення спілкування осіб з порушеннями слуху з особами без порушень слуху під час фізичних активностей сприяє соціалізації та повноцінному психічному розвитку. Це пояснюється тим, що у процесі спілкування відбувається опосередкування емоційних реакцій емоційними еталонами, зміст яких визначається соціумом, тим культурним середовищем, тими міжособистісними стосунками. Ці твердження були підкреслені практичним дослідженням [2].

Відтак, науковці, які вивчають питання соціалізації осіб, зокрема молоді, з порушеннями слуху та вплив фізичної активності, спільної діяльності у процесі фізичної активності на соціалізацію осіб з порушеннями слуху, підтверджують факт позитивного впливу фізичної активності на соціалізацію осіб з порушеннями слуху.

Це, в свою чергу позитивно впливає на розвиток умінь, навичок і засвоєння знань та справляє на особистість корекційний вплив, який дозволяє нівелювати ускладнення опанування знаннями та соціальним досвідом, обмеженням трудової й суспільної діяльності, які викликані порушеннями слуху, що особливо актуально для молоді з порушеннями слуху.

Таким чином, можна сказати, що фізична активність може виступати ефективним інструментом для забезпечення позитивної соціалізації та психологічної безпеки особистості з порушеннями слуху. Тому, важливим є подальше вивчення питання соціалізуючого впливу фізичної активності на молоді з порушеннями слуху, яке стане ресурсом для розробки методичних рекомендацій та методик роботи з цією категорією населення.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Калька Н. М. Психологічні аспекти інтеграції в суспільство людей з вадами слуху / Н. М. Калька, Я. І. Цибрівський // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна. – 2018. – Вип. 1. – С. 33-43
2. Колишкін О. В. Соціалізація осіб з порушеннями слуху засобами фізичного виховання / О. В. Колишкін // Педагогічні науки : збірник наукових праць. – Херсон : ХДУ, 2017. – №73. – С. 21-25.
3. Оріховська А. Оздоровчо-рекреаційна рухова активність у системі фізичного виховання студентської молоді з вадами слуху / А. Оріховська // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2017. – № 1. – С. 68-73.

Науковий керівник: кандидат медичних наук, доцент Пічурін В.В.

УДК 159.9-057

*Тетяна Іщенко, Софія Мінайченко
(Полтава)*

ЕМОЦІЙНА СФЕРА В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

У статті розкриваються особливості емоційної сфери особистості та підліткового віку. Розглядаються дослідження, які присвячені вивченню рівня тривожності у підлітків.

Ключові слова: *Підліток, підлітковий вік, емоційна сфера підлітків, емоційні стани, особистісна і ситуативна тривожність.*

Кожен період людського життя пов'язаний з подоланням певних вікових криз. Особливо гостро це проявляється в підлітковому віці. Ця проблема з різних точок зору вивчалася в працях багатьох учених, проте вона залишається одним з найактуальніших питань сучасної психології [1].

Оскільки, для підлітка – це період значних змін, він не завжди може адекватно прореагувати на оточення. У цей час поведінка стає нестійкою, підвищується збудливість, імпульсивність. У зв'язку з цим підліткам необхідно погоджувати свої потреби з очікуваннями оточуючих та вимогами соціальних норм.

Необхідність такого погодження часто пов'язана зі значними труднощами, котрі й стають причиною виникнення суперечностей у розвитку підлітка. Ці суперечності можуть протікати в гострій формі, зумовлюючи сильні емоційні переживання, порушення в поведінці школярів, у їх взаєминах з дорослими та ровесниками. Тому підлітковий вік – один з найбільш складних періодів розвитку людини і він вважається особливо «емоційно насиченим».

Характеризуючи емоційну сферу сучасних підлітків, дослідники (Г.Крайг, А.М.Прихожан, Ф Райс та ін.), перш за все, відмічають її особливу уразливість, схильність до виникнення підвищеної тривожності, до депресивних станів, нейротизму, агресії тощо [2]. Також емоційна сфера підлітків характеризується різноманітністю почуттів, що переживаються, особливо моральних і суспільно-політичних. Емоційні стани та підлітків характеризуються вираженою стійкістю, порівняно з учнями меншого віку. У представників підліткового віку різноманітнішими стають способи вираження емоцій, збільшується тривалість емоційних реакцій, які викликаються короткочасним роздратуванням.

Підлітки виявляють найвищий у порівнянні з особами іншого віку рівень тривожності у всіх сферах спілкування. Тому ми і проводили дослідження особливостей емоційних проявів у поведінці підлітків, враховуючи індивідуально-психологічні особливості емоційних реакцій учнів 8 класу Комунального закладу «Полтавська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №25 Полтавської міської ради Полтавської області».

Для дослідження особливостей емоційної сфери підлітків пропонували методики: опитувальник особистісної та ситуативної тривожності Ч. Спілберга; методика діагностики емоційності (В.М. Русалов) та методика «Оцінка емоційного стану» (за К. Маркерта).

Результати рівня тривожності учнів схематично можна зобразити так (див. рис.1).

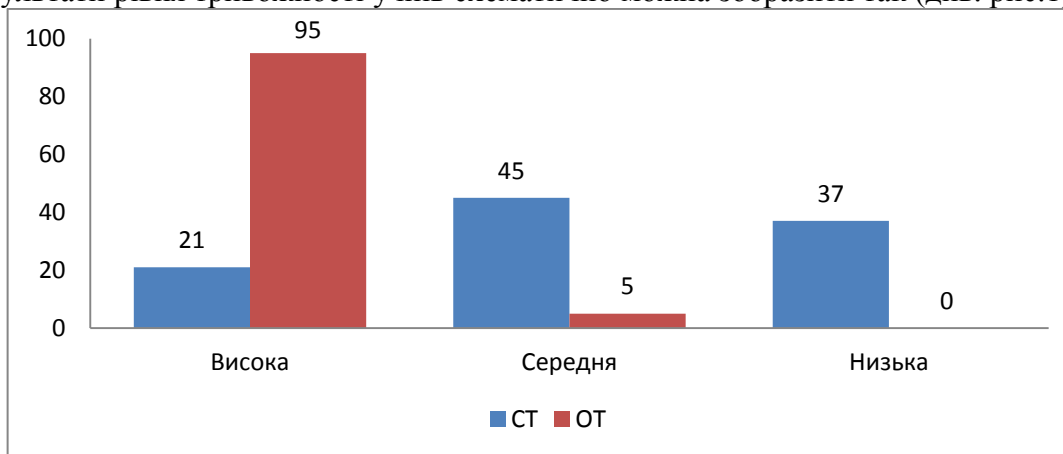

Рис. 1. Порівняння особистісної і ситуативної тривожності

Виявлено, що більшість учнів мають середній та низький рівень ситуативної тривожності, а саме 42% та 37%. Це свідчить про те, що у підлітків не простежується напруга, занепокоєння, нервозність, що може погано позначитися на результатах навчальної діяльності. Але у школярів домінує високий рівень особистісної тривожності 95%, це говорить про те, що майже всі учні схильні до тривожності, яка простежується як індивідуальна риса характеру особистості та проявляється в тенденції сприймати досить широкий спектр ситуацій як загрозливі, відповідати на кожен з них певною реакцією.

Висновки. Отже більшість учнів у школі почувають себе спокійно, а так як у класі рівень особистісної тривожності високий, то вони її опосередковують самооцінкою, внутрішніми та зовнішніми конфліктами, а також певним статусом серед ровесників. Тому, у більшості учнів у класі переважає особистісна тривожність над ситуативною.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Колесов Д.П. Современный подросток. Взросление и пол : учебное пособие / Д.П. Колесов. – М. : МПСИ Флинта, 2003. – 257 с
2. Крайг Г. Психология развития / Грэйс Крайг. – СПб. : Питер, 2000. – 992 с. – (Серия «Мастера психологии»).

УДК159.98:[364.632-053.2:316.362]

Олена Самусенко
(Умань)

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ДІТЯМ, ЯКІ ПЕРЕЖИВАЮТЬ НАСИЛЬСТВО В СІМ'Ї

На даному етапі розвитку нашого суспільства дуже часто ми говоримо про те, що діти потерпають від насильства в сім'ї. Діти, які страждають від сімейного насильства дуже часто виносять його за межі дому скоюючи жорстокі вчинки щодо своїх однолітків.

Ключові слова: насильство, жертва, агресор, психічне насильство, фізичне насильство.

At this stage of development of our society, very often we say that children suffer from domestic violence. Children who suffer from domestic violence very often take it outside the home by committing cruel acts against their peers.

Key words: violence, victim, aggressor, mental abuse, physical violence.

Ідеальна сім'я уявляється ледь не раєм, в якому можна сховатися від небезпек незнайомого с віту. Проте для багатьох сімей реальністю є постійні випадки насильства, а рідний дім стає більш небезпечним, аніж вулиця [1, с. 109]. Як зауважує А. В. Мірошниченко, вірогідність отримати травму від близької людини іноді набагато вища, ніж від незнайомця. Адже дуже багато людей стикаються з тим, що удома, за закритими дверима, їх чекає приниження, ізоляція від друзів і родичів, реальні фізичні ушкодження або загроза їх отримання, сексуальне примушення. Все описане вище – це приклади домашнього насильства, яке включає також подружні фізичні та сексуальні образи, побиття, психологічний тиск, жорстоке ставлення до дітей [1, с. 109].

Сімейне насильство – це ситуації, що постійно повторюються, коли один із членів сім'ї контролює або намагається повністю підпорядкувати іншого, що веде до спричинення психологічного, соціального, економічного, сексуального або фізичного збитку одному або декільком членам сім'ї [1, с. 110].

О. Науменко звертає увагу на низку закономірностей, які описують проблему сімейного насильства, що зустрічається в соціальних групах різного рівня доходів, освіти, релігійних поглядів. Зокрема: присутність у стосунках одного виду насильства підвищує вірогідність прояву інших форм сімейного насильства; сімейне насильство в усіх його формах включає елементи контролю і придушення з боку того, хто його здійснює; сімейне насильство є дуже сильним психотравмуючим чинником і веде до значних змін поведінки і психічного стану потерпілих [3, с. 4].

Т. М. Журавльов, Т. С. Сафонова, Є. І. Цимбал виокремлюють також низку особливостей поведінки дорослих, які дозволяють запідозрити психічне насильство щодо дитини: небажання втішити дитину, яка цього потребує; образа, лайка, звинувачення або публічне приниження дитини; постійне надкритичне ставлення до неї; негативна характеристика дитини; ототожнення дитини з ненависним родичем; перекладання на неї відповідальності за свої невдачі; відкрите висловлення нелюбові та ненависті до дитини [1, с. 111].

Н. К. Асанова описує особливості поведінки дорослих, які дозволяють запідозрити фізичне насильство: нез'ясоване відстрочення звернення батьків дитини по допомогу до

лікувальної установи у зв'язку з пошкодженням; в історії, що повідомляється, є суперечності; отримані фізичні пошкодження не відповідають історії, розказаній дитиною або особою, котра доглядає за нею; має місце історія повторних підозрілих пошкоджень; дитина багато разів поміщалася до різних педіатричних установ для лікування пошкоджень; дитина звинувачує батьків або опікунів у спричиненні їй ушкодження; батьки демонструють нереалістичні чи передчасні надії щодо своєї дитини [1, с. 111].

Т. В. Гончарова також підкреслює, що ризик насильства щодо дитини зростає, якщо агресор (хтось із батьків) і жертва (дитина) мають певні фізичні, психологічні чи поведінкові особливості і здатні налагоджувати комунікацію з дитиною [2, с. 48].

Важливо зазначити, що не існує стандартного опису дитини – жертви жорстокого ставлення. Діти, котрі пережили його, демонструють широкий спектр проблем і варіантів розвитку. Такі автори, як С. Буров, Ю. Юнишко, Л. Смилова розглядають деякі психічні особливості дітей, які постраждали від насильства. Вони стверджують, що практично всі діти, котрі постраждали від жорстокого і зневажливого ставлення, пережили психічну травму, в результаті чого вони розвиваються з визначеними особистісними, емоційними і поведінковими особливостями, що негативно впливає на їхнє подальше життя [1, с.115].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Психосоціальна допомога в роботі з кризовою особистістю: навчальний посібник / наук. ред. та керівник проблем. групи. Л. М. Вольнова. – К., 2012. – 257с.
2. Гончарова Т. В. Насильство дітей у сім'ї: умови, причини і фактори виникнення / Т. В. Гончарова // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2010. – №4. – С. 47-53.
3. Науменко О. Про насильство в сім'ї / О. Науменко // Психологічна газета. – 2010. – №9. – С. 3-8.

ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ

УДК 620.92

Олександр Зіненко
(Маріуполь)

СОНЯЧНІ ЕЛЕКТРОСТАНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ НА ПРИКЛАДІ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті розглянуті перспективи використання сонячних електростанцій на території України та проаналізована економічна доцільність їх застосування на прикладі Донецької області.

Ключові слова: сонячні електростанції, альтернативні джерела енергії, сонячні батареї, теплова енергія, електрична енергія, сонячна активність, перетворення енергії, коефіцієнт корисної дії, економічна ефективність.

The article discusses the prospects of using solar power plants on the territory of Ukraine and analyzes the economic feasibility of their use on the example of the Donetsk region.

Keywords: sunny power-stations, alternative energy sources, sunny batteries, thermal energy, electric energy, sunny activity, transformation of energy, output-input ratio, economic efficiency.

Сонячне випромінювання це один з найдоступніших і поширених альтернативних джерел. Щодня на землю падає величезна кількість сонячного випромінювання більша частина якого не використовується. А сонячні колектори у складі сонячних електростанцій в свою чергу – найпростіший спосіб цю енергію перетворити в придатну для людських потреб.

З кожним роком все більше людей розглядають сонячну електростанцію в якості альтернативного джерела генерації електроенергії, гарячої води та опалення для дому.

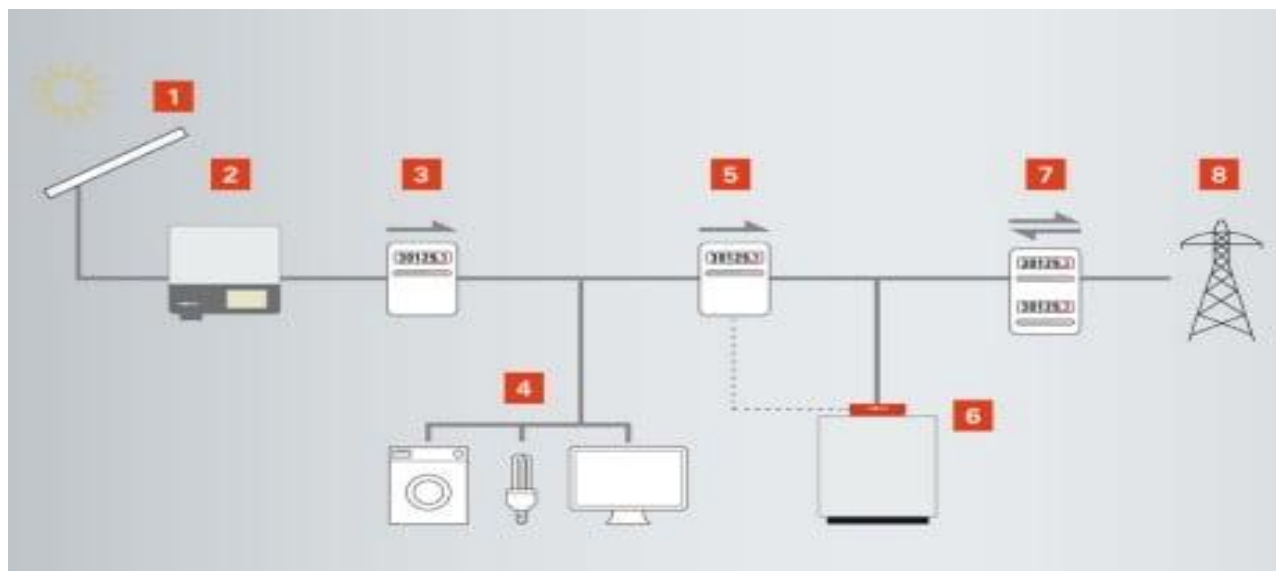

Рис. 1. Схема перетворення сонячної енергії у теплову та електричну

Принципова схема включає в себе:

1. Сонячна електростанція
2. Перетворювач (інвертор)
3. Лічильник одноконтурний
4. Електричні прилади
5. Лічильник одноконтурний
6. Генератор

7. Двоконтурний лічильник

8. Електрична мережа

Сонячна електростанція (№1) поглинає енергію, яка йде на інвертор (№2) де і перетворюється на електричну. Далі згенерована енергія проходячи через одноконтурний лічильник (№3) живить електричні пристрої (№4), а потім, зайвий надлишок тече через одноконтурний лічильник (№5) потрапляє до генератора (№6), а далі йде через двоконтурний лічильник (№7) у електричну мережу (№8).

Тобто, при використанні станції зайвий надлишок електричної енергії можна продавати державі за «зеленим» тарифом, який складає 786,02 коп/кВт•год. (на 1 квітня 2019 року) [1].

Рис. 2. Карта сонячної активності України

Ефективність сонячної електростанції залежить від регіону. Чим південніше регіон, тим активніше сонце і ефективніше ККД установки, а отже і більша кількість згенерованої енергії. Потужність сонячної електростанції залежить від матеріалів з яких будуть побудовані сонячні батареї, що входять у її склад [2].

На сьогоднішній час використовують три види матеріалів:

1) Фотоелементи 1-го покоління на основі кристалічного кремнію

Рис. 3. Кремнієві сонячні батареї

2) Фотоелементи 2-го покоління на основі тонких плівок напівпровідників

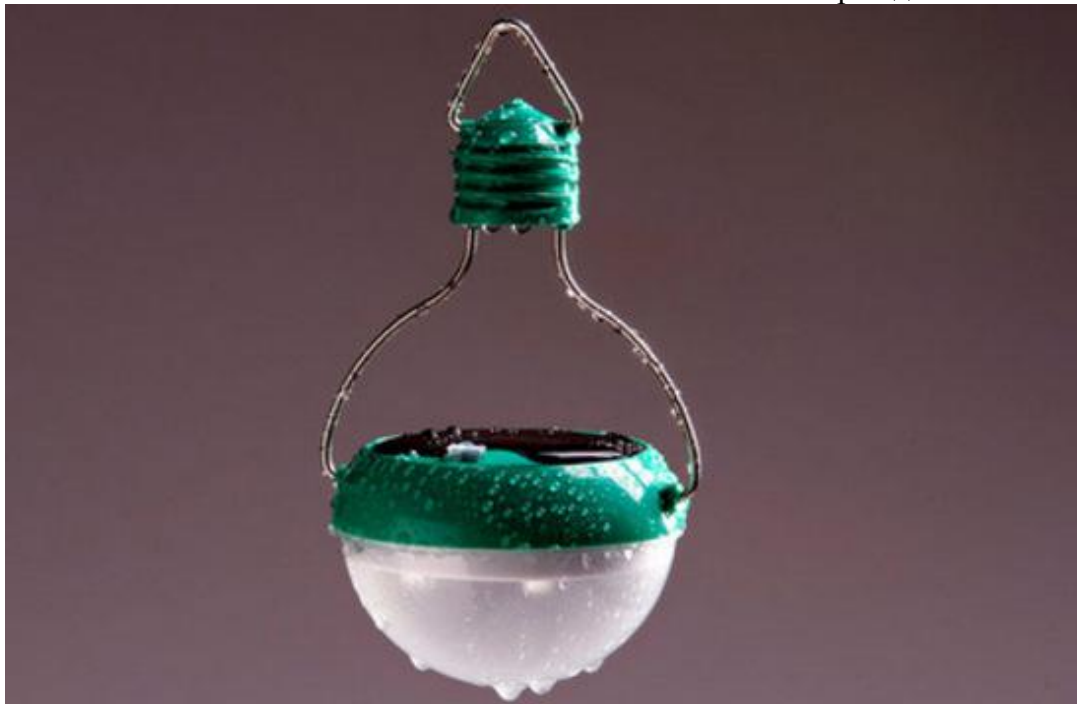

Рис. 4. Напівпровідникові сонячні батареї

3) Фотоелементи 3-го покоління на основі нанотехнологій

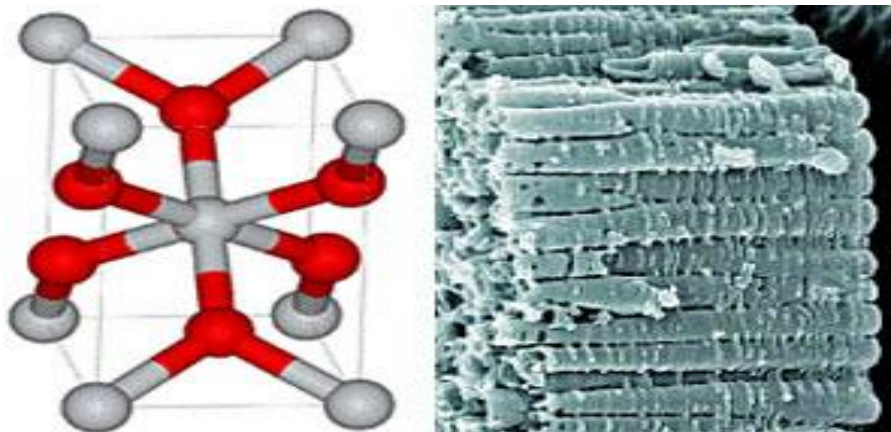

Рис. 5. Нанотехнологічні сонячні батареї

Найчастіше використовують кремнієві сонячні батареї у сонячних електростанціях. Це обумовлено їхньою «дешевизною» порівняно з напівпровідниковими і нанотехнологічними сонячними батареями. Хоча ККД батарей 1-го покоління не дуже великий (15-20%), але вони можуть бути встановлені у будь-якій місцевості та непримхливі у обслуговуванні [3].

На території України сонячні електростанції мають великий потенціал використання. В середньому на 1 м^2 землі за рік падає від 1000 до 1350кВт-год сонячної енергії. Це еквівалентно $120\text{-}140\text{ м}^3$ газу.

Зробимо простий розрахунок. Візьмемо звичайну сонячну електростанцію, робоча площа якого - $20,3\text{ м}^2$. За рік його вироблення теплової енергії в газовому еквіваленті складе $2760\text{-}3220\text{ м}^3$. При тарифі на газ $7,18$ грн / м^3 отримуємо: за рік одна така станція економить $18720\text{-}20100$ грн.

Не дуже багато, з огляду на початкову вартість електростанції, яка складає $110\text{-}130$ тис. грн. При таких цифрах її окупність буде не дуже великою. Ці цифри дуже усереднені і для кожного регіону потрібно робити свій розрахунок.

Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку

Для прикладу проведемо аналіз використання сонячної електростанції на кремнієвих сонячних батареях у Донецькій області.

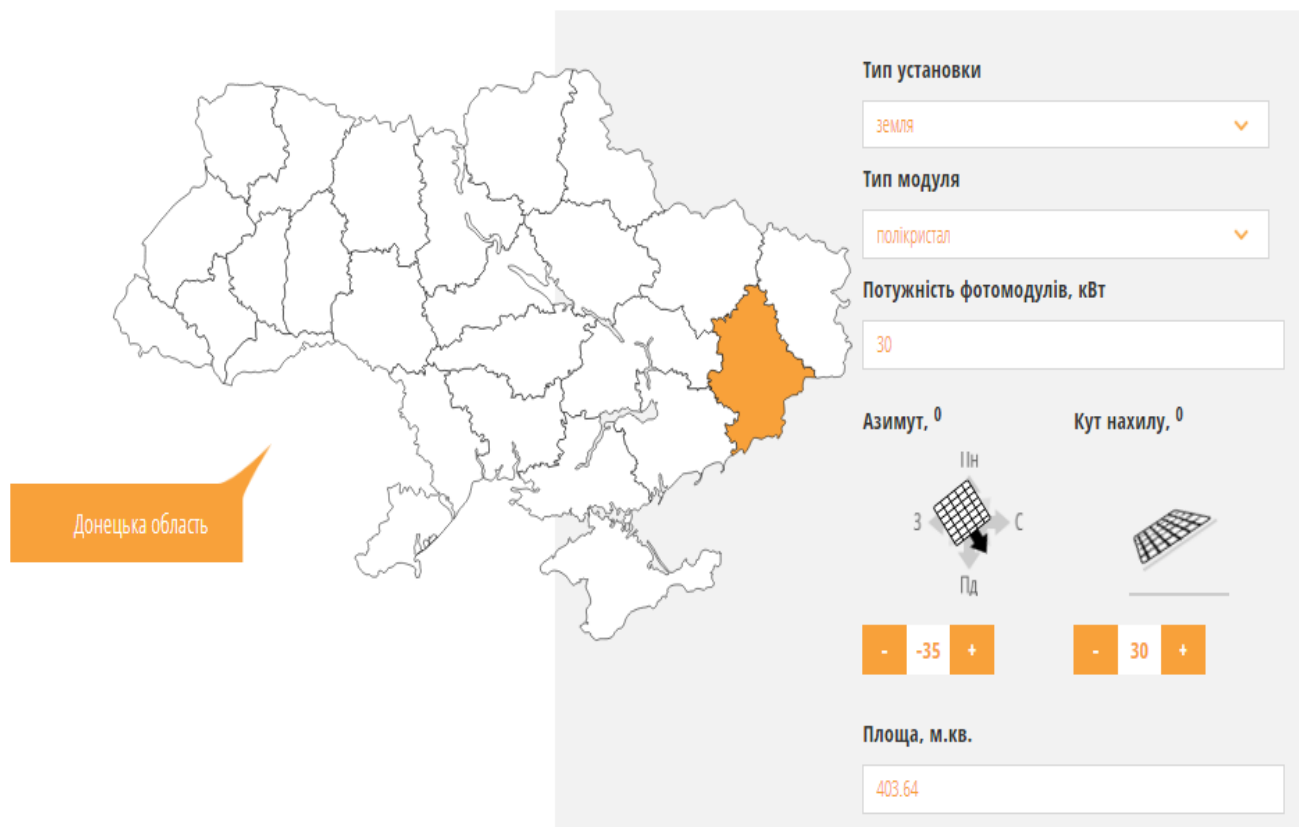
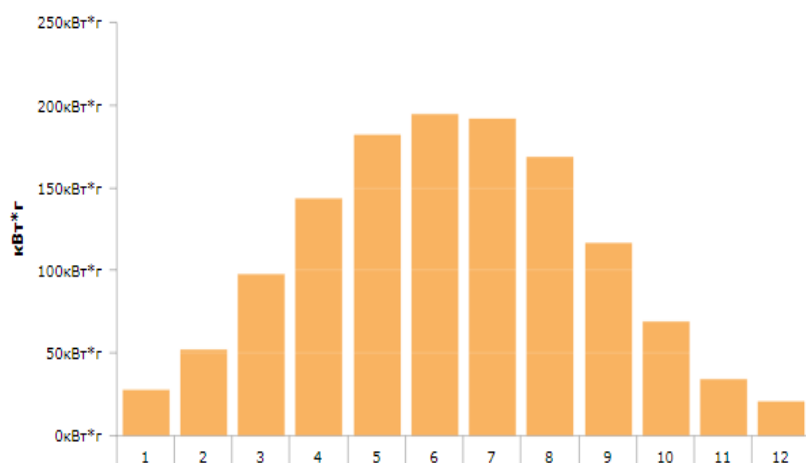

Рис. 6. Використання сонячної електростанції у Донецькій області

Виробка станції середньодобова генерація

Річне виробництво, кВт-год

38788.79

Рис. 7. Середньодобова генерація сонячної електростанції у Донецькій області

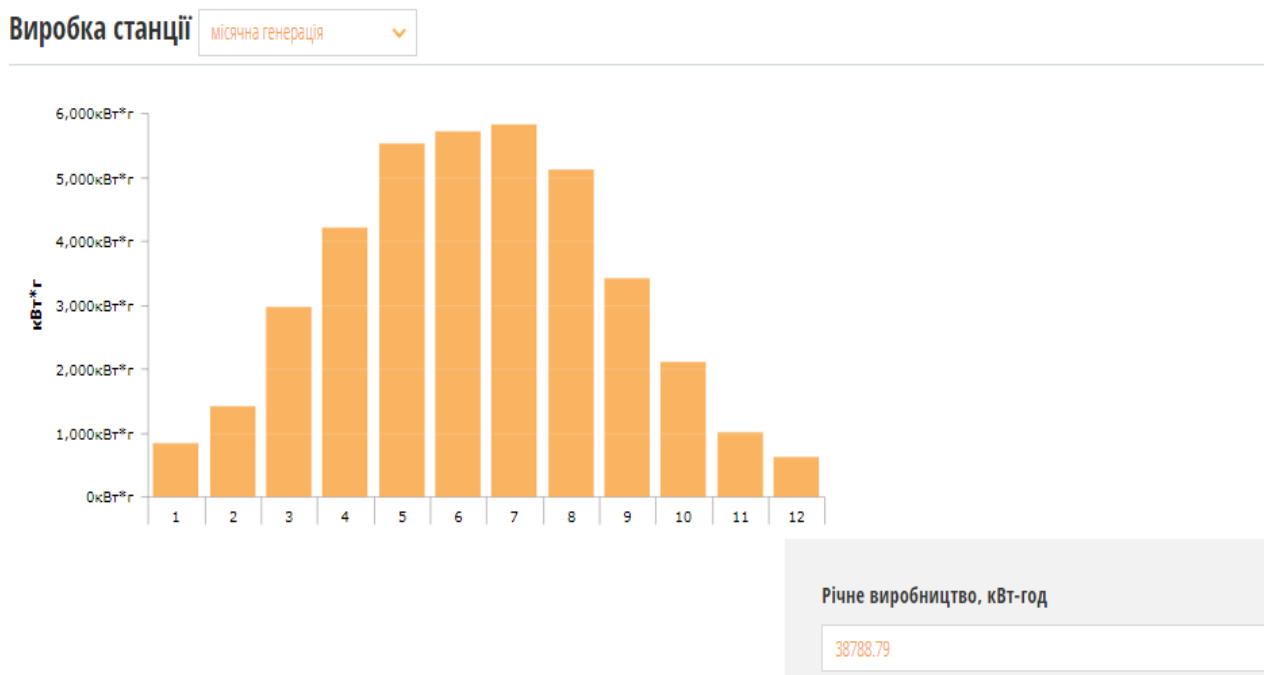

Рис. 8. Середньомісячна генерація сонячної електростанції у Донецькій області

Річне виробництво сонячної електростанції потужністю 30 кВт складає 38788,79 кВт-год. Якщо продавати цю енергію державі, тоді прибуток може скласти приблизно 300 тис. грн. за рік [4].

Проаналізувавши використання сонячної електростанції в Україні на прикладі *Донецької області можна зробити такі висновки:*

- 1) Сонячна електростанція – це перспективна альтернатива традиційним джерелам опалювання та електроенергії у перспективі невичерпності сонячного ресурсу;
- 2) Забруднення навколишнього середовища під час встановлення та експлуатації сонячної електростанції є мінімальним, а отже розміщення її може бути у будь-якому місці – навіть біля житлових будинків, підприємств та об’єктів інфраструктури;
- 3) Окупність становить 5-6 років, а після можливе отримання прибутку (приблизно 100-150 тис. грн на рік);
- 4) ККД сонячних батарей, що входять до складу сонячних електростанцій з кожним роком збільшується і є вірогідність того, що колись він буде складати приблизно 90%, отже зробити використання таких електростанцій не тільки альтернативою традиційним джерелам енергії, а навіть повністю замінити їх.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України від 01.04.2009 №1220-VI «Про внесення змін до Закону України "Про електроенергетику" щодо стимулювання використання альтернативних джерел енергії.
2. Чучуй В. П., Уминський С.М., Інютін С.В. Альтернативні джерела енергії / В. П. Чучуй. – Одеса: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів, 2015. – 494 с.
3. Титко Р., Калініченко В.М. Відновлювані Джерела Енергії (досвід Польщі для України): Навч. посібник. – Варшава: OWG, 2010. – 530 с.
4. Постанова НКРЕКП від 29.03.2019 № 444 «Про встановлення «зелених» тарифів на електричну енергію та надбавки до «зелених» тарифів за дотримання рівня використання обладнання українського виробництва для суб’єктів господарювання»

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ

УДК 796

Алла Буц
(Харків)

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ – ВАЖЛИВИЙ КАПІТАЛ ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТА

Дана стаття акцентує увагу на актуальному напрямку у сфері освітньої системи – фізичному вихованні і спорті. Наведені аргументи, які доводять та обґрунтовують необхідність розглядання фізичної виховання і спорту в якості однієї з ключових платформ у навчально-виховному процесі.

Ключові слова: *молоде покоління, культурна цінність, спорт, вища освіта, студент, обов'язкові заняття.*

This article focuses on the current trend in the field of education – physical education and sports. The arguments that prove and substantiate the need to physical education and sports as one of the key platforms in the educational process presented.

Key words: *younger generation, cultural value sports, higher education, student compulsory lessons.*

Фізична культура і спорт є важливими суб'єктами культури і повинні уявляти собою комплексність духовних та матеріальних цінностей суспільства для гармонійного розвитку особистості, підвищення загального рівня здоров'я країни.

Фізична культура і спорт є важливими інструментами у процесі удосконалення людини.

Фізичне виховання в закладах вищої освіти повинно стати важливою базовою складовою гуманітарної освіти, гармонійного розвитку особистості студента і спрямоване на забезпечення необхідного рівня життєво важливих рухових навичок і фізичних якостей, формування таких загальнолюдських цінностей, як здоров'я, фізичне і психічне благополуччя.

Не треба забувати, що система фізичного виховання населення України довгі роки уявляла собою єдність ідеологічних, теоретико-методичних, нормативних положень та вимог, організаційних основ і була ефективною. Практично здійснювалося безперервне фізичне виховання усього населення країни. У теперішній час такої глобальної діючої системи фізичного виховання немає. Особливої уваги потребує питання фізичної культури і спорту у вищій освіті на тлі пасивного образу життя і підвищення рівня захворюваності молоді.

Здоров'я, активний образ життя лежить в основі довголіття, якісного виконання соціальних задач, підвищення особистого статусу, народження здорового покоління.

Дисципліна «Фізичне виховання» у вищій неповинна бути на периферії науки, людських думок і освіти. Науковцями, виконавчою владою та керівними органами повинні розроблятися реальні важелі, які впливають на розвиток відношень між фізичною культурою і спортом та молодим поколінням. Потрібно сформувати правильну та ефективну настанову, яка спрямована на свідомість студентів.

Для досягнення мети, яка пов'язана зі здоров'ям нації, держава повинна розробляти та впроваджувати у життя закони, нормативи, які сприяють розвитку фізичної культури і спорту у всіх сферах освіти і виробництва на різних рівнях.

Фізична культура і спорт у системі вищої освіти покликана забезпечити міцну основу для досягнення продуктивних результатів у роботі, формування волі, навичок, знань, а також відмови від шкідливих звичок [3, с. 147].

Кожний студент повинний ототожнювати особисте здоров'я як особисту суспільну цінність, як капітал для творчої діяльності. Таким чином, на мою думку, політика держави

повинна рухатися від усвідомлення необхідності фізичної культури і спорту у системі вищої освіти до надання умов для повноцінної реалізації права на них . Досягти цього можливо за допомогою створення у студентів бажання і задоволеності від взаємодії з фізичною культурою і спортом та умов для якісного навчання руховим навичкам та їх адаптуванню до небезпечних умов зовнішнього середовища.

Розвиток фізичної культури і спорту серед студентів є одним з найбільш важливих факторів формування у молодого покоління настанов на здоровий образ життя. Тому необхідна розробка нових ефективних форм залучення молоді до занять різними видами спорту, удосконалення системи проведення спортивно-масових заходів, які не потребують великих фінансових вкладень [1, с. 28].

Окремі виші України скорочують у навчальних планах години на дисципліну «Фізичне виховання» або запропоновують його у вигляді факультативних занять на користь інших дисциплін. Подібне трактування нормативних актів держави деякими керівниками вишів помилкове, тому що немає більш важливішого ніж здоров'я студентської молоді. А найголовнішими завданнями фізичного виховання є зміцнення здоров'я студентів, забезпечення належного розвитку функціональних можливостей організму, фізичних якостей та рухових здібностей [2, с. 76]. Скорочення годин або організація фізичного виховання факультативно не забезпечує вирішення головних завдань фізичного виховання у процесі підготовки бакалаврів.

Сучасний рівень соціального і економічного розвитку потребує постійного підвищення фізичної підготовленості студентів. Формування здорових рис нації є першорядною задачею кожної держави. Для вирішення цієї задачі треба модернізувати систему фізичного виховання в закладах вищої освіти і дисципліна «Фізичне виховання» повинна бути запропонована студентам як обов'язкова за базовою традиційною моделлю шляхом її викладання з отриманням заліку і включення до розкладу занять.

Порушення естафети здоров'я поколінь ставить під загрозу подальший розвиток українського суспільства.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Долгова Н.О. Модернізація фізичного виховання та спорту в університетській освіті Польщі та України: Компаративний аналіз : монографія. Суми : СумДУ, 2017. 238 с.
2. Попрошаєв О.В., Зінченко С.Г., Каратаєв Д.О. Нормативно-правові аспекти організації навчальної дисципліни «Фізичне виховання» у вищих навчальних закладах України // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. 2010. № 8. С. 74 – 76.
3. Стасюк Р.М., Востоцкая І.Ф., Осипова І.І. Проблеми і шляхи підвищення ефективності фізичного виховання ВНЗ // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. 2009. № 3. С. 146 – 149.

КУЛЬТУРА ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМОК РОЗВИТКУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ УНІВЕРСИТЕТУ

Розглянуто поняття культури здоров'я та здорового способу життя, та впровадження цього матеріалу в практичні заняття з фізичного виховання студентів ХНУБА. Встановлено, що постійне використання терміну «культура здоров'я» на заняттях з фізичного виховання активізує досить вагоме ставлення до стану свого здоров'я, та сприймається студентами як інвестиції в самого себе, та бути джерелом додаткового доходу для його власника.

Ключові слова: культура, здоров'я, інвестиції, людський капітал, здоровий спосіб життя.

У найзагальнішому плані всі види вкладень у людину, які можуть бути оцінені в грошовій або іншій формі, які носять доцільний характер, тобто сприяють зростанню продуктивності праці і сприяють підвищенню доходів людини, – це інвестиції в культуру здоров'я.

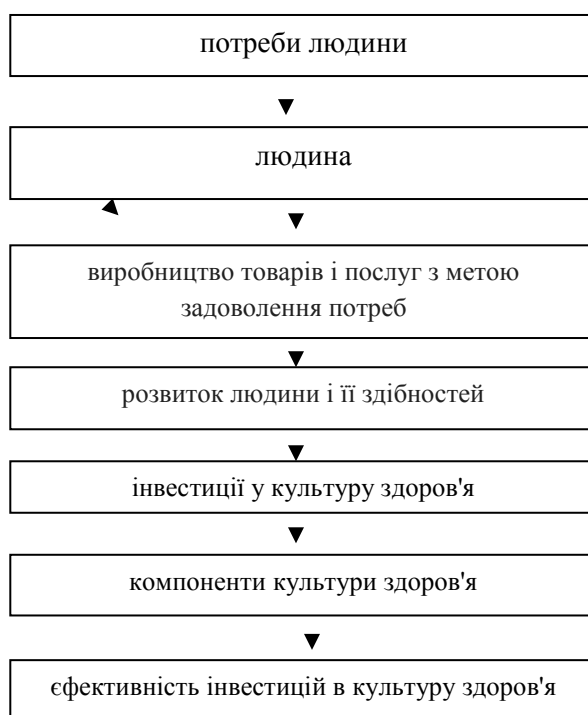

Рис. 1. Роль інвестицій в процесі відтворення культури здоров'я

Отже, можна дати наступне визначення інвестиціям в культуру здоров'я. Інвестиції в культуру здоров'я – це ресурси, формувальні і накопичуючі нові знання, інформацію і досвід в процесі підготовки і функціонування робочої сили, тобто здатності до праці. Іншими словами, інвестиції – це витрати виробництва людського капіталу, а сам людський капітал, в усіх його компонентах – це результат процесу його формування і накопичення.

Таким чином, витрати, пов'язані з веденням здорового способу життя, також необхідно відносити до інвестицій в людину. У інформаційному суспільстві, куди рухаються розвинені країни, і де визначальна роль належатиме сферам, в яких накопичуються завдяки розвитку науки, культури, утворення інформаційні багатства суспільства, що акумулюються потім у сфері технологій, наука перетворюється на своєрідний генератор культури здоров'я (рис. 2).

Ми вважаємо, людський капітал об'єктивно характеризується культурою здоров'я, рівнем знань, професійного досвіду, мотивів, навичок, здібностей. Економічно значимій інформації, накопичених за допомогою довічних інвестицій в людину, його здоров'я, інтелект, культуру, що дозволяють не лише економічно виживати окремим індивідам і суспільству в цілому. За допомогою задоволення поточних потреб, але і розвиватися до принесення граничного індивідуального соціально-економічного і громадського ефекту, що проявляється в економічному зростанні, соціальній стабільності.

Результати досліджень свідчать про те, що здоров'я людини лише на 8-10% залежить від медицини, на 20% – від екологічних умов, на 20% визначається генетичними чинниками і на 50% залежить від способу життя самої людини. Рациональний добовий режим, застосування різних методів якнайшвидшого відновлення і стимуляції працездатності, гігієна раціонального харчування, позбавлення від шкідливих звичок і зайвої ваги, формування красивої фігури, профілактика і ліквідація стресів, застосування різних комплексів фізичних вправ, гартування, масаж. Капітал здоров'я, є інвестиції в людини, здійснені з метою формування, підтримки і вдосконалення його здоров'я і працездатності. Це сукупність економічних стосунків, що виникають з приводу формування і вдосконалення фізичних здібностей людини.

Капітал здоров'я є основою для формування людського капіталу взагалі. Так само як і будь-який інший вид людського капіталу, він має здатність накопичуватися, самовдосконалюватися і бути джерелом додаткового доходу для його власника.

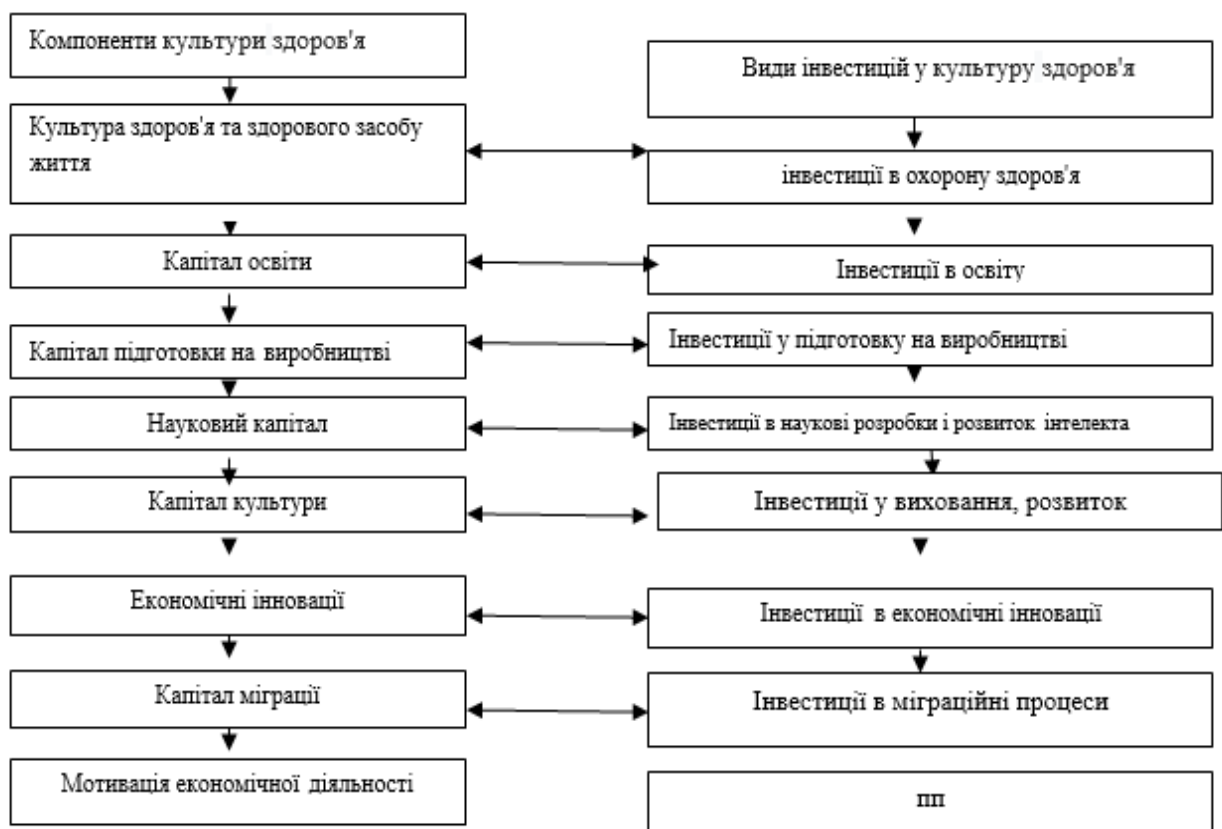

Рис. 2. Класифікація інвестицій у взаємозв'язку з компонентами культури здоров'я

Культура здоров'я є основою для формування людського капіталу взагалі. Так само як і будь-який інший вид людського капіталу, він має здатність накопичуватися, самовозрастати і бути джерелом додаткового доходу для його власника.

Аналізуючи усі перелічені вище аспекти, метою зайняття фізичним вихованням являється підвищення культури здоров'я студентів. Для вирішення цих завдань пропонуються заходи інноваційного характеру.

Інноваційні заходи, метою яких є підвищення культури здоров'я у студентів ХНУБА : спортивні свята з різноманітною програмою і використання презентаційних номерів з нестандартних видів спорту. Для пропаганди здорового способу життя і збереження здоров'я професорсько-викладацького складу ВНЗ доцільно проводити "Спартакіаду здоров'я" для педагогів і співробітників усіх факультетів і кафедр університету. Спортивні свята військово-прикладного характеру з метою виховання патріотизму, виховувати потребу й уміння самостійно займатися фізичними вправами у студентів університету, застосовувати інформаційні технології на практичних заняттях з фізичного виховання (лекції-презентації, перегляд відеоінформації і так далі), удосконалення практичних занять з фізичного виховання з використанням нетрадиційних видів фізичної культури (пілатес, калланетика, кроссфит і так далі).

Враховуючи все вище викладене, можна зробити наступний висновок, що культура здоров'я є важливим показником, по якому можна судити про добробут нації, ефективність її економіки і досягненнях в галузі науки та техніки.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Беккер Г.С. Людська поведінка: економічний підхід: обрані праці по економічній теорії. – М.: ГУ-ВШЭ, 2003.
2. Лаптев А.П. Здоров'я – фундамент ділових успіхів // Управління персоналом. – 1997. – № 10.; Дятлів С.А. Теорія людського капіталу : навчальний посібник. – СПб.: вид-во СПбУЕФ, 1996.
3. Соболева И. Парадокси виміру людського капіталу // Питання економіки. – 2009. – №9.
4. Цапенко І.В. Проблема ефективного відтворення людського капіталу і інвестиційні підходи до неї // Інновації. – 2010. – № 4.

УДК 376.01

*Олександр Прокопенко
(Ладизжин)*

ОСНОВИ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СТУДЕНТА – ЗАПОРУКА МАЙБУТНЬОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті висвітлюється проблеми в підлітковому віці щодо здорового способу життя. На основі спостереження та аналізу у студентському середовищі Ладизжинського коледжу Вінницького НАУ.

Ключові слова: здоров'я, підлітки, шкідливі звички.

The article covers problems in adolescence regarding a healthy lifestyle. Based on observation and analysis in the student environment of Ladyzhyn College of Vinnytsia NAU.

Key words: health, teens, bad habits.

Актуальність проблеми. Одне з важливих завдань суспільства – виховати фізично, морально, соціально, духовно здорову людину. Адже стан здоров'я населення України свідчить про існування реальної загрози вимирання нації. Чи інше: «здоров'я – це ще не все, а все інше без нього – ніщо».

Сьогодні майже 90% дітей дошкільного віку, учнів і студентів мають відхилення у здоров'ї. Тільки за останні 5 років на 41% збільшилася кількість учнівської молоді, віднесеної за станом здоров'я до спеціальних медичних груп. На 60% зросла кількість неповнолітніх, які вживають наркотики, палять, п'ють.[1]

Аналіз досліджень. Стан здоров'я людини залежить на 20% від спадковості, на 10% від рівня розвитку медицини, на 20% від стану довкілля, на 50% від способу життя.

Спосіб життя – це сукупність стійких форм життєдіяльності людини, які визначають її життєвий шлях. Це – сукупність її звичок. Якщо, людина з дитинства, з молодих років постійно й наполегливо дбає про своє здоров'я, вона в основу своєї життєдіяльності закладає такі стійкі корисні звички, навички, поведінку, спосіб мислення, сприйняття оточуючих і себе, які й визначають основний її напрямок – шлях здоров'я. Вона обирає здоровий спосіб життя.

Провівши опитування серед студентів Ладижинського коледжу Вінницького НАУ, ми узагальнили думки про найпоширеніші причини куріння. Студенти здебільшого відповідали так: куріння розслаблює; розважає, коли нудьга; рятує від зайвої ваги; об'єднує з друзями; подобається; сприяє неформальному спілкуванню. Серед опитаних були хлопці та дівчата. Не зважаючи на ціни та шкоду здоров'ю, куріння в нашій країні все ще залишається «модним» трендом. Для боротьби з такими явищами ми все більше студентів залучаємо до занять спортом. Тому у коледжі щороку на початку семестру відкривається спартакіада, яка діє продовж усього навчального року. Змагання між групами з різних видів спорту, особливо там, де залучені команди, дає можливість популяризувати спортивне життя. Окрім того, практично щомісяця студенти коледжу приймають участь у змаганнях як місцевого рівня так і на чемпіонатах України та Європи. Результативність досить висока. Серед студентів є чемпіони України та Європи. Своїм прикладом вони надихають інших до занять. Позитивні емоції під час змагань, командний дух та гордість за свою країну – ось що є дуже важливим для таких спортсменів.

Окремо потрібно відмітити, що велику увагу сьогодні приділяють інклюзивній освіті. І спортивне життя таких студентів дає можливість відчувати себе активним громадянином України. Ладижинський коледж ВНАУ і тут «не пасе задніх». Два студента є чемпіонами Європи, а випускник готується прийняти участь у параолімпійських іграх у 2020 році в Японії.

А висвітлення здобутків у інтернет-ресурсах та на сайті коледжу ще більше залучає студентів до занять спортом.

Висновки. Отже, алкоголь, нікотин та інші наркотичні речовини шкодять всьому організму людини. Вони несуть у собі суспільну і валеологічну небезпеку (деградація особистості, хронічні захворювання, смерть). Тому так важливо покласти край шкідливим звичкам. Краще вести здоровий спосіб життя і не вкорочувати собі віку.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Амосов Н.М. Алгоритм здоровья. Человек и общество. – М.: АСТ, Сталкер. – 2002.
2. Яковлева М. Підліток і алкоголь // Витоки. – 2005. – № 48. – С. 14.
3. Курило І. Проблема здоров'я нації в сучасній Україні. Журн. практичного лікаря. – 2002. – №5.

Назарій Сапуцький
(Львів)

РОЗВИТОК ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Фізичне виховання у вищому навчальному закладі є невід'ємною частиною формування загальної і професійної культури особистості сучасного фахівця, системи гуманістичного виховання студентів.

Ключові слова: фізичне виховання, спорт, здоров'я, гімнастика, молодь.

Physical education in higher education is an integral part of the formation of general and professional culture of the personality of the modern specialist, the system of humanistic education of students.

Key words: physical education, sports, health, gymnastics, youth.

Фізичне виховання – система соціально-педагогічних заходів, спрямованих на зміцнення здоров'я, загартування організму, гармонійний розвиток форм, функцій і фізичних можливостей людини, формування життєво важливих рухових навичок і вмінь.

У вищому навчальному закладі фізичне виховання виконує такі функції, як соціальну (досягнення необхідного рівня розвитку особистості, зміцнення її здоров'я, підготовка до професійної діяльності); інтегративно-організаційну (характеризує можливості об'єднання молоді в колективи, команди, клуби, організації для спільної фізкультурно-спортивної діяльності); проектно-творчу (визначає можливості фізкультурно-спортивної діяльності, в процесі якої створюються моделі професійно-особистісного розвитку людини, забезпечується розвиток індивідуальних здібностей); проектно-прогностичну (розширення ерудиції студентів у сфері фізичної культури); ціннісно-орієнтаційну (формування професійної та особистісної орієнтації); комунікативно-результативну (відображає культуру поведінки, спілкування, взаємодію учасників фізкультурно-спортивної діяльності); соціалізації (залучення індивіда до системи суспільних відносин).

Основною проблемою сучасної системи вищої освіти є пошук оптимальних шляхів у підвищенні рівня фізичної підготовленості, фізичної працездатності, протікання психічних процесів, мотиваційної готовності студентської молоді до подальшої професійної діяльності. Аналіз процесів фізичного становлення й розвитку особистості студентів спонукає до перегляду й перебудови організаційно-методичних основ і змісту фізичного виховання.

Особливої значущості розв'язання означених проблем набуває у специфічних умовах інтенсифікації навчального процесу ліцеїв та гімназій, що викликає перенапругу фізіологічних систем студентів, зняти яку у спромозі систематичні заняття фізичними вправами [2].

Проте заняття з фізичного виховання у вищій школі не зацікавлюють, а навпаки – подекуди викликають негативні емоції. Ситуація ускладнюється переходом на кредитно-модульну форму навчання, що припускає зменшення кількості годин, відведених на фізичне виховання, і переміщення їх у розряд самостійної роботи, що при несформованій мотивації до занять може проявитися в зниженні рухової активності студентів у цілому.

Існуюча система фізичного виховання не вирішує в повному обсязі проблему фізичного вдосконалення студентської молоді в умовах оновлення суспільства в Україні й потребує корекції, вважають провідні фахівці в галузі фізичного виховання та спорту, такі як Р. Раєвський, С. Канішевський, А. Домашенко, Ю. Канішевський, О. Іванов, Є. Іванов, Б. Лєко – один із співавторів авторської програми з фізичного виховання – вважає, що потрібно формувати в студентів валеологічне мислення, навички здорового способу життя; забезпечувати шляхом занять фізичними вправами рекреацію після власних важких розумових навантажень, що є необхідною ланкою загальної культури особистості;

формувати знання з теорії й методики фізичного виховання для можливості їх подальшого використання, розвивати мотивацію до занять фізкультурно-спортивною діяльністю [4, с. 199].

З погляду на збереження здоров'я, ефективність традиційних занять з фізичного виховання також низька. За численними науковими даними останнім часом в Україні спостерігається стійке погіршення стану здоров'я населення і, зокрема, студентської молоді. Встановлено, що у вищих закладах освіти кількість підготовчих та спеціальних медичних груп зростає від 5,36 % на першому курсі до 14,46 % на четвертому. Відповідно спостерігається зменшення кількості студентів основних груп: з 84,0 % до 70,2 %. Ситуація, що склалася обумовлена і тим, що сучасний рівень рухової активності більшості студентів України не відповідає фізіологічним нормам, що забезпечують належний рівень фізичного стану молоді.

Дослідження свідчать про те, що сучасна система фізичного виховання студентів неефективна, а саме: низький рівень знань студентів у галузі фізичної культури й оздоровчих технологій, наявність негативної мотивації до систематичних занять з фізичного виховання, відсутність піклування про свій спосіб життя, що є одним із потужних чинників низької фізичної підготовленості та порушення здоров'я людини. Це обумовлює низькі показники мотивації до систематичних занять фізичними вправами [3, с. 88].

Незважаючи на такий широкий спектр досліджень, науковці єдині в тому, що для поліпшення фізичного стану студентів необхідно підвищити їх рухову активність. Враховуючи реальні соціальні та економічні умови в Україні це можна зробити переважно лише за рахунок цікавих новітніх та самостійних занять фізичними вправами, завпровадити інноваційні (новітні) фізкультурно-оздоровчі технології у систему фізичного виховання студентів ВНЗ під впливом яких значно підвищуються показники усіх функціональних систем організму.

До ефективних форм організації навчального процесу з фізичного виховання відносять спортивну спрямованість занять, яке побудоване на принципах спортивного тренування, що сприяє формуванню фізичної культури студентської молоді, підвищення їхніх функціональних можливостей і гармонійного розвитку особистості.

Доведено, що систематичні заняття фізичними вправами підвищують нервово-психічну стійкість до емоційних стресів, підтримують розумову працездатність, сприяють підвищенню успішності студентів.

У результаті аналізу теорії та практики досліджуваної проблеми, слід зазначити, що вирішення проблеми впровадження фізичної культури як невід'ємної частини здорового способу життя в повсякденний побут молоді неможливе без розвитку їх позитивного ставлення до фізкультурно-оздоровчої діяльності. Позитивне ставлення до занять фізичною культурою може бути вироблене, по-перше, через формування звички та стійкого інтересу до систематичних занять фізичною культурою, по-друге, через пошук та визначення життєвих цінностей (здоров'я, фізична досконалість тощо).

Однією з педагогічних умов ефективної організації фізичного виховання студентів є систематичне використання у навчально-виховному процесі освітньовиховних можливостей міжпредметних зв'язків профільних дисциплін у ліцеях та поглиблених курсів навчання у гімназіях, коледжах. Теоретичний аналіз проблеми дослідження засвідчив, що основною відмінністю ліцеїв, гімназій та коледжів від загальноосвітніх навчальних закладів освіти є характер навчальної діяльності. Якщо навчання в загальноосвітніх закладах освіти акцентується на засвоєння учнями предметів тільки загальноосвітнього характеру, то навчання в гімназії чи коледжі має специфічний напрям на поглиблене навчання окремих дисциплін, у ліцеї – прикладний, орієнтований на певні профілі, що тісно пов'язані з відповідними вузами.

Теорія та практика фізичного виховання показує, що самоорганізація молоді у цій галузі сприяє повнішому розкриттю їх потенційних можливостей, забезпечує формування в них інтересу до занять фізичною культурою та спортом, активізує мислення, спонукає до більш

глибокого засвоєння програмного матеріалу з теоретичних основ фізичного виховання та формування вмінь активно набувати знання.

Наступною важливою умовою є впровадження ефективних форм позакласної роботи в цілісну систему фізичного виховання старшокласників ліцеїв, гімназій та коледжів. Як свідчить практика фізичного виховання, однією з дієвих форм позакласної роботи з фізичного виховання є заняття у фізкультурних гуртках, спортивних секціях з окремих видів спорту: баскетболу, волейболу, футболу, легкої атлетики тощо, групах здоров'я, групах загальної фізичної підготовки.

Залучення студентів до означених форм позакласної роботи сприяє підвищенню їх рухової активності; свідомому ставленню до фізичної культури, а в цілому і до стану свого здоров'я; вихованню потреби до занять фізичною культурою і спортом; удосконаленню рухових вмінь та навичок [1, с. 177].

Створення спеціальних інтернет-сторінок, які висвітлюють питання організації процесу фізичного виховання в університетах, підвищує якість процесу формування фізичної культури студентів. В системі виховання підростаючого покоління значне місце повинні займати нові підходи до створення більш досконалої системи фізичного виховання, головними завданнями якої є пошук адекватних і об'єктивних методичних прийомів, залучення сучасних методів удосконалення фізичної підготовки та зміцнення здоров'я школярів та молоді.

Проте, на шляху впровадження інноваційних технологій є й певні проблеми, так, як зазначає О.Я. Кібальник – практично відсутні науково-методичні розробки, які б дозволяли комплексно використовувати сучасні види рухової активності, наприклад заняття фітнесом, у процесі фізкультурно-оздоровчих занять з молоддю залежно від вікових особливостей, фізичної підготовленості, статевих відмінностей у формуванні мотиваційних пріоритетів, які сприяли б розвитку позитивної мотивації до занять фізичною культурою, формували основи самостійної оздоровчої діяльності та формували прагнення до здорового способу життя [6, с. 356].

Звідси, є актуальним впровадження до змісту програм з фізичної культури студентів таких видів рухової активності, що відповідають їхнім інтересам і можливостям, зокрема це можуть бути програми на основі східних єдиноборств: тай-бо, аеро-карате, ушу-аеробіка, кік-аеробіка; програми з обтяженнями; циклічні програми; програми ігрових напрямків; напрями аеробіки: степ-аеробіка, хай-імпект, супер-стронг, слайд-аеробіка, хіп-хоп, лоуімпект, тер-аеробіка, фітбол-аеробіка, модерн-данс, стрит-данс, кардіофанк, сіті-джем; аква-фітнес, шейпінг, фітнес-програми, стретчінг, сальса (латіна) тощо. [5, с. 191].

Високий ступінь оздоровчої ефективності аеробних та аеробно-силових тренувань, фітнесу, зацікавленість більшості студентів ними, свідчить про доцільність їх використання в ході організації фізкультурно-оздоровчих заходів зі студентами вищої школи.

Новітні технології в організації навчальної та виховної роботи можуть не тільки підвищити ефективність навчального процесу, але й посилити мотивацію до занять з фізичного виховання, бажання вести здоровий спосіб життя, фізично розвиватись та вдосконалюватись.

Перспективи подальших досліджень полягають у науковому обґрунтуванні і подальшому впровадженні інноваційних фізкультурно-оздоровчих технологій у навчально-виховний процес студентів ВНЗ.

Отже, інноваційні впровадження в навчальний процес у особистісно-орієнтованому навчанні з фізичного виховання мають свою технологію, що передбачає встановлення мотивів, а також усвідомлення цілей і завдань навчання; способів досягнення поставлених цілей студентами.

Організація процесу фізичного виховання у ВНЗ вимагає удосконалення, спрямованого на покращання здоров'я студентів, на формування у них інтересу і мотивації до занять фізичними вправами. Адже, сучасні умови навчання і життя (збільшення навчального навантаження, гіподинамія, стреси тощо) висувають підвищені вимоги до здоров'я студентів,

підтримання якого на високому рівні можливе лише за умов організації достатньої фізичної активності, зокрема, шляхом використання новітніх фізкультурно-оздоровчих технологій – різноманітних за спрямованістю та емоційним забарвленням.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Городинська І.В. Фізичне виховання старшокласників ліцеїв та гімназій у позакласній роботі / Монографія. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2006. – 176 с.
2. Данилюк Валерій Михайлович, Назарова Інна Ігорівна. Впровадження інноваційних фізкультурно-оздоровчих технологій у систему фізичного виховання вищих навчальних закладів Національний університет харчових технологій м. Київ. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/24991/1/Данилюк%20стаття%201.pdf>
3. Ігор Випасняк, Владислав Сарабай, Галина Шевчук, Андрій Шпільчак. Інноваційні підходи у фізичному вихованні студентської молоді // ОБРІІ. №2(35), 2012. – 88 с.
4. Леко Б. А. Теоретико-методологічні та психолого-валеологічні виміри процесу фізичного виховання у вищих навчальних закладах / Б. Леко // Молода спортивна наука України: зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту – Л.: [б. в.], 2004. – Т. 3. – С. 198–205.
5. Леоненко А.В., Красілов А.Д., Застосування інноваційних технологій у фізичному вихованні дітей та молоді // Леоненко А.В., Красілов А.Д. // Молодий вчений. – № 3.1 (43.1) березень, 2017 р.
6. Цись Н. О. Розвиток фізичних якостей студентів під час занять з фізичного виховання зі спортивною спрямованістю. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини. – Вип. 11. – С. 354-363.

УДК 796.412

*Володимир Сірик, Оксана Мащенко
(Харків)*

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ СТУДЕНТІВ З РІЗНИМИ РЕЖИМАМИ ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ

З'ясовано залежність стану здоров'я студентів з руховою активністю. Визначені підходи до організації рухової активності студентів.

Ключові слова: *фізична активність, опорно-руховий апарат, фізичне виховання.*

The dependence of the health of students with physical activity is found out. Approaches to the organization of motor activity of students are defined.

Key words: *physical activity, musculoskeletal system, physical education.*

Різні форми фізичної активності стають все більш популярними у прихильників здорового способу життя. Особливо актуально забезпечення необхідного обсягу фізичної активності для студентів, опорно-руховий апарат, яких отримує значні статичні навантаження протягом навчального дня. Не секрет, що абсолютна більшість хронічних захворювань людини так чи інакше викликано збоями в функціонуванні хребетного стовпа і його структур.

За результатами узагальнення літературних джерел здебільшого студентів, які розпочинають організовані заняття з фізичного виховання, умовно можна поділити на три групи:

1. Студенти, які не займаються фізичним вихованням та спортом додатково окрім загальних занять;

2. Студенти, які додатково займаються іншими видами фізичного виховання та спортом, окрім загальних занять (оздоровчий фітнес);

3. Студенти, які займаються спортивним тренуванням самостійно або в секції [1].

В результаті теоретичного аналізу літературних джерел виявлено, що у студентів які не тренувалися раніше, вихідний рівень розвитку фізичних якостей, як правило, низький. Нерідко мають місце порушення постави, такі як викривлення хребта у фронтальній площині, сколіоз і гіперкіфоз (сутулість) внаслідок слабкості м'язового корсету, тривалого перебування в статичній позі при виконанні навчальних завдань та ін.

Мета фізичного виховання для студентів вишів – формування міцної основи фізичного здоров'я поряд зі зменшенням ризику виникнення різних захворювань.

Рівень розвитку фізичних (рухових) якостей людини – це оцінка «того, що тренуємо» – фізичного стану. Це дає об'єктивну інформацію для розробки адекватної тренувальної програми та моніторингу успіхів студентів, які тренуються в створенні у них оптимального рівня розвитку фізичних (рухових) якостей, а адаптаційні можливості – до здатності швидко підвищувати рівень розвитку фізичних здібностей у відповідь на тренування.

Виділяють п'ять фізичних здібностей: силу; швидкість; третя витривалість; гнучкість; координацію (спритність).

Кожна програма тренування повинна пристосовуватися для потреб людини: особливості її рухів, постави, а також його завдань. Це – правильні точки для «функціонального тренування» в нейтральній зоні, тобто положення в межах розмаху рухів хребетного сегмента, при якому навантаження на пасивні, кістково-зв'язкові структури мінімальна. Для хребта в цілому нейтральна зона в нормі відносно мала. У нейтральній зоні навантаження на між хребцеві диски, м'язи і зв'язковий апарат розподіляється рівномірно, що підвищує їх стійкість до механічних навантажень.

У практиці фізичного виховання використовується велика кількість загальнорозвиваючих вправ (ЗРВ).

Класифікувати фізичні вправи – значить логічно представляти їх як деяку впорядковану сукупність з розподілом на групи і підгрупи згідно з визначеними ознаками. В основу класифікації береться ознака, яка є загальною для будь-якої групи вправ. Розглянемо п'ять груп вправ, що застосовуються в оздоровчому силовому тренуванні.

Група 1. Незамінні вправи – як мінімум одна з прав обов'язково включається в тренувальну програму. Виконання незамінних вправ із середнім і високим навантаженням глобально впливає на організм (найбільше тренувальних дій) і відповідно, викликає найбільше відповідні адаптаційні зміни.

Група 2. Допоміжні вправи – «традиційні» вправи з обтяженням.

Вправи для нижніх кінцівок:

Групи 3. Спеціальні вправи – для «центру тіла»

Група 4. Вправи для розтягування і розслаблення м'язів.

Група 5. З чотирьох груп вправ при складанні програми тренувань формується п'ята група – **основні (або контрольні) вправи.**

Кількість вправ, які обирають в якості контрольних, обмежена. У п'яту групу можуть увійти не більше 1-2 вправ з 1-3 груп, обов'язково аналогічної переважної спрямованості і для різних частин тіла. Загальна кількість основних вправ, запозичених з першою трьома групами – 2-3. Одночасно в п'яту групу можуть включатися по одній вправі з кожної групи (крім групи 4) або дві вправи з однієї групи. Наприклад, в якості основних можуть бути обрані присідання, жим лежачи і стрибки в глибину або присідання і станова тяга, жим лежачи та підтягування тощо. Кількість основних вправ, запозичених з четвертої групи становить 2-3. Таким чином, п'яту групу одночасно складають 4-6 вправ, результати яких важливі на даному етапі тренування. Відповідно, формування п'ятої групи є основою для складання тренувальної програми [2].

Характеристики тренувального навантаження. Під тренувальним навантаженням розуміється величина всіх впливів на організм студентів, які тренуються а також ступінь

об'єктивних і суб'єктивних труднощів, які долаються при цьому. Загальне навантаження декількох фізичних вправ (або заняття в цілому) визначається за інтегральними характеристиками його обсягу й інтенсивності в окремих вправах (або заняттях).

Тренувальне навантаження доцільно оцінювати диференційовано за обсягом і інтенсивністю. Обсяг навантаження характеризується тривалістю впливу фізичних вправ, сумарної кількості виконаної роботи. При постійному часі та загальній кількості елементів інтенсивність зростає зі збільшенням кількості роботи по з'єднаннях і комбінаціях.

Вправи для таких студентів бажано вибирати по-можливості базові, які передбачають рух декількох суглобів, комплексно впливають на організм та залучають до роботи якомога більше нервово-м'язових одиниць і, як наслідок, максимально сприяють розвитку силової витривалості, координації та підвищення функціональних можливостей серцево-судинної системи [3].

Нерідко зустрічається таке складне становище, як недостатній рівень фізичної та технічної підготовленості студентів, що перешкоджає правильному виконанню базових вправ, та може стати причиною травмування. В даному випадку необхідно застосовувати більше простих у виконанні вправ. У тренуванні представників даної групи обов'язки слід включати вправи, спрямовані на зміцнення м'язового корсету і формування навички правильної постави. Вибір конкретних завдань, а також співвідношення навантаження, здійснюється з урахуванням індивідуальних особливостей статури і рівня фізичної підготовленості.

Для тих, хто займався раніше іншими видами спорту або оздоровчим фітнесом, характерні досить високий рівень розвитку фізичних якостей, а також розвинена координація, що полегшує освоєння техніки більш складних вправ.

У студентів, які займаються самостійно або в секції в більшості випадків всі якості розвинені більш-менш на одному рівні. При цьому техніка виконання вправ може перебувати потребувати коригування. Більшість таких студентів при формуванні навичок правильної техніки і володінні необхідним обсягом теоретичної підготовки можуть незабаром переходити до самостійних тренувань і виконувати функції інструктора в роботі з початківцями.

Слід також врахувати, що до віку, в якому студент вступає на 1 курс вишу, практично завершується розвиток всіх систем його організму. Зростає сила, удосконалюється координація рухів. Проблеми в даному віковому періоді може представляти те, що до старшого шкільного віку у більшості підлітків, як правило, вже є порушення постави та інші захворювання. Тому для початківців обов'язковим є виконання завдань, спрямованих на зміцнення м'язів спини і черевного пресу. Також внаслідок вимушеної гіпокінезії, викликаній тривалим перебуванням за письмовим столом і комп'ютером, серцево-судинна система потребує поступової адаптації до навантаження. З фізичних якостей для студентів пріоритетне значення має розвиток гнучкості, загальної і силової витривалості.

В процесі тренування студентів з різними руховими режимами можна застосовувати еластичні стрічки, скакалку, обід, гімнастичні кільця, гімнастичні палиці, м'ячі-футболи, м'ячі-медболи, вільні обтяження (гантелі), гирю пластикову наступну для фітнесу з двома ручками при індивідуальному підході до кожного студента [4].

Таким чином, можна зробити висновок, що при організації занять з фізичного виховання вибір методів і засобів повинен ґрунтуватися на таких факторах, як наявність досвіду фізкультурно-спортивної діяльності, стан здоров'я, рівень фізичного розвитку, індивідуальні особливості організму, а також поставлені цілі.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Андрощук Н. Основи здоров'я і фізична культура (теоретичні відомості) / Н. Андрощук, М. Андрощук. – Т. : Підруч. і посіб., 2006. – 160 с.
2. Балбенко С. Основи здоров'я та фізичної культури : метод. посіб. для вчителів / С. Балбенко. – Х. : Скорпіон, 2004. – 96 с. – (Предметний тиждень).

3. Богданова Г. Підготовка вчителів до формування в учнів життєвих навичок / Г. Богданова // Здоров'я та фізич. культура. – 2007. – № 9. – С. 6-7.

4. Василенко Л. Проект паспорту кабінета «Основи здоров'я та безпеки»: зб. нормат. док. з питань формування основ здоров'я та безпеки: метод. посіб. для вчителів / Л. Василенко. – Х. : Скорпіон, 2006. – 204 с. – (Кабінет здоров'я в школі).

УДК 796.6

*Володимир Тимчук
(Заліщики)*

КАТСУ – ТЕХНІКА ПОЖВАВЛЕННЯ ЛЮДИНИ ПІСЛЯ ОТРИМАННЯ СЕРЙОЗНИХ ТРАВМ ЧИ ШОКОВОГО СТАНУ

На жаль, у нашому житті стаються непоодинокі нещасні випадки. Від виважених, кваліфікованих і оперативних дій тих, хто опинився поруч із людиною, з якою стався нещасний випадок, може залежати не тільки її здоров'я, а й життя. Адже для прибуття «швидкої допомоги» потрібен певний час. Що повинні знати викладачі, тренера, громадські інструктори з числа викладачів предметників і як правильно діяти при наданні першої допомоги при типових нещасних випадках?

Катсу – це специфічний японський метод повернення потерпілого у свідомість при непритомності. Він з великим успіхом застосовується під час тренувань та змагань з різних видів східних єдиноборств.

У багатьох країнах світу спортсмени, які займаються, східними єдиноборствами здаючи іспити на звання майстра, зобов'язані опанувати прийоми катсу і уміти надавати першу допомогу своїм товаришам при отриманні травм. Необхідно, проте, пам'ятати, що катсу не можна застосовувати, якщо причинами омороку є травма хребта, потужні удари в голову (стан нокауту, струс мозку після падінь) або ушкодження внутрішніх органів. У цих випадках необхідно викликати лікаря.

Прийоми катсу використовують для збудження нервових центрів, що координують роботу серця і системи дихання у разі рефлекторного гальмування центру серцевої діяльності і дихального центра при отриманні травм.

Найбільш поширений прийом катсу-цубо, обґрунтований дією на хребет між 6-м і 7-м грудними позвонками.

Щоб знайти точку цубо, потрібно помістити закінчення безіменного пальця на найвище виступаючий при нахилі голови вперед шийний хребець (це 7й шийний хребець) і потім випрямлену долоню покласти на хребет. Точка цубо знаходиться в основі долоні (мал. 1).

Із спортсменом, що знаходиться в стані втрати свідомості, необхідно поводитись обережно. Якщо спортсмен після удушення чи ударі без падіння, його необхідно підтримати і використати прийоми катсу в позиції стоячи. Якщо лежить, то катсу виконується в положенні лежачи або сидячи. Після того, як непритомний стан пройде, не дозволяйте спортсменові різко міняти положення - це може знову привести до втрати свідомості. Якщо стан залишається незадовільним, потрібно терміново викликати лікаря. Час повернення у свідомість не повинен, перевищувати п'яти хвилин. У цей відрізок часу людина, що надає допомогу, має бути максимально зібрана, бо хвилювання тільки ускладнить виконання катсу.

Непритомні стани можуть бути наслідком отриманих на тренуваннях і змаганнях ударів, особливо в шокогенній області, забиття після падінь або кидків у боротьбі (різкого проведення больових або задушливих прийомів). У кожному випадку застосовується певний прийом катсу.

1. Кин-катсу – катсу від удару в пах.

Удари в пах досить часто можуть викликати шокоподібну реакцію, а часом і шок від больової дії. У багатьох випадках біль можна зменшити, підскакуючи та приземляючись випрямленими ногами, на п'яти. При сильнішому ударі застосовуються два основні варіанти кін-катсу.

Перший варіант. Посадити потерпілого на підлогу (ноги мають бути випрявлені в колінах), стати у нього за спиною, підпираючи його позаду своїми колінами. Узяти потерпілого під плечеві суглоби і, рухаючись назад, підводити його на 15-20 см від підлоги і опускати назад на підлогу (мал. 2).

Другий варіант кин-катсу застосовується у разі, якщо перший спосіб не дав бажаного результату, тобто потерпілий, залишається блідим, горбиться від болю, опускається на підлогу.

В цьому випадку його потрібно покласти на підлогу, встати праворуч від нього, лівою рукою підняти його праву ногу і покласти її на своє ліве стегно. Стопа вашої лівої ноги має бути під правою сідницею потерпілого. Ребром правого кулака багаторазово і сильно ударяємо по середині зведення підошви

(мал.3).

Показником успішності ваших дій буде зменшення блідості потерпілого і зменшення у нього больових відчуттів.

Два цих способі майже завжди дають позитивний результат. Але якщо все ж цих прийомів виявилось недостатньо, необхідно виконати сасої-катсу. Проте пам'ятаєте, що при ударі в пах завжди потрібно розпочинати з перших двох способів і переходити до сасої-катсу тільки у тому випадку, коли застосування кін-катсу недало успіху.

2. Сасої-катсу.

Правою долонею виконуємо масажуючі рухи від нижнього краю грудини (донизу, внапрямку лівої частини живота). При кожному русі, "зісковзуючи" з нижнього краю грудини, ваша рука натискає на діафрагму. Ритм 18 рухів на хвилину. Повторення процедури в постійному ритмі збуджує дихальний центр. Зазвичай для приведення до свідомості достатньо виконати.

Застосування прийому сасої-катсу 8-10 разів. Якщо застосування цього прийому не дало потрібного ефекту, виконують, сеї-катсу, яке також може бути застосоване при усіх видах ударів

3. Сеї-катсу має декілька варіантів.

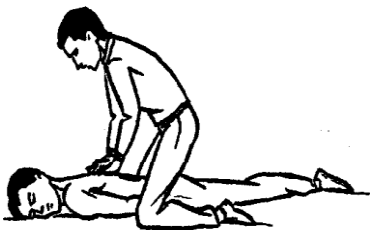
Перший варіант. Потрібно посадити потерпілого, приклавши до його хребта в області між 6-м і 7-м грудними хребцями своє праве коліно, і покласти долоні на його груди. Виконуємо натиск коліном вперед з одночасним натиском руками назад – назовні. Рухи виконуються ритмічно з частотою 18 рухів в хвилину до повного приведення потерпілого до свідомості.

Інший варіант цього прийому катсу передбачає розміщення рук не на грудях, а на плечах так, щоб пальці рук обхвачували ключиці потерпілого. Під час виконання руху коліно натискає на хребет вперед, а руками розводять плечі назад – в сторони.

У випадках важких удушень або при сильних ударах в область шлунку або нирок рекомендують застосовувати такий варіант сеї-катсу. Потерпілого кладуть так, щоб його спина спиралася на ліве коліно і стегно людини, яка виконує прийом. Своєю лівою рукою він підтримує потерпілого під лівий плечовий суглоб, праву ногу ставить на коліно для стійкості, а пальці правої руки розташовує на рівні 5-го грудного хребця потерпілого і швидкими ритмічними рухами робить удари в області 5-го грудного хребця.

Якщо спортсмен лежить на грудях, то необхідно покласти руки одна на другу і, розмістивши їх на точці цубо виконувати ритмічні натискаючі рухи, допомагаючи собі вагою власного тіла. При кожному русі ніби вдавлюємо долоні і повертаючи трохи їх убік від себе. Зазвичай чотирьом-шести таких рухів достатньо для приведення людини в свідомість (мал. 5).

Застосування прийому каппо при ударах у ділянку серця, сонної артерії; при шоку; порушенні діяльності серцево-судинної системи

4. Со-катсу – загальне оживлення.

Якщо спортсмен знаходиться в глибокому нокауті або в непритомності після достатньо тривалого удушення, його необхідно обережно покласти на спину, випрямивши руки уздовж тіла і розігнувши ноги в колінах. Потім потрібно опуститися на коліна, покласти обидві долоні (пальці випрямлені) на його живіт так, щоб обидва великі пальці були розташовані в межах пупка і виконати сильні натиски на живіт потерпілого вгору до діафрагми в ритмі дихання з частотою 18 раз на хвилину до приведення потерпілого до свідомості (мал. 6).

Застосування прийому каппо при втраті свідомості в результаті дії на енергетичний центр Будь-який тренер досвідчений спортсмен повинен уміти виконувати катсу на достатньо високому рівні, щоб у разі критичної ситуації мати можливість до приходу лікаря зробити першу невідкладну допомогу.

Приведені вище вправи відносяться до японської традиційної системи приведення до свідомості.

Висновки. Знання спеціальних прийомів приведення до свідомості допоможе вам не лише у разі виникнення непередбаченої ситуації при зайнятті будь-яким видом східних єдиноборств, але і при виникненні подібних травм під час зайняття будь-яким видом спорту або при нещасному випадку.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Карпман В.Л. Спортивная медицина. – М: Физкультура и спорт, 1987. С. 279-281.
2. Линдер И.Л. Катсу Восточные единоборства // Физкультура и спорт 1990 №5. – С. 32-35.
3. Отрощенко П.Г., Мовчанюк В.О., Никберг И.И. Хочу быть здоровым. – К.: Лыбидь, 1991. – С. 297-29.
4. Стасюк О. М. Основи нетрадиційних методів оздоровлення : Навч. посіб. / О. М. Стасюк, Б. М. Кіндзер. – Л. : ЛДУФК, Розділ 5.4.

МЕТОДИКА РОЗВИТКУ ГНУЧКОСТІ В РІЗНІ ВІКОВІ ПЕРІОДИ

Структура опорно-рухового апарату людини дозволяє їй виконувати рухові дії з великою амплітудою. Проте, часто через недостатню еластичність м'язів, зв'язок і сухожилів вона не може повністю реалізувати ці можливості. Водночас, якщо у людини належним чином не розвинена рухливість у суглобах, то вона не зможе оволодіти технікою багатьох рухових дій.

За допомогою раціонально організованих занять можна швидко домогтись результатів у розвитку гнучкості.

Виконання вправ на гнучкість сприяє зміцненню суглобів, підвищенню міцності та еластичності м'язів, зв'язок та сухожилів, удосконаленню координації, ефективному оволодінню технікою фізичних вправ, уникненню травм.

Недостатній розвиток гнучкості обмежує можливості вдосконалення інших фізичних якостей, призводить до зниження сили і швидкості, зростання втоми.

Між рівнем розвитку гнучкості у різних суглобах залежності не існує. Для життєдіяльності людини найнеобхідніша рухливість у суглобах хребта, плечових та кульшових суглобах.

Ключові слова: розвиток, гнучкість.

Розвивати гнучкість до граничних величин немає потреби, бо надмірна розтягнутість м'язів, зв'язок та сухожилів може призвести навіть до пошкоджень суглобів, тому гнучкість слід розвивати лише до такого рівня, який забезпечує виконання необхідних рухових дій без особливих на це зусиль. Для цього величина гнучкості повинна бути лише дещо більшою за ту максимальну амплітуду, з якою економно виконують рухову дію. За даними наукових досліджень за 3-4 місяці щоденних занять можна досягти 80-95 % рухливості у суглобах від їх анатомічного потенціалу.

Основним засобом удосконалення гнучкості є фізичні вправи, які вимагають більшої амплітуди рухів у суглобах, ніж у побуті, професійній та спортивній діяльності.

Грунтуючись на знаннях факторів, які зумовлюють гнучкість, представляємо класифікацію фізичних вправ на гнучкість

Силові вправи позитивно впливають на розвиток активної гнучкості. При цьому найефективнішими в цьому є вправи, що сприяють удосконаленню внутрішньом'язової та міжм'язової координації. Силові вправи доцільно поєднувати з виконанням вправ на розслаблення та розтягування цих же м'язів.

Вправи на розслаблення. Дослідження показали, що свідоме розслаблення м'язів на 12-15 % покращує рухливість у суглобах.

Фізичні вправи, що сприяють розвиткові здатності розслабляти м'язи, можна поділити на такі групи:

- швидка зміна напруження і розслаблення;
- погойдування та потрушування різними частинами тіла;
- хлистоподібні рухи руками за рахунок поворотів тулуба;
- розслабленні "падіння" частин тіла;
- комбінації перелічених груп вправ.

Вправи на розтягування поділяються на активні, пасивні та комбіновані.

Активні вправи можуть виконуватись повільно, пружно або махом, їх можна виконувати з обтяженнями та без обтяжень.

Повільні вправи виконуються плавно з намаганням досягти більшої амплітуди у кожному наступному підході.

Вони ефективні на початкових етапах занять, сприяють зміцненню суглобів та м'язів, зв'язок і сухожилів, що їх оточують.

Ефективність повільних вправ зростає при їх виконанні з обтяженнями, якщо воно не більше 50 % від максимальної сили м'язів, що розтягуються.

Засоби удосконалення гнучкості.

Пружні рухи не передбачають повернення ланок тіла у вихідне положення, а лише робиться незначний (від 3-5 до 20-25 см) зворотній рух, що дозволяє досягти більшої амплітуди. Так повторюють 3-6 разів і лише потім повертаються у вихідне положення.

Махові рухи розпочинаються за рахунок напруження м'язів та продовжуються за інерцією і можуть виконуватись маятнікоподібно або по типу колових рухів з поступово зростаючою амплітудою.

Найдоцільніше застосовувати махові вправи для збільшення амплітуди переміщень кінцівок саме у махових рухах (наприклад, стрибки у висоту). При цьому їх ефективність зростає при застосуванні додаткових обтяжень, які значно збільшують силу інерції руху кінцівок.

Пасивні вправи дають можливість значно швидше досягти більшої амплітуди в суглобах, ніж активні. Але після припинення їх виконання рухливість суглобів втрачається швидше, ніж та, що досягнута за допомогою активних вправ.

Комбіновані вправи застосовуються переважно на завершальному етапі розвитку гнучкості та на етапі її збереження і дозволяють розширити адаптаційні можливості організму, завдяки різноманітності тренувальних впливів та підвищенню емоційного тла занять.

На завершення слід зауважити, що найвищого ефекту в розвитку гнучкості можна досягнути при систематичному поєднанні вправ із різних груп.

У розвитку гнучкості розрізняють два етапи:

- етап збільшення амплітуди рухів до оптимальної величини;
- етап збереження рухливості у суглобах на досягнутому рівні.

Перед початком роботи з удосконалення гнучкості визначають рівень розвитку активної і пасивної рухомості в суглобах. Чим більша між ними різниця, тим більше активна гнучкість буде залежати від сили м'язів. І чим менша ця різниця, тим більше активна гнучкість буде залежати від розтягнутості м'язів, зв'язок, сухожиль та довільного розслаблення м'язів. Виходячи з цього, вчитель обирає засоби.

Зрозуміло, що в руховій діяльності людина проявляє переважно активну гнучкість, але функціональною передумовою її розвитку є пасивна гнучкість, тому вдосконалення гнучкості завжди починають з пасивної, яка розвивається у 1,5-2 рази швидше, ніж активна.

На початку кожного заняття з розвитку гнучкості треба добре розім'яти як організм загалом, так і м'язи, які будуть піддаватись розтягуванню, і вжити заходів, щоб протягом усього заняття підтримувати організм у розігрітому стані.

Вправи на розтягування виконують повторним або комбінованим методом.

Тривалість вправи може коливатись від 15-20 с до кількох хвилин. При цьому треба пам'ятати, що досягти максимальної (для конкретного стану учнів) амплітуди можна лише через 10-15 с після початку вправи. Протягом наступних 15-30 с вона зберігається, а потім, внаслідок втоми, зменшується.

Дослідження показали, що для розвитку гнучкості в різних суглобах треба затратити різну кількість повторень вправи в занятті.

Щоб уникнути монотонності та небажаної втоми для дітей і підлітків вправи дають серіями (3-5 серій) з 10-20 повторень у кожній

Для розвитку гнучкості дорослим людям треба давати у 1,5-2 рази більшу кількість повторень вправи. Жінкам можна давати на 10-15 % менше навантаження, ніж чоловікам, для досягнення того ж ефекту.

Індивідуальним критерієм достатності вправ на гнучкість є зменшення амплітуди рухів. Оптимальна тривалість статичних вправ — 6-12с.

Інтенсивність роботи визначається величиною амплітуди рухів, яка повинна поступово зростати при виконанні вправ у кожному наступному повторенні або принаймні зберігатись.

Добрий ефект при удосконаленні гнучкості дає сходинкоподібна інтенсивність, при якій після досягнення біляграничної амплітуди утримують це положення 5-10 с, а потім збільшують амплітуду на 8-12 % і знову 5-10 с утримують це положення.

Відпочинок між вправами та їх серіями може тривати від 10-20 с до кількох хвилин, і його тривалість можна визначити за суб'єктивним відчуттям готовності до наступної вправи.

Найбільшого тренувального ефекту можна досягти, якщо розвивати гнучкість щоденно або два рази на день. За такої умови за 3-4 місяці можна досягти 80-90 % анатомічної рухливості.

На етапі збереження рухливості в суглобах обсяг вправ можна зменшити на 50 %. їх достатньо виконувати 3-4 рази на тиждень у поєднанні з силовими і швидко-силовими вправами.

Вікова динаміка природного розвитку гнучкості та контроль за її розвитком. Гнучкість природно зростає до 14-15 років, але у різних суглобах вона має різну динаміку розвитку. При цьому у дрібних суглобах розвивається швидше, ніж у великих.

Амплітуда рухів у кульшових суглобах гетерохронно зростає до 13-ти років. Найвищий темп її приросту спостерігається з 7 до 8 та з 11 до 13 років

Надалі вона стабілізується, а у 16-17-річному віці починає прогресивно погіршуватись. Високі темпи її природного приросту у дівчат спостерігаються від 7 до 8, від 10 до 11 та з 12 до 14 років, а в хлопців від 7 до 11 та від 14 до 15 років. Якщо не застосовувати вправи з розвитку, то уже в юнацькому віці амплітуда рухів практично в усіх суглобах починає поступово зменшуватись.

Враховуючи сенситивні періоди розвитку рухових якостей, цілеспрямовано розвивати гнучкість доцільно від 7-8 до 14-15 років. Водночас застерігаємо, що форсований розвиток гнучкості без належного зміцнення м'язів, зв'язок і сухожиль може викликати розхлябаність у суглобах і, зрештою, порушення постави, яке зустрічається саме з цієї причини навіть у

художніх гімнастик. Звідси випливає необхідність оптимального поєднання розвитку гнучкості та сили.

Результати оцінювання. Для оцінки рівня розвитку гнучкості використовують контрольні вправи (тести), за допомогою яких опосередковано вимірюється гнучкість в лінійних одиницях. Загальний рівень гнучкості опорно-рухового апарату можна оцінити за результатами виконання трьох контрольних вправ, які вимагають рухливості у суглобах хребта, кульшових та плечових:

- нахил вперед із вихідного положення основна стійка "на підвищеній опорі". Підвищена опора (гімнастична лава або спеціальна табуретка) повинна бути обладнана вертикально закріпленою лінійкою, нульова відмітка якої має збігатись із поверхнею лави. Поділki на частині лінійки, що знаходиться вище цієї поверхні, умовно позначаються знаком "-", а нижче – знаком "+". Нахил вперед виконується плавно з намаганням якомога нижче опустити руки вздовж лінійки. Результат фіксується в сантиметрах по поділці, на рівні якої учень зумів зафіксувати це положення протягом двох секунд;

- "викрут" з гімнастичною палицею, не згинаючи рук. Рівень рухливості у плечових суглобах оцінюється за відстанню між великими пальцями рук. Чим менша відстань, тим вищий рівень гнучкості плечових суглобів;

- "міст". У будь-який спосіб прийняти положення "міст" і переступанням ніг досягти найменшої відстані між руками і ногами, якомога більше прогинаючись. Оцінюється рівень гнучкості хребта, кульшових та плечових суглобів за відстанню між п'ятами і руками та між найвищою точкою хребта і опорою. Чим менший перший показник і більший другий, тим краще розвинена гнучкість.

Висновки. Таким чином, гнучкість як рухова якість має велике значення в спорті. Особливо великого значення набуває гнучкість в тих видах спорту, в яких ефективність техніки змагальної вправи безпосередньо залежить від рівня розвитку. Але незважаючи на велике значення в спорті, вправи на розвиток гнучкості займає гідне місце в практиці лікувальної фізкультури та професійно-побутової сфери діяльності людини.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів : [підруч. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту] : у 2 ч. / Б. М. Шиян. – Т. : Навчальна книга – Богдан, 2004. – Ч. 1. – 272 с. ; Ч. 2. – 248 с.

2. Теорія і методика фізичного виховання : [підруч. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту] : у 2 т. / за ред. Т. Ю. Круцевич. – К. : Олімпійська література, 2008. – Т. 1. – 391 с. ; Т. 2. – 366 с.

3. Линець М. М. Основи методики розвитку рухових якостей : навч. посібник / М. М. Линець. – Л. : Штабар, 1997.

УДК 796

*Тетяна Шепеленко (Харків),
Наталія Лозенко (Київ)*

МУЗИКА ЯК ОДНА ЗІ СКЛАДОВИХ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАНЯТЬ ФІТНЕС-АЕРОБІКОЮ

У статті розглядається значення музики на заняттях фітнес-аеробікою. Грамотно підібраний музичний супровід дозволяє вирішити задачі фізичного виховання молоді.

Ключові слова: *фітнес-аеробіка, студент, музика, фізична культура, темп.*

The article discusses the importance of music in fitness aerobics. Justified as a well - chosen musical accompaniment allows you to solve problems of physical education of young people.

Key words: *fitness aerobics, student, music, physical education, tempo.*

У сучасному світі фізична культура розглядається як одна з головних складових загальної культури суспільства та сукупність досягнень у розробці і оптимальному використанні спеціальних засобів, методів та умов фізичного удосконалення людини.

Однією з головних задач фізичного виховання є впровадження нових форм і методів занять, які поєднували б у себе комплексне оздоровлення організму, психіки, емоційної сфери, сприяли духовному і фізичному розвитку особистості, формували позитивне відношення до здорового образу життя, мотивували до регулярних занять фізичними вправами і досягнення оптимального рівня здоров'я.

В останні роки в Україні з'явився широкий вибір напрямків фізичної культури, більшість з яких передбачає використання музичного супроводу. Це не тільки підвищує емоційність, але й може сприяти вирішенню оздоровчих задач, якщо грамотно використовувати засоби музики.

Ритмічна музика є важливим виховним засобом. Велику увагу музичної стимуляції фізичної та розумової працездатності людини приділяв ще Аристотель. Він відмічав, що музика вирішує у суспільстві визначені задачі: сприяє регуляції поведінки і свідомості, надає естетичну насолоду, зцілює від хвороб, формує смаки, інтереси, соціальні настанови, норми і ідеали.

Використання музики у будь-яких форматах занять фізичними вправами вирішує відразу декілька задач, а саме: сприяє всебічному гармонійному розвитку особистості; сприяє організації тих, хто займається; покращує емоційний фон занять, психофізичний стан.

Найбільшу популярність в останні роки набувають заняття фітнес-аеробікою. Використання музики у процесі занять фітнес-тренувань у значному ступеню сприяє популяризації даному виду системи фізичних вправ [4, с. 53].

Музика, яка використовується на заняттях є тією основою, від якості якої залежить ефективність і привабливість аеробіки для тих, хто займається. Під час проведення занять широко використовується сучасна музика, на яку накладаються відповідні за стилем рухи танцювального характеру. Вміння тренера-викладача проводити різні види вправ з музичним супроводом, збагачувати заняття естетичним змістом, привертати увагу тих, хто займається, до виразних, точних і красивих рухів є запорукою ефективності занять.

Вивчення мотиваційної сфери студентів, які займаються фітнес-аеробікою, показали, що музичний супровід є міцним стимулом, який спонукає до регулярних занять. Якщо грамотно підібрати музику, то вона дозволяє «запалити» студентів до виконання танцювальних рухів, комбінацій, перенастроїти їх з розумової на інший вид діяльності, зняти емоційне напруження.

Позитивний емоційний настрій під час занять пов'язаний зі впливом музики. У процесі занять музика сприяє можливості студентів емоційно переживати успіх чи поразку, стимулювати формування позитивного відношення до соціальних і професійних цінностей фізичної культури, до самого себе.

На деяких заняттях музика використовується як фон для зняття монотонності рухів, які багатократно повторюються, в інших – як «лідер» – надає ритм та характер і керує темпом рухів. Темп є важливим компонентом заняття. Як і у музиці, так й у заняттях фізичними вправами темп є важливим засобом виразності руху. Музичні темпи треба обирати у залежності від темпу роботи і ритмічного малюнку рухів. Здійснювати вибір музики треба у суворій відповідності зі змістом заняття, задачами, специфікою матеріалу, який вивчається, характером рухів [3, с. 78].

В основній частині заняття доцільно використовувати музичний супровід з чітким ритмічним рисунком, тому що сильні долі асоціюються з нарощуванням м'язового зусилля та видихом, а слабкі – з послабленням м'язового зусилля та вдихом. У заключній частині заняття слід використовувати музику, яка сприяє зняттю стомлення і відновленню сил – спокійна музика. Вона повинна сприяти зниженню навантаження, фізичної і психоемоційної напруженості [1, с. 94].

Музичний супровід обирається у залежності від змісту заняття з фітнес-аеробіки, але перевагу слід надавати музичним композиціям, які мають чіткий ритм та є популярними і улюбленими серед студентів, а саме хіти. Під час обрання пісенного матеріалу слід звернути увагу на текст і пам'ятати, що оздоровчі заняття повинні мати позитивне емоційне забарвлення, не рекомендується використовувати музичний супровід, де є агресія, журба та ін.

Для підвищення ефективності заняття з фітнес-аеробіки музичні фрагменти повинні бути побудовані у визначеній послідовності. Кожна частина повинна поєднуватися логічно між собою (темп, звучання) і мати закінчену думку.

Використання музики на заняттях фітнес-аеробікою вирішує декілька задач, а саме сприяє всебічному гармонійному розвитку особистості за допомогою мистецтва, організовує тих, хто займається, підвищує емоційний фон заняття, створює стилістичну основу для рухів, сприяє концентрації усвідомлення за рахунок спеціально підібраних засобів музичної виразності, відвертає від монотонної праці, знижує емоційне напруження, стимулює позитивні емоції, дозволяє краще запам'ятати вправи та оволодіти руховими навичками.

Також заняття фітнес-аеробікою під музичний супровід мають велике оздоровчо-гігієнічне значення. Музичний ритм організує рухи, покращує прагнення виконувати рухи енергійніше, що посилює їх вплив на організм і сприяє підвищенню працездатності, оздоровленню та активному відпочинку. Музика використовується як фактор навчання, так як рухи під музику краще запам'ятовуються.

Можливість сформулювати свої емоції у руху, уважно прослуховуючи музику, у більшому ступеню впливає на здібність контролювати свої рухи та робити їх більш гармонійними. Взаємозв'язок музики і рухів щільно об'єднує емоційно-духовний і фізичний стан. Музична діяльність притягає своїм емоційним забарвленням, можливістю виявити відношення до музики рухами. Завдяки цієї діяльності задовольняється потреба у рухах [2, с. 118].

На заняттях фітнес-аеробікою студенти надбають музично-ритмічні навички. Ритмічні рухи допомагають навчитися володіти та керувати своїм тілом: координувати рухи, навчають орієнтації у просторі; покращують основні види рухів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Матусевич А.М., Такар С.І., Лавренюк С.А., Кожушкіна А.М. особливості викладанн фітнес-аеробіки // Актуальні проблеми гуманітарних та природничих наук : матеріали наук.-практ. конф., м. Одеса, 3 – 4 квітня 2015 р. Одеса, 2015. С. 92 – 94.
2. Синиця С.В., Шестерова Л.Є. Оздоровча аеробіка. Спортивно-педагогічне вдосконалення : навч. посіб. Полтава : ПНПУ, 2010. 244 с.
3. Тулайдан В.Г., Шелехова Т.В. Оздоровчий фітнес : курс лекцій. Львів : «Фест-Прінт», 2016. 106 с.
4. Шишкіна О., Бейгул І Вплив занять фітнес-аеробікою на функціональні показники жінок // Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення. 2014. № 2 (26). С. 53 – 56.

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

УДК 811.112.2'42

Тетяна Калянух
(Володимир-Волинський)

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ НІМЕЦЬКОГО ФІТНЕС-ДИСКУРСУ

Статтю присвячено дослідженню німецького фітнес-дискурсу як різновиду спортивного дискурсу. Цей дискурс розгортається навколо концептів SPORT, GESUNDHEIT, SCHÖNHEIT.

Ключові слова: *інституційний дискурс, фітнес-дискурс, концепт.*

The article deals, first of all, with the modern German language fitness-discourse which is as a communicative event and must be seen as a frame for participation and interaction. This paper also examines the concepts of the German fitness-discourse.

Key words: *institutional discourse, fitness-discourse, concept.*

Сучасні мовознавці дедалі частіше зосереджують увагу на інституційних дискурсах (В. І. Карасік, І. М. Білоус). Зокрема виокремлено два типи дискурсу: персональний (особистіснозорієнтований), інституційний (статуснозорієнтований) дискурс. Мовець у першому випадку виступає як особистість зі своїм багатим внутрішнім світом, а в другому випадку – як презентант тієї чи іншої соціальної групи. Персональний дискурс поділяють на дві групи: побутове та буттєве спілкування. Специфіка побутового спілкування детально відображена у дослідженнях розмовної мови. Спілкування у буттєвому дискурсі переважно монологічне та представлене творами художньої літератури. Інституційний дискурс становить собою спілкування у відповідних рамках статусно-рольових відносин і виділяється на підставі двох ознак: цілей та учасників спілкування [4, с. 5–20].

Різноаспектний аналіз інституційних дискурсів та специфіка їх концептуальної організації належить до актуальних проблем сучасних лінгвістичних студій. Фітнес-дискурс є одним із видів інституційного дискурсу, під яким розуміємо цілеспрямовану мисленнєво-мовленнєву дію, що протікає у специфічному прагматичному і когнітивному контексті та реалізує фізіологічні й духовні потреби індивідів посередництвом їх статуснозорієнтованого та особистіснозорієнтованого спілкування у фітнес-установі [1, с. 14–18].

Сучасний німецькомовний фітнес-дискурс, як різновид спортивного, потребує детального вивчення. Він становить собою когнітивно-комунікативне утворення; діяльність людей у процесі занять фітнесом й спілкування на фітнес-тематику за межами фітнес-установи (пор. [2, с. 5]). Фітнес-дискурс постає своєрідним простором для реалізації концептів.

В. І. Карасік пропонує декілька теоретичних підходів до вивчення базових концептів дискурсу та встановлення їх типології: 1) вид концепту залежить від типу дискурсу, в якому він реалізується; 2) співвідношення концепту з тематикою дискурсу; 3) підхід, що базується на оцінній складовій концептів, які зумовлені певними цінностями культури [5, с. 24]. Концепти вербалізуються на різних мовних рівнях, однак, пріоритетним лишається лексичний рівень, оскільки в повній мірі дає змогу проаналізувати понятійну, ціннісну та образну складові досліджуваного концепту [3, с. 92].

Аналіз словникових дефініцій лексеми «Fitness» дозволив виокремити такі номінативні ознаки концепту FITNESS:

- стан/якість відповідності певним стандартам (Status/Qualität der Konformität);
- фізичний стан організму (stark und gesund);
- стан відмінної фізичної форми (gute körperliche Formen);

○ шляхи та засоби обслуговування спрямовані на поліпшення фізичного стану та здоров'я (Wege zur Verbesserung der Gesundheit).

Певними асоціативними зонами, які сформовані на семантичному рівні, що входять до простору досліджуваного концепту, є SPORT, GESUNDHEIT, SCHÖNHEIT. Також до додаткових ознак концепту FITNESS можемо віднести: повторюваність, динамічність та розважальність, відпрацювання фізичних навичок, які реалізуються через синонімічний ряд слів-репрезентантів, які вербалізують концепт FITNESstraining, studio, Bodybuilding, Figur, Instruktoren.

Отож ці думки тільки підтверджують, що базовими концептами німецького фітнес-дискурсу виступають концепти SPORT, GESUNDHEIT, SCHÖNHEIT.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Білоус І. М. Соціолінгвістичні характеристики дискурсу фітнес-класу / І. М. Білоус // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. – Серія : Філол. науки. – 2012. – № 24 (249). – С. 14–18.

2. Білоус І. М. Концептуальний простір англomовного фітнес-дискурсу // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – Серія : Актуальні проблеми когнітивної лінгвістики. – 2014. – №6(289). – С. 5–11.

3. Карасик В. И. Институциональные концепты / В. И. Карасик // Vita in lingua : сб. ст. – Краснодар : Атриум, 2007. – 256 с.

4. Карасик В. И. О типах дискурса / В. И. Карасик // Языковая личность: институциональный и персональный дискурс. Сб. науч. тр. / Под ред. В. И. Карасика, Г. Г. Слышкина. – Волгоград: Перемена, 2000. – С. 5–20.

5. Карасик В. И. Языковые ключи / В. И. Карасик. – М. : Гнозис, 2009. – 406 с.

УДК 811.111(038)

Оксана Кечеджі
(Маріуполь)

РОЛЬ ПОЗАМОВНИХ ЧИННИКІВ У ЗБАГАЧЕННІ СУЧАСНОГО АНГЛІЙСЬКОГО ВОКАБУЛЯРУ

Стаття присвячена розгляду шляхів збагачення вокабуляру сучасної англійської мови. Розглянуто певні галузі, що є джерелом лексичних інновацій. Особлива увага приділяється позамовним чинникам появи неологізмів.

Ключові слова: лексичні інновації, запозичення, сфери надходження, вплив, стимули розвитку мови.

The paper deals with the ways of enriching the vocabulary of Modern English. Certain areas were reviewed as the source of lexical innovations. Special attention was concentrated on the non-linguistic reasons for the appearance of neologisms.

Key words: lexical innovation, borrowings, spheres of income, influence, stimulus of language's development.

Сучасний стан англійської мови, як ніколи, характеризується бурхливими процесами надходження до його вокабуляру лексичних інновацій іншомовного походження. Цьому дуже сприяє низка мовних та позамовних чинників: численні світові події, економічні відношення між країнами, розвиток науки та технологій, культурні заходи тощо. Зазначені процеси знаходять своє відбиття у вигляді лексем англійської або будь-якої іншої мови. Це свідчить про відкритість мовної системи до будь-яких позамовних чинників. Починаючи з кінця минулого сторіччя англійська мова переживає цілий ряд змін на лексико-семантичному

рівні. Поряд зі словотвором й семантичною деривацією в збагаченні словникового складу мови значущу роль відіграють запозичення з інших мов, причому, як слушно зауважують науковці, саме запозичення формують внутрішні ресурси.

Перш за все, на світові події швидко реагують засоби масової інформації. Опрацьований нами матеріал свідчить, що саме ЗМІ, останні декілька декад, відбивають сучасний стан лексикону англійської мови та дериваційні процеси, які відбуваються у наш час. Бурхливі світові події та нестача часу є головною причиною появи інновацій в лексичному складі, які головним чином з'являються завдяки законам аналогії, економії мовних ресурсів.

Існують певні сфери життя, де спостерігається активне надходження лексичних одиниць країн Азії до англійського лексикону. Так, наприклад, лексичні одиниці в англійській мові з азіатських мов-донорів, насамперед, відносяться до таких сфер як кулінарія (їжа або напої): *guoqiao, jidou, Lijiang baba, mixian, sonchus, soy, xueguanchang, sonchus, song rong, wonton = dumpling* (кит.); *matsutakes, onigiri, sashimi, sushi, teppan, teriyaki* (япон.); *yoghurt* (турец.). Стосовно цієї сфери вважаємо доречним зауважити, що глосарій неологізмів зазначеної сфери зазвичай маркувався лексичними одиницями іншомовного походження, які відбивали реалії сфери кулінарії мов-донорів.

Останнім часом, у зв'язку із розвитком країн Азії, а саме їх культурних, економічних та політичних зв'язків, спостерігається надходження низки лексичних інновацій до вокабуляру англійської мови які відбивають різні ланки суспільного життя, а саме: *chengguan, feng shui, hua cong, hukou, kakuro, panda, siheyuan, triad, typhoon, wok, wanyuanhu* (кит.); *yakuza, kamikaze, kimono* (япон.); *Bollywood, bungalow, guru, Lashkar-e-Taiba, mantra* (індійс.).

Особлива увага спостерігається й до країн Близького Сходу. Це має обґрунтовані підстави: постійні військові дії в країнах Близького та Середнього Сходу, численні релігійні рухи, терористичні дії тощо. Наведені факти викликали і хвилю надходження до словникового складу сучасної англійської мови лексичних одиниць арабського походження. Оскільки арабські лексичні одиниці надійшли одразу до лексикону багатьох країн світу, науковцями вони визначаються як інтерлінгвальні.

Англомовні лексикографічні видання і раніше фіксували іншомовні одиниці східних країн, однак, головним чином вони виконували функцію екзотизмів, оскільки відбивали реалії країн Близького та Середнього Сходу: *Allahu akbar, ankh, bazaar, caliph, casbah, elixir, emir, fakir, fatwa, harem, hummus, kebab, meze, mogul, mufti, sultan, tarboosh, wadi* і т.д.

Численна кількість розвинутих країн займається проведенням, фінансуванням та підтримкою наукових досліджень. У зв'язку з появою інновацій наукової галузі, виникає потреба у найменуванні новітніх матеріалів, процесів тощо: *e-print, Earth twin, econophysics, eruptionist, ethnomathematics, pi-ku, Plutophiles*. Зважаючи на приклади, маємо зазначити, що наукова галузь характеризується багатоплановістю.

До науки належить певна кількість галузей: медицина, навколишнє середовище, психологія, біологія тощо. Враховуючи той факт, що розвиток медицини походить ще з давніх часів, не викликає ніякого здивування, що ця сфера є галуззю активного функціонування лексичних інновацій. Останнім часом спостерігається поява нових видів захворювань що, в свою чергу, потребує визначення їх симптомів, розробку ліків. Не останню чергу посідають й вже відомі види хвороб, які потребують вдосконалення їх лікування. Зазначені факти сприяли появі низки лексичних інновацій, які поповнили скарбницю англійського вокабуляра: *c-tuck, chemofog, diabulimia, eICU, iatroepidemics, prebiotic, prehypertensive, retrogenesis, scanxiety, verbicaine, xenozoonosis* тощо.

Бурхливий розвиток наук о житті за останні роки, сприяло численній кількості інновацій та відкриттів у сфері біології: відкриття та розшифрування генетичного коду, головних ланок синтезу білка, численних метаболічних процесів тощо (*adulticide, biometric, biomimetic, chronotype, hypercarnivorous, mycoremediated, neurotheology, schmeat, tomacco*,).

Одже, маємо наголосити, що сучасний період маркується певними сферами активного поповнення неологізмів: спільнота європейських країн (ЄС), медицина, навколишнє середовище, наукові відкриття, військові та терористичні події в світі, використання ресурсів

Інтернет (кіберпростір), кулінарія тощо. Всі зафіксовані сфери певним станом відбивають сучасні світові події та модні тенденції сьогодення. Саме тому, ці галузі характеризуються найбільш бурхливими процесами збагачення сучасного англійського вокабуляру.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Андрусак І. В. Людина й суспільство : фрагмент концептуального аналізу англійських неологізмів кінця ХХ століття / І. В. Андрусак // Проблеми романо-германської філології : зб. наук. праць. – Ужгород : „Мистецька лінія”, 2001. – С. 9–22.
2. Балюта Є.Г. Проблеми охорони довкілля й інноваційні процеси в словниковому складі англійської мови: монографія / Є.Г. Балюта. – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2010. – 200 с.
3. Вайнрайх У. Языковые контакты / У. Вайнрайх. – Киев : Изд. При Киевском государственном университете изд. Объединения «Вища школа», 1979. – 215 с.
4. Жлуктенко Ю.А. Английские неологизмы / Ю.А. Жлуктенко. – Киев: Наукова думка, 1983. – 172 с.
5. Зацний Ю.А. Сучасний англійськомовний світ і збагачення словникового складу / Ю.А. Зацний. – Львів : ПАІС, 2007 – 228 с.
6. Зацний Ю.А. Мова і суспільство: збагачення словникового складу сучасної англійської мови / Ю.А. Зацний, Т.О. Пахомова. – Запоріжжя : Запорізький державний університет, 2001. – 243 с.
7. Станчак І.Л. Неологізми-запозичення в англійській мові та їх класифікація / І.Л. Станчак // Актуальні проблеми філології та перекладознавства: Зб. наук. пр.-Хмельницький: ХНУ, 2006. – Вип. 2. – С. 136-138.
8. Ayto John. A Century of New Words / John Ayto. – New York, Oxford: Oxford University Press, 2007. – 250 p.
9. Maxwell Kerry. Brave New Words (A Language Lover's Guide to the 21st Century) / Kerry Maxwell. – Pan books, 2007. – 218 p.

УДК 811.11374

*Ірина Коляда
(Харків)*

ЕФЕКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Стаття присвячена аналізу різних методів навчання англійської мови як іноземної. До останнього часу іноземні мови були швидше хобі, ніж необхідністю. Знати іноземну мову – означало бути естетом, належати до певного кола. Останнім часом, коли ринок освітніх технологій рясніє пропозиціями з найрізноманітніших прийомів вивчення англійської мови, питання "За якою методикою ви викладаєте?" стає все більш актуальним, що свідчить про підвищення культури споживання інтелектуальної продукції.

Ключові слова: рідна мова, іноземна мова, сенс, нерозуміння, знання, правильність, метод.

The article is devoted to the analysis of different methods of teaching English as a foreign language. Until recently, foreign languages were a hobby rather than a necessity. To know a foreign language is to be an aesthetist or to belong to a certain circle. Nowadays, as the market for educational technology is replete with offers of a variety of techniques for learning English, the question "What methods do you use to teach a language?" is becoming more relevant, which indicates an increase in the culture of consumption of intellectual products.

Keywords: a foreign language, a native language, meaning, incomprehension, knowledge, correctness, approach.

Для того, щоб навчитися говорити англійською, необхідна певна методика навчання англійської мови, яка дозволила б максимально повно вирішити поставлені завдання. Протягом усієї історії викладання мов, багато різних підходів і методик викладання були випробувані, а деякі з них були більш популярними та ефективними, ніж інші. Якщо ви тільки починаєте свою кар'єру у викладанні англійської мови, було б корисним бути знайомими з деякими з них. Тому ми збираємося проаналізувати деякі суттєві методи викладання англійської мови. [1, с. 170].

На сьогодні англійська мова є найбільш широко вивчаємою іноземною мовою у світі. П'ятсот років тому латинська мова була найбільш домінуючою мовою, яку вивчали, оскільки це була мова бізнесу, комерції та освіти у західному світі. Однак у шістнадцятому столітті французька, італійська та англійська набувають значення внаслідок політичних змін у Європі, а латинська мова поступово витісняється як мова розмовного та писемного спілкування.

У XVIII столітті, коли сучасні мови почали входити в навчальні програми європейських країн, інші мови викладалися тими ж методами, що і латинська мова. Граматичні правила запам'ятовувались. Були зроблені письмові практики. Уривки перекладалися з другої мови на першу мову і навпаки.

До XIX століття цей метод вважався стандартним методом навчання мови. Підручники були розділені на глави. Кожна глава містила певне граматичне правило, і правило було практикою з великою кількістю письмових вправ. Ось чому можна сказати, що тридцять років тому класична методика базувалася на тренуванні. На уроках учні вивчали нову лексику, синтаксичні конструкції, обговорювали правила, а також читали та перекладали тексти, виконували письмові завдання та іноді слухали аудіозаписи. Лише 10% часу з уроку було витрачено на розвиток мовленнєвих навичок. В результаті людина розуміла тексти англійською мовою і знала граматичні правила, але не могла говорити. Саме тому було вирішено змінити підхід до навчання. Отже, замість фундаментальної "класики" прийшли такі методи. [2, с. 10].

Одним з найпопулярніших методів є комунікативний метод. Основним його принципом є використання лексичних одиниць та граматичних структур у мовленні, як усному, так і письмовому, що використовуються на уроках. Усі заняття, розроблені за принципами цього сучасного методу навчання англійської мови, по можливості проводяться іноземною мовою або з мінімальним включенням рідної мови. Більше того, вчитель лише скеровує учнів, задає їм питання і створює комунікативну ситуацію, тоді як вони говорять 70% часу для всього класу. Примітно, що саме ця методика є основою для вивчення іноземної мови. Тим не менш, деякі методи класичної школи все ще використовуються. Наприклад, викладачі все ще діляться зі своїми учнями знаннями з теорії англійської мови, просячи письмові вправи на практику граматики та словникового запасу. [3, с. 34].

«Прямий метод» (The direct method) був результатом реакції проти методу граматичного перекладу. Він ґрунтувався на припущенні, що учні іноземної та другої мови повинні безпосередньо думати англійською мовою. Цей метод проти перекладу письмового та усного тексту і фокусується на розповіді значень слів через дію, демонстрацію чи реальні предмети. Цей метод орієнтований на безпосередньо мислення, ведення дискусії та бесіди на другій мові.

«Прямий метод» – це спроба та зусилля, щоб сформувати зв'язок між думкою та вираженням, між досвідом та мовою. Прямий метод критикували через наступні причини:

- «Прямий метод» є успішним у приватних мовних школах, оскільки цей метод може застосовуватися лише в невеликих класах, де всі учні можуть отримати індивідуальну увагу.

- У «прямому методі» вчителі надзвичайно досконалі, тримаючи подалі від них рідну мову учнів.

- «Прямий метод» вимагає від учнів усного спілкування на другій мові, а також вимагає, щоб вимова та наголос були такими ж, як носії мови, тому існує потреба в тому, щоб мовна школа наймала носіїв мови, що насправді може бути дуже дорогим. [5, с. 32].

Успіх «прямого методу» залежить більше від навичок та особистості вчителя, ніж від методики.

Інтенсивний метод набув особливої популярності серед тих, хто прагне навчитися говорити англійською мовою в найкоротші терміни. Досягти цієї, здавалося б, нереалістичної мети дозволяє високий рівень візерункової мови - англійська мова складає 25%, складена з кліше. Завдяки вивченню великої кількості стійких виразів, їх запам'ятовуванню та опрацюванню людина може навчитися говорити іноземною мовою та розуміти співрозмовника за порівняно короткий час [5, с. 132].

Аудіолінгвальний метод також відомий як "Армійський метод", оскільки після початку Другої світової війни солдати вирішили володіти мовами своїх ворогів. Так було відкрито новий метод навчання іноземних мов, відомий як аудіомовний метод. Цей метод заснований на лінгвістичній теорії та психології поведінки. Аудіолінгвістичний метод широко застосовувався у 1950-х та 1960-х роках, і акцент робився не на розумінні слова, а на придбанні структур та зразків у загальних повсякденних діалогах [6, с. 170].

Основна мета аудіомовного методу є викладання усних навичок з точною вимовою, граматикую та вмінням швидко та точно реагувати. Навички читання та письма можуть навчатись, але вони залежать від усних навичок.

«Мовчазним методом» є метод викладання мови, який був запропонований Калемом Гаттенно. Цей метод заснований на думці, що вчителі повинні якомога більше мовчати на уроці, але вчитель повинен заохочувати учнів говорити та користуватися мовою. Найважливішим аспектом цього методу є його елементи, які використовуються для навчання мови, тобто кольорові діаграми та кольорові прутки. Цей метод фокусується на тому, щоб учні виявили самостійно, а не щось запам'ятовували. Учням полегшується навчання, надаючи їм певну проблему, для вирішення якої пов'язані матеріали, необхідні для засвоєння.

Метод Шехтера передбачає вільну мовну взаємодію вчителя з учнями з першого уроку. Студенти вибирають прізвище, знайоме мовцю, що вивчається, та відповідного архітектора "легенди" з Глазго, скрипаля з Палермо тощо. Суть методу полягає в тому, що фрази та конструкції запам'ятовуються природним шляхом. У його методі вони відмовились від установки творця методу, який стверджував, що студент повинен розуміти основні граматичні правила самостійно. Курси граматики служать мостами-зв'язками між етапами навчання (їх є 3). Передбачається, що після першого етапу студент не загубиться в країні мови, яка вивчається, після другої – він не загубиться в граматиці власного монологу, а після третього він зможе бути повноцінний учасник будь-якої дискусії.

Як ми бачимо, існує багато методів навчання мові. Успіх у вивченні мови залежить від якості обраного методу. Кожна методика має свої переваги та недоліки, оскільки вони впливають на різні розділи мови, що вивчається. Щоб зробити правильний вибір, потрібно визначити, який аспект мови є необхідним приділити особливу увагу. Згідно з аналізованою літературою, найпопулярнішим є комунікативний метод. Основна його ідея - навчити комунікативних навичок безпосередньо в самому процесі спілкування. Основна увага методу – його ефективність. Коли ми розуміємо, як носії англійської мови використовують мову, то нам стає очевидним, що наша основна мета – ефективне спілкування та передача наших ідей іноземною мовою.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Николаева С.Ю. Цілі навчання іноземних мов в аспекті компетентнісного підходу / С.Ю.Николаева // Іноземні мови. – 2010. – №2. – С.11-17.
2. Образцов П. И., Иванова О.Ю. Профессионально-ориентированное обучение иностранному языку на неязыковых факультетах вузов / П. И. Образцов. – Орел: ОГУ, 2005. – 114 с.
3. Eble, C. Slang and Sociability. London and Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1996. – 213 p.

4. Gottlieb H. Quality Revisited: The Rendering of English Idioms in Danish Subtitles vs. Printed Translations. – Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1990. – 247 p.
5. Hockett Ch. T. A. Course in modern Linguistics. – New York: Ann. Arbor: University Michigan Press, 2001. – 458 p.
6. Harris Roy. The Language machine. – London: Discworth, 1987. – 282 p.
7. Jamol Jalolov. Foreign Language Teaching Methodology. – Tashkent, 2002. – P. 161-162.

УДК 37.09:811.161.2

*Ірина Сагайдак
(Заліщики)*

ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті висвітлено питання формування медіаграмотності студентів на заняттях української мови. Визначено структуру і зміст медіаграмотності як результату компетентнісної медіаосвіти. Автор акцентує увагу на необхідності виокремлення у структурі медіаграмотності, крім когнітивного та діяльнісного, ще й емоційно-ціннісного компонента. Визначено умови, за яких на заняттях української мови буде можливе ефективне формування медіаграмотної мовної особистості. Особливу увагу приділено питанню використання в процесі навчання мови медіатекстів: добору, аналізу та створенню їх, презентації та колективному обговоренню комунікативних успіхів і невдач.

Ключові слова: медіаграмотність; медіатекст; медіаіунітет; медіаторчість.

Постановка проблеми. Зміни, які сьогодні відбуваються в суспільстві, багато в чому залежать від засобів масової інформації, які, створюючи інтенсивні інформаційні потоки, з одного боку, забезпечують доступність інформації, дають більші можливості для самоосвіти, комунікації, поширення ідей, самореалізації, ведення бізнесу, а з другого – через можливості маніпуляції, пропаганду, мову ворожнечі, кіберзалякування створюють загрозу як в індивідуальних, так і в глобальних масштабах. Водночас вчені говорять про кризу медіакультури, яка призводить до появи «нового типу особистості – віртуала, який підмінює реальне життя його симулякром». Знаходячись під впливом різновекторної інформації, стаючи частиною глобальних мереж, людина втрачає здатність цілісно сприймати медіатексти, оскільки в неї формується «багатошарова» калейдоскопічна свідомість, що позбавляє можливості мислити панорамно і критично. Усвідомлюючи серйозність цих викликів, освітяни активно шукають шляхи формування медіаграмотної людини, яка була б здатна перетворити загрози, спричинені можливостями цифрового суспільства, на ресурс для саморозвитку.

Метою статті є пошук ефективних шляхів формування медіаграмотної мовної особистості студента, визначення умов, за яких цей процес буде ефективним у навчанні української мови.

Виклад основного матеріалу. Поняття «медіаграмотність» науковці трактують по-різному. Одні схиляються до думки, що це результат медіаосвіти, який включає в себе здатність експериментування, інтерпретації та створення медіатекстів (С. Worsnop), особливі знання, комунікативні та інформаційні вміння та навички, здатність до критичного аналізу (Г. Онкович), уміння аналізувати й синтезувати просторово-часову реальність, розуміти медіатекст (О. Федоров). Інші схиляються до того, що медіаграмотність – це умова грамотної та ефективної поведінки в умовах сучасної інформосфери, спосіб мислення, який характеризує не споживача інформації, а мовну особистість із задатками медіума, задіяну в процес медіаосвіти і знає мову медіакультури (Л. Антонова); комплекс навичок і вмінь не лише користуватися технікою мас-медіа та спілкуватися за їх допомогою, а насамперед

розрізняти першорядну і другорядну інформацію, абстрагуватися від надлишкової, сповна сприймати зміст, «прочитувати» підтекст і тлумачити їх.

У багатьох дослідженнях медіаграмотна людина виступає як реципієнт, відтак акцентується увага лише на необхідності формування медіаімунітету, аналізу медіатекстів. Така інтерпретація дещо звужує семантичне наповнення терміна з огляду на активність сучасних підлітків у сфері створення блогів, систематичних дописів у соціальних мережах. Очевидно, виникає необхідність розвитку медіаторчості, у результаті чого студент зможе створювати якісний медіаконтент, знатиме про переваги та ризики, пов'язані з віртуальними публікаціями та їх публічним обговоренням. Тому більш повним є визначення медіаграмотності, подане у новій редакції Концепції впровадження медіаосвіти в Україні: «Медіаграмотність – складова медіакультури, яка стосується вміння користуватися інформаційно-комунікативною технікою, виражати себе та спілкуватися за допомогою медіазасобів, успішно здобувати необхідну інформацію, свідомо сприймати та критично тлумачити інформацію, отриману з різних медіа, відділяти реальність від її віртуальної симуляції, тобто розуміти реальність, сконструйовану медіаджерелами, осмислювати владні стосунки, міфи і типи контролю, які вони культивують.

Узагальнюючи зарубіжні та українські дослідження у сфері умінь, якими має володіти медіаграмотна особистість, представляємо структуру та зміст формування медіаграмотності у процесі навчання української мови (табл. 1).

Таблиця 1

Структура та зміст медіа грамотності (у контексті навчання української мови)

Компоненти	Зміст
Когнітивний	Знання про різні можливості медіа для здобуття інформації, спілкування, розвитку. Знання про вплив медіаповідомлень на свідомість, емоції та поведінку людини. Знання про те, що всі медіаповідомлення сконструйовані та містять не лише факти, але й думки. Знання про техніки маніпулятивних впливів. Знання про особливості сучасного застосування інтерактивних платформ для презентації та обговорення медіаконтенту.
Діяльнісний	Досвід аналізу медіатекстів, їх критичного осмислення, висловлення власної думки, прийняття рішення. Досвід трансформації інформації (зміна обсягу, знакової системи, форми). Досвід створення медіатекстів, участі в обговоренні власних і «чужих» повідомлень; вибору медіа для поширення власних медіатекстів. Досвід аналізу мови медіаповідомлень, визначення маніпулятивних слів-маркерів, мови ворожнечі, прихованих смислів, диференціювання фактів і думок. Досвід визначення цінностей, розповсюджуваних медіа, та прийняття власних рішень щодо отриманої інформації.
Емоційно-ціннісний	Готовність до створення медіаповідомлень, які не містять «мову ворожнечі». Готовність до відстоювання власних цінностей під час створення й обговорення медіатекстів. Сформоване ставлення до пошуку «прихованих смислів», маніпуляцій у медіаповідомленнях. Прийняття й дотримання етики спілкування в медіапросторі. Потреба у пошуку нової інформації, в інтерпретації здобутих знань в медіатексти. Потреба вивчити альтернативні думки, перш ніж прийняти рішення.

Зміна ландшафту заняття, уможливлення досвіду спільних дій, «практики свободи», вихід за межі навчальної аудиторії, активної командної роботи, методів колективної взаємодії, у процесі чого студенти створюють власний соціальний капітал (Г. Беккер, Ф. Фукуяма), здобувають життєво важливі навички, створюють спільний освітній продукт (А. Хуторський) у вигляді буктрейлера, відеоскрабінгу, відеопоезії, реклами, інтерактивного плаката.

Сучасна мовна особистість існує в просторі різноманітних медіатекстів, тому, орієнтуючись на положення навчальної програми про те, що знання, які здобуватимуть студенти, мають бути інструментом у розв'язанні життєвих проблем, засобом особистісного розвитку, соціалізації студентів, вважаємо, що під час навчання української мови *варто більшої уваги надавати роботі з медіатекстами* і, використовуючи певні методи, вчити молодь аналізувати, створювати, використовувати медіатексти, а також презентувати їх у різних формах. *Для презентації авторських медіатекстів та зворотного зв'язку можна використовувати різні інтерактивні платформи*: група в соціальній мережі, інтерактивна платформа Padlett, сайт закладу, сайт викладача, студента, блоги. Доцільно більш детально зупинитися на питанні навчальних медіатекстів, оскільки вони вочевидь є головним засобом формування медіаграмотності. Звичним є трактування медіа тексту як журналістського продукту.

Варто подбати, щоб під час навчання розглядалися медіатексти у їх багатомірності: друковані, аудіо, відео, символічні; добирати тексти для аналізу, які містять слова-маркери, що вказують на маніпуляції, стереотипні думки, упередження. Позитивно сприйняті студентами з огляду на життєву значущість, сучасність медіатексти можуть слугувати на занятті різним цілям:

використання медіа як навчального контенту (наприклад, матеріали сайтів «Словотвір», «Сталі вирази», «СловОпис», під час вивчення теми Лексикографія), медіатексти для реалізації наскрізних ліній програми (матеріали сайту «Theukrainians»), медіатексти для ознайомлення студентів зі світом медіа, емоційною і технологічною безпекою в мережі, авторським правом (сайт «Mediadriverr»). Розглянемо детальніше **процес аналізу медіатекстів** на заняттях української мови як визначального засобу формування медіаграмотної мовної особистості. Як рекомендують автори навчальних програм з української мови для 10–11 класів, текст на уроці потрібно використовувати з метою визначення емоційного його впливу на читачів, проведення аналогії з відомими фактами, прикладами з життя людей, прогнозування психологічного впливу тексту на співрозмовника; виявлення прийомів гармонійного спілкування; висловлення власного ставлення до змісту тексту. Такі можливості дає нам використання саме текстів, які представлені в медіасередовищі, однак методика роботи з цими текстами не має обмежуватися лише опрацюванням мовного матеріалу, визначенням теми та основної думки тексту, а насамперед стосуватися аналізу його як особливого виду тексту. Зважаючи на діалогічний характер формування медіаграмотності, викладач має оволодіти арсеналом методів аналізу таких текстів у процесі живого обговорення зі студентами.

Процес залучення студентів до медіаторчості є теж достатньо складним і багатоаспектним. Студентам на заняттях української мови в контексті вивчення програмового матеріалу можна запропонувати такі види роботи:

- здійснити компресію медійного повідомлення згідно з особливостями представлення тексту (від аналітичної статті (в журналі) – до анонсу (на сайті); від телерепортажу – до бліц-новини ...);
- підготувати медіатексти на одну тему (рекламного характеру) з урахуванням різної цільової аудиторії (екотуризм для молоді, для людей поважного віку, для бізнесменів, для молодих сімей з дітками ...);
- здійснити «інтерактивне включення» в запропонований медіаконтекст і представити тему з погляду очевидця, учасника інформаційної події.

Формування медіаграмотності на уроках української мови пов'язане також зі створенням учнями власних освітніх продуктів з використанням ІКТ. Наведемо приклади таких освітніх продуктів, які можна запропонувати для колективної роботи під час вивчення теми «Лексикологія» на I курсі: коментарі до публікації у соціальній мережі «15 влучних українських фразеологізмів на всі випадки життя»; власна публікація в мережі щодо складних випадків слововживання; віртуальна екскурсія «Музей одного слова» (систематизація інформації про певне слово з різних лексикографічних джерел); сторінка в соціальній мережі на тему культури мовлення або ораторського мистецтва (на кшталт «СловОпису»); соціальний ролик на тему «Слова-конфліктогени»; відеосюжет у журналістському жанрі стендап («Лінгвопуризм: за і проти», «Мовна стійкість: соціальний експеримент»); відеоскрайбінг на тему: «Просто про омоніми і багатозначні слова»; буктрейлер до книги О. Авраменка «100 уроків української» або теми «Лексикографічне багатство нашої мови»; реклама до блогу професора Пономарева; інтерактивний плакат «Народження й життя фразеологізмів»; фотоголос (Photovoice) «Культура мовлення. Що це для людини? Для розвитку мови? Чим загрожує недотримання мовної норми? Лінгвопуризм: переваги і ризики». Доречним буде використання можливостей, які надають соціальні мережі для формування медіаграмотності, оскільки соціальні медіа мають більш широкую аудиторію і дають змогу студентам за вдалий допис отримати не просто схвальний відгук чи позитивну оцінку викладача, а й поцінування референтною спільнотою, емоційне задоволення від визнання певною кількістю людей. Саме тому є сенс у процесі навчання мови мотивувати студентів писати якісні лаконічні повідомлення, так звані «пости», «твіти» на сторінках Instagram, Twitter, Facebook, створювати короткі відео, використовуючи функцію «Історії» в Instagram, фотоколажі з коментарями, які пояснюють значення цих фото власне для дописувача, мережевої спільноти, громади. Написання таких дописів розвиватиме комунікативну компетентність, мотивуватиме до вивчення мови.

Висновки. Насамкінець варто зауважити, що заняття української мови можуть стати сучасною платформою для формування медіаграмотної особистості, водночас використання елементів медіаосвіти сприятиме розвитку предметних і ключових компетентностей, які передбачені в Державному стандарті. Основні підходи та методи роботи з студентами, описані у статті, сприяють формуванню особистості, здатної приймати виважені рішення на основі аналізу медіаповідомлень, а також бути активним творцем медіатекстів. Перспективами подальших досліджень можуть бути пошуки способів підвищення професійної компетентності вчителя української мови й літератури в питанні добору, аналізу, створення медіатекстів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Антонова Л. Г. Комунікативные способности и медиаграмотность студента-гуманитария / Л. Г. Антонова, А. А. Постнова // Ярославский педагогический вестник. – № 4. – Т. 1. – 2014. – С. 185–188.
2. Бондаренко Е. А. А корабль плывет ... или медиакультура на просторах информационного общества (снова о том, что такое медиаобразование) / Е.А.Бондаренко // Медиа. Информация. Коммуникация. – 2014. – № 8. – С. 1–2.
3. Глазова О. Работа над відгуком про твір мистецтва із застосуванням елементів медійної освіти (на прикладі кінофільму «Незламна») [Електронний ресурс] / О. Глазова. – Режим доступу: ippo.kubg.edu.ua/wp-content/uploads/2015/08/o.glazova_vidguk_nezlamna.doc
4. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/>
5. Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід: навч. посіб. / О. Т. Баришполець, Л. А. Найдьонова, Г. В. Мироненко та ін.; за ред. Л. А. Найдьонової, О. Т. Баришпольця. – К.: Міленіум, 2009.

6. Онкович Г. Професійно-орієнтована медіаосвіта у вищій школі / Г. Онкович // Вища освіта України. – 2014. – № 2. – С. 80-87. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vou_2014_2_14

7. Переосмысливая образование. Образование как всеобщее благо? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unesco.org/open-access/terms-use-ccbysa-en>

8. Пометун О. Як навчити старшокласників толерантності й медіаграмотності: чотири кроки [Електронний ресурс] / О. Пометун. – Режим доступу: <http://osvita.mediasapiens.ua>

9. Федоров А. В. Словарь терминов по медиаобразованию, медиапедагогике, медиаграмотности, медиакомпетентности / А. В. Федоров. – Таганрог : Изд-во Таганрог, гос. пед. ин-та, 2010. – 64 с.

10. Шуляр В. Медіаосвіта: стратегія і тактика співпраці медіапедагогів і бібліотекарів / В. Шуляр // Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи : збірник статей П'ятої міжнародної науково-методичної конференції. – К. : Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2017. – 393 с.

УДК 373.5.016:91

Юлія Шевченко
(Ізмаїл)

ДЕТЕРМІНАЦІЯ ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИХ МАРКЕРІВ В ЗАГОЛОВКАХ ТВОРІВ АНГЛІЙСЬКИХ ТА АМЕРИКАНСЬКИХ АВТОРІВ

У статті здійснено аналіз заголовків художніх творів англійських та американських авторів з приводу наявності в них лінгвостилістичних маркерів. Наведено визначення заголовку художнього твору та маркерів змістовно-підтекстової інформації. Особливу увагу надано розбору метафоричного значення заголовків художніх творів.

Ключові слова: художній текст, заголовок, лінгвостилістичні маркери, змістовно-підтекстова інформація, метафора.

The article analyzes the presence of linguistic-stylistic markers in the headings of works by English and American authors. The meaning of the title of a work of art and markers of meaningful and subtext information have been defined. Particular attention is paid to the analysis of the metaphorical meaning of headings of works.

Keywords: literary text, heading, linguo-stylistic markers, content and subtext information, metaphor.

Художню реальність породжує взаємозв'язок елементів художнього тексту. У свою чергу, поняття художнього тексту характеризується естетичною єдністю і різноманіттям елементів, кожен з яких є значущим і взаємопов'язаним з іншими.

Існування художнього твору неможливе без заголовку. Так на думку мовознавця Кухаренко В.А. заголовок несе в собі певну інформацію про зміст і про його авторську оцінку. Можна сказати, що заголовок займає стилістично сильну позицію. Людина рідко прочитує книгу «від корки до корки», вона вибирає тільки те, що її цікавить, дуже часто керуючись назвами творів. Заголовок є ім'ям тексту в лінгвістичному плані, та першим знаком тексту в плані семіотичному [2, с. 161].

Заголовок є так званою вступною частиною, яка містить в собі підтекстову інформацію, що, у свою чергу, розкриває і вказує на те, що хотів сказати автор. Поняття заголовку нерозривно пов'язане з поняттям підтексту. Ми розділяємо думку В.А.Кухаренко, як зазначалося вище, що заголовок займає сильну позицію, яка концентрує і привертає увагу читача на певний проміжок часу. Заголовок іноді трактують як однофразовий текст, який є

представником іншого, більш розгорнутого тексту [2, с. 161]. Саме це являє собою поєднуючу ланку між заголовком і підтекстом.

Окрім підтекстової інформації заголовки часто містять в собі лінгвостилістичні маркери, які обумовлюють необхідність пошуку «виходів» підтекстової інформації в структурі тексту, що проявляється у вигляді сигналів або маркерів підтексту.

Термін «маркер» використовується вченими-лінгвістами вже досить давно і має цілий ряд визначень. Так, на думку Краже С.Г., цей термін досить вузький і позначає «формальну ознаку ознаки підтексту» [1, с. 56]. На наш погляд, формулювання «ознака ознаки підтексту» є кілька заплутаною. Очевидно, дане формулювання слід трактувати як «ознака змістовно-підтекстової інформації в тексті».

О.М. Філатова визначає маркери як «сигнали» або «мовні способи реалізації» інтертекстуальності [5, с. 150-153]. Два цих визначення суперечать один одному, тому що маркер не є способом реалізації будь-якої категорії, він лише вказує на наявність у мовній одиниці додаткового значення.

У контексті даного дослідження ми вважаємо за доцільне визначити маркер змістовно-підтекстової інформації як мовний сигнал, виражений за допомогою засобів різних мовних рівнів і вказує на наявність змістовно-підтекстової інформації.

Ряд дослідників (Сермягіна 2006, Тикунова 2005 та ін.) відзначають, що основний напрямок семантичного простору тексту задають «опорні смислові вузли твори» [4, с. 10], або «найбільш істотні знаки» [3, с. 27-30], до яких і відноситься заголовок художнього твору. Це означає, що маркери підтекстової інформації заголовку художнього твору можна віднести до максимально значимого маркеру змістовно-підтекстової інформації художнього тексту, тому що, перебуваючи в сильній позиції тексту, ці сигнали виконують сполучну роль з внутрішньотекстовими сигналами змістовно-підтекстової інформації, тим самим, виконуючи і текстотворюючу функцію.

Метою нашого дослідження є визначення та розшифрування стилістичних прийомів у творах англійських та американських авторів. Для аналізу використання стилістичних маркерів у заголовках нами були взяті: «The Easter of the Soul» (O. Henry), «Roads we choose» (O. Henry), «The Door of Unrest» (O. Henry), «Dip in the Pool» (R. Dahl), «Friendly Skies» (T.C. Boyle) та ін.

Розглянемо використання стилістичних прийомів у заголовках художніх творів на прикладі метафори. Метафора є поширеним варіантом стилістичних маркерів, що найбільш яскраво відображає змістовно-підтекстову інформацію, в основі якої лежить асоціативне перенесення найменування з одного об'єкта на інший на підставі знаходження у них спільної ознаки.

Метафора в заголовку як маркер змістовно-підтекстової інформації експресивна, оскільки створює логічне та емоційне посилення до цілого художнього тексту. Проведений аналіз показав, що заголовки, які містять художні метафори як маркери змістовно-підтекстової інформації, виконують аттрактивну, асоціативну та експресивну функції. Розглянемо більш детально значення кожного слова в наступному заголовку: «The Easter of the Soul» (O. Henry «The Voice of the City») [6]. Розглянемо назву більш детально за допомогою аналізу кожного її компонента:

- Easter –

(1) *the most important and oldest festival of the Christian Church, celebrating the resurrection of Christ and held (in the Western Church) between 21 March and 25 April, on the first Sunday after the first full moon following the northern spring equinox;*

(2) *the weekend from Good Friday to Easter Monday* [8].

- Soul –

(1) *the spiritual or immaterial part of a human being or animal, regarded as immortal;*

(2) *a person's moral or emotional nature or sense of identity;*

(3) *mass noun Emotional or intellectual energy or intensity, especially as revealed in a work of art or an artistic performance;*

- (4) *Black American culture or ethnic pride. short for soul music;*
- (5) *the essence or embodiment of a specified quality;*
- (6) *an individual person;*
- (7) *person regarded with affection or pity* [8].

Дані заголовки представлені стилістичним прийомом, який заснований на метафоричному образі. З опорою на екстралінгвальний контекст на перший план виходить алюзія на Великдень (Воскресіння Христове) (грец. Ἡ Ἀνάστασις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ; стцерк.-слов. Великъ днь, пол. Wielkanoc), Пасха, також Паска (грец. πάσχα, лат. Pascha, івр. פסח песах – проходження повз) – найдавніше християнське свято, головне свято богослужбового року, що встановлено на честь Воскресіння Ісуса Христа [7]. Отже, весна – час пробудження природи, символ любові, розквіту, юності. Дата Великодня має випадати на першу неділю після першого весняного повного місяця, яка настає після весняного рівнодення. Враховуючи всі значення компонентів в заголовках, можна зробити висновок, що мова йде про розквіт душі, «spring of the soul». Прояв даних компонентів значення в заголовку актуалізує змістовно-підтекстову інформацію – зміну настрою героя з приходом нової пори року – весни. Так, на початку твору автор підкреслює сухість та жорсткість характеру головного герою, його скептичне ставлення до змін погоди та відчуття нового сезону. Але з часом розгортання фабули твору та по мірі наближення читача до розв'язки можна спостерігати зміну ставлення героя до весни та його відчуттів – жорстокість та сухість відійшли на другий план, настрої героя став більш схожий на весняну радість та романтичну схвильованість.

В ході нашої роботи, ми проаналізували 25 заголовків з метою дослідження стилістичних маркерів, які в них використовуються. Отже, заголовки, які містять метафору як маркер змістовно-підтекстової інформації, є найбільш привабливими та вражаючими для читача, вони найбільш влучно виділяють заголовок художнього твору серед інших заголовків творів. Отже, такі заголовки з функціональної точки зору, виконують аттрактивну і експресивну функцію і не можуть розглядатися окремо від контексту.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Краже С. Г. маркери текстової імплікації (на матеріалі сучасної англійської мови): Дис. ...канд. філол. наук. – Л., 2001. – 192 с.
2. Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту / В. А. Кухаренко. – Одеса: Латстар, 2002. – 292 с.
3. Сермягіна С.С. Імпліцитне і підтекст: загальне і специфічне // Вісник Томського держ. ун-ту. – 2007. – Вип. № 300-1. – С. 27-30.
4. Тикунова Ц. Р. Взаємодія структурних і змістовних характеристик художнього тексту і його заголовку: Дис. ... канд. філол. наук. – М., 2005. – 278 с.
5. Філатова О. М. Інтертекстуальність як глобальна текстова категорія // Вісник Удмуртського ун-ту. – 2006. – № 5 (2). – С. 149-154.
6. Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.online-literature.com/o_henry/voice-city/17/
7. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Великдень>
8. Oxford Dictionary Online. Електронний ресурс. – Режим доступу: www.oxforddictionaries.com

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент Олейнікова Г.О.

ХІМІЧНІ НАУКИ

*Ірина Васюта
(Львів)*

РЕАЛІЗАЦІЯ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ХІМІЇ

У статті розглянуто та теоретично обґрунтовано реалізацію міжпредметних зв'язків при вивченні хімії. У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема реалізації міжпредметних зв'язків хімії з іншими дисциплінами (фізикою, біологією, географією, математикою, основами екологічних знань тощо).

Ключові слова: міжпредметні зв'язки, функції міжпредметних зв'язків, хімія, взаємозв'язок, навчально-виховний процес.

The article discusses and theoretically substantiates the implementation of cross-curricular relations in the study of chemistry. In this context of particular activity, the problem of the realization of inter-subject relations of chemistry with other disciplines (physics, biology, geography, mathematics, ecological knowledge bases, etc.).

Key words: cross-domain links, cross-domain link functions, chemistry, educational process, the relationship.

Міжпредметні зв'язки є дидактичною умовою і засобом глибокого, і всебічного засвоєння основ наук. Визначаючи методичні аспекти реалізації міжпредметних зв'язків у навчально-виховному процесі, беремо до уваги те, що під час вивчення хімії студенти повинні засвоїти головні ідеї (зміст понять, положень, законів, теорій тощо), знати галузі їхнього використання, оволодіти практичними вміннями з розв'язування різних типів хімічних задач, навичками проведення хімічного експерименту тощо. Вивчення хімії має сприяти розвитку гуманістичних рис особистості студента, його творчого потенціалу, виховувати екологічну культуру й мислення, бережливе ставлення до довкілля, розвивати потребу в здоровому способі життя тощо. У процесі вивчення хімії формуються різноманітні компетентності (полікультурні, соціокультурні, комунікативні, інформаційні, трудові тощо). У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема реалізації міжпредметних зв'язків хімії з іншими дисциплінами (фізикою, біологією, географією, математикою, основами екологічних знань тощо).

Пошуки ефективних шляхів підвищення навчально-виховного процесу все більше привертає увагу педагогів, учених, методистів і практиків. У даний час широкого поширення набула проблема реалізації міжпредметних зв'язків, оскільки їх реалізація усуває дублювання у вивченні матеріалу, заощаджує час і створює сприятливі умови для формування загальнонавчальних умінь і навичок студентів.

Мета статті полягає в обґрунтуванні реалізації міжпредметних зв'язків при вивченні студентами фізики, хімії і біології. Об'єктивна сторона міжпредметних зв'язків знаходить вираження у визначенні змісту навчання і враховується при розробці навчальних планів, програм, складанні підручників, навчальних і методичних посібників з відповідних навчальних предметів. Суб'єктивна сторона міжпредметних зв'язків здійснюється викладачами в процесі навчання.

Проблема налагодження міжпредметних зв'язків набуває особливої значущості з огляду на потреби гуманізації, гуманітаризації та фундаменталізації змісту освіти, необхідність формування у свідомості студентів єдиної загальної наукової картини світу за сучасних умов безперервного збільшення обсягу навчальної інформації та зростаючого дефіциту часу, відведеного на її засвоєння [2, с. 10].

У цьому контексті актуальними є наукові пошуки, присвячені дослідженню проблеми реалізації міжпредметних зв'язків у навчальному процесі в загальноосвітній школі. Аналіз літературних джерел засвідчує, що проблему реалізації міжпредметних зв'язків у

педагогічній науці досліджували в різних напрямках. Наприклад, суть, функції та класифікація міжпредметних зв'язків вивчалися А. І. Єремкіним, П. Г. Кулагіном, Н. А. Лошкарьовою, В. М. Максимовою, О. В. Тесленко, Г.Ф. Федорець тощо; питання практичної реалізації міжпредметних зв'язків у навчально-виховному процесі середньої загальноосвітньої школи досліджували О. М. Біда, Н. М. Буринська, І. Д. Зверев, В. Р. Ільченко, Є. О. Неведомська, С. В. Ніконова, Л. В. Туріщева, М. Ф. Шмир та ін; інтегровані та бінарні уроки біології та фізики, географії й хімії пропонують у своїх публікаціях учителі-практики, зокрема С. В. Басюк, Н. В. Макаревич, С. А. Іванова, Г. Ф. Самолук, О. І. Оксанич, Л. С. Лисененко, Н. Я. Жовновата З. М. Старобінська та ін [3, с. 81].

Водночас зазначимо, що, незважаючи на вагомі результати досліджень за цими напрямками, поза увагою дослідників залишаються важливі аспекти реалізації міжпредметних зв'язків у процесі вивчення окремих навчальних дисциплін в загальноосвітній школі.

Результати аналізу науково-методичної літератури та періодичних видань дають можливість стверджувати, що реалізація міжпредметних зв'язків сприяє кращому засвоєнню природничих дисциплін та вдосконалює навчально-виховний процес у загальноосвітніх навчальних закладах. Міжпредметні зв'язки слід розглядати як відображення в навчальному процесі міжнаукових зв'язків, що складають одну з характерних рис сучасного наукового пізнання. Таким чином, актуальність проблеми міжпредметних зв'язків у сучасних умовах посилюється зниженням значущості й інтересу студентів до предметів природничого циклу, що зумовлено існуванням штучного розриву між спорідненими галузями природничих наук.

Використання міжпредметних зв'язків на заняттях хімії потребує спеціальної організації викладання та навчально-пізнавальної діяльності студентів. Виділяють два види занять з використанням міжпредметних зв'язків:

- фрагментарні (розкриваються лише окремі питання змісту з використанням знань кількох предметів), тобто лише окремих фрагментів, етапів уроку, потребує встановлення зв'язків з іншими предметами;

- вузлові (опера на знання з інших предметів складає необхідну засвоєння всього нового матеріалу або його узагальнення в кінці вивчення навчальної теми). Міжпредметні зв'язки на такому уроці встановлюються протягом усього уроку з метою повнішого та глибшого засвоєння знань теми [1].

Для успішного застосування міжпредметних зв'язків у кожному конкретному випадку викладач повинен чітко усвідомлювати, з якою метою встановлюється зв'язок і в якій формі це буде зроблено. Тому варто віділити головні завдання, а саме: проаналізувати стан дослідженості проблеми у педагогічній науці та практиці і з'ясувати категоріальну сутність міжпредметних зв'язків; визначити педагогічні умови, що забезпечують реалізацію міжпредметних зв'язків у процесі вивчення хімії в загальноосвітній школі, розробити інтегровану модель реалізації міжпредметних зв'язків у процесі вивчення хімії в загальноосвітній школі та експериментально перевірити її ефективність.

Реалізація міжпредметних зв'язків у практиці навчання передбачає співпрацю викладача хімії, з викладачами фізики, біології, відвідування відкритих уроків, майстер-класів, спільне планування уроків тощо. Загальними для предметів фізики і хімії, наприклад, є: система понять про речовину і її будову, яка необхідна для засвоєння фундаментальної фізико-хімічної теорії будови речовини, система понять про енергію, її види і перетворення, включаючи поняття про внутрішню енергію, енергію активації, йонізації тощо.

Розглядаючи реалізацію міжпредметних зв'язків хімії, фізики і біології, звертаємо увагу на те, що їх об'єднує система понять про матерію, форми її руху і рівні організації. Фізика і хімія вивчають молекулярний і атомний рівні організації матерії, біологія – клітинний, організменний і біоценозний. Таким чином, здійснюючи міжпредметні зв'язки "фізика-хімія-біологія" студенти глибоко усвідомлюють суть і особливості структури живих і неживих макротіл У біології широко використовуються знання із хімії про органічні і неорганічні речовини, про типи хімічних реакцій, окислення, каталізatori і каталізи, про окислювально-відновні реакції тощо. Також використовуються поняття із фізики – потенціальна і кінетична

енергія, механічний рух, тиск, густина речовини, дифузія, закони перетворення і збереження енергії тощо. Фізичні і хімічні поняття необхідні, щоб пояснити студентам взаємозв'язок фізико-хімічних і біологічних процесів; розкрити фізико-хімічні умови здійснення біологічних функцій у клітинах, тканинах, органах, в організмі в цілому; показати сутність окремих біофізичних (наприклад, біопотенціали) і біохімічних (асиміляція і дисимеляція) процесів. Зв'язок хімії з фізикою й біологією ілюструє універсальність багатьох фізико-хімічних теорій і законів [5].

Проведений нами аналіз педагогічних джерел з окресленої проблеми засвідчив, що в сучасній дидактиці є різні підходи дослідників до тлумачення категоріальної сутності поняття “міжпредметні зв'язки”.

Розглянемо деякі з них, зокрема, у дослідженнях простежується загальнодидактичний підхід, за яким міжпредметні зв'язки трактують як: взаємне узгодження навчальних програм, зумовлене системою наук і дидактичними цілями; дидактичну умову, що забезпечує послідовне відображення у змісті природничонаукових дисциплін об'єктивних взаємозв'язків, що діють у природі, засіб відображення продуктів міжнаукової інтеграції у змісті кожного навчального предмета і в навчальній діяльності студентів; дидактичний принцип, реалізація якого суттєво впливає на зміст та обсяг знань, формування важливих прийомів самостійної роботи, формування світогляду студентів; закономірність педагогічного процесу, яку слід брати до уваги під час визначення змісту, форм, методів і прийомів навчання студентів як на уроці, так і в позакласній роботі [4].

Розв'язання питань практичного налагодження міжпредметних зв'язків потребують визначення педагогічних умов. До педагогічних умов, що забезпечують реалізацію міжпредметних зв'язків у процесі вивчення хімії в загальноосвітній школі, ми відносимо: врахування специфіки налагодження міжпредметних зв'язків у навчально-виховному процесі; дотримання вимог щодо налагодження взаємозв'язків хімії та інших навчальних дисциплін; узгодження навчальних програм з різних дисциплін, відображення в них міжпредметних зв'язків; акцентування міжпредметних зв'язків у навчальній літературі; розроблення методичного забезпечення міжпредметних зв'язків; координацію педагогічної взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу; у моделювання міжпредметних зв'язків тощо.

Отже, використання міжпредметних зв'язків – одне з найбільш складних методичних завдань викладача хімії. Провівши аналіз психолого-педагогічної, методичної, наукової літератури, можна стверджувати, що реалізація міжпредметних зв'язків при викладанні фізики, хімії і біології є основою формування в свідомості студентів наукової картини світу, систематизує знання, дозволяє оживити уроки, збільшити густину і глибину інформації, підсилити пізнавальну активність при засвоєнні фізичних, хімічних і біологічних знань.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Висоцька Г. М. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://timso.koippo.kr.ua/hmura12/2016/10/15/vykorystannya-mizhpredmetnyh-zvyazkiv/>
2. Єресько О. В., Лашевька Г. А., Титаренко Н. В. Методичні рекомендації щодо вивчення хімії у 2006/ 2007 навчальному році // Біологія і хімія в школі. 2006. № 4.
3. Ковальчук Лариса, Когут Ірина. Міжпредметні зв'язки у процесі вивчення хімії в загальноосвітній школі: Вісник Львів. Серія педагогічна 2008. Вип 23. С.80–89
4. Левашова В.М. Міжпредметні зв'язки природничих дисциплін як засіб формування наукового світогляду школярів / В.М. Левашова // Вісник Національного технічного університету України "КПІ": Філософія. Психологія. Педагогіка – №1, 2008. – С. 154-158. – Режим доступу: novyn.kpi.ua/2008-1/07_Levashova.pdf.
5. Сільвейстр А.М. Реалізація міжпредметних зв'язків під час навчання фізики, хімії і біології у школі. Електронний ресурс. Режим доступу: [file:///C:/Users/User/Downloads/VchdpuP_2013_109_29%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/VchdpuP_2013_109_29%20(2).pdf)

СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО

УДК 633.11.631.527

Марія Борисюк, Максим Кулик
(Полтава)

УРОЖАЙНІСТЬ НАСІННЯ ПШЕНИЦІ ОЗИМОЇ ЗАЛЕЖНО ВІД СОРТУ ТА КРУПНОСТІ НАСІННЕВОГО МАТЕРІАЛУ

У публікації наведено результати вивчення впливу фракції насінневого матеріалу на врожайність та вихід насіння сортів пшениці озимої. Установлено вплив елементів структури врожаю на врожайність насіння та виокремлено найбільш врожайні сорти – Кармелюк, Диканька і Санжара.

Ключові слова: пшениця озима, сорт, фракція насіння, урожайність.

The publication presents the study results of seed fraction influence on productivity and yield of winter wheat varieties seeds. The influence of the yield structure elements on seed productivity has been determined and the most yielding varieties – Karmelyuk, Dykanka and Sanzhara have been identified.

Keywords: winter wheat, variety, seed fraction, yield.

Пшениця озима – цінна продовольча культура, продукти переробки якої використовуються для виробництва хлібо-булочних виробів [1].

Врожайність пшениці та якість продукції визначаються адаптивним і продуктивним потенціалами сортів, які, реалізуються у тісному взаємозв'язку з контрольованими і неконтрольованими факторами довкілля [2, 3].

Поряд з цим, для забезпечення високої врожайності зерна важливим є використання якісного насінневого матеріалу, та підбір сортів, що мають господарсько-цінні властивості.

Сучасна технологія насінництва зернових культур має забезпечувати отримання насінневого матеріалу з високими показниками врожайних властивостей і посівних кондицій насіння. Врожайні властивості насіння поняття набагато ширше, ніж посівна якість, та інтегрує комплекс генетичної, екологічної й матеріальної різноякісності, що формується в процесі вирощування, збирання, сортування, зберігання і підготовки до сівби насінневого матеріалу [4].

Важливість цього завдання полягає в тому, що на даний час удосконалюються технології землеробства, впроваджуються нові сорти, які за морфологічними і біологічними властивостями відрізняються від раніше районованих, а тому потребують інших прийомів вирощування, комплекс котрих і складає сортову агротехніку. У зв'язку з цим виникає необхідність у розробці елементів технології вирощування якісного насінневого матеріалу.

Тому, метою нашого експерименту є дослідження рівня врожайності насіння вже районованих і нових, зареєстрованих сортів пшениці озимої в умовах колекційної ділянки Полтавської ЗОШ протягом 2018-2019 рр.

Матеріалом для вивчення були сорти пшениці озимої створені в Полтавській ДАА: Царичанка, Кармелюк, Сидір Ковпак, Диканька, Санжара, які були надані для дослідження доктором сільськогосподарських наук, професором В. М. Тищенком.

Агротехніка на дослідних ділянках – загальноприйнята для ґрунтово-кліматичної зони. Сівбу даних сортів проводили насінням відібраних на решетах та поділених на фракції: мілка (1), середня (2), крупна (3), та суміш (4).

За посівними якостями на час сівби (чистотою та схожістю насіння) усі сорти пшениці відносимо до першого класу.

За результатами дворічних досліджень було встановлено, що елементи структури врожаю, кількісні показники генеративної частини рослин, мають значний вплив на рівень

врожайності, відповідно і вихід насіння сортів пшениці озимої, що були поставлені на вивчення.

У середньому за два роки для сортів Царичанка, Кармелюк, Сидір Ковпак та Диканька на кількість та масу зерен в колосі мала вплив сівба середньою фракцією насіння, а для сорту Диканька – крупна фракція.

Маса 1000 насінин, що характеризує його крупність найбільшою виявилась у сортів Царичанка, Диканька та Санжара за сівби крупною фракцією, а для сорту Кармелюк – сівба сумішню фракцій насіння.

У процесі вивчення насіннєвої продуктивності сортів озимої пшениці нами визначені ознаки, що мають безпосередній вплив на відсотковий вихід кондиційного насіння. Так установлена сильна прямолінійна кореляційна залежність між кількістю ($0,78 \pm 0,051$), масою зерна в колосі ($0,74 \pm 0,023$) і виходом насіння, та середня із масою 1000 насінин ($0,31 \pm 0,041$).

Найбільшу врожайність насіння за два роки забезпечили сорти пшениці озимої Диканька та Кармелюк (на рівні, або більше 3,0 т/га) за сівби середньою фракцією насіння, Санжара – сівба крупною фракцією насіння, значно менше – сорти Сидір Ковпак і Царичанка за сівби середньою фракцією насіння.

Тому, правильний підбір сортів пшениці озимої з урахуванням особливостей сортової агротехніки їх вирощування дозволяє збільшити рівень та обсяги виробництва високоякісного насіння.

Отже, для отримання високої врожайності насіння рекомендовано висівати сорти пшениці озимої Кармелюк і Диканька середньою фракцією насіння, а для сорту Санжара – сівбу проводити крупною фракцією насіннєвого матеріалу.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Лихочвор В. В. Структура врожаю озимої пшениці: Монографія. Львів : Українські технології, 1999. 200 с.
2. Жемела Г. П., Сидоренко А. В., Кулик М. І. Роль погодних факторів у поліпшенні якості зерна озимої пшениці. Вісник Полтавської державної аграрної академії. 2007, № 2. С. 16–22.
3. Бараболя О. В., Барат Ю. М., Кулик М. І. та ін. Урожайність пшениці озимої залежно від систем удобрення та погодних умов вегетаційного періоду. Вісник Уманського національного університету садівництва. 2018, № 2. С. 3–9.
4. Тищенко В. Н., Чекалин Н. М.. Генетические основы адаптивной селекции озимой пшеницы в зоне Лесостепи. Полтава: РВВ Полтавської державної аграрної академії, 2002. 270 с.

УДК 636.206.2.082

*Анатолій Дідківський, Роман Гомонюк
(Житомир)*

ПРОДУКТИВНІСТЬ ТА ЕКСТЕР'ЄРНІ ОСОБЛИВОСТІ КОРІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЧОРНО-РЯБОЇ МОЛОЧНОЇ ПОРОДИ

Приведена характеристика екстер'єрного типу корів-первісток української чорно-рябої молочної породи, оцінених за методикою лінійної класифікації. Вивчені показники молочної продуктивності корів за 1, 2 та 3 лактації.

Ключові слова: *тип, екстер'єр, конституція, лактація, надій, жирномолочність.*

The characteristics of exterior type as cows first-calf heifers Ukrainian black-and-white dairy breed judgement on method of linear classification is lead. Milk productivity of cows on the first, second and third lactation has been studied.

Key words: *type, exterior, constitution, lactation, fat lactation.*

Вступ. Програмою створення нових молочних порід в Україні визначено породні особливості та цільові стандарти для української чорно-рябої молочної породи, які є основним орієнтиром у селекційному процесі створення й удосконалення внутріпородних типів тварин [1].

Добре відомо, що для успішної експлуатації тварин в умовах промислової технології молочні корови повинні вирізнятися відповідним екстер'єрним типом: характеризуватися міцною будовою тіла, розвинутим тулубом, міцними ратицями та правильною постановкою кінцівок, відмінними морфологічними якістьми вимені. Тварини, яким притаманні добре виражені перераховані ознаки, як правило, вирізняються вищою продуктивністю та більш тривалим терміном використання [2].

У всіх країнах світу інтенсивного тваринництва застосовують оцінку екстер'єру і конституції тварин. Досить вказати, що США своїми успіхами у розведенні найбільш високопродуктивної молочної породи у світі голштинської худоби значною мірою зобов'язані селекції тварин за типом, першу модель якого було розроблено селекціонерами ще в 1922 р. У результаті довгорічної цілеспрямованої селекції було створено голштинська худобу з яскраво вираженим молочним типом тварин. оцінка типу будови тіла входить як складова у всі селекційні програми при вдосконаленні існуючих та створенні нових типів і порід [3].

Тому питання лінійної оцінки типу тілобудови тварин на сьогоднішній день є актуальним.

Матеріал і методи. Лінійну та комплексну оцінку за типом тілобудови корів проводили в стаді української чорно-рябої молочної породи ТОВ "Вертокіївське" Житомирського району Житомирської області. Оцінка корів за типом проводилася згідно методики [5].

Методика системи класифікації корів за екстер'єрним типом включає:

- а) систему лінійного описування статей екстер'єру;
- б) комплексну оцінку за чотирма групами екстер'єрних ознак;
- в) присвоєння корові одного із шести класів за 100-бальною системою;
- г) побудову графіка екстер'єрного профілю.

Лінійна оцінка екстер'єру молочної худоби проводиться за 50-бальною системою за 18 ознаками. Крайні точки шкали відповідають крайнім біологічним обмеженням для даної ознаки. До ознак у яких крайні біологічні відхилення оцінюються від 1 (негативне) до 50 (позитивне), а середній розвиток 25 балів відносяться: ріст, міцність будови, глибина тулуба, вираженість трикутника, довжина крижів, ширина крижів, передне прикріплення вимені, прикріплення задньої частини вимені, підтримка вимені, глибина вимені. У решти ознак – спина, кут крижів, задні ноги (вигляд збоку), ратиці, постановка ратиць, розміщення дійок, розмір дійок, крайні відхилення у бік до 50 балів визначаються як недоліки статті, а розвиток з оцінкою в 25 балів вважається найкращим варіантом її вираженості.

За результатами проведеної лінійної оцінки будується графік екстер'єрного профілю, де осьова лінія – це нульова відмітка, яка відповідає оцінці ознак в 25 балів. Відхилення вліво на три сігми показує, що дана ознака оцінюється нижче ніж в 25 балів, а відхилення вправо – про кращий розвиток ознак.

Оцінку молочної продуктивності здійснювали за контрольними доїннями, які проводили 1 раз на місяць з одночасним визначенням у добових зразках молока вмісту жиру і білка на приладі "Екомілк КАМ-98.2А"

Одержані дані оброблені статистично за методиками описаними М.О.Плохінським [6] і Є.К.Меркур'євою [4] з використанням комп'ютерної програми EXSELL.

Результати досліджень. У селекційній практиці поряд із продуктивними ознаками значна увага приділяється оцінці молочної худоби за зовнішніми формами і пропорціями тілобудови. Інтерес до вивчення екстер'єрно-конституційних типів худоби зумовлений встановленням у багатьох дослідженнях зв'язку з продуктивністю та тривалістю господарського використання.

За викладеною методикою була проведена оцінка типу тілобудови 120 корів української чорно-рябої молочної породи і побудований лінійний профіль (табл. 1).

Табл. 1.

Лінійний профіль корів української чорно-рябої молочної породи

Ознаки	Ступінь вираж. ознаки	-3	-2	-1 +1	0	+2	+3	Ступінь вираж. ознаки	δ
Ріст	низький			■				високий	1,05
Міцність тілобудови	слабка				■			міцна	0,21
Глибина тулуба	мілка				■			глибока	0,94
Вираз. трикутника	погана				■			добра	0,43
Спина	провисла			■				випукла	0,62
Кут крижів	високий				■			опущений	0,46
Довжина крижів	коротка				■			довга	0,72
Ширина крижів	вузька			■				широка	0,34
Задні ноги	слонові				■			шаблісті	0,84
Ратиці	роздвоєнні			■				зімкнуті	0,52
Постанова ратиць	мала				■			велика	0,12
Переднє прик. вимені	слабке				■			міцне	1,03
Прик. задн. частини вимені	низьке			■				високе	1,14
Ширина задн. част. вимені	вузьке			■				широке	0,57
Підтримка вимені	слабка			■				міцна	0,82
Глибина вимені	низьке				■			високе	0,20
Розміщення дійок	назовні				■			у середину	0,64
Розмір дійок	короткі			■				довгі	0,44

В цілому корови української чорно-рябої молочної породи мають низький ріст, достатньо міцну будову з глибоким, добре розвиненим тулубом, з добре вираженим молочним трикутником. Спина та крижі у тварин в основному рівні. Крижі достатньо довгі і в міру широкі. Тварини мають дещо шаблісту постанову задніх кінцівок. Ратиці значно роздвоєні, але не в тій мірі щоб бути травмованими, постанова ратиць правильна. Корови мають міцне прикріплення передньої частини вимені. Задня частина вимені прикріплена не достатньо високо і дуже вузьке. Підтримуюча зв'язка слабка, в результаті чого загальне прикріплення вимені і його глибина не відповідають моделі. Дійки розміщені усередину і за розміром дещо короткуваті.

В результаті досліджень встановлено, що поряд з задовільною оцінкою типу тілобудови, корови української чорно-рябої молочної породи мають непогані показники молочної продуктивності за 1, 2 та 3 лактації (табл. 3.).

Табл. 3.

Молочна продуктивність корів української чорно-рябої молочної породи (n=120)

Лактація	Надій, кг			Вміст жиру, %			Кількість молочного жиру, кг		
	M±m	δ	C _v , %	M±m	δ	C _v , %	M±m	δ	C _v , %
1	3195±182	771	24,1	3,87±0,05	0,2	6,5	123±6,4	27,5	24,5
Стандарт породи	3400	-	-	3,6	-	-	122	-	-
2	4378±229	971	22,1	3,62±0,06	0,2	7,2	159±10,4	44,4	26,2
Стандарт породи	3800	-	-	3,6	-	-	137	-	-
3	4561±229	771	24,1	3,60±0,05	0,2	5,6	165±8,8	37,3	20,9
Стандарт породи	4000	-	-	3,6	-	-	151	-	-

Так, надій тварин за другу і третю лактації перевершував стандарт породи на 578 та 561 кг молока відповідно. За першу лактацію надій був на 205 кг молока нижчий стандарта породи, але це вплинуло на кількість молочного жиру в молоці, за рахунок високого вмісту жиру в молоці – 3,87 %. За другу і третю лактації ці показники відповідали і перевищували стандарт породи.

В середньому по стаду за ряд лактацій надій становив 4045 кг молока, вміст жиру в молоці – 3,60 % та кількість молочного жиру – 146 кг. Ці показники відповідають параметрам стандарту породи.

Висновки:

1. За проведеною лінійною оцінкою типу тілобудови тварин української чорно-рябої молочної породи встановлено, що корови не відповідають модельному типу, особливо за ознаками вим'я.

2. За показниками молочної продуктивності тварини мають високі показники, які відповідають цільовим стандартам.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Башенко М.І. Лінійна оцінка екстер'єру корів молочних порід / М.І. Башенко, Л.М. Хмельничий // Тваринництво України. – 1998. – № 10. – С. 9-12.
2. Буркат В.П. Лінійна оцінка корів за типом / В.П. Буркат, Ю.П. Полупан, І.В. Йовенко. – К.: Аграрна наука, 2004, – 88 с.
3. Розведення сільськогосподарських тварин / М.З. Басовський, В.П. Буркат, Д.Т. Віннічук [та ін.]. – Біла Церква, 2001. – 400 с.
4. Меркур'єва Е.К. Генетика с основами биометрии / Е.К. Меркур'єва. – М.: Колос, 1983. – 424 с.
5. Методические рекомендации по оценке быков по типу их дочерей, получаемых при поглотительном скрещивании коров отечественных пород с голштинами / Ж.Г. Логинов, П.Н. Прохоренко, А.Н. Дидковский. – Л., 1989. – 31 с.
6. Плохинский Н.А. Руководство по биометрии для зоотехников / Н.А. Плохинский. – М.: Колос, 1969. – 255 с.

**ДИНАМІКА ПЛОЩ ПІД ПЛОДОВО-ЯГІДНИМИ КУЛЬТУРАМИ
У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ У 2012-2018 РР.**

Проаналізовано динаміка площ під плодово-ягідними насадженнями у Волинській області. Виявлено, що найбільші площі зосереджені у господарствах населення.

Ключові слова: садівництво, плодово-ягідні культури, Волинська область, сільськогосподарські підприємства, господарства населення.

The dynamics of areas under fruit and berry crops in the Volyn region are analyzed. The largest areas are concentrated in households.

Key words: gardening, fruit and berry crops, Volyn region, agricultural enterprises, households.

Садівництво є однією з традиційних сільськогосподарських галузей Волинської області. Його розвиток відбувається, перш за все, завдяки достатньо сприятливим економічним та ґрунтово-кліматичним умовам для вирощування широкого асортименту плодово-ягідних культур із цінними споживчими та лікувальними властивостями.

Садівництво на Волині має давні традиції. Площа плодово-ягідних насаджень постійно змінювалася. Найвищі площі плодкових і ягідних насаджень на Волині спостерігалися у середині 60-х рр. ХХ ст. В цей період садівництво розвивалось на екстенсивній основі, тобто зростання обсягів виробництва забезпечувалося за рахунок збільшення площ насаджень.

Починаючи з 1966 р., постійно скорочуються площі промислових садів й особливо виразно ця тенденція проявилася в роки реформування аграрної сфери. Якщо впродовж 1966-1990 рр. площа садів у сільськогосподарських підприємствах області щороку зменшувалася на 1,1 тис. га, то у 1991-2003 рр. – відповідно на 2,0 тис. га, а впродовж 2003-2007 рр. – відповідно на 2,2 тис. га. Основною причиною цього є те, що у переважній більшості сільськогосподарських підприємств через низьку рентабельність і збитковість садівництва не мали власних коштів навіть на відтворення насаджень.

Станом на початок 2018 р., загальна площа під плодово-ягідними насадженнями у Волинській області становила 4714 га, з них 4348 га – це площа садів у плодоносному віці, що складає 4% загальнодержавних насаджень України (табл. 1). У 2018 р. у Волинській області було висаджено понад 200 га плодово-ягідних насаджень. У 2019 р. планується їх розширити ще на 100 га.

Таблиця 1

Динаміка площ плодово-ягідних насаджень Волинської області у 2012–2018 рр.*

Рік	Площа, га		
	Сільськогосподарські підприємства	Господарства населення	Загальна площа
2012	1630	3007	4637
2013	1700	3007	4707
2014	1847	3007	4854
2015	1936	3007	4943
2016	1840	3007	4847
2017	1843	3007	4850
2018	1707	3007	4714

* складено авторами на основі [2; 3; 4]

Загальна площа під плодово-ягідними насадженнями у Волинській області впродовж 2012–2018 рр. змінювалася (рис. 1). Максимальні показники були зафіксовані в усіх категоріях господарств у 2015 р., а саме 4,9 тис. га, з них у сільгосп підприємствах 1,9 тис. га, де під зернятковими зайнято 331 га, під кісточковими 76 га, під ягідниками 1437 га. Такі високі показники зумовила посадка сільськогосподарськими підприємствами 243 га плодово-ягідних культур, вирощування 98 тис. шт. саджанців. Цьому посприяв обмін досвідом між фермерами та власниками особистих селянських господарств Волинської області та Люблінського воєводства Республіки Польща, що зумовило диверсифікацію сільськогосподарського виробництва, зокрема збільшення площ під плодово-ягідними культурами у сільгоспвиробників.

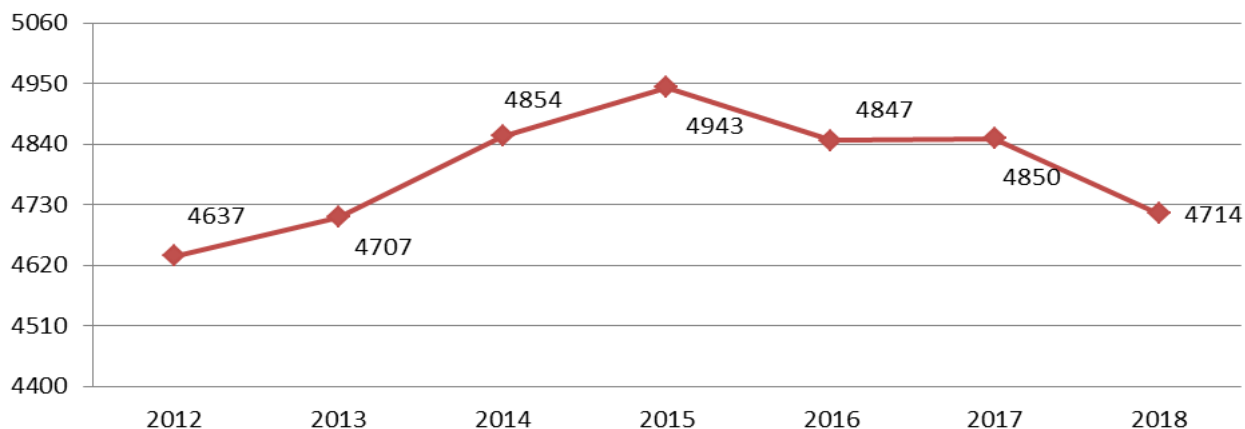

Рис. 1. Динаміка площ плодово-ягідних насаджень Волинської області у 2012–2018 рр., га

При аналізі динаміки площ плодово-ягідних культур за категоріями господарств, відслідковується, що найбільше займаються садівництвом господарства населення. Протягом досліджуваного періоду з 2012 по 2018 рр. господарства населення забезпечували власні потреби плодів і ягід, надлишки яких реалізовувалися. Земля в таких господарствах знаходиться у постійному користуванні громадян, одержаною продукцією вони розпоряджаються самостійно, в результаті чого досягнуто високоефективне користування землею. Площа плодово-ягідних насаджень господарств населення у Волинській області у 2018 р. становила 3007 га, або 61% від загальної площі плодово-ягідних культур. Сільськогосподарські підприємства займають 1707 га, або 39% від загальної площі.

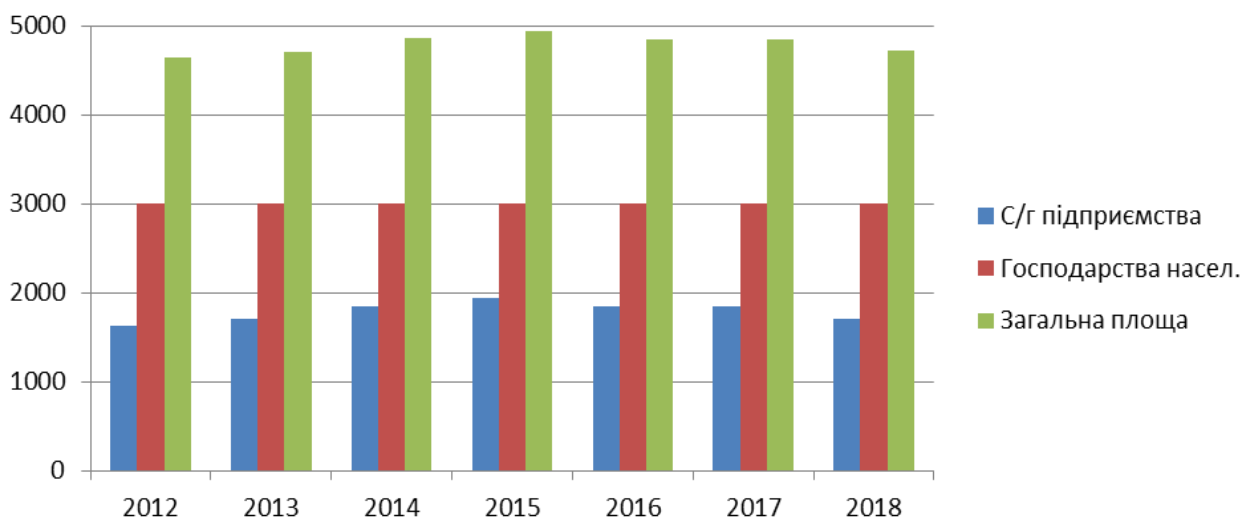

Рис. 2. Динаміка площ плодово-ягідних насаджень у Волинській області за категоріями господарств у 2012–2018 рр., га

Впродовж 2012-2015 рр. спостерігалася тенденція до зростання площ плодово-ягідних насаджень в сільськогосподарських підприємствах з 1630 га до 1936 га. На збільшення площ вплинув Закон України «Про збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства» від 02.12.2010 р. [1]. За яким власники садів отримували додаткові кошти, які витрачали на посадку нових високоінтенсивних садів, добрива, оренду технічних засобів та ін.

Необхідно відмітити тенденцію до зростання площ у фермерських садівницьких господарствах впродовж 2015-2018 рр. За вказаний період площа фермерських садів зросла з 135 га до 214 га.

Порівнюючи площі плодово-ягідних насаджень сільськогосподарських підприємств за 2015 та 2018 роки, прослідковується скорочення площ з 1936 до 1707 га. Однією із причин зменшення площ є значна частка садів із старими малопродуктивними деревами, на розкорчовування яких потрібні великі кошти. Утилізація саду, який вичерпав свої можливості, потребує більше ресурсів, а ніж закладання нових плодкових насаджень. Керівники деяких господарств викорчовують старі сади, при цьому витрачають чимало коштів для проведення робіт, а також втрачають можливість отримати додаткові кошти від реалізації продукції, яку б ще міг дати старий сад, поки молоді насадження не ввійдуть у період плодоношення.

Однак останніми роками ягідництвом зацікавилися і аграрні підприємства та окремі фермерські господарства, що мають бажання диверсифікувати власну економічну діяльність та підвищити дохідність агробізнесу. На це вплинуло впровадження інноваційних технологій вирощування, що дозволило підвищити середню урожайність в 1,5 рази за умови збереження наявних площ.

Подальші перспективи розвитку вітчизняного ягідництва багато в чому будуть визначатися можливостями впровадження у господарствах сучасних технологій швидкого заморожування ягід та їх зберігання впродовж декількох місяців для подальшої реалізації за вигідними цінами та спрямування на експорт. Для забезпечення подальшого розвитку галузі необхідно закладати значні площі нових плодово-ягідних насаджень, що вимагає щорічного залучення інвестицій.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про збір на розвиток виноградарства, садівництва» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Законодавство України : [сайт]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-14>
2. Статичний щорічник Волинь 2015 / за ред. В. Ю. Науменка. – Луцьк : ГУС у Волинській області, 2016. – 478 с.
3. Статичний щорічник Волинь 2016 / за ред. В. Ю. Науменка. – Луцьк : ГУС у Волинській області, 2017. – 455 с.
4. Статичний щорічник Волинь 2017 / за ред. В. Ю. Науменка. – Луцьк : ГУС у Волинській області, 2018. – 458 с.

ВЕТЕРИНАРНІ НАУКИ

УДК 636.7:619:616.36

Елеонора Ляхно, Тетяна Іщенко
(Полтава)

ДИФЕРЕНЦІАЛЬНА ДІАГНОСТИКА ГЕПАТИТУ У СОБАК

Встановлено, що патологія печінки має значне поширення серед свійських собак. Встановлено, що диференціацію гепатиту в собак необхідно проводити за клінічними ознаками, симптомами, результатами УЗД і лабораторного аналізу крові. Описані найтипівіші симптоми захворювань, їх ультрасонографічні відмінності та характерні біохімічні показники крові.

Ключові слова: собаки, печінка, гепатит, білірубін, диференціальна діагностика.

Серед внутрішньої патології собак особливе місце займають хвороби печінки, у тому числі гепатит. За даними літератури, захворювання печінки у собак становить 32% від усієї кількості хвороб [3].

Печінка – як центральний орган метаболізму – виконує багатогранні функції, у тому числі бар'єрну та екскреторну [1]. Гепатит – запалення печінки, що характеризується ексудативними і проліферативними процесами у стромі органа, альтернативними змінами гепатоцитів, супроводжується порушенням обміну речовин, функцій нервової системи, серцево-судинної і травної системи [2].

Дослідження проводилися на базі клініки ветеринарної медицини при кафедрі терапії імені професора П.І.Локеса Полтавської державної аграрної академії. Об'єктом досліджень слугували собаки (n=10) різних порід, статей та віку, що надходили на амбулаторний прийом у 2018 – 2019 році. В якості контролю ж досліджували десять (n=10) клінічно здорових тварин.

Диференціацію гепатиту у собак необхідно проводити за клінічними симптомами, результатами УЗД та лабораторного аналізу крові.

Ми встановили характерні клінічні ознаки гепатиту у собак (табл.1). Це є пригнічення загального стану, погіршення апетиту, лихоманка і підвищення температури, блювання, пронос, іктеричність слизової оболонки, біль в області живота та збільшення печінки.

Таблиця 1

Клінічний стан хворих на гепатит свійських собак

Клінічні ознаки	Хворі собаки, n=10	
	кількість	%
Пригнічення	10	100
Лихоманка, підвищення температури	10	100
Біль в області живота	10	100
Пригнічення апетиту	10	100
Іктеричність слизової оболонки	6	60
Збільшення печінки	9	90
Блювота	8	80
Пронос	7	70
Кон'юктиви	6	60

Так, у 100 % дослідних тварин реєстрували погіршення або втрату апетиту, що супроводжується значним пригніченням тварини, лихоманку і підвищення температури та біль в області живота. У понад 90 % собак реєстрували збільшення печінки. Характерною клінічною ознакою у собак за гепатиту є блювота (80 %) та пронос (70 %), що доставляло значних незручностей господарям тварин.

Вивчаючи питання гепатиту у свійських собак ми обрали 10 собак хворих на гепатит різних порід, статей та віку, що надходили на амбулаторний прийом до клініки. Тварини були від 1 року до 14-річного віку з різним раціоном годівлі. Значної статеві залежності захворюваності ми не виявили. Провівши аналіз вікової залежності гепатиту у дослідних собак було встановлено, що більша половина з них (n=6) були віком від 5 до 10 років (60%), тварини віком до двох років найменш схильні до даної патології (рис.1).

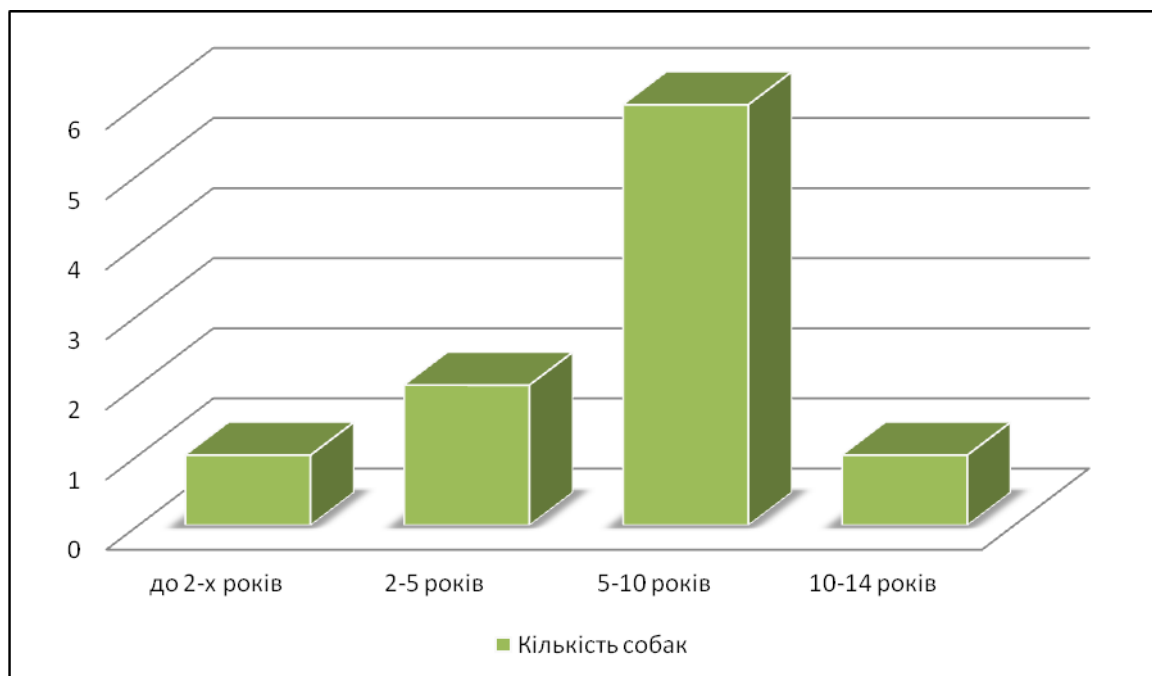

Рис.1. Вікова динаміка свійських собак хворих на гепатит

Отже, найчастіше гепатит реєстрували у тварин від п'яти до десяти років (60 %). За дослідний період статевої захворюваності не виявлено.

Для встановлення специфічних структурних змін необхідно проводити ультразвукографічні дослідження внутрішніх органів тварин. За гепатиту найчастіше реєструють потовщення капсули за рівних контурів органа, зниження ехогенності паренхіми печінки, ерогенна фрагментація її структури.

Для визначення функціонального, а не лише структурного, стану печінки нами було проведено лабораторні дослідження крові. Так за клінічного дослідження крові визначали кількість еритроцитів, лейкоцитів, вміст гемоглобіну та колірний показник. Ми побачили незначне зменшення кількості еритроцитів у хворих собак, незначне зниження гемоглобіну. Колірний показник майже не зазнав змін та не виходить за межі норми. Але у хворих тварин спостерігається збільшення лейкоцитів. Такі результати вказують на запальний процес в організмі тварини. Тому в подальшому нами були проведені біохімічні дослідження сироватки крові клінічно здорових та хворих на гепатит свійських собак. Ми побачили, що у сироватці крові збільшений вміст загального білка, хоча показник альбумінів знаходиться в межах. Також у собак дослідної групи дуже зросла активність амінотрансфераз, так активність АлАТ зросла у 2,3, а АсАТ – у 2,1 рази.

Зважаючи на те, що у хворих собак спостерігали іктеричність видимих слизових оболонок було досліджено вміст різних форм білірубину. Вміст загального білірубину у хворих на гепатит собак був більший у 5 разів, порівняно з показником у клінічно здорових тварин. Гіпербілірубінемія була спровокована достовірним зростанням, у 13 разів фракції кон'югованого білірубину та у 3,4 рази вільного білірубину.

Таким чином, за гепатиту у собак розвивається синдром функціональної недостатності печінки, що характеризується зниженням концентрації альбуміну в сироватці крові, зміни

співвідношення окремих білкових фракцій при нормальному вмісті загального білка та холестази, клінічним проявом якого є іктеричність, кон'юктиви і свербіж.

Висновки. Отже за гепатиту в собак діагностують пригнічення загального стану, погіршення апетиту, лихоманка і підвищення температури, блювання, пронос, іктеричність слизової оболонки, біль в області живота та збільшення печінки. А проведення комплексного обстеження, з урахуванням результатів клінічних досліджень, УЗД та змін показників крові, дає змогу проводити диференційну діагностику гепатиту у собак.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Ветеринарна клінічна біохімія : Посібник / [М. І. Карташов, О. П. Тимошенко, Д. В. Кібкало [та ін.]; За ред. М. І. Карташова та О. П. Тимошенко. – Харків : Еспада, 2010. – 400 с.
2. Локес П. І. Диференційна діагностика хвороб печінки у свійських собак і котів / П.І. Локес, Т.П. Локес-Крупка // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – Полтава, 2014. – №1(72). – С. 58-61.
3. Фасоля В. П. Вікова, нозологічна і породна структура хвороб собак у м. Житомирі / В.П.Фасоля // Вісник Білоцерків. держ. аграр. ун-ту – Біла Церква, 2001. – Вип. 28. – С. 256-258.

ТЕХНІЧНІ НАУКИ. ТРАНСПОРТ

УДК 664.641.5:633.34

Антоніна Ратушенко, Надія Зубар
(Київ)

ВИВЧЕННЯ СПОЖИВЧИХ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНО-ТЕХНОЛОГІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ СОЇ У ВИРОБНИЦТВІ КУЛІНАРНИХ ВИРОБІВ З ПРІСНОГО ТІСТА

Для виробництва борошняних виробів з прісного тіста розроблено композиційні суміші з пшеничного та соєвого борошна оптимізованого хімічного складу. За результатами органолептичної оцінки й аналізу хімічного складу визначено раціональну концентрацію добавок в тісті від рецептурної кількості пшеничного борошна та сухого нерозведеного соєвого молока. На основі проведених аналітичних робіт, розроблена нормативна документація, що сприятиме покращенню споживчих якостей вареників та дозволяє включити інноваційні технології до асортименту продукції закладів харчування.

Ключові слова: прісне тісто, композиційні суміші, інноваційні технології, органолептична оцінка, вимоги до якості.

Composite mixtures of wheat and soybean flour with optimized chemical composition have been developed for the production of fresh pastry flour. According to the results of organoleptic evaluation and analysis of the chemical composition, a rational concentration of additives in the dough from the prescription amount of wheat flour and dry undiluted soy milk was determined. On the basis of the analytical work, regulatory documentation has been developed that will improve the quality of dumplings and allow to incorporate innovative technologies into the range of food establishments.

Key words : fresh dough, composite mixtures, innovative technologies, organoleptic evaluation, quality requirements.

Останнім часом перед кожним споживачем окремо і людством загалом гостро стоїть проблема якості споживаної їжі. Якісний склад продуктів харчування відображає погіршення екологічної ситуації в усьому світі, яке обумовлене інтенсивними викидами у навколишнє середовище продуктів техногенної діяльності людини. В Україні екологічний стан поглиблюється наслідками аварії на ЧАЕС, низькою надійністю системи контролю за якістю харчових продуктів та складною соціально-економічною ситуацією, яка безумовно, відображається на стані харчування населення.

На світовому ринку новітніх технологій харчування визначилася тенденція до збільшення кількості якісно нових продуктів, які призначені для попередження захворювань, зміцнення захисних сил організму, зниження ризику впливу токсичних сполук і несприятливої екологічної дії. В ринкових умовах харчова промисловість динамічно розвивається за рахунок впровадження нових інтенсивних технологій і випуску на їх основі харчових продуктів оздоровчої та профілактичної дії. Це забезпечує умови для створення нової конкурентоспроможної продукції ресторанного господарства. Збалансоване за вмістом біологічно активних речовин харчування, забезпечує охорону внутрішнього середовища організму і є реальним шляхом збереження та зміцнення здоров'я людини в умовах постійного екологічного навантаження.

Наукова стратегія і практика розробки новітніх технологій продукції ресторанного господарства включає:

- *медико-біологічні аспекти* – передбачають вибір носія й добавки, що корегують хімічний склад продукції, рівень і безпеку збагачення;

- *технологічні аспекти* – розглядають питання якості продукції, збереженості мікронутрієнтів і їх сумісність з іншою сировиною, а також взаємодію з окремими компонентами харчової системи;

- *клінічну ефективність*, яка повинна підтвердити на основі методів доказової медицини біологічну доступність збагачувального компоненту, а також надійність корекції дефіциту й поліпшення стану здоров'я з використанням спеціалізованих, функціональних продуктів харчування [2].

В сучасному харчуванні, особливо в умовах малорухливого способу життя і невеликих затрат енергії, найбільшу увагу в структурі харчування слід приділяти співвідношенню між тваринними і рослинними продуктами. Важливими характеристиками харчування є харчова й біологічна цінність їжі, макро- і мікроелементний склад та безпечність.

Актуальним розробками у цьому напрямку є удосконалення рецептур та технології виробництва борошняних виробів. Особливу цікавість представляють композиції функціональних продуктів та біологічно-активних добавок, які поєднують декілька функцій:

- компенсують дефіцити біологічно активних компонентів в організмі;
- підтримують нормальну функціональну активність органів і систем;
- знижують ризик різних захворювань, створюють дієтичний фон;
- підтримують корисну мікрофлору в організмі людини і нормальне функціонування шлунково-кишкового тракту.

Підвищення обсягу виробництва та споживання борошняної кулінарної продукції за останні роки свідчить про те, що ця група виробів займає важливе місце у структурі харчування населення України. Їхній рецептурний склад піддається регулюванню, що дозволяє створювати продукти харчування, які відповідають традиційним вимогам до споживних властивостей і сучасним вимогам науки про харчування [3].

Борошняні страви користуються попитом, проте їх склад переобтяжений вуглеводами (переважно крохмалем), що не задовольняє основних вимог раціонального харчування. Актуальність проблеми полягає в введенні в рецептуру нових харчових продуктів, які відповідають традиційним вимогам до споживних властивостей і сучасним вимогам нутриціології.

Використання борошна із зернових та зернобобових культур (вівсяного, ячмінного, кукурудзяного, гречаного, рисового, соєвого, горохового) дозволяє оптимізувати хімічний склад продуктів, підвищити вміст мінеральних речовин (кальцію, заліза, магнію, кремнію, фосфору, цинку, селену), вітамінів Е, С, Н, групи В, окремих амінокислот, поліненасичених жирних кислот, харчових волокон [3].

Перспективною добавкою вважаємо соєве борошно, яке має профілактичну дію при атеросклерозі та попереджує жовчекам'яну хворобу, перешкоджає жировому переродженню печінки, стимулює ліпідний обмін.

Технології виготовлення кулінарних виробів з прісного тіста дозволяють вводити до складу продукції різноманітні біологічно активні добавки (БАД) і таким чином корегувати склад та харчову цінність продуктів відповідно до їх цільового призначення.

Метою дослідження є вивчення функціонально-технологічних властивостей соєвих продуктів та розроблення кулінарної продукції із прісного тіста підвищеної біологічної цінності.

Білки сої наближаються до стандартного білка з ідеальним амінокислотним складом. Боби сої містять вдвічі більше білка ніж телятина, утричі більше ніж яйця. Соеві білки знижують рівень ліпідів у сироватці крові, нормалізують рівень холестерину, що може використовуватися для профілактики й лікування атеросклерозу, цукрового діабету, ішемічної хвороби серця, гіпертонії, ожиріння. Фізіологічно функціональний ефект досягається за умови щоденного споживання 25 г соєвого білка.

Боби сої містять 17-20 % ліпідів. Соєва олія багата есенціальними жирними кислотами, містить 3 % лецитину та стеарину, які є антагоністами холестерину. Споживання соєвої олії регулює жировий і холестеринний обмін, підсилює антиоксидантні процеси в організмі,

сприяє нормалізації переміщення ліпідів у крові, зміцнює стінки кровоносних судин. Вуглеводи (27-35%) сої виконують роль пребіотиків для пробіотичних бактерій (біфідобактерій), нерозчинні поліцукри стимулюють перистальтику кишечника та адсорбують шкідливі, токсичні й радіоактивні речовини.

Соеві боби містять різні водо- та жиророзчинні вітаміни у значних кількостях. Вони містять такі важливі мінеральні елементи як кальцій, фосфор, залізо, калій, цинк, мідь, селен. За співвідношенням кальцію до фосфору соя максимально наближається до молока та сиру, а кальцію до марганцю – до тріски [1].

Соя є цінним джерелом фіторечовин – біологічно-активних сполук, які зустрічаються лише в рослинах (катехіни, антоціани, лейкоантоціани, флавонони, флаволи, флавоноли). Ізофлавонони володіють фітогормональною активністю, що проявляється у здатності запобігати росту ракових клітин, знижувати рівень холестерину в крові та інгібувати ресорбцію кісток у разі захворювання остеопорозом, проявляють антиоксидантні властивості. Сапоніни бобів сої відзначаються протипухлинною, антиоксидантною та імуностимулюючою активністю. Також виділяють їх антиоксидантну, знеболіючу, заспокійливу й тонізуючу дію [1].

Отже, завдяки багатофункціональності інгредієнтів сої, вона є цінним функціональним продуктом, який може використовуватися у дієтичному, лікувально-профілактичному та раціональному харчуванні.

Приготування борошняних виробів, в тому числі з прісного тіста на основі композицій пшеничного борошна з соєвими продуктами, в основному передбачає використання соєвого борошна. Соеве борошно підвищує в продукті кількість білків, мінеральних речовин і вітамінів групи В та зменшується кількість вуглеводів, що особливо важливо для зниження вуглеводного навантаження борошняних виробів.

Функціональні властивості соєвих білків, такі як зв'язування води, зв'язування жирів, емульгування води й жирів у стійку систему, формування в'язкості продукту, добра стійкість під час заморожування і відтаювання мають велике значення у виробництві борошняних продуктів, які піддаються заморожуванню, наприклад вареників та пельменів. Ці властивості соєвих білків, які містяться в добавленому соєвому борошні або крупці, поліпшують реологічні властивості прісного тіста, полегшують його машинний обробіток, краще розподіляють воду й жир у ньому, поліпшують органолептичні властивості готових продуктів, подовжують свіжість і термін придатності продукту.

Соеві білки з природною емульгуючою здатністю надають прісному тісту велику пружність аналогічно з використанням знежиреного сухого молока. Однією з переваг застосування соєвого борошна у виробках з тіста є збереження реологічних властивостей страви. Білок сої зв'язує воду і тим самим гальмує переміщення вологи із крохмалю в клейковину, подовжує її виділення.

Для виробництва борошняних виробів з прісного тіста розроблено композиційні суміші з пшеничного та соєвого борошна оптимізованого хімічного складу. Від варіювання кількісного співвідношення окремих компонентів у сумішах залежать реологічні властивості тіста. Для підвищення харчової цінності борошняних кулінарних виробів використано добавки "Стандарт" і "Супер", які сертифіковані в Україні як спеціальний харчовий продукт і виробляється із насіння бобових і злакових культур методом "Пробудження насіння" за запатентованою технологією ЄСО. Оскільки вони мають низький вміст клейковини, що погіршує структурно-механічні характеристики прісного тіста, то потребує застосування поліпшувачих добавок, зокрема карагенану, який є полісахаридом, отриманим із червоних водоростей. Карагенан – біологічно активна речовина з лікувальними властивостями щодо виразки шлунку та є імуностимулятором (сприяє утворенню інтерферону). Фізіологічно карагенан не засвоюється організмом людини, не розщеплюється ферментами шлунково-кишкового тракту [4].

Розроблена технологія прісного тіста із зазначеними вище добавками та асортимент кулінарної продукції, що дає змогу отримати продукт із високими споживними

властивостями, покращеною харчовою та біологічною цінністю – підвищеним вмістом білків, мінеральних речовин, вітамінів, харчових волокон.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Капрельянц Л.В., Юргачова К.Г. Функціональні продукти. – Одеса: Друк, 2014. – 312 с.
2. Тихомирова Н.А. Технология продуктов функционального питания. – М.: ООО «Франтэра», 2015. – 213 с.
3. Дьяченко Д.В. Функциональные продукты питания – пища будущего // Хлебопекарное и кондитерское дело. – 2015. – № 1 (1). – С. 28–29.
4. Харчування людини і сучасне довілля: теорія і практика [монографія] / [Пересічний М.І., Корзун В.Н., Кравченко М.Ф., Григоренко О.М.]. – К. КНТУ, 2014. – 526 с.

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

УДК 614.815.7

Галина Хорькова, Степан Суло
(Київ)

КУЛЬТУРА ОХОРОНИ ПРАЦІ: ЯК ФОРМУЄТЬСЯ СВІДОМІСТЬ СУСПІЛЬСТВА ДО ЦЬОЇ ТЕМИ

Культура безпеки праці – це сукупність способів, за допомогою яких забезпечується управління безпекою на робочому місці та становить базову цінність для всіх працівників організації. Щоб сформувати культуру охорони праці, необхідно визначити послідовні кроки та переваги для досягнення мети.

Ключові слова: охорона праці, безпека, травматизм, збереження здоров'я та життя.

У квітні 2018 року у приміщенні «Укрінформ» відбулася прес-конференція Голови Державної служби України з питань праці Романа Чернеги з нагоди Дня охорони праці в Україні, який відзначається, щорічно, 28 квітня.

Голова Держпраці, наголосив у своєму виступі на важливості реформування системи управління охороною праці (СУОП), зазначив: «Культура охорони праці – це створення чітко сформульованої системи прав і обов'язків, системи відповідальності, де принцип профілактики має найвищий пріоритет».

Він навів останні статистичні дані МОП: внаслідок нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань щорічно у світі гине більше 2,5 млн працівників, кількість постраждалих сягає – понад 350 млн працівників.

Стосовно України, кількість нещасних випадків за 2017 рік зменшилася, але несуттєво – на 3 % порівняно з 2016 роком (4428 випадків), із смертельним наслідком – на 10 % (у 2016 році зафіксовано 400 випадків).

Основні причини нещасних випадків є організаційні: не приділяється належна увага навчанню з охорони праці, не проводиться відповідний інструктаж працівників, не облаштовуються належно небезпечні зони виробництва тощо. Відзначено, що 36 % у статистиці нещасних випадків припадає на ДТП.

У контексті збереження трудового потенціалу молодого покоління нині Україна ратифікувала низку міжнародних конвенцій, які регламентують чи забороняють роботу неповнолітніх осіб. Інспекторами Держпраці у 2017 році було виявлено 90 роботодавців, які використовували працю 178 осіб віком від 14 до 18 років. Це переважно сфера послуг, сільське господарство. Діти працювали у важких і шкідливих умовах праці, понаднормово, у вихідні, деякі з них не були офіційно оформлені.

Збереження життя і здоров'я насамперед залежить від нашого усвідомлення, що ми самі повинні дбати про свою безпеку і оточуючих, виховувати в собі культуру праці, толерантність і змінювати ставлення до свого робочого місця.

Міністерство соціальної політики України в питанні захисту трудових прав молодого покоління дотримується принципів директив Європейського Союзу, на яких сьогодні формується концепція реформування системи охорони праці та культури безпеки праці.

Конвенція № 5 МОП, свідчить про пріоритетну увагу до проблем працевлаштування дітей і молоді, адже це найбільш уразлива категорія працівників, яка недостатньо усвідомлює наявність ризиків у роботі та їх наслідки в силу своїх, ще несформованих, психофізичних особливостей.

Варто змінювати у суспільстві менталітет та свідомість у ставленні до поняття «культура праці» конкретну відповідальність у питаннях виховання і навчання молодого покоління.

Культуру безпеки праці можна оцінити за двома основними параметрами охорони праці – *місія охорони праці та залучення в охорону праці*.

Місія охорони праці – означає пріоритетність її в загальній місії підприємства.

Залучення в охорону праці означає, що органи надзору та робітники спільно створюють атмосферу товариства в справі охорони праці на рівні цеху або відділу.

Культура безпеки праці – це сукупність способів, за допомогою яких забезпечується управління безпекою на робочому місці, і часто відображає справжні погляди, переконання, увлечення та цінності працівників щодо безпеки.

Культура організації може виражатися в певній символіці (лейблі, вивісці), призначеній для створення іміджу підприємства або організації в зовнішньому оточенні.

Це заходи, які треба проводити з певною періодичністю і з конкретною метою:

програми заяви (виконана робота і заплановані дії);

річні звіти, що демонструють досягнення та позитивні результати діяльності у сфері охорони праці, пожежної безпеки та цивільної оборони;

розрахунок економічної ефективності впровадження запропонованих варіантів з підвищення безпеки, який наочно демонструє зміну виробничих показників.

Це формальний бік роботи. Культура може також виявлятися і у вигляді менш помітних і яскравих речей. Конкретні дії і методи роботи керівництва підприємства: як самого керівника (ректора), так і громадських організацій (профспілкового комітету, служби охорони праці), система неформальних зв'язків всередині організації і підрозділів (взаємини завідувачів кафедр і деканів факультетів зі своїми підлеглими) і співпраця усіх співробітників.

Поняття «те, як у нас тут все робиться» передбачає загальні методики та взаємодії в рамках компанії, які розробляються, обговорюються й затверджуються на рівні керівництва.

Тим не менше, основні (глибинні) характеристики культури – це моральні цінності, непохитні переконання, ідеології та обмеження, умовні й безумовні, усвідомлені й підсвідомі. Зазвичай працівникам структури непросто розпізнати чіткі межі й відмінності між такими.

Неможливо переоцінити роль культури як загального поняття в організації охорони праці. У будь-якій престижній організації (де все на вищому рівні) вона відіграє надзвичайно важливу роль, становить базову цінність для всіх працівників організації. І, навпаки, компанії з низькою культурою вважають охорону праці несуттєвою, такою, що дратує, й відволікає від справжніх («реальних справ»), що забезпечують фінансову прибутковість.

Таким чином, культура охорони праці – багатогранне й різнопланове явище, для створення і розвитку якого необхідні певні умови, а саме:

прихильність керівників у виконанні основних вимог з охорони праці, зацікавленість у її забезпеченні співробітників та підвищення їх мотивації за допомогою як морального, так і матеріального стимулювання; менталітет працівників; сприйняття співробітниками охорони праці на робочих місцях (атмосфера, або клімат безпеки); гасла, спрямованість, а також історія організації; політика і процедури організації; пріоритети безпосередніх керівників на місцях, їх зобов'язання, відповідальність; пріоритети підсумкової прибутковості підприємства в порівнянні з виконанням необхідного мінімуму з дотримання техніки безпеки; своєчасне виправлення помилок і коригування небезпечної поведінки при виконанні.

При правильно організованому підході до створення стійкої позитивної культури охорони праці кожен відчуває відповідальність за власну безпеку, і ближнього, щодня стежить за її дотриманням.

При цьому ставлення співробітників не є формальністю: під час виконання службового обов'язку вони не бояться визнавати загрозливі фактори і невідкладно вживають заходів щодо їх усунення. При стійкій позитивній культурі охорони праці будь-який працівник без зволікання і зайвої скромності може звернутися до керівника. І така поведінка не буде вважатися надмірним службовим зав'язанням або зайвими маніпуляціями: організація буде цінувати і заохочувати його. Так у співробітників увійде в звичку регулярно контролювати один одного і вказувати на поведінку, небезпечну відносно охорони праці, незважаючи на докори та осуд інших.

Переваги культури охорони праці:

скорочення кількості нещасних випадків та прецедентів; низька аварійність і плинність кадрів; мала кількість прогулів; висока продуктивність.

Для створення розвиненої й стійкої культури охорони праці потрібні час і сили, це, як правило, займає кілька років. Участь керівників і працівників у вирішенні питань охорони праці має стати невід'ємною частиною повсякденної діяльності підприємства. Сформуванню такої культури допоможе ряд послідовних кроків, спрямованих на неухильне вдосконалення системи охорони праці:

інформативність – збір і аналіз необхідної інформації: статистика та відомості про основні показники охорони праці; відкритість – інформування про події й озвучування проблем, пов'язаних з безпекою; досвід – аналіз і виправлення помилок; гнучкість – готовність перебудовуватися і змінювати темп та курс виробництва; справедливість – вживати послідовно справедливі та обгрунтовані заходи.

При цьому культура охорони праці – явище досить мінливе. Однією неправильною заявою можна перекреслити результати багаторічної кропіткої роботи.

Іншими словами, культура охорони праці повинна бути комбінацією лідерства та підтримки з боку керівників вищої ланки, участі в діяльності керівників нижчого рівня та залучення працівників у дотриманні заходів безпеки.

І першочерговим завданням для всіх без винятку є необхідність створити належні умови для передбачення та попередження небезпечних випадків, що дозволить суттєво зменшити витрати на ліквідацію наслідків, забезпечити безперервність технологічного процесу та зберегти здоров'я і життя працівників.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Діагностика стану та перспектив розвитку соціальної відповідальності в Україні (експертні оцінки): монографія / О.Ф. Новікова, М.Є. Дейч, О. В. Панькова та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2013. – 296 с.

2. Горностай О.Б., Станіславчук О.В. Цінність культури охорони праці у виробничому процесі / О.Б. Горностай, О.В. Станіславчук // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук. праць. – Львів: РВВ НЛТУ України, 2012. – С. 376-381.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Антипюк Олена Володимирівна – інженер II категорії навчальної лабораторії краєзнавчих атласів кафедри фізичної географії географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Башенко Надія Іванівна – викладач економічних дисциплін Ладижинського коледжу Вінницького національного аграрного університету

Беженар Антоніна Анатоліївна – кандидат фізико-математичних наук, старший викладач Академії неперервної освіти Київської обласної ради

Бондаренко Андрій Миколайович – студент 6 курсу факультету суспільних наук і міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Борисюк Марія Олександрівна – учениця 10 класу Комунального закладу «Полтавська загальноосвітня школа I – III ступенів №25 Полтавської міської ради Полтавської області»

Боса Віта Петрівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри романської філології та порівняльно-типологічного мовознавства Київського університету імені Бориса Грінченка

Буц Алла Миколаївна – доцент кафедри фізичного виховання та спорту Українського державного університету залізничного транспорту

Васюта Ірина Євгенівна – викладач вищої категорії, завідувач відділення Комунального закладу Львівської обласної ради «Львівський коледж декоративного і ужиткового мистецтва імені І. Труша»

Ващенко Олена Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової освіти Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка

Віниковоцька Жанна Семенівна – викладач економічних дисциплін Вінницького торговельно-економічного коледжу Київського національного торговельно-економічного університету

Войтюк Василь Петрович – кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри лісового і садово-паркового господарства Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Воловненко Катерина Володимирівна – аспірант III року навчання кафедри статистики ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Гайдучик Галина Михайлівна – викладач економічних дисциплін Ладижинського коледжу Вінницького національного аграрного університету

Гетьман Віра Олександрівна – студентка 6 курсу факультету суспільних наук і міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Гомонюк Роман Володимирович – магістрант II року навчання технологічного факультету Житомирського національного агроекологічного університету

Грамастик Надія – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки, дошкільної, початкової та спеціальної освіти Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Гулько Микита Владиславович – старший викладач кафедри фізичного виховання та спорту Харківського університету будівництва та архітектури

Демянчук Михайло Ростиславович – кандидат педагогічних наук, викладач терапевтичних дисциплін Комунального закладу вищої освіти «Рівненська медична академія» Рівненської облради

Дідківський Анатолій Миколайович – кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри розведення, генетики тварин та біотехнології Житомирського національного агроекологічного університету

Дроздюк Валентина Сергіївна – студентка 6 курсу Педагогічного інституту Київського Університету імені Бориса Грінченка

Дядечко Марія Олександрівна – студентка 6 курсу Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка

Єрко Ірина Володимирівна – кандидат географічних наук, доцент кафедри туризму та готельного господарства географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Зіненко Олександр Олексійович – викладач фізики та астрономії Маріупольського будівельного коледжу

Золотаренко Віктор Олегович – студент 4 курсу факультету медичних технологій діагностики та реабілітації Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Зубар Надія Миколаївна – кандидат технічних наук, професор кафедри промислової інженерії та сервісу Національного педагогічного університету імені Михайла Драгоманова

Іщенко Андрій Миколайович – старший викладач кафедри фізичного виховання та спорту Харківського університету будівництва та архітектури

Іщенко Тетяна Анатоліївна – вчитель вищої категорії, старший вчитель, вчитель фізики та математики Комунального закладу «Полтавська загальноосвітня школа I – III ступенів №25 Полтавської міської ради Полтавської області»

Кавецька Ірина Ігорівна – магістрант II року навчання факультету економіки, менеджменту та права Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету

Каляпук Тетяна Федорівна – студентка 6 курсу факультету іноземної філології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Качаровський Роман Євгенович – магістр географії, інженер II категорії навчальної лабораторії краєзнавчих атласів кафедри фізичної географії географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Качмар Наталія Іванівна – магістр географії, викладач, старший лаборант кафедри фізичної географії та раціонального природокористування ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Кашук Валерій Дмитрович – магістр в галузі телекомунікацій, викладач Відокремленого структурного підрозділу Коледж телекомунікацій та комп'ютерних технологій Національного університету «Львівська політехніка»

Кечеджі Оксана Вікторівна – старший викладач кафедри перекладу Приазовського державного технічного університету

Ковтун Віталій Володимирович – викладач суспільних дисциплін Ладижинського коледжу Вінницького національного аграрного університету

Коляда Ірина Валеріївна – старший викладач кафедри іноземних мов Національного фармацевтичного університету

Копань Василь Степанович – доктор фізико-математичних наук, професор Національного університету «Києво-Могилянська академія»

Копань Володимир Тарасович – студент 5 курсу факультету гуманітарних наук Національного університету «Києво-Могилянська академія»

Коробкіна Карина Миколаївна – студентка 4 курсу факультету техногенно-екологічної безпеки Національного університету цивільного захисту України

Коцун Борис Борисович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики природничо-математичних дисциплін початкової освіти Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Коцун Лариса Олександрівна – кандидат біологічних наук, доцент кафедри ботаніки і методики викладання природничих наук Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Кузьмішина Ірина Іванівна – кандидат біологічних наук, доцент кафедри ботаніки і методики викладання природничих наук Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Кулик Максим Іванович – кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри селекції, насінництва і генетики Полтавської державної аграрної академії

Куфлік Ауріка – студентка 6 курсу (магістрант) кафедри загальної педагогіки, дошкільної, початкової та спеціальної освіти Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Лозенко Наталія Миколаївна – викладач кафедри спортивного вдосконалення Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Ляхно Елеонора Анатоліївна – учениця 9 класу Комунального закладу «Полтавська загальноосвітня школа I – III ступенів №25 Полтавської міської ради Полтавської області»

Манзюк Марія Василівна – студентка 4 курсу факультету міжнародних економічних відносин ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Маніта Василь Іванович – кандидат історичних наук, доцент, завідувач навчально-методичним кабінетом Відокремленого структурного підрозділу Коледж телекомунікацій та комп'ютерних технологій Національного університету «Львівська політехніка»

Мащенко Оксана Миколаївна – старший викладач кафедри фізичного виховання та спорту Харківського національного університету будівництва та архітектури

Мельник Марія Степанівна – викладач хімії Львівського коледжу індустрії моди Київського національного університету технологій і дизайну

Мінайченко Софія Анатоліївна – учениця 9 класу Комунального закладу «Полтавська загальноосвітня школа I – III ступенів №25 Полтавської міської ради Полтавської області»

Міхейченко Марія – кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Некіпелова Анастасія Андріївна – студентка 5 курсу факультету суспільних наук та міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Олійник Ганна Миколаївна – магістрант біолого-екологічного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Павлова Ніна Сергіївна – викладач хімії, біології і екології Кропивницького інженерного коледжу Центральноукраїнського національного технічного університету

Петухова Ганна Олексіївна – магістрант II року навчання педагогічного факультету Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Поліщук Ольга Василівна – студентка 6 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Пономаренко Ігор Віталійович – кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної кібернетики та маркетингу Київського національного університету технологій та дизайну

Поп Степан Степанович – доктор фізико-математичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри фізичної географії та раціонального природокористування ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Прокопенко Олександр Іванович – викладач фізичної культури Ладижинського коледжу Вінницького національного аграрного університету

Пугач Сергій Олександрович – кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Ратушенко Антоніна Тарасівна – кандидат технічних наук; доцент кафедри технології харчування Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

Рибалова Ольга Володимирівна – кандидат технічних наук, доцент кафедри охорони праці та техногенно-екологічної безпеки Національного університету цивільного захисту України

Романюк Ганна Віталіївна – магістрант біолого-екологічного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Сагайдак Ірина Петрівна – спеціаліст вищої категорії, викладач-методист Відокремленого підрозділу Національного університету біоресурсів і природокористування України «Заліщицький аграрний коледж імені Є.Храпливого»

Самусенко Олена Миколаївна – викладач Комунального вищого навчального закладу «Уманський гуманітарно-педагогічний коледж імені Тараса Шевченка»

Сапуцький Назарій Ярославович – викладач фізичного виховання, спеціаліст вищої категорії Комунального закладу Львівської обласної ради «Львівський коледж декоративного і ужиткового мистецтва імені І. Труша»

Селезньова Ірина Аркадіївна – інженер I категорії кафедри загальної фізики Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Семенова Валерія – студентка 6 курсу (магістрант) кафедри загальної педагогіки, дошкільної, початкової та спеціальної освіти Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Сірик Володимир Степанович – доцент кафедри фізичного виховання та спорту Харківського національного університету будівництва та архітектури

Стаднійчук Ірина Петрівна – кандидат педагогічних наук, викладач електротехнічних дисциплін Ладижинського коледжу Вінницького національного аграрного університету

Сушло Степан Титович – доцент кафедри екології та безпеки життєдіяльності Національного транспортного університету

Тимчук Володимир Іванович – викладач вищої категорії ВП НУБіП України «Заліщицький аграрний коледж імені Є.Храпливого»

Тімошенко Наталія Миколаївна – викладач фінансових дисциплін Вінницького торговельно-економічного коледжу Київського національного торговельно-економічного університету

Токарчук Василь Іванович – викладач вищої категорії ВП НУБіП України «Заліщицький аграрний коледж імені Є.Храпливого»

Філенко Юлія Володимирівна – магістрант біолого-екологічного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Хорькова Галина Василівна – старший викладач кафедри екології та безпеки життєдіяльності Національного транспортного університету

Хуторянська Ніна Володимирівна – провідний інженер кафедри фізики металів, НДЛ «Фізика металів та кераміки» Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Царевська Тетяна Сергіївна – студентка 4 курсу факультету української філології та соціальних комунікацій ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Черкасова Дар'я Олександрівна – студентка 6 курсу факультету суспільних наук та міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Чермяніна Світлана Андріївна – студентка 5 курсу факультету суспільних наук та міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Чир Надія Вікторівна – кандидат географічних наук, доцент кафедри туризму факультету туризму та міжнародних комунікацій ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Шевченко Юлія Віталіївна – студентка 6 курсу факультету іноземних мов Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Шепеленко Тетяна Валеріївна – кандидат наук з фізичного виховання і спорту, завідувач кафедри фізичного виховання та спорту Українського державного університету залізничного транспорту

Шугуров Олег Олегович – доктор біологічних наук, професор кафедри загальної біології та водних біоресурсів Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ЗМІСТ

БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

- Ірина Кузьмішина, Лариса Коцун, Василь Войтюк, Борис Коцун*
ДО ПИТАННЯ СТВОРЕННЯ БОТАНІЧНОГО ЗАКАЗНИКА МІСЦЕВОГО
ЗНАЧЕННЯ «ФІТЕУМА» В ІВАНИЧІВСЬКОМУ РАЙОНІ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ 3
- Ганна Олійник, Олег Шугуров*
ВПЛИВ УЛЬТРАФІОЛЕТОВИХ ХВИЛЬ НА ЖИТТЄДІЯЛЬНІСТЬ
АКВАРІУМНИХ РОСЛИН 6

ГЕОГРАФІЯ І ГЕОЛОГІЯ

- Степан Поп, Наталія Качмар*
НАДЗВИЧАЙНІ ПРИРОДНІ ЯВИЩА ТА ПРОЦЕСИ
НА ТЕРИТОРІЇ ЗАКАРПАТТЯ 9
- Ганна Романюк, Олег Шугуров*
РІЧНА ЗМІНА ПАРАМЕТРІВ ВОДИ У ЗАПОРІЗЬКОМУ ВОДОСХОВИЩІ 13

ЕКОЛОГІЯ

- Галина Гайдучик*
ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВОДОЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ 17
- Ольга Рибалова, Карина Коробкіна*
ВИЗНАЧЕННЯ НЕБЕЗПЕКИ ЗАБРУДНЕННЯ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ 19
- Юлія Філенко, Олег Шугуров*
СТАН ПОПУЛЯЦІЇ КОЛОВЕРТОК В ЗАБРУДНЕНИХ МІСЦЯХ
ДНІПРОВСЬКОГО ВОДОСХОВИЩА МІСТА ДНІПРА 22
- Світлана Чермяніна*
ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЯК ВИКЛИК ЕКОЛОГІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ
НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ 26

ТУРИЗМ І РЕКРЕАЦІЯ

- Ірина Єрко, Роман Качаровський, Надія Чир, Олена Антипюк*
ШКІЛЬНІ МУЗЕЇ ЯК ПОТЕНЦІЙНІ ОБ'ЄКТИ ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ
(НА ПРИКЛАДІ ІВАНИЧІВСЬКОГО РАЙОНУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ) 29

ЕКОНОМІКА

- Надія Бащенко*
КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ 32
- Жанна Віниковоцька, Наталія Тимошенко*
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ 34
- Катерина Воловненко*
МАЛІ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ 36
- Ірина Кавецька*
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ
МОЛОЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ НА ЗАСАДАХ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ 38
- Марія Манзюк*
ПЕРСПЕКТИВИ ЗМІНИ СТРУКТУРИ РИНКУ ПОСЛУГ УКРАЇНИ
В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ УКРАЇНА-ЄС 41

МЕНЕДЖМЕНТ І МАРКЕТИНГ

- Ігор Пономаренко*
АВТОМАТИЗАЦІЯ ЗБОРУ ДАНИХ ДЛЯ ІНТЕРНЕТ-МАРКЕТИНГУ 48

ЖУРНАЛІСТИКА

- Тетяна Царевська*
ІНФОГРАФІКА ЯК ЗАСІБ КОМУНІКАЦІЇ В ЗМК (НА ПРИКЛАДІ
ІНФОРМАЦІЙНОГО АГЕНСТВА «УКРАЇНФОРМ НОВИНИ») 50

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Віталій Ковтун

ЛАДИЖИНСЬКИЙ КОЛЕДЖ ВНАУ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ
ПОЛІТОЛОГІЯ 53

Андрій Бондаренко

КРИЗОВІСТЬ УНІВЕРСАЛЬНОЇ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ
В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ 56

Віра Гетьман

ОСОБЛИВОСТІ СПІВРОБІТНИЦТВА США ТА ЄС В СФЕРІ БЕЗПЕКИ
ЗА ЧАСІВ ПРЕЗИДЕНТСТВА Д. ТРАМПА 57

Анастасія Нєкієлова, Марія Міхейченко

СТАНОВЛЕННЯ СПІЛЬНОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ТА БЕЗПЕКОВОЇ ПОЛІТИКИ ЄС
В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ
ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ. 59

Дар'я Черкасова

МІСЦЕ ЦИФРОВОЇ ДИПЛОМАТІЇ У ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ
ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ЗАВДАНЬ ДЕРЖАВ: РИЗИКИ ТА ПЕРЕВАГИ
ПЕДАГОГІКА 61

Віта Боса

УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ
ЗАСОБАМИ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ 64

Олена Ващенко, Валентина Дроздюк

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ
ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ 66

Олена Ващенко, Марія Дядечко

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ
ЩОДО ПРОФІЛАКТИКИ ПОРУШЕНЬ ПОСТАВИ В ДІТЕЙ 69

Надія Граматик, Валерія Семенова

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ 74

Михайло Демянчук

ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МЕДСЕСТРИНСЬКОГО ПЕРСОНАЛУ
ДЛЯ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НА РИНКУ ПРАЦІ 77

Василь Копань, Ніна Хуторянська, Антоніна Беженар,

Ірина Селезньова, Володимир Копань
ДІТИ, КОМП'ЮТЕРИ І ХРИСТІЯНСЬКА ЕТИКА 79

Ауріка Куфлік

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ
З ПРИРОДОЗНАВСТВА В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ 81

Василь Маніта, Валерій Кащук, Марія Мельник

РОЗДУМИ ЩОДО ВИМОГ, АЛГОРИТМУ Й ТЕНДЕНЦІЙ
СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ 84

Ніна Павлова

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ
ПРИ ВИВЧЕННІ ОРГАНІЧНОЇ ХІМІЇ 89

Ганна Пєстухова

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
НА УРОКАХ ПРИРОДОЗНАВСТВА В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ 92

Ірина Стаднійчук

ЗАСТОСУВАННЯ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ ПРИ ПІДГОТОВЦІ
МАЙБУТНІХ ТЕХНІКІВ-ЕЛЕКТРИКІВ В АГРАРНИХ КОЛЕДЖАХ 95

ПСИХОЛОГІЯ

Віктор Золотаренко

ФІЗИЧНА АКТИВНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ МОЛОДІ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ 98

Тетяна Іщенко, Софія Мінайченко

ЕМОЦІЙНА СФЕРА В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ 99

Олена Самусенко

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ДІТЯМ, ЯКІ ПЕРЕЖИВАЮТЬ НАСИЛЬСТВО В СІМ'Ї 101

ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ

Олександр Зіненко

СОНЯЧНІ ЕЛЕКТРОСТАНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ НА ПРИКЛАДІ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ 103

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ

Алла Буц

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ – ВАЖЛИВИЙ КАПІТАЛ ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТА 108

Микита Гунько, Андрій Іщенко

КУЛЬТУРА ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМОК РОЗВИТКУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ УНІВЕРСИТЕТУ 110

Олександр Прокопенко

ОСНОВИ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СТУДЕНТА – ЗАПОРУКА МАЙБУТНЬОГО СУСПІЛЬСТВА 112

Назарій Сапуцький

РОЗВИТОК ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ 114

Володимир Сірик, Оксана Мащенко

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ СТУДЕНТІВ З РІЗНИМИ РЕЖИМАМИ ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ 117

Володимир Тимчук

КАТСУ – ТЕХНІКА ПОЖВАВЛЕННЯ ЛЮДИНИ ПІСЛЯ ОТРИМАННЯ СЕРЙОЗНИХ ТРАВМ ЧИ ШОКОВОГО СТАНУ 120

Василь Токарчук

МЕТОДИКА РОЗВИТКУ ГНУЧКОСТІ В РІЗНІ ВІКОВІ ПЕРІОДИ 123

Тетяна Шепеленко, Наталія Лозенко

МУЗИКА ЯК ОДНА ЗІ СКЛАДОВИХ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАНЯТЬ ФІТНЕС-АЕРОБІКОЮ 126

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Тетяна Каляпук

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ НІМЕЦЬКОГО ФІТНЕС-ДИСКУРСУ 129

Оксана Кечеджі

РОЛЬ ПОЗАМОВНИХ ЧИННИКІВ У ЗБАГАЧЕННІ СУЧАСНОГО АНГЛІЙСЬКОГО ВОКАБУЛЯРУ 130

Ірина Коляда

ЕФЕКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ 132

Ірина Сагайдак

ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ 135

Юлія Шевченко

ДЕТЕРМІНАЦІЯ ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИХ МАРКЕРІВ В ЗАГОЛОВКАХ ТВОРІВ АНГЛІЙСЬКИХ ТА АМЕРИКАНСЬКИХ АВТОРІВ 139

ХІМІЧНІ НАУКИ

Ірина Васюта

РЕАЛІЗАЦІЯ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ХІМІЇ
СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО 142

Марія Борисюк, Максим Кулик

УРОЖАЙНІСТЬ НАСІННЯ ПШЕНИЦІ ОЗИМОЇ ЗАЛЕЖНО ВІД СОРТУ
ТА КРУПНОСТІ НАСІННЕВОГО МАТЕРІАЛУ 145

Анатолій Дідківський, Роман Гомонюк

ПРОДУКТИВНІСТЬ ТА ЕКСТЕР'ЄРНІ ОСОБЛИВОСТІ КОРІВ
УКРАЇНСЬКОЇ ЧОРНО-РЯБОЇ МОЛОЧНОЇ ПОРОДИ 146

Сергій Пугач, Ольга Поліщук

ДИНАМІКА ПЛОЩ ПІД ПЛОДОВО-ЯГІДНИМИ КУЛЬТУРАМИ
У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ У 2012-2018 РР. 150

ВЕТЕРИНАРНІ НАУКИ

Елеонора Ляхно, Тетяна Іщенко

ДИФЕРЕНЦІАЛЬНА ДІАГНОСТИКА ГЕПАТИТУ У СОБАК 153

ТЕХНІЧНІ НАУКИ. ТРАНСПОРТ

Антоніна Ратушенко, Надія Зубар

ВИВЧЕННЯ СПОЖИВЧИХ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНО-ТЕХНОЛОГІЧНИХ
ВЛАСТИВОСТЕЙ СОЇ У ВИРОБНИЦТВІ КУЛІНАРНИХ ВИРОБІВ
З ПРІСНОГО ПІСТА 156

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Галина Хорькова, Степан Сусло

КУЛЬТУРА ОХОРОНИ ПРАЦІ: ЯК ФОРМУЄТЬСЯ СВІДОМІСТЬ
СУСПІЛЬСТВА ДО ЦЬОЇ ТЕМИ 160

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

163

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»: Зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький, 2019. – Вип. 53. – 171 с.

Відповідальність за грамотність, автентичність цитат, правильність фактів і посилань, достовірність матеріалів несуть автори публікацій. Передрук і відтворення опублікованих у збірнику матеріалів будь-яким способом дозволяється тільки при посиланні на «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку».

Матеріали науково-практичної інтернет-конференції розміщені на сайті:
<http://confscience.webnode.com.ua>

Укладачі: С.М.Кикоть, І.В.Гайдаєнко
Верстка та дизайн: І.В.Гайдаєнко

Адреса оргкомітету та редколегії:
вул. Сухомлинського, 30 (к. 100),
м. Переяслав-Хмельницький,
08401, Київська обл., Україна
тел. 0930569496,
сайт: confscience.webnode.com.ua

